

Фолклор и фолклор

УАДНОВІ ФОЛКЛОР

Татоимурод Ёрзод

**Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон
Институти забон ва адабиёти
ба номи Рӯдакӣ**

Тағоймурод Ёрзода

ФОЛКЛОРИ ЯҒНОБ

(Маҷмӯаи илмӣ-оммавӣ)

Душанбе

“ИмпериаЛ - Групп”

2007

ББК 82,3 (2 тоҷик)+82 тоҷик
ББК 82.3 (1+Яғн.)

Китоби мазкур бо кӯмаки маблағгузории молиявии Раёсати Швейтсария оид ба рушд ва ҳамкорӣ (SDC) рӯи чоп омадааст.

Хонандагони азиз! Ин китоби “Фолклори-Яғноб”-ро эҳтиёт намоед. Чун ки ин китоби мазкур бо душворихоӣ зиёд банда дар солҳои тӯлонӣ аз катраҳои чакидаи чиддаи “Мардумгиёҳ”-и ориёнаҷод яғнобиён гирдоварӣ шуда аст.

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confederation suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development and
Cooperation SDS
Швейцарское Управление по
Развитию и Сотрудничеству SDS
Раёсати Швейтсария оид ба
Рушд ва Ҳамкорӣ SDS

Саҳифаи иттилоотӣ дар интернет www.swisscoop.tj

Ба чоп пешиҳод карданд:

Саймуддинов Д. профессор

Назарзода С. д.и.ф. (раис)

Қодиров, Ғ. н.и.ф. (муовини раис)

Файзов М. профессор

Карамшоев Д. профессор

Мураттиб:

Тағоймуроди Ёрзода

Мушавири илмӣ:

доктори илми филология Б. Тилавов

Муҳаррир:

н.и.ф. Мирзоев Сайфиддин, яғнобшинос,

аълоҷии маориф Б. Ҳайдарзода

Муқаррир:

номзади илми филология Д. Раҳимов

Муҳаррири техникӣ ва саҳифабанд:

Сафаров Р.

Расом:

Шукуров Ғ.

ISBN 978 - 99947 - 45-09 - 8

© Т. Ёрзода

© “Империял – Групп”

БА ЯҒНОБИИ ВАТАНХАРОБ

Мулки бо моҳу ба хуршед қаринам, Яғноб,
Падару модари вайронанишинам, Яғноб.
Бар алайҳи ҳама онон, ки ғаминат карданд,
Кошки рӯи туро шод бибинам, Яғноб.

Чӣ гунаҳ доштӣ, к-ингуна харобат карданд.
Дар ғами хоки ватан хоку гуробат карданд,
Дур аз чашмаи кӯҳ чашми ту шуд чашмаи хун,
Дур аз синаи кӯҳ синакабобат карданд?

Кучи иҷборӣ бибасти ба суи “ободӣ”
Баҳри озолии пуч аз ватани озоӣ.
Дил ба харсанг задӣ, ҷумла куҳистон хун шуд,
Чон ба каф рафтию чони ватан аз каф додӣ.

Чои сарчашмаи кӯҳ чашмаи захрат доданд,
Аз чаҳи об чаҳи дарду бало бикшоданд.
Ваъдаҳшон ҳама чун ҳавзаки борон хушкид,
Боз ҳам пеши худ аз фочиаи ту шоданд.

Чоннисорони ту гӯй ғами ҷонат хӯрданд,
Гӯй аз тангмаконаг суи паҳно бурданд.
Нашумурданд ситамҳои раводидаи хеш,
Ҳосили обилаи дасти туро бишмурданд.

Чанд гумкардазабон қасди забонат карданд,
Чанд нодидаҷаҳон қасди ҷаҳонат карданд.
Қисмати одамии харчанд нағунҷад ба пилон¹,
Ду-се “қурбоншуда” қурбони пилонат карданд.

Лек имрӯз зи мӯрии ту мепечад дуд
Мисли оҳи ту, ки печида таҳи чархи кабуд.
Чун дар оташғаҳи ту шуълаи печон дидам,
Шод гаштам, ки фурузанда шуда оташи суғд...

¹ Пилон – план, тарх, нақша.

Шод гаштам, ки зи нав зиндагӣ оғоз шавад,
Мардумат мисли сари кулла сарафроз шавад.
Шод гаштам чу чигарбанди саодатхоҳат,
Ки дварванди² ту бар рӯи ҷаҳон боз шавад.

Гар зи бедоди замона бизанӣ ҳар дам дод,
Мешавад хонаи аҷдодиат аз нав обод.
...Гӯри онон, ки чунин хонахаробат карданд,
Ҳеҷ обод мабод! Ҳеҷ обод мабод!

4.8.1989

Вагани ёди

И мушти ғирект ҳаким хаст Яғноб!
Дилим кабобт чигарим тав бахша опх Яғноб!
Опт гоҳи жавумишт, дилим гум деҳҷӣ,
О-мардумт! Кад Яғноб обод виҷӣ?
Шавим катак мох обод куним нидим,
Агар мирим, беҳасратом кури ғанов.
Ватаним ишт, Яғноб! Ватаним ишт, Яғноб!
Кафаним ишт Яғноб! Кафаним ишт, Яғноб!³

Vatani yodi

I mušti yirekt hakim xast Yaynob!
Dilum kabobt jigarim tav baxša onx Yaynob!
Opt gohi žawumišt, dilim gum dehči,
O-mardumt! Kad Yaynob obod viči?
Šawim katak māx ābād kunim nidim,
Agar mirim, behasratom kuri ғанov.
Vatani išt, Yaynob! Vatanim išt, Yaynob!
Kafanim išt Yaynob! Kafanim išt, Yaynob!

² Дварванд – дар (яғнобӣ).

³ Гуянда: Мавлонов Тупаланг, соли 1934, сокини деҳаи Кӯрпай, ноҳияи Рудаки (таърихи сабт: с. 1982).

Тарҷума:

ЁДИ ВАТАН

Як кафи хокат ҳаким аст Яғноб!

Дилу чигарам обу кабоб аз барои Яғноб!

Обатро нӯши чон кунам, дилам гум мезанад,

О-мардумон! Кай Яғноб обод мешавад?

Равем, хонаамонро обод кунем, нишинем,

Агар бимирем, беҳасратем дар гӯр ором.

Ватанам аст Яғноб! Ватанам аст Яғноб!

Кафанам аст Яғноб! Кафанам аст Яғноб!

Харф чи сугдиги ширин зивокш сар акуним,
То намирот иш зивок чигар вахин акуним.

Харфе зи забони ширини сугдиён сар кардам,
То намирад, ин забон, ки ман хуни чигар кардам.

САРСУХАН

Хурсандиовар аст, ки Қонуни забони Ҷумҳурии Тоҷикистон на фақат ба забони тоҷикӣ мақоми давлатӣ дод, балки барои рушду инкишофи забонҳои дигари қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон низ шароити мусоид фароҳам овард. Яке аз забонҳои гуруҳи этникие, ки бо забони форсии тоҷикӣ ҳамбастагӣҳои зич дорад ва меросе аз сугдиёни мутамаддин ба шумор меравад, забони ягнобӣ мебошад.

Дар моддаи сеюми Қонуни забони Тоҷикистон омадааст, ки РСС Тоҷикистон барои инкишоф ва истифодаи озодонаи забонҳои Бадахшони Кӯҳӣ (забони помирӣ) ва ҳифзи забони ягнобӣ бояд шароит фароҳам оварад.⁴

Ягноби Бостон ва нодирзабони афсонавӣ, ки тақрибан таърихи як ҳазору дусад соларо дорост, бо манзараҳои аҷибу дилнишиниаш диққати касро ба худ ҷалб менамояд.

Агар қад-қади рӯди ин водӣ қадам ниҳем, аз ду тараф кӯҳҳои баланди пирихпуш ба ҷашм мерасад. Ин водиро гарчанде кӯҳсор ихота карда бошад ҳам дар баҳорон онро манзараҳои ҷаманоро зиннат дода ва насими форае ҳам ба димоғамон мевазад, ки инсон хешро дар олами ҳаёлот бадеӣ тасаввур менамояд. Аз тарафи дигар, садои ҷаҳиши нахширон ва хониши паррандагони гуногун ба гӯш мерасад.

Ин водӣ аслан дар байни силсилакӯҳҳои дарёи Зарафшон ва руди Ягноб бо Искандаркул, Фондарё ҷойгир буда, силсилакӯҳҳои Зарафшон аз ҷануб то ба шимоли он фаро мегирад.

Силсилакӯҳҳои Зарафшон то силсилакӯҳҳои Туркистон тӯл кашида, водии Зарафшону Масҷохро аз водии Ягноб ҷудо мекунад.

⁴ Иди Забон иди Ваҳдат аст // Дах соли Қонуни Забон. (маърузаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмонов дар Ҷашни забон. 22 июни соли 1996) маҷм. мақолаҳо. Душанбе: Ирфон, с. 1999. сах. 5

Ҳавзаҳои кӯхи Ҳисорро Зарафшон ва Амударё таъсис дода ба ҳамихон шимолии он ба водии Яғноб расида, онро мепайвандад.

Руди Камбала ва руди миёнагузари Ғартакай Майн, ки ҳоло баъзе онро Ло-Чй-Парта мегӯянд, ба кӯхи Барзангӣ пайваста аз пирияхҳои кӯхи Такалӣ чори шуда аз байни силсилакӯҳҳои Зарафшону Ҳисор мегузарад.

Ин ду рӯд Камбала, Барзангӣ ва қисми рӯди Яғноби боло аз кӯхи Гуйбоз, Барзангӣ ва қисми рӯди Яғноби боло аз кӯхи Гуйбоз ба Дашти Гуйбоз чорӣ шуда, аз Сарҳад то ба Хишотов Яғнобро ба ду қисм чудо карда ва аз самти ҷануб ба деҳаҳои Вурката, Сугдиён тул кашида, онро ба деҳаҳои атрофи Куктеппа буда (Симичак, Ғарменча, Катакуктеппа, Кансочӣ, Пискончӣ, Опхуни Майн, Кокултеппа) мепайвандад, ки ин деҳаҳо дар давраҳои I ва II ба ҳудуди Яғноб дохил мешуданд ва таърихи 850 соларо доранд. Дар ин масоил ба мо маълумоте нарасидааст.

Яғноб тақрибан дар баландии 2500-3000 м. аз сатҳи баҳр баланд ҷой гирифта, аз рӯи маълумотиҳои мардумӣ 67 деҳаро дар бар мегирифт.

Аз рӯи гуфтаҳои мардум, дар давраҳои пеш дар Яғноби боло 16 деҳа вучуд доштааст. Аз онҳо дар бораи даҳ деҳаи калон маълумот дорем, ки ҳаштгоаш тобеи бозори калони Дашти Гуйбоз буда, сокинони онҳо аз тамоми минтақаҳои Яғноб ва дигар шаҳрҳо ба бозор мол ворид намуда, хариду фурӯш мекардаанд. Лекин аз рӯи гуфтаҳои мардум, деҳаҳое, ки дар Яғноби боло буданд, сокинони онҳо як замоне бо уйғуриҳо барои маъдан ҷангидаанд ва дар ин ҷанг Дамованти Дехбаландӣ дар Дашти Гуйбоз ҳалок шудааст. Мардуми ин сарзамин пароканда гардида, ба тарафи шимолу шарқии дараи Ромит мераванд ва деҳаҳои Луфигар, Канаск, Пичеф, Кафандар, Илёс, Коху ва Архуро обод карда, умр ба сар мебаранд. Дар ин ҳусус бо мо бобои Сафарбеги Луфигарӣ маълумот дод.⁵ Мо аз рӯи ин гуфтаҳо номи қисме аз деҳаҳои парокандашударо ин ҷо этнологияшон зикр мекунем.

⁵ Гӯянда: Сафарбеки Луфигарӣ, соли 1922, сокини кӯчаи Зайнаббӣ, ноҳияи Исмоили Сомонӣ.

1. Қалайи Кофар (чои бархурдани уйғурихо) Qalai Kofar
2. Сафедпӯш – (барфгир) Safedpuş
3. Дашти Гулвара (гулзор) – Dašti gulvara
4. Дашти Гуйбоз (чои гуйбозӣ) – Dašti guybozi
5. Дашти Зиёрат (чои қатли Дамовант) – Dašti ziyorat
6. Ялах Дара (дараи кушод) – Yalah dara
7. Ҳинду замин (макони Ҳиндуҳои савдогар) – Hindu zamin
8. Ким рут (номи дарёчае, ки савдогарони хитой Ким дар назди он вафот кардааст) – Kim ном, Rut-рӯд.
9. Ғартакай Майн, ки ҳоло онро Лоо-Чӣ патра. - Gartakay таун мегӯянд.

10. Синота хон (номи хоҳари Дамовант) - Sinota Xon ва ғайра.

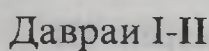
Аз рӯйи гуфтаҳои мардум, Яғноб се маротиба вайрон шудааст ва бар асари ин вайрониҳо яғнобиён ба ҳар тараф пароканда шуда, баъзеи онҳо манзили худро иваз кардаанд.

I. Давраи яқум тақрибан ба асрҳои XI-XII рост меояд. Дар ин давра яғнобиҳо бо як дастаи калони тоҷирони уйғурӣ низоъ карда, қисман пароканда мешаванд.

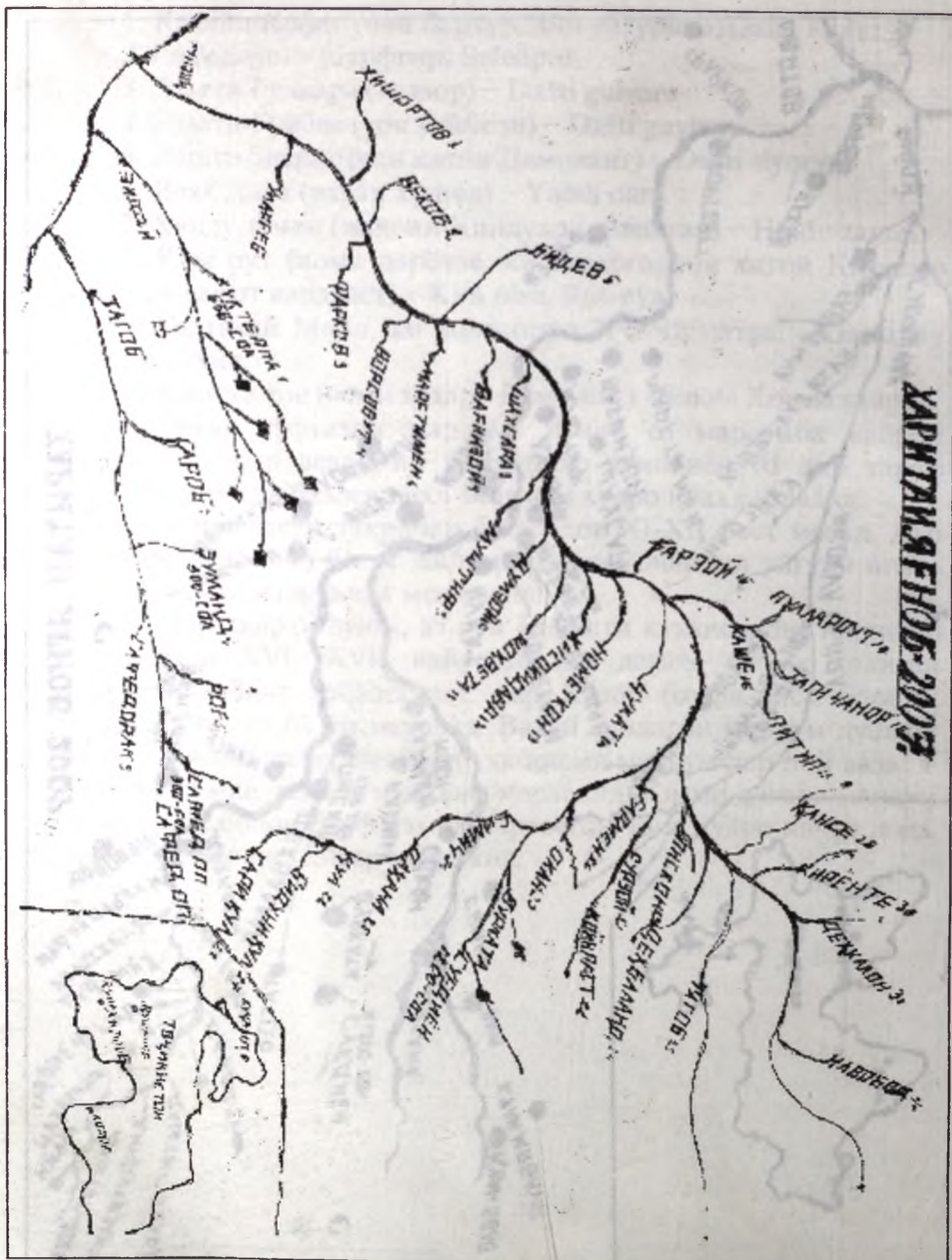
II. Дар давраи дуюм, аз рӯи ёддошти куҳансолон, тақрибан дар асрҳои XVI- XVII вайроншавии деҳаҳо ба як ҳодисаи ногувори табиат вобаста аст: дар Яғноб барфи зиёд борида, баландии он то ба 5м мерасад. Вазъи зиндагии мардум душвор шуда, чорпоён талаф меёбанду як қисми мардум дар пой вазвол⁶ пӯшида ба минтақаҳои камхавф мераванд. Қисми дигари мардум бошанд, ба болои барф намад партофта, чони худро наҷот дода, ҷойи зисташонро дигар мекунанд.

⁶ Вазвол – як навъи пойпӯшиест, ки аз ҷӯби бед ва чарм сохта шуда, шаклан гирди дарозрӯя мебошад ва онро одамон дар кӯхистон барои дар барфҳои баланд нагутидан мелушанд.

2

ХАРИТИ АҶНОБ-2003

Давраи III. Пас аз омадани давраи ҳукумати шуравӣ дар солҳои 1970 ба вуқӯъ омадааст, ки ягонбихоро ба ноҳияи навбунёди Зафаробод маҷбуран муҳоҷир мекунанд ва аз сабаби мутобиқ набудани онҳо ба боду ҳавои он ҷо, аксари мардум талаф меёбанд.

Ягноб то замони омадани русҳо ба Осиёи Миёна ба аморати Бухоро тобеъ будааст. Дар замони ҳукмронии амир Ҳайдари манғит (1800-1825) бар зидди бекигарихон кӯхистон юриши ҳарбӣ таъкил мегардад ва тамоми ҳудуди сарғаҳи Зарафшон, аз ҷумла Ягноб, ба ҳайати хонигарии Бухоро ҳамроҳ мешавад. Дар нимаи дуюми асри XIX, аниқтараш дар моҳи июни соли 1870 бо сардории Шералӣ Абрамов ба сарғаҳи Зарафшон юриши ҳарбӣ ба вучуд меояд ва бекигарихони Фалғар⁷, Фон ва Ягноб ба волости Искандар (Александр)-и уезди Самарқанд дохил мегарданд. Дар оғози эъмори давлати шуравӣ Ягноб аввал ба ноҳияи Панҷакент, сипас ба ноҳияи Захматобод (Айнии ҳозира) дохил шуда буд.⁸

Оид ба масъалаи этимологияи вожаи “ягноб” миёни пажӯҳандагон борҳо баҳсҳо ба вуқӯъ омада, бархе онро аз шакли “яхноб”, яъне “оби яхин” – оби сард, ки ин вожаи Эҳинов ба Яғднов умумияте надорад, чунки Эҳинов водии яхин буда, Яғднов водии фарох аст. (ниг. Ҷумъасев, 2000, сах. 111). Аммо Бузургмехр Тӯраев ва Бурӣ Ҳайдарзода ва Лой Томмас (2005 с. 6) ин вожаро иборат аз қисмҳои “яғд” ба маънои васеъ ва “нов” – “водӣ” медонанд. Яъне аслаш “Яғднов” мебошад, ба маънои водии васеъ, ки баъдҳо дар забони мардум фонемаи “д” аз он ҳазф шудааст (Тӯраев 1990; Ҳайдарзода 1990; Лой Томас (2005) с. Мо низ ин ақидаро ҷонибдорӣ мекунем, зеро дар он сарзамини кӯҳсор водии Яғноб нисбатан васеътар аст ва мардуме, ки бори аввал дар он ҷо маскан гузидаанд, дар муқоиса бо мавзёҳои кӯҳсор он ҷойро “водии васеъ” ном бурдаанд.

Аз тадқиқоти археологии бостоншинос Ю. Яқубӣ, ки солҳои 1960-ум сурат гирифтааст, маълум мешавад, ки дар Яғноб се қалъаи қалон будаанд. Инҳо Қалъаи Сулаймон, Қалъаи Санг ва Қалъаи Чашма дар Марғеб буда ва Қалъаи Сафедпуш, Қалъаи Кофар ва Кампир Қалъаро⁹ дар қанор мондаанд, дар асрҳои

⁷ Дар аввал Палғар ва баъдан Фалғар яъне кӯҳҳои фарсудаи пайдарпайи палмонандмебошад.

⁸ Пал – ҷои обҷақорӣ

⁹ Кампир Қалъа – қалъае, ки пиразанон аз кофарҳо худро панох нигоҳ медоштанд.

миёна арзи вучуд кардаанд. Қалъаҳои мазкур чаҳоркунча буда (30 бар 30, ё 40 бар 40 метр), дар ҳар кунҷашон дидгоҳ доштаанд. (Панфилов, 1991, сах. 46). Ин қалъаҳо характери стратегӣ дошта, амниятӣ деҳотро таъмин мекарданд. “Ва агар дар ҳарита ҷояшонро ишора гузорӣ, тарҳи аҷибе пайдо мешавад, гувоҳи он, ки қалъаҳо натавонанд бевосита барои муҳофизати аҳолии хизмат мекарданд, балки байнашон воситаи махсуси хабаррасонӣ ҳам вучуд доштааст, ки ҳоси ақсар ноҳияҳои кӯхистон аст. Масалан, чун аҳли як қалъа душманро меиданд, аланга меафрӯхтанд, ки дуди он ишорае буд барои қалъаи дигар. Ҳамин тавр хабар дар саросари водӣ паҳн мешуд” (Панфилов, 1991, сах. 46).

Омузиши таърих ва забону фарҳанги мардуми Ягноб аз солҳои 40-уми қарни XIX оғоз шудааст. Яке аз аввалинҳо шуда муҳандиси кӯҳшиносии рус М.И. Богославский соли 1842 ба ин кишвари зебо сафар намуда, дар таълифоти хеш «Записки с долины Зеравшана и горax ее окружающих» оид ба Ягноб маълумоти умумие медиҳад.

Баъдтар ходими низомии рус Е. Воронетс пас аз сафарҳои Искандарқул дар навиштаҳои оид ба таърих ва этнографияи Ягноб иброи назар кардааст.¹⁰

Дар масъалаи бостоншиносии ва забоншиносии тадқиқотҳои таърихӣ-этнографӣ кӯҳнаварди ҳарбӣ ва олими шарқшиносии рус А.П. Кун бо роҳбаладии Мирзо Мулло Абдурахмон маводи фаровони этнографӣ гирд овардаанд.¹¹ Ва дар асоси маводи гирдовардаи А. Кун соли 1887 аввалин маротиба Е.Ф. Кал «Лугати забони ягнобӣ» (Ягнобская словарь)-ро таҳия намуда, баъзе маълумотҳои этнографиро дохил карда буд, лекин мутаассифона он то ба имрӯз нашр нашудааст. Баъдан, муаррих ва этнографи машҳури рус М.С. Андреев дар сафарҳои навбатии худ, соли 1924, аз кӯхистони Мастҷоҳу Қаротегин гузашта ва ба водии Ягноб омада, дар бораи ин ҷо маълумотҳои ҷуғрофӣ ва этнографиро сабт ва нашр менамояд.¹²

¹⁰ Искандар - Кульская экспедиция в 1870г. (записки сапера) Инженерный журнал, 1871, №4.

¹¹ А.П. Кун. Сведения о ягнаубском народе (К материалам для исследования ягнобского языка) - Туркестанские ведомости. 1881 № 3,4.

¹² М.С. Андреев, Краткие сведения о этнографическом экспедиции предприятия летом 1824 г, горным таджикам Матчи, Каротегина, Гисарского края и Ягноба. - Известия Туркестанского отделения Русского географического общества. Т.17. - 1924- 217с.

Ягнобцы въ кишлакъ Писканъ. (Фот. В.И. Липского).

*Ин расм аз тарафи Андреев дар соли 1928 дар меҳмонхонаи
Эшони Саидхон ба навор гирифта шудааст.*

Яғноби бостон пас аз тадқиқотҳои олимони шарқшиноси рус таваҷҷӯҳи олимони бостоншиноси ғарбро низ ба худ ҷалб кард. Дар ин ришта эроншиноси хориҷӣ Г. Готе соли 1913, пас аз Гейгер (1907), ба омӯзиши забон ва фарҳанги мардуми Яғноб пардохта, дар таҳқиқоти худ забони яғнобиро ба ду лаҳҷа: шарқӣ ва ғарбӣ ҷудо мекунал. У инчунин дар бораи расму ойинҳои яғнобиён ва аҳамияти омӯзиши забони онҳо дар партави илми эроншиносии маълумоти ҷолибе додааст.¹³

Яғнобиён пас аз ба вучуд омадани ҳукумати шӯравӣ якбора ба забони тоҷикӣ гузаштаанд. Таълим дар мактабҳо аввал ба ҳуруфи арабӣ, баъдан ба алифбои лотинӣ ва ниҳоят ба алифбои кириллии тоҷикӣ шурӯъ шудааст. Аз лиҳози забон, яғнобиёро дузабона мегӯянд, чунки онҳо бо ду забон: яғнобию тоҷикӣ ҳарф мезананд.

Дар ҳаёти мардуми Яғноб, ки дар шароити сангини кӯҳистон умр ба сар мебаранд, дар замони ҳукумати шӯравӣ ҳодисаҳои ноғувор ва талхи муҳочиркунӣ сурат гирифтанд, ки доғи онҳо то ба имрӯз дар синаҳои ҳар як фарди зодаву пайванди ин сарзамин боқӣ мондаанд. Ниг. Саҳ. 111-114

Дар соли 1969 бо қарори Кумитаи Марказии Ҳизби Коммунисти ҶШС Тоҷикистон тақрибан 3 ҳазор нафар яғнобиёро зӯран ба ноҳияи Зафаробод муҳочир карданд. Дар натиҷаи ин амали иҷборӣ ва номусоидии муҳити зист садҳо нафар кӯдакону занон аз олам даргузаштанд. Дар ин маврид муҳаққиқони зиёди дохилию хориҷӣ маълумотҳои муътамад додаанд, ки тақрори онҳоро дар ин ҷо мувофиқ надидем. Танҳо ҳаминро зикр кардан лозим аст, ки ҳодисаҳои саҳти муҳочиркунонии маҷбурӣ дар намунаҳои фолклори мардуми Яғноб инъикоси бадеӣ ёфтаанд ва чанде аз онҳоро, ки барои омӯзиши таъриху фарҳанг ва ҷамъияти яғнобиён маводи муҳим ба шумор мераванд, дар ин китоб дарҷ намудаем.

Пас аз чанд соли муҳочирӣ, тақрибан аз соли 1980 вақте ки мардуми ин водӣ ба Яғнобдара омада, ба қорҳои тичорат, бофандагӣ, кулолӣ зироаткорӣ ва картошкапарварӣ машғул шуда, ҳар сол ба ноҳияи Зафаробод қариб 200 тона картошка истеҳсол карда мефиристанд ва ба ивази он гандуму пиёз оварда, зиндагиашонро пеш мебаранд.

¹³ Готе, 1913, Стр. 75.

Аҳолии Ягноб ҳоло 489 нафар мебошанд. Онҳо дар ҳар як деҳа иборат аз 3-4 то ба 10-15 буна (хонавода) истиқомат мекунанд. Дар баъзе деҳаҳои номбурда мактабҳои ибтидоӣ, масҷидҳо, осибҳо ва дуконҳои бофандагӣ, кулолӣ, оҳангарӣ ва монанди инҳо мавҷуданд, ки ба талабот ҷавобгӯй нестанд.

Дар маҷмӯъ дар микёси ҷумҳурии Тоҷикистон ҳоло тақрибан 20 ҳазор нафар ягнобиён зиндагӣ ва дар соҳаҳои гуногуни хоҷагии халқ кор мекунанд.

Омӯзиши таъриху маишат ва забону фарҳанги мардуми Ягноб ва ягнобиёни муҳочир дар замони шӯравӣ хеле вусъат ёфт. Яке аз олимони маъруфи рус забоншинос ва ховаршиноси варзида профессор А.Л. Хромов дар сафарҳои илмӣ худ ба Ягноб оид ба забони ягнобӣ таҳқиқоти пуарарзише навишта бо унвони «Ягнобский язык» соли 1972 нашр мекунонад. Минбаъд дар эроншиносии шӯравӣ муҳаққиқони тоҷику хориҷӣ ба масъалаҳои ягнобшиносӣ бо методологияи нав ва бо шавку завқи беандоза наздик мешаванд ва ба натиҷаҳои назаррасе ҳам ноил мегарданд.

Соли 1970-ум мусиқишиносон З. Тоҷикова ва С. Мирсаидов аз деҳаи Марғеб то деҳаи Крёнте, қариб ба ҳамаи деҳаҳои Ягноб сафар мекунанд ва маводи фаровонро ба навори магнитофон сабт кардаанд. Ва боз соли 1973, пас аз муҳочиркунонии мардуми Ягноб ба Зафаробод муҳаққиқони этнограф М. Ҳомидова, Н. Бобоева ва С. Исоева аз нигоҳи илмӣ мардумшиносӣ маводи фаровоне сабт намуданд. Баъдтар соли 1980 фолклоршиносон Исроилова Т. ва Зеҳниева Ф. барои гирд овардани маводи фолклорӣ ба деҳаи ягнобнишини Куктеппа сафар карда, аз наздик ба мардум шинос шуда, намунаҳои зиёдеро гирдоварӣ намуданд ва аз ҳуди ҳамин сол қори ман дар масоили фолклоршиносӣ-мардумшиносӣ оғоз гардид.

Пас аз ин муҳаққиқӣ ҷавони забони ягнобӣ Сайфиддин Мирзозода чандин маротиба ба Ягнобу Зафаробод, ба пажӯҳиши майдонӣ оид ба масъалаҳои забоншиносӣ ва таъриху мардумшиносӣ баромада, материалҳои пуарарзиши илмӣ сабт намуд. Сипас С. Мирзозода дар асоси маводи гирдовардаи худ барои мактаббачаҳои синфҳои синфи 2 ва 3 китобҳои дарсии бо унвони «Ягноби зивок»-ро ба таъъ расонид, ки дар онҳо сурудҳои зиёди мардумӣ ба забони ягнобӣ ҷой гирифтаанд. Забоншиносии мазкур ба ғайр аз китобҳои дарсӣ боз китобҳои «Фарҳанги забони Ягнобӣ», «Луғати забони Ягнобӣ» ва

маколаҳои зиёди илмиро низ таълиф карда, ба ҷоп расонидааст, ки дар илми ягнобшиносӣ дастовардҳои пурарзиш мебошанд.

Аз солҳои 1989 сар карда. Ягноб ва проблемаҳои гуногуни он барои рушди ин забон дар маркази диққати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор дошта, барои рушди ин забон чораҳои мушаххас дида шудаанд. Аз соли 1990, ин ҷониб бо ташаббуси Бунёди фарҳанги Тоҷикистон экспедитсияҳои илмиву фарҳангӣ зуд-зуд ба водии Ягноб авҷ гирифта, дар роҳи амалӣ кардани тадбирҳои Қонуни забон ва барномаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон доир ба омӯзиш ва таҳқиқи забони ягнобӣ шароити мувофиқ муҳайё гардид.

Дере нагузашта аз соли 1991 дар ҳайати шӯъбаи лаҳҷашиносии Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакии Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон гурӯҳи ягнобшиносӣ таъсис шуд, ки роҳбарии онро олим, ховаршинос, забоншинос ва донандаи чандин забонҳо, профессор шодравон А.А. Хромов ва шоғирди ӯ Сайфиддин Мирзозода ба ўҳда дошт.

Муҳаққиқи ҷавон Рустам Ҷумъаев дар китоби худ “Ягнобмарз ва мардуми он” роҷеъ ба бисёр масъалаҳои энтологии марбути ягнобиён баҳс мекунад. Аммо ханӯз масъалаҳои зиёди ягнобшиносӣ ба пуррагӣ ҳаллу ҷавоб нашуда бошад ҳам, лекин дар ин рӯшда муҳаққиқи ҷавон то андозае ба пажӯҳишгарони имрӯза роҳе кушояд ва кушодааст, ки арзиши баланди илмӣ дорад.

Фолклори мардуми Ягноб ҳарчанд, ки қаблан камубеш гирдоварӣ ва мавриди таҳқиқ қарор гирифта буданд, аммо намунаҳои он дар шакли китоби ҷудогона то ба имрӯз ба таъбиқ нарасидаанд ва дар масъалаи таҳқиқ низ то ба ҳол пажӯҳиши алоҳидае ба вучуд наомадааст. Фолклори Ягноб дорои хусусиятҳои ҷолиби этникӣ, ҷуғрофӣ ва забонӣ таърихӣ мебошад. Таҳқиқи ҳамаҷонибаи он масъалаҳои зиёди решашиносии забонӣ, робитаҳои фарҳангии мардуми суғдинаҷод ва паҳлӯҳои таърихӣ иҷтимоии касбу ҳунар ягнобиёнро ошкор месозад. Ниг. Саҳ. 59-62

Дар афсонаҳои ягнобӣ бозмондаҳои асотири суғдиён ба назар мерасад, ки дорои арзиши баланди илмӣ мебошад. Ба ҷуз аз мотивҳои маъмулии фолклори тоҷик дар афсонаву ривоятҳои ягнобӣ мотивҳои тозаю махсуси ҳамосаҳои суғдиёро мебинем, ки намунаҳои онро дар китобҳои паҳлавӣ ва “Шоҳнома”-и Фирдавсӣ дучор шудан мумкин аст. Ҳамин вижагиҳои забонӣ фарҳангӣ

мебошанд, ки таваҷҷӯҳи эронишиносони ҷаҳонро беш аз пеш ба таҳқиқи забону фолклори мардуми Яғноб ҷалб месозанд.

Суруду рубоиҳо бозгӯйкунандаи вазъи иҷтимоӣ ва ифодаи эҳсоси латифу завқи эстетикӣ мардуми наҷиби ин диёр мебошанд. Дар онҳо рӯзгори мардум бо тамоми рангорангии ва муносибатҳои ҷамъиятӣ инъикос ёфтаанд, ки оид ба ҳар ҳодисаи ба сари мардуми Яғноб омада дар онҳо ишораҳо мавҷуданд. Мардум бо сурудани сурудҳо ғамҳои дили худро ҳолӣ мекунанд ва табиист, ки дар мундариҷаи ин суруду рубоиҳои лаҳзаҳои рӯзгор ва зарраҳои дарди онҳо ҷой гирифтаанд.

Зарбулмасалу мақолаҳои яғнобиён аз нигоҳи мавзӯю мавриди гӯиш гуногун буда, завқу нозукбинии мардумро ба ҳар падидаи ҷамъиятӣ бозтоб кардаанд. Миёни онҳо матнҳои ҳастанд, ки дар фолклори тоҷик вучуд надоранд ва образҳои ба назар мерасанд, ки тарзи тасвири онҳо махсуси фолклори яғнобиён мебошад. Илова ба ин миёни мардуми Яғноб зарбулмасалу мақолҳои мавҷуданд, ки барои кулли мардуми тоҷик муштараканд.

Наклу ривоятҳо ва таърихи шифоии мардуми Яғноб инъикоси зиндагии талху пуршӯри онҳо ба шумор мераванд. Кухансолон, ки шоҳиди зиндаи аксари ҳаводис будаанд, наклу ривоятҳои онҳо ба баъзе масъалаҳои таърихи ин диёр ва дар маҷмӯъ ба як саҳфаи таърихи халқи тоҷик рӯшанӣ меандозанд.

Забони асарҳои фолклории мардуми Яғноб ширину пурҷозиба буда, гӯяндагон барои лутфи сухан аз санъати сачъ бисёр истифода мебаранд. Махсусан, дар тасвиру тавсифи маҳбуба вожаҳои ҳамҷофия ва ташбеҳҳои латиф ба қор рафта тобишу ороиши матнро дучанд мегардонанд ва ба шунаванда шодию фараҳ мебахшанд. Чунончи, *diraviš pupak, lapiš xantak, kamaš junbun, čičiš quppak, sarakš hamvorak, dastiš vorak, kuyrtāš tunukak, tanayš yaxšak, podotiš laylak, bidunš murčak, qadš tirak...* (мӯяш-ба пӯпак, лабаш хандонак, гарданаш чунбонак, синааш дамак, сараш ҳамворак, дасташ-ба борақ¹⁴, куртааш тунукак, танааш метобад, पोхоаш лаклак, миёнаш мӯрҷаяк, қадаш тирак...).

Хулоса, намунаҳои фолклори Яғноб бо аксҳои гӯяндагон, ки дар ин китоб бо муаррифияшон оварда шудаанд, пораҳои аз маънавиёти асилу шарҳи бадеии рӯзгори пуршӯри мардуми наҷиби ин диёр мебошанд. Ҳар матну ҳар пораи ифодаи бадеии

¹⁴ Ворак – каме бор, бори андак.

он бӯйи фарҳанги ниёғони мо – сугдиёни мутамаддин мекунад, ки барои муҳаққиқон арзишҳои бузургӣ илмӣ фарҳангӣ доранд.

Китоби ҳозир аз бахшҳои таърихи шифохӣ, касбу ҳунар, ҷашнҳои “Наврӯз” “Сусхотун ҷане Оноито вот, хирманкӯбӣ” ва тӯйи арусӣ ва жанрҳои фолклори Ягноб иборат буда, дар фарҷоми он рӯйхати ғияндагон ва фехристи адабиёт зикр мешавад. Матнҳои фолклорӣ дар се шакл, нахуст ба ҳатти кириллии забони ягнобӣ ва дуюм транскрипсияи латинӣ он ва сеюм тарҷумаи мазмунӣ онҳо оварда шудаанд.

Дар фарҷоми сарсухан меҳоҳам, зикр кунам, ки дар таҳрири ин китоб саҳми донишмандон номзадҳои илмӣ филологӣ Сайфиддин Мирзоев ва Бурӣ Ҳайдарзода калон аст ва аз мавқеъ истифода бурда, аз эшон миннатдори худро изҳор менамоям. Дар тақмилу ба ҷоп омода намудани маҷмӯа кормандони шӯъбаи фолклор устодон Б. Тилавзода, Д. Обидов, Р. Аҳмадов, Ф. Муродов, Ш. Умарова, С. Фатхуллоев, фолклоршинос профессор Р. Раҳмонӣ, Д. Раҳимов, инчунин адабиётшиноси варзида Х. Отахонова, Солеҳов Шамсиддин забоншинос Б. Тураев ва дигар дӯстон маслиҳату кӯмакҳои маънавӣ расонидаанд, ки аз онҳо хеле сипосгузорам.

ТАЪРИХИ ШИФОҲИИ ЯГНОБ

Дар бораи таърихи Ягноб муаррихону этнографҳо ва забоншиносон дар асарҳоишон маълумотҳои мухтасар додаанд. Баъзе аз онҳо ҳарчанд, ки аз нақлу ривоятҳои мардумӣ низ истифода кардаанд, аммо як бахши муҳими фолклори мардуми Ягноб – таърихи шифоҳии он дар шаклҳои нақлу ривоят, қиссаву ҳикоят ва ёддошту хотираҳо ҳанӯз аз тарафи касе бомақсадона гирдоварию ҷоп ва баррасӣ нагаштааст. Нақлу ривоёти куҳансолон ба бисёр масъалаҳои марбути таърихи Ягноб равшанӣ меандозанд. Аз ин хотир мо кӯшиш кардем, ки намунаҳои таърихи шифоҳии сабтнамудаи худро дар ин сафҳаҳо дарҷ намоем, то ки муҳаққиқони минбаъда аз онҳо баҳравар шаванд. Масалан, дар бораи деҳаҳои, ки аз тарафи шарқии деҳаи Навобод ҷойгир шуда ба Дашти Гуйбоз тӯл кашидааст ва аз самти ҷануб деҳаҳои Вурката, Сугдиёну деҳаҳои дар атрофи деҳаи Куктеппа буда маълумоте нест. Ниг. саҳ. 9-10. Касе дар бораи таърихи аз байн рафтани вайрон шудани ин деҳаҳо, муҳоҷирату бунёд кардани деҳаҳои нав хабар надодааст. Мо

тасмим гирифтем, ки оид ба ин масъала аз калонсолони деҳаҳои атроф пурсон шавем. Аз ҷумла яке аз онҳо ҷунин маълумот дод:

«Ман, Беков Нормаммад аз деҳаи Кансеи Ягноб ҳастам. Мо ба калонсолони давраҳои пеш ҳамин зайлӣ накл мекарданд, ки аз Навобод боло дар вақтҳои қадим 16 қишлоқ будай. 8 қишлоқи калон будай, инҳо бо бозори калон, Дашти калони Гӯйбоз наздик буданд, ба хитойҳо, ҳиндуҳо хариду фурӯш мекардиян, 8 деҳаи дигар камодам будиян. Ҳозир номашон мондаю халос. Ман хеле калони баақл будам, аз калонсолон моям мепурсидем, вайҳо накл мекарданд, мо ғӯш медоштем. Ман фақат 10 қишлоқаш ба ёдам аст, ҳозир вайрон шудиян, мо айлоқ кардем, ҷупоно айлоқ кардан. Мана ҳамин зайлӣ ном доштанд: Қалъаи Кофар, Сафедпуш, Дашти Гулвара, Дашти Гӯйбоз, Дашти Зиёрат, Ялаҳ дара, Замини Ҳинду, Ким Рут¹⁵, Синота Хон, Ғартака Майн (ҳозир баъзеҳо ин кӯҳа Ло-Чӣ парта¹⁶) мегӯянд.

Давраи қадим-да, калонсолон мегӯянд, аз паракҳои кӯҳи Ғартакай Майн қорвони савдогаро мегузаштай. Дашти Гӯйбоз бозори тобистона будай. Дашти Гӯйбоз-да хариду фурӯш мекардиян, чи хел меша байни бозоракиҳо ҷанҷол мешад. Хитойҳо бор оварда мефурӯхтан. Аз Зардӣ, Ишпикдара маъдан як-ду-се бор мебаранд, чи хеле мешава, ағбаи Ғартакада шуришу шамол шуда, хитойҳо ағбара буромада наметунанд, ҳамаш хунуки-да мемуранд. Соли дигар хитойҳо бо Ягноб мебиёян, ки ҳамаи қорвон тағи кӯҳ-да мурдай, ба ягнобиҳо ҷанг мекунан, вайҳо бисёри будиян, бозора қалет мекунан, мардум ҳар тараф тунук мешавад. Авлодои мо ҳам ягнобиян. Вақте ки ягнобиҳо ҳар тараф мераванд, бисёртар қишлоқа партофта ба Дараи Ромит мераван, хона соз мекунан. Калони мегуфтанд: Луфигар, Искиф, Пичеф, Коху, Арху, авлодошон аз Ягнобанд. Дар ҳамин ҷанг аз Деҳбаланди Дамовант як ба чил ҷанг мекунанд, хитойҳоро роҳшуна манъ мекуна-дия. Калонсолони пештар мегуфтанд, авлодои мо Сугдӣ будиян аз Бухоро, Самарқанд, Панҷкат, Ҳучанд. Қадом вақт арабо азобшун метиянд, ғурехта ҳамин қухистун мебиён.

Бисёри олимо қишлоқи Пискунда будай, подшоҳ Шаҳветада будай. Аввал ҳар водӣ подшоҳ доштай. Як қабिलाи ҳамин сарҳадӣ, мегуфтанд, аз Сарихосори Кӯлоб намак мебиёран,

¹⁵ Ким Рут – номи деҳа ва дарёча буда, баъзеҳо ҳамин хел ақида доранд, ки Ким Рут истоҳи қорвонҳои хитойҳо будааст, ки Ким дар ин макон ғавтидааст.

¹⁶ Ло-чӣ – номи тоҷири хитой буда, аз ин кӯҳ ағтида ғавтида будааст.

барф мезана, дар Ягноб мемонан. Ман худум ёд дорум, ману додом аз кишлоқ 15 хар гирифтем. Кӯлоб намак-да рафтем, аз унча намак овардем, ағбаи Ромит-да дар Луфигар дам гирифтем, монда шудем, хобамон бурдай, бедор шудем, харора кадоме дуздидай. Намако дар Луфигар!¹⁷ мондан, додом як пуд, манам як пуд намака пуштора карда кишлоқ овардем. Ин буд азоби давраи бачагии ман.

Аз модаркалонам як суруд шунида будам. Ин суруд қариб 40 мисра ҳастай ман фаромуш кардам, ҳамин нақла хеле медонан калонсолон.

Домовант лаб ташна, дил гурӯсна,
Ягноба бо калтаки бурсу ханчар мепушуна.
Чашмони аламунӣ дошт, на кина.
Ба душмано ҷанг мекуна шеруна,
Кӣ ҳаст мард, гирад, ин қасоси девуна?».

Гӯяндаи дигар низ ин маълумотҳоро тасдиқ карда чунин нақл кард: «Ман, Холов Азизбек аз кишлоки Навободи Ягноб ҳастам. Аз гуфтаҳои бобомон, ки аз Самарқанд умада будай, калуну ҳамин зайлӣ мегуфтиян. Давраҳои қадим-да бобомон нақл мекардан, ки аз мо пештар ин кишлоқ нав обод шудай, аз кишлоқи мо сарҳад-да кишлоқ будай, одамо зиндагӣ мекардиан. Савдогаро аз Бухоро, Самарқанд, Панҷкат, Уштрушан бозори Дашти Гуйбозда мол оварда мефурухтиян. Хундиҳо, хитоиҳо корвон қатӣ аз ағбаи Ғартакай майн гузашта, мол харида Ватаншон мебурдиан. Ин бозор фақат роҳи корвона наздик мекардай-дия, ҳами зайлӣ калону мегуфтанд. Уштрушану Ҳойит будай, Хатлун будай, калону нақл мекардан, ки Дашти Гуйбоз-да 16 кишлоқ будай, ҳозир ҳамаш айлоқ шудай. Вақте ки падарум нақл мекард, ман 25-сола будум, гӯш мекардум. Ман қариб ҳамаи кишлоқу ҷои Дашти Гуйбоза ном ба номуш медонум. Дар хотирум ҳаст.

Давраи пешда яғнобиҳо ба хитоиҳо барои маъдан ҷанг мекунан, боз ошtii мешаван, калону ҳами зайлӣ мегуфтан, ин чанд пушт гузашта, даҳан ба даҳан нақл мекунан, ки як паҳлавони яғнобӣ будай, баад хитоиҳо ҷанг-да, алов-да партофта месӯзонанша. Баъзе меғӯян, калтаки бурс қатӣ зада, дардманд

¹⁷ Луфигар – номи кӯҳи Ғайзбор.

мекунан-ша пириш-да, Дамованти Дехбаландӣ девона мешава
 мемура. Апаш Сокина, хоҳаруш Синота ном доштай. Сокина
 Писканда мемура. Сокина барои акаш байд меғуя. Камтарша
 медонум. Уруси Хиромуфа (А. Л. Хромов) медонум». Ниг. сах. 99.

Гуяндаи нақлҳои таърихӣ дигар низ номи деҳаҳоро дар хотир доштааст ва зимни сӯхбатҳои мо ӯ чунин гуфт: «Ман, Раҷабов Боймаҳмад то соли муҳочирӣ дар Ягноб зиндагӣ мекардам. Калона аз нақли гузаштагон нақл мекардан, ки дар давраҳои қадим Ягноб калон будай, қариб 52 қишлоқ доштай. Ман фақат падарам қати хари бисёр ҷамъ карда, аз Навобод боло, аз байни калетаҳо мегузаштем аз вайо мепурсидем, мефутан, ин ҷо қишлоқҳои Дашти Гуйбоз, Дашти Мазор, Дашти Гулвара, Ялаҳ, Дара, Сенотакон, Ҳиндути Замин боз ҷанта қишлоқ ҳаст, ман нумошиона фаромуш кардам, одамо зиндагӣ мекардан.

Одамони қадим чи хеле мешавад, ки бо хитойҳо барои маъдан ҷанг мекунан. Дар ҷанг Дамованти Дехбаландира сӯзонда мекушанд. Ду хоҳар доштай: Сокина, Синота. Барзу намедонум, амакуш будай, ё тағош, вайа хитойҳо ғулом карда мебаран. Одамой пеш накл мекардан, мо гӯш мекардем».

*Роҳҳои пиёдагард ва мошингарде, ки аз азбаҳои
душворгузар ба сӯи Ягноб мегузаранд.*

*Гуруҳи роҳбароне, ки дар бораи таърихи ишфоҳии
Яғноб маълумот додаанд. Ниг.*

*1. Раҳимов Азизмурод аз
деҳаи Деҳкалони
ноҳияи Айнӣ*

*2. Соқиев Чумъа (аз дасти чапи аввал)
бо ҳамкорунаш аз деҳаи Ворсовути
ноҳияи Айнӣ-Зафаробод*

*3. Курбонев Шариф аз деҳаи
Вагинзойи ноҳияи Айнӣ*

*4. Қосимов Шукур аз деҳаи
Зуманди ноҳияи Варзоб*

5. Гулов Халифабобо аз
Шишортови болло

7. Абдуллоев ҳомид
сокини деҳаи Оби Сафед

9. Ҳасанов Дамин аз деҳаи
шӯрои қишлоқи Зиддӣ

11. Қурбонов Ҷобир аз деҳаи
Сафеддораки ноҳия Варзоб

13. Бобоев Мелик насабаш
аз деҳаи Куктеппа, аваллин
РВК-ми ноҳияи Варзоб, пас
аз омадани ҳукумати
шӯрави раис интиҳоб шуданд.

6. Сафаров ҳочимурод
раиси Шишортови поён

8. Нуралиев Нурали соли
таваллудаш 1922 аз деҳаи
Муштиф

10. Собиров Нозир аз деҳаи
Сафеддораки ноҳия Варзоб

12. Сафаров Начот соли
таваллудаш 1926 аз деҳаи
Тағоби ноҳияи Айни

14. Холмуродова Моҳсафар
с.т. 1919 г соқ. деҳ Қирён те
ноҳ. Айни

Чи хеле ки гӯяндагон дар бораи парокандашавии ин деҳаҳои таърихӣ ёд мекунанд, ҷанги миёни яғнобиён ва тоҷирони хитой як ҳодисаи воқеӣ будааст, на бофтаи мардум. Ин намуна аз робитаҳои иҷтимоӣ ва иқтисодӣ тиҷоратии чиниҳо – хитойҳо ва мардуми Яғноб дарак медиҳад, ки барои таърихшиносон фактҳои муҳим ба шумор мераванд.

1. «Ман Каримов Шариф, нияд Куктеппа майни катта витаим. 2. Ритистар катотмох авовошт. 3. Кум ваҳти Яғднови майнти хитоитипи маъдани бахша ҷангшинт вичӣ. Хитоит вавошт мох корвунакити шумох тухастаор, мох одапти вирт, бидунтшинт ҷанг вичӣ, якдигари бисёр азоб фарошт, Яғднови Дашти Гуйбози майнти ҳар тарафиса мардуми парешун куношт, баъзеш Ромити дарай весошт. Ромитит арасотиш чи Яғднов ор. 6. Вовошт қадими даврай Яғднови ҷанг вичӣ, яғдновит хитоити олами деҳоштшинт. 7. Подшоҳ Шоҳветай авуштишт чи майн одам гавр карнавутаор. 8. Яғднови мардум судур носошт, баъзе авлот чи Шеҳовета, Симич, Фармен, Қирёнте, Ялаҳдара, Қалъаи кофар, чи Санги, Сафедпуш майн ағбаи Қуливик аввали

тобистуни вовошт? Ҳарокай майн обод куношт нидор. 9. Наҳах гударта одамт вовнавутаор. 10. Ҳозир Хочай Сангхоки гирду гушай, Куктеппай гирду гушай майни Яғднови майнти нум хаст. 11. Чи мох гудартагит авовошт, ав майнти қариб чорсад 50 соли одамти зиндагишинт икта. 12. Мох майни одамт чи Кокултеппаат чи Опхуни майн майтисашинт тирошт. 14. Ке мох майни одамт Яғднов нашавошт, вовошт Куктеппа обод куношт. 15. Мох майни одамти воваки чи Яғднов чи мох катат авовошт қариб 850 сол аст, вовакишинт. 16. Чи Майхура то агбаи Кулиса ҳама арча вара вутах. 17. Ғов макшайпиш кук авишт, ду мети тирай мети аковошт, ке авирошт. 18. Ҳозир кӯ ах арҷот? 19. Ҳамака луч урёнх».

«Man Karimov Sarif, nihid Kukteppa mayni katta vitaim. 2. Ritistar katot mox avovost. 3. Kum vaxti Yagdnovi maynti xitotipi maъdani baxsa jangsint vici. Xitoit vavost, mox korvunakiti sumox tuxastaor, mox odamti virt biduntisint jang vici, yakdigari bisyor azob tifarost Yagdnovi Dasti Guybozi maynti har tarafisa mardumi paresun kunost, baъzes Romiti daray vevost Romitit arasotis ci Yagdnov or. 6. Vovost, qadimi davray Yagdnovi jang vici, yagdnovit xitoiti olami dehostisint. 7. Podsoh Sohvetay avustist ci mayn odam gavr karnavutaor. 8. Yagdnovi mardum dur nosost, baъze avlot ci Sehoveta, Simic, garmen, Kiryonte, Yalahdara, Qalai kofar, ci Sangi safed, Safedpys mayn agbay Qulivik avvali tobistuni vovst harokay mayn obod kunost nidor. 9. Nahax gudarta odamt vovnavutaor. 10. Hozir Xojay Sangxoki girdu gusay, Kukteppay girdu gusay, Kukteppay girdu gusay mayni Yagdnovi maynti num xast. 11. Ci mox gudartagit vavost av maynti qarib corsad 50 soli odamti zindagisint iкта. 12. Mox mayni odamt ci Kokulteppaat ci Opхuni mayn mayntisasint tirost. 13. Ke mox maynti odamt Yagdnov nasavost, vovost Lulteppa obod kunost. 14. Mox mayni odamti vovaki ci Yagdnov ci mox katot avovost qarib 850 sol ast vovakisint. 15. Ci Mayxura to agbay Qulisa hama arca vara vutax. 16. Gov maksaypis kukavist, du meti tira meti, akovost ke avirost. 17. Hozir ku ax arcot? 18. Hamaka luc uryonx.»

1. «Ман Каримов Шариф, дар ҳамин деҳаи Куктеппа калон шудаам. 2. Дар давраҳои пеш аз мо калонсолон меғуфтанд. 3. Яғдновӣҳо дар давраҳои пеш барои маъдан ба хитойӣҳо ҷанг мекунанд. 4. Хитойӣҳо меғуянд, қорвонакиҳои моро шумо куштед. 5. Одамони моро ёбед, ғуфта, ҷанг мекунанд, якдигарро азоб медиханд, одамони Яғднови Дашти Гуйбоз ба ҳар тараф

парешон мешаванд, баъзеашон ба дараи Ромит мефароянд. 6. Одамони қадим меғуянд, ягдновӣён хеле ба хитоихо ҷанг мекунанд. 7. Подшоҳ дар деҳаи шохнишини Шохвета меистод, барои ҷанг одам ҷамъ мекарданд. 8. Мардуми Ягднов дар ин ҷанг хеле пароканда шуда аз Шохвета, Симич, Фармен, Кирёнте, Ялахдара, Қалъаи Кофар деҳаи Сафедпӯш аз агбаи Қул гузашта, аввали тобистон дар ҷойҳои муносиб ба худ деҳ обод мекунанд. 9. Ҳамон одамони гузашта меғуфтанд. 10. Ҳоло дар гирду ғушаи Хоҷаи Санғок дар Куктеппа номҳои деҳаҳои Ягднов аст. 11. Гузаштагонӣ мо меғуфтанд, ин деҳаҳо таърихи 450 сола доранд ва одамон зиндагонӣ мекарданд. 12. Мардуми деҳаи мо аз Кокултеппайу Опхуни деҳа мебошанд. 13. Ягдновӣёни ин деҳаҳо боз ба Ягднов мераванд. 14. Мардуми деҳаи мо ба Ягднов намеравад, омада деҳаи Куктеппаро обод мекунанд. 15. Одамони деҳаи мо аз Ягднов қариб 850 сол пур мешавад, омадаанд. 16. Аз Майхура сар карда то агбаи Қул арҷазор будааст. 17. Гов ба ғӯсолаш дар арҷазор гум мешуд, қариб ду, се рӯз мекофтанд, баъд меёфтанд. 18. Ҳоло кани арҷаҳо? 19. Ҳама ҷой урён».¹⁸

Чӣ хеле ки аз рӯи нақли ғуяндагон бармеояд, ин ба ҳамаи ягнобиён маълум аст, ки дар Ягноб барғи бисёр меборад, баъзан то баландии 5 м мерасад. Мардуми кӯҳистон, дар шароити ин минтақа тоб наоварда, сокинони шимолу шарқии Ягноб манзили хешро дигар мекунанд. Аз сармои саҳту сербарғи фасли зимистон ҷорвои бисёре талаф ёфта, мардум барои раҳонидани ҷони хеш ба рӯи барғ намад партофта ба ҳар як деҳаи он аз Ягноб ба ҷойҳои дигар мераванд.

Дар ҳуди ҳамин соли вазнин як ғурӯҳ савдогарони ҳатлонӣ аз Сари Хосор ба Ягноб намак оварда, ба манзили хеш баргашта наметағонанд. Аз ин хотир як қисми мардуми деҳаи Деҳқалонро қулобӣ меғуянд. Дар ин хусус қуҳансолони Ягноб нақл мекунанд, ки номи аслии ин деҳа Дарвонки буда, аз сабаби омехта шудани забони тоҷикию ягнобии мардуми он, ин деҳа баъдан номи тоҷикии Деҳқалонро мегирад. Дар бораи таърихи Ягноб баъзе ғуяндаҳое ҳастанд, ки ин ҳодисаҳоро тасдиқ мекунанд. Масалан, шахси бузургсоле меғуяд:

¹⁸ Ғуянда: Каримов Шариф (1894-1980) сокини деҳаи Куктеппаи ноҳияи собиқ ба номи Ленин.

«Ман Мирзоев Ёр. 1. Чи мох ритӣ қадимот вовнавутаор асосан мох авлот кум соли Яғднови вафр бисёр борчӣ. 2. Одамоти кат ниҷак натуношт, горошт. мет ба мет, метшинт неқ навичӣ. 3. Койтивик говт, вузт, сутурт мирошт. 4. Ке вошошт, во итун чӣ молтимох апирахсом, хатмохтим миримишт. 5. И мет, соф ҳавой чи ҳар и майн одамоти чаъм вошт, итун чи молат асраймох апирахсом, агар иёкайса натирим, хатмохтим миримишт. 6. Мардумт чи ҳар и кат намта чамъ куношт, ке чи Яғднов нимаши майнтивик паст весошт. 7. Нимаши намта партовки Қули ғарсарайвик мортит, заифот, пуллот Катта Куктеппаат Кокултепай, Опхуни Майниса вошошт. 8. Кумш чи кум майн хой, наҳаҳока обод акун, хапи майни нумш амуношт, ке зиндагӣ куношт. 9. Вахтик вошошт, майнт обод куношт, иш пара наҳаранка арчавара вугах, чӣ измат олови камӣ навеношт. 10. Қадимот авовшт, ҳозир наҳав майнти нум пирахтах, тамум. 11. Вошошт, ритӣ мети, чоф соли ниҳид майнти ҳаёт куношт, нимаши Яғдновиса тирошт. 12. Қадимот наҳаранка дуно вутаор, и соли зарб ҳашошт, ияни соли, солиса ағорошт агар сол паст авовишт ҳатиёт авошт. 13. Яғднови мардумт, чи ғар ит тарафи рот питтак аву, ке шават вов, ақуношт. 14. Чи мох рити қадимот вовнавутаор, ав майнти қариб чорсад, панҷсат соли ритӣ ахтит ҳаёт карнавутаор. 15. Ана ниҳид мох майни Куктеппа одамоти чӣ Кокултепат, Катта Куктеппа вутаор. 16. Куктеппай панҷсад соли аву ободи вийакиш. 17. Сафедорак, Зуманд, Роғ, Ғароби одамоти аввал мох майни ниднавутаор. 18. Мардумик ақлш сариш тисчӣ, ке ҳарокай беҳ чочот ақовошт, ҳаёт ақуношт. 19. Моҳ майни чи ҳама майнти одамоти ой. 20. Чӣ Нумиткун, Вагинзой, Муштиф, Шоҳвета¹⁹, Ғармайн, Соқан, Мачоҳ чи бутун майнти одамоти ой. 21. Тик ниҳидмайни одамоти шавошт, Сафед Опи, молдорӣ баҳша ҳаёт куношт. 22. Мана пири Шариф ғирифчӣ, ниҳид мох майни одамоти, кум вахти ниҳиш зичот²⁰ чи Ғарми тараф вошошт, Зити майнт обод куношт. 23. Қадик аввал вошошт, тухмӣ, кишок нашинвута, чӣ мох майн ғаллат, йав, носнавутаор. 24. Чоф соли чи мох майн кишаки баҳша тухмӣ носошт, зойтивик кишошт. 25. Ҳар майнти қариб 20-ки, 30 ки одат ҳаёт карна вутаор. 26. Чуттӣ вичӣ мох майни одамоти чап вошт. 27. Ҳар мет саннавутаор, ики гов, вуз, сугур дуднавутаор. 28. Ке Куктеппагит вошошт,

¹⁹ Шоҳвета – деҳаи шохнишин. Шоҳвета ба шовветк умумият надорад. Шовветк шоҳаҳои сиёҳе, ки аз дур намоён мешаванд, шовветк меноманд.

²⁰ Зичот – соқинони деҳаи Зиддӣ дар назар аст.

мох, шумох, авовти, хичишинт наой. 29. Мох тухмй шумох атифаром, шумох дарашинт нока аву, бадй сар акунтй. 30. Бидунтишинт чанг вичи, зичот бисйорй вутаор, Куктеппагити зарб тифарошт, чи Опхуни майн, чи Кокултеппа, чи Катта Куктеппа, зимистуни чилай вафри ругаҳивик намта партовки Қули гарсарайвик шавошт, Ягдновиса гардошт. 31. Тик ани соли мири Ягднов амр кунчй, шавт майнт обод кунт, нидтт. 32. Иткарат мири Ягднов Мирзои Дарवेशи Нометкониинотарс вовчй, бисёрий авлодакй, майнт обод куношт нидор. 33. Ани зичот нарахношт, ягновитигй чанг кунонт. 34. Бидуни чоф соли гударчй, тик чи кук туркт, молдорт йахшй вошт. 35. Туркт-узбакт чи чул молипй мох майти санавутаор. 36. Зулма-зуракй рупна чоғот, молтшинт хварнавутаор. 37. Ягдновити зуршинт вовнавутаор тик, бечорот чахошт, узбактипи чагараки²¹ бахша чанг куношт. 38. Ав вохти пурсиш навута, чи мири Бухорой нум дуруғ вовнавутаор. 39. Наҳаранка сахт чанг вошт. 40. Мири Ягднов чанг (фаҳмчи) - дуғушчй. 41. Ке Қули гари саривик, Анзоби гари саривик чи Ягднов одам куселчй чанг куношт. 42. Узбакти ҳар моли думиш бист- сй одамай вута. 43. Базури чи ҳар и одами даскат, бискат моли зиннавутаор. 44. Майни гирди арчавара вута, туркти чанги зўршит вовчй, арчаварот олов ҳай куношт. 45. Узбакти варошт, Қалай Кофари шаррай патовошт. 46. Ке анидокой и ягднови вовчи «узбакт атирор, бечункт апирахсор» 47. Мох майни ругаҳи, Мурта Нов астй, Мурта Новитим одам олами тухоешт. 48. Аниҳити бахша, мурта Новш вовошт. 49. Узбакти мох майни и уткур одам ой, Раҳмунш авовошт. 50. Раҳмун бақувват одам хой, чи майн дузд жутоти чам акуништ, чи узбакти мол, адудзишт, камбағалти атифаришт. 51. Ниҳиптй хой авовимш.

«Man Mirzoev Yor. 1. Ći mox riti qadimot vovnavutaor asosan mox avlot kum soli Yaydnovi vafr bisyor borċi. 2. Odamt ċi kat niżak natunošt, yorošt met ba met, metšint nek naviċi. 3. Koytivist yovt, vuzt, suturt mirošt. 4. Ke vovošt, vo itun ċi moltimox apiraxsom, xatmoxtim mirimišt. 5. I met, sof havoy, ċi har i mayn odamt jam vošt, itun ċi molat simimox apiraxsom, agar iyokaysa natirim xatmoxtim mirimišt. 6. Mardumt ċi har i kat namta jam' kunošt, ke ċi Yaydnov nimaš mayntivik past vesoš. 7. Nimaš namta partovki Quli ȳarsarayvik mortit, zaifot pullot Katta

²¹ Чагарақ – чой, макон.

kukteppaat Kokultepe, Opxuni Maynisa vovošt. 8. Kumš či kum mayn xoy, nahaxoka obod akun, hapi mayni numš amunošt ke zindagi kunošt. 9. Vaxtik vovošt, maynt obod kunošt, iš para naharanka arčavara vutax, či izmat olovi kami navenošt. 10. Qadimot avovšt hozir nahav maynti num piraxtax, tamum. 11. Vovošt riti meti, čof soli nihid maynti hayot kunošt nimaš Yaydnovisa tirošt. 12. Qadimot naharanka duno vutaor, i soli zarb²² xašošt, i yani soli, solisa ačorošt agar sol pasta vovišt hatiyot avošt. 13. Yaydnovi mardumt, či yar id tarafi rot pittak avu, ke šavat vov, akunošt. 14. Či mox riti qadimot vovnavutaor, av maynti qarib čorsad, panjsat soli riti axtit hayot karnavutaor. 15. Ana nihid mox mayni Kukteppa odamt či Kokultepe, Katta Kukteppa vutaor. 16. Kukteppay panjsad soli avu obodi viyakiš. 17. Safedorak, Zumand, Roj, Garobi odamt avval mox mayni nidnavutaor. 18. Mardumik aqlš sariš tisči, ke harokay beh jogot akovošt, zindagi akunošt. 19. Mox mayni či hama maynti odamš oy. 20. Či Numitkun, Vayinzoy, Muštif, Šohveta, ħarmeni, Sokan, Mačoh či butun maynti odam oy. 21. Tik nihidmayni odamt šavošt Safed Opi, moldori baxša hayot kunošt. 22. Mana piri Šarif ħirifči, ki nihid mox mayni odanti, kum vaxti nihiš zičot či ħarmi taraf vovošt Ziti maynt obod kunošt. 23. Kadik avval vovošt tuxmi kišoki baxša našinvuta, či mox mayn ħallat, yav nosnavutaor. 24. Čof soli či mox mayn kišaki baxša tuxmi nosošt, zoytivik kišošt. 25. Har maynti qarib 20-ki, 30ki odat hayot karnavutaor. 26. Čuttī viči mox mayni odamtipi čap vošt. 27. Har met sannavutaor, iki ħov, vuz, sutur duzdna vutaor. 28. Ke Kukteppagit vovošt, mox, šumoxk, avovti, hičišint naoy. 29. Mox tuxmī šumox atifarom, šumox darašint noka avu, badī sar akuntī. 30. Biduntišint jang viči, zičot bisyorī vutaor, Kukteppagiti zarb tifarost, či Opxuni mayn, či Kokulteppa, či Katta Kukteppa, zimistuni čilay vafri rugahivik namta partovki Quli ħarsarayvik šavošt Yaydnovisa gardošt. 31. Tik ani soli miri Yaydnov amr kunči, šavt maynt obod kunt nidt. 32. Itkarat miri Yaydnov Mirzo Darveši Nometkonii notars, bisyorī avlodaki, maynt obod kunošt nidor. 33. Ani zičot naraxnošt, yaynovitipi jang kunont. 34. Biduni čof soli gudarči, tik či kuk turkt, moldort yaxši vošt. 35. (Turkt)- uzbakt či čul molipi mox maynti sanavutaor. 36. Zulma- zuraki rupna jogot, molti xvarnavutaor. 37. Yaydnoviti zuršint vovnavutaor tik, bečorot jaxošt uzbaktipi čagaraki baxša jang kunošt. 38. Av voxti pursiš navuta, či miri Buxoroy num duruy vovnavutaor. 39. Naharanka saxt jang vošt. 40. Miri Yaydnov jang (fahmči)- duyušči. 41. Ke Quli ħari sarivik, Anzobi ħari sarivik či

²² Zarb - azob

Yaydnov jangi odam kuselči jaṅg kunošt. 42. Uzbakti har moli dumiš bist-sī odamī vuta. 43. Bazuri či har i odami daskat, biskat moli zinnavutaor. 44. Mayni girdi arčavara vuta, turkti jangi zūršit vovči, arčavarot olov hay kunošt. 45. Uzbakti varošt Qalay Kofari šarray partovošt. 46. Ke anidokoy i yaydnovi vovči «uzbakt atiror, xar bejnakt apiroxsor» 47. Mox mayni rugahi, Murta Nov astī, Murta Novitim odam olami tuxoyošt. 48. Anihiti baxša, murta Novš vovošt. 49. Uzbakti mox mayni i utkur odam oy, Rahmunš avovošt. 50. Rahmun baquvvat odam xoy, či mayn duzd žutoti yavr akuništ, či uzbakti mol, aduzdišt, kambayalti atifarišt. 51. Nihipti oy avovmt.

Тарчума:

«Ман-Мирзоев Ёр. 1. Аз мо пештар авлодони мо, одамони қадим мегуфтанд, ки дар Ягднов барф бисёр меборад. 2. Одамон аз хона баромада наметавонанд ва мебинанд, ки рӯз то рӯз, рӯзашон бехтар нашуда истодааст. 3. Дар оғил говону бузу гӯсфандон мурда истодаанд. 4. Баъд мегӯянд, ки аз чорво мондем, худамон ҳам мемирем. 5. Як рӯз дар як рӯзи ҳавои соф, аз ҳар деҳа одамон ҳам шуда, мегӯянд, аз молу симу зар мондем, агар ба чое шитоб накунем, ҳамаамон мемирем. 6. Мардум аз ҳар як хона намад ҳам карда, баъд аз Ягднов ба самти ҷануби водӣ, ба деҳаҳои дигар мефароянд. 7. Ва нисфашон ба агбаи Қул намад партофта зану мард ва кӯдакон ба деҳаи Катта, Куктеппа, Кокултеппа, Опхуни майн меоянд. 8. Кӣ аз кадом деҳа буд, ҳамон номи деҳаи худро номгузорӣ карда, деҳашонро обод мекунанд. 9. Вақте ки деҳашонро обод мекунанд, ин тараф ҷунон арҷазор буд, ки аз сӯзишворӣ камӣ надоштанд. 10. Одамони қадим мегӯянд, ки номи ҳамон деҳаҳо мондааст. 11. Дар давраҳои пеш дар ҳамон ҷойҳо ҷандин деҳа буда, одамон зиндагӣ мекарданд, ки қисман ба Ягднов бар мегарданд ва қисман мемонанд. 12. Одамони қадим зирак буданд, як сол азоби саҳт мекашанд, ва соли дигарро аз рӯи мушоҳидаҳо, агар сол паст ояд, онҳо эҳтиёт мшуданд. 13. Сокинони Ягднов вақте ки роҳи он тараф қушода мешавад рафту омад мекарданд. 14. Аз мо пештар мегуфтанд, ки он деҳаҳо таърихи чорсад-панҷсад сола доранд. 15. Ана ҳамин мардуми деҳаи мо аз Кокултеппа ва Катта Куктеппаанд. 16. Деҳаи Куктеппа баъдтар обод шуда, таърихи 500 сола дорад. 17. Сокинони деҳаҳои Сафедорак, қисман Рог, Зуманд, Гороб аввал дар деҳаи мо зиндагӣ мекарданд. 18. Мардумон ба хулосае

меоянд, ки ба ҷои бехтар рафта зиндагӣ кунанд. 19. Дар деҳаи мо аз ҳамаи деҳаҳои Яғднов буд. 20. Аз Нометкон, Вагинзой, Муштиф, Шоҳвета, Гармайн, Сокон, Мастҷоҳ зиндагӣ мекарданд. 21. Ва боз сокинони ҳамин деҳа ба Оби Сафед, ки барои ҷорводорӣ бехтар буд, рафта зиндагӣ мекунанд. 22. Муйсафеди Шариф, ки шахси калонсоли ҳамин деҳа аст, нағз медонад, одамони Зиддӣ номаълум аст, ки қадом сол аз Ғарм омада, дар Зиддӣ зиндагӣ мекунанд. 23. Аввалан сокинони Зиддӣ барои кишт қардан тухмӣ надоштан, барзагови ҷуфтӣ надоштанд, сокинони деҳаи мо бо онҳо ҷав, гандум медоданд. 24. Чандин сол аз деҳаи мо барои кишт тухмӣ мегирифтанд. 25. Дар ҳар як деҳаи Зиддӣ қариб 20-30 нафарӣ одамон зиндагӣ мекарданд. 26. Сонӣ, чи хеле мешавад, ки бо одамони деҳаи мо зид мешаванд. 27. Онҳо ҳар рӯз омада аз деҳаи мо як-тогӣ бузу гову гӯсфанд ғорат мекарданд. 28. Сокинони деҳаи Куктеппа бо онҳо мегӯянд, дар вақти омаданатон чизе надоштед. 29. Мо ба шумо тухмӣ медодем, акнун шикаматон сер шуд, бадиро сар қардед. 30. Байни ин ду қавм зиддият пайдо шуда, ба якдигар ҷанг мекунанд, шумораи онҳо зиёд буд, одамони деҳаи Куктеппаро ранҷ медиҳанд ва сокинони ҳамин деҳа дар ҷиллаи зимистон ба болои барф намад партофта аз ағбаи Қул ба Яғднов мераванд. 31. Сонӣ, боз соли дигар мири Яғднов фармон медиҳад, ки рафта деҳаҳои ҳамон ҷойро обод кунанд нишинанд. 32. Бо фармони мири Яғноб Мирзо Дарवेशи Нометконӣ ва боз якчанд авлод омада, деҳаҳоро обод қарда, зиндагӣ мекунанд. 33. Ва пас аз ин Зиддичиён ҷуръат намекунанд, ки бо яғдновӣён ҷанг кунанд. 34. Яғдновӣён чанд сол онҳо ба ҷорводорӣ машғул шуда, узбакҳои ҷорводор ҳам пайдо мешаванд. 35. Узбакҳои ҷорводор аз ҷӯлу биёбон ба деҳаи мо меомаданд. 36. Зӯран ҷойҳои дараваро рама ронда меҳуронданд. 37. Яғдновӣён ночор боз барои ҷарогоҳ ба узбакҳо ҷанг мекунанд. 38. Дар он замон пурсиш набуд, бардурӯғ аз номи амири Ҳисору Бухоро сухан мегуфтанд, чизеро соҳиб мешуданд. 39. Байни онҳо боз ҷанг мешавад. 40. Мири Яғноб аз ин огоҳ мешавад. 41. Баъд ҷанговарон аз ағбаи Қулу ағбаи Анзоб омада ба узбакҳо ҷанг мекунанд. 42. Узбакҳо аз паси ҳар як рама 20-30 нафарӣ одам доштанд. 43. Зӯран онҳо аз ҳар як хоҷагӣ 20-30-тогӣ гӯсфанд кашида мегирифтанд. 44. Атрофи деҳаҳоро арҷазор фаро гирифта буд. Вақте ки дар ҷанг зӯрашон меояд, тоб наоварда, онҳо арҷазорро оташ мезананд. 45. Сонӣ, узбакҳоро аз деҳа

ронда ба шарраи Қалъаи кофар гарк мекунад. 46. Баъд як ягнобӣ дар чанг чунин мегӯяд: «Узбакт атирор, бечонакт апирахсор», яъне узбакҳо рафтанд, бечонакҳо монданд. 47. Аз деҳаи мо баландтар Нови мурдаҳо аст, ки дар ин водӣ одамон бисёртар талаф ёфтаанд. 48. Аз ин хотир он ҷойро «Мурта нов» меноманд. 49. Дар деҳаи мо як одами пурқувват буд, онро Раҳмонбой мегуфтанд. 50. Раҳмон як шахси пурқувват буд, ки аз деҳаамон дуздбачаҳоро чамъ карда, аз рамаи узбакҳо ғусфанд дузда ба камбағалон меод. 51. Ҳамин қадар медонистам ба шумо гуфтам». (Таърихи сабти мавод -- соли 1980).

Пеш аз он ки мо дар бораи таърихи ин ё он деҳа маълумот диҳем, бояд далел дошта бошем, ки барои кори ояндаи тадқиқотҳои илмӣ, заминае фароҳам созем. Дар ин хусус саҳми олимони ҷавони имрӯза, Сайфиддин Мирзозода,¹ Баҳриддин Ализода,² Саид Бӯҳрониддини Бузургмехр³ хеле бузург аст, ки дар экспедитсияҳои илмӣ маводҳои зиёде аз ғӯяндагои гирд оварда, ҳам аз ҷиҳати забонӣ, ҳам аз ҷиҳати ҷуғрофӣ ва ҳам аз ҷиҳати этнографӣ таҳлилу баррасӣ кардаанд.

Опхуни майни таърих

1. Чи Кокултеппай майн ритӣ и чоф қабилай чи Ягноб вовошт, Опхуни майн обод куношт нидор. 2. Ҳамаш қариб чил бунай вутаор. 3. Иш бунот панҷкӣ, даскӣ чи ҳар майн ийор. 4. Ду асри ниҳид Опхуни майни нидошт. 5. Ке ниҳиш қабила оҳиста – оҳистай Опхунӣ ном носошт. 6. Ҳамаш чорводор вутаор. 7. Ғоват моли бисёришинт вута. 8. Чутти вичӣ, чоф соли беҳ зиндагӣ куношт. 9. Иш моҳпи айун нах, ки кум бӯҳунайпи Ғарофит, Намнарутит, Намозгахит, Обхируфит Катамайнит чи ғармат Қаратегин, ке чоф соли баъд Ҳазорагит чи Авғунистуну Луфигар

¹ Сайфиддин Мирзозода: Ягноб ва ягнобшиносӣ дар даҳ соли истиқлол// Забон ва истиқлол (мач. мак). Душанбе-2001, с. 113-118.

² Баҳриддин Ализода: Лексикаи этнолингвистикаи забони ягнобӣ (рисолаи номзадӣ с.1997).

³ Саид Бӯҳрониддини Бузургмехр. Таърихи як вожа ва ё «Ягноб» чи маънӣ дорад? Мачм. мак. Душанбе, 2004. С.79-85.

4. Баҳриддин Ализода. Согд (История изучения и источники (труды высшей школы МВД РТ) №1, Душанбе, 1988, стр. 61-69)

Опхуна: - ҷои ниғаҳдории об. Маънои дигараш деҳае, ки дар он муллоҳо сукунат мекарданд.

вовошт, Зитти чогах носошт, умр варошт. 10. Опхуни майн тухмишинт йордам акуништ. 11. Ниҳиш некитим наағириовошт. 12. Тик хишапат мети асаношт, Опхуни майни одамти азоб атифарошт. 13. Базурӣ молтишинт адудзошт. 14. Асаношт то ҳатто некӣ нағириовошт, ғовти дуйм апакошт. 15. Опхуни майнӣ наҳаранка батанг урошт, ки чилай зимистунӣ чил бунай одами пуллотипишинт чи хапи майшинт нуқишинт куношт. 16. Зитти ав вахти 100 бунай, ё 120 бунай вӯта ор. 17. Опхунити наҳаранка батанг урошт, ройки пуллот вағки чилай зимистуни вафри ругахи намга партовкӣ, агбаи Куливик саношт Яғнобивик звортошт. 18. Ҳозир чи Опхуни майн нишуна ухш ё авд кури пирахта. 19. Ниҳитипи Опхуни майн вайрун вичӣ. 20. Опхунит навошт Яғноби ду қисми чудо вошт, ҳар майнивик тирошт. 21. Тик чоф сол баъд чи Яғноб ниҳиш мардумт ғорошт, ки узбакт ухтаор, вовошт узбакти чи хапи қаламравшинт нуқӣ куношт. 22. Узбакт иш чагаракт партововошт тирор. 23. Ит карат яғнобит бисйор ийор. 24. Нимаш, вовошт Кокултеппа Ҳочаи Санғхоки рити хаст, наҳаҳока обод куношт. 25. Ҳозир катпайотшинт пирахта ор. 26. Иткарат ниҳиш мардум Кокултеппай чоф соли зиндагӣ куношт, ки тик узбак - туркт саношт Кокултеппай майни азоб тифарошт, бидунтишинт саҳт ҷанг вичӣ. 27. Туркти зуршинт вовчи Кокултеппаи майни бурст олов ҳай куношт, чи бахилишинт. 28. Мортити ачақдорост бурси танай авонтошт олов ҳай ақуношт. 29. Инҷақат пуллоти атухойошт. 30. Яғнобит чи туркти ба дод вовошт. 31. Қаҳик туркти авеништ, авовошт «турки бесалум авов», сейпуншинт нағорт. 32. Ке ит карат яғнобит чи ҳарока хипаршинт вичӣ, туркти яғнобити азобшинт тифаракаст. 33. Нима яғнобит чи агбаи Қул, нима яғнобит чи агбаи Анзобат анза вовошт, ититипӣ ҳамра вошт. 34. Туркти аспитипишинт варошт, шаррай парай муношт. 35. Ҳама туркти қалъай шаррайвик патовошт. 36. Аниҳити баҳша ҳозир Қофир Қалъаш вовошт, туркт чи қофири бад ийор. 37. Ке одамт авовошт «Туркакт атирор, бечунт апирахсор». 38. Кокултеппа чи даст атир, ҳама кат вайрун авор, чи, туркти даст. 39. Яғнобит ҳайрун ийор ку шавим? 40. Ке нимаш тик Яғнобиса, нимаш Куктеппайса, ду қабилайш Ҷумъа Аламуну Ҳалимбой авлод весошт, Дарай ҳозир Дараи яғнобиён вовошт, ниҳидока ҳаёт варошт. 41. Хапи Куктеппаймох қариб 500 сол аст, ободи вийақиш. 42. Мардуми наҳке камакак ҷуншинт ноташинтой, тик туркт аспакит, ҳаракит, молакит асанор, Куктеппай майни одамт

нашинт амуно. 43. Туркт тик базуракй авовор, мох идока чогарак намунимишт. 44. Авовор шумох чидока чахт! 45. Молакит чи Колорота агударошт санг хара акуношт, чи гар майниса. 46. Ниҳид бухунайпй тик чанг куним, авовошт. 47. Мардуми токатш атир, тик маҷбур ийор, турктипй чанг куним. 48. И мет, туркт чи қарока ҷамъ вошт Куктеппаиса весошт, мардуми азоб тифарошт, тийоқат қамчинипқ одамти деҳошт. 49. Гуворагй пуллоти тухойошт. 50. Куктеппай майни наҳаранка бурси чангал вута, олов ҳай куношт. 51. Баъзе одамти тухойошт урошт Сафедорой зиндунаки партовошт. 52. Ҳозир тим наҳах зиндунак хаста, одами саркала, подаш, дасти ситактиш ор. 54. Яғнобити ниҳипти азоб тифарошт майн чи даст натифарошт. 54. Узбакти нукй куношт, ани узбакти тан натифарошт. 55. Ниҳитипй нава ҳукумат авов, имишкй босмачигй аву. 56. Ке колхоз аву, майни раис чи зит Ҳасани Даминй амуно. 57. Майник одам бисёрк аву, тик нима одамт Зуманд, Сафедорак, Сафед Опи Лап ашавор обод акуно. 58. Мох майни файзат баракаш ой, ҳам чорводорй, ҳам зироаткорй акуношт. 59. Зити мардум мох майни бойти кати хизматгорй акуношт. 60. Ҳукумат асан бойти мол анос, колхозни атифар. 61. Майни мактаб апенор, пуллот лотинй ажойошт. 62. Аниҳиштиш хотирим ийор. 63. Нақлт майни баҳшамох, катоти рити анидомишт, ахтит нақл акуношт. 64. Мох ғуш адоромишт. 65. Яғноби маънош – Ягд - васеъ, пахновар, нов водй вутах.

Opxuni mayni ta'rix

1. Ёи mayn Kokulteppay riti i ёof qabilay ёи Yaynob vovošt, Opxuni mayn obod kunošt nidor. 2. Hamaš qarib ёil bunay vutaor. 3. Iš bunot panjki, daski, ёи har mayn iyor. 4. Du asri nihid Opxuni mayni nidošt. 5. Ке nihiš qabila ohista- ohistay Opxuni num nosošt. 6. Hamaš ёorvodor vutaor. 7. ёovat moli bisyorishint vuta. 8. Ёutti viёi, ёof soli beh zindagi kunošt. 9. Iš moxpi ayun nax, kum buhunaypi ёorifit, Namnarutit, Namozgahit, Obxirufit, Katamaynit, ёи yarmat Qartiyin, ке ёof soli ba'd Hazoragit ёи Avyunistun vovošt Zitti jogah nosošt umr varošt. 10. Opxuni mayn tuxmišint yordam akuništ. 11. Nihiš nekitim naayirivošt. 12. Tik xišapat meti asanošt Opxuni mayni odamti azob atifarošt. 13. Bazuri moltišint aduzdošt. 14. Asanošt to hatto nekī nayirivošt. ёovti dūym apakošt. 15. Opxuni mayni naharanka ba tang urošt, ёilay zimistuni ёil bunay odami pullotipišint ёи xapi maynišint nukišint kunošt. 16. Zitti av

vaxti 100 bunay yo 120 bunay vutaor. 17. Opxuniti naharanka ba tang urošt royki, pullot vayki čilay zimistuni vafri rugahi namta partovki aybai Kulivik sanošt Yaynobivik zvortošt. 18. Hozir či Opxuni mayn nišuna uxš, yo avd kuri piraxta. 19. Nihitipi Opxuni mayn vayrun viči. 20. Opxunit šavošt Yaynobi du qismi judo vošt, har maynivik tirošt. 21. Tik čof sol baəd či Yaynob nihiš mardumt yorošt, uzbakt uxtaor vovošt uzbakti či xapi čagarakšint nukī kunošt. 22. Uzbakt čagarakt partovošt tiror. 23. It karat yaynobot bisyor iyor. 24. Nimaš vovošt Kokulteppay Xojai Sangxoki riti xast, nahaxoka obod kunošt. 25. Hozir katpayotšint piraxta or. 26. Itkarat nihiš mardum Kokulteppay čof soli zindagī kunšošt, tik uzbek- turkt sanošt Kokulteppay mayni azob tifarošt, biduntišint saxt jang viči. 27. Turkti zur vovči Kokulteppay mayni burst olov hay kunošt, či baxilišint. 28. Mortiti ačakdorošt bursi tanay avontošt olov hay akunošt. 29. Inčakat pulloti atuxoyošt. 30. Yaynobot či turkti ba dod vovošt. 31. Kaxik turktik aveniš avovošt «turki besalum avov», sepunimišt nayort. 32. Ke it karat yaynobot či haroka xiparšint viči, turkti yaynoboti azobšint tifarakast. 33. Nima yaynobot či aybai Qul, nima yaynobot či aybai Anzop yarivik vovošt, ititipi hamra vošt. 34. Turkti aspitipišint varošt šaray paray munošt. 35. Hama turkti qalʔay šarrayvik patovošt. 36. Anihiti baxša hozir Kofir Qalʔaš vovošt, turkt či kofiri bad iyor. 37. Ke odamt avovošt «Turkakt atiror, bejonakt apiraxsor». 38. Kokulteppa či dast atir, hama kat vayrun avor, či, turkti dasti. 39. Yaynobot hayrun iyor ku šavim? 40. Ke nimaš tik Yaynobisa, nimaš Kukteppaysa, du qabilayš Jumʔa Alamunu Halimboy avlod vesošt, Dara-hozir Darai yaynobiyon vovošt nihidoka hayot varošt. 41. Xapi Kukteppaymox qarib 500 sol xast, obodi viyakiš. 42. Mardumi naxke kamakak junšint notašint oy, tik turkt aspakit, xarakit, molakī asanor Kukteppay mayni odamt našint amunor. 43. Turk t tik bazurakī avovor, mox idoka čogarak kunimišt. 44. Avovor šumox čidoka jaxt. 45. Molipī či Kolorota agudarošt sang harra akunošt, či yar maynisa. 46. Nihid buhunaypī tik jang kunim, avovošt. 47. Mardumi toqatš atir, tik majbur iyor, ki turktipī jang kunim. 48. I met, turkt či haroka jam' vošt Kukteppaysa vesošt, mardumi azob tifarošt, tiyoqat qamčini pī odamti dehošt. 49. Guvoragī pulloti tuxoyošt. 50. Kukteppay mayni naharanka bursi jangal vuta olov hay kunošt. 51. Ba'ze odamti tuxoyošt urošt Safedoroy zindunaki partovošt. 52. Hozir tim nahax zindunak xasti, odami sarkala, podaš, dasti sitaktišt or. 53. Yaynoboti nihipti azob tifarošt mayn či dast natifarošt. 54. Uzbakti nukī kunošt, ani uzbakti tan natifarošt. 55. Nihitipī nava hukumat avov, imiški bosmačigi avu. 56. Ke kolxoz avu, mayni rais či Zit Hasani Odmini amunor. 57. Maynik odam bisyork avu

tik nima odamt Zumand, Safedorak, Safed Opi Lap aşavor obod akunor anidor. 58. Mox mayni fayzat baraka oy, ham řorvodorī, ham ziroatkorī akunořt. 59. Zitti mardum mox mayni boyti kati xizmatgorī akunořt. 60. Hukumat asan, boyti mol anos, kolxozi atifar. 61. Mayni maktab apenor, pullot lotini ařoyořt. 62. Anihiřtiř xotirim iyor. 63. Naqlt mayni baxřamcx, katoti riti anidomiřt axtim naql akunořt. 64. Mox řuř adoromiřt. 65. Yaynobi ma'noř – pahn, vase', pahnovar, nov vodi vutax.

Таърихи деҳаи Опхуна

1. Пеш аз деҳаи Куктеппа як чанд қабилаҳо аз Яғноб омада, деҳаи Опхунаро обод карда сукунат мекунанд. 2. Онҳо ҳамагӣ қариб чил хоҷагӣ буданд. 3. Ин хоҷагиҳо аз ҳар деҳаи Яғноб панҷ хоҷагӣ, даҳ хоҷагиро ташкил меоданд. 4. Зиндагии Опхуниҳо қариб ду қарнро дар бар мегирад. 5. Баъд ҳамин қабилаҳо дар давоми зисташон опхунӣ ном мегиранд. 6. Онҳо ба қорводорӣ машғул буданд. 7. Гову моли бисёр доштанд. 8. Онҳо чанд сол дар ин деҳа умр ба сар мебуданд. 9. Ин ба мо маълум нест, лекин бо як баҳона мардумони Ғориф, Намнаруг, Намогах, Обихирф, Деҳаи Калон аз тарафи Ғарму Қаротегин ва баъд аз онҳо як қабилаи дигар аз Авғонистон Луфигар – Ҳазорагиҳо омада дар Зиддӣ умр ба сар мебаранд. 10. Одамони деҳаи Опхуна ба онҳо барои кишту қор тухмӣ меоданд. 11. Ҳамин некиро онҳо намедонанд. 12. Шабу рӯз одамони Опхунаро осуда намегузоранд, омада азоб медиҳанд. 13. Базӯрӣ омада, молу мулкашонро ғорат мекарданд. 14. Ба дараҷае ғорат мекарданд, ки қорашон думи ҳайвонотҳоро мебуриданд. 15. Опхунагиҳоро ҷунон ба танг меоранд, ки чил хоҷагӣ, деҳаи хеш тарк мекунанд. 16. Зиддечиҳо, қариб 100 ё 120 хоҷагӣ буданд. 17. Зиддечиҳо ҷунон Опхуниҳоро ба танг меоранд, ки дар ҷилаи зимистон намад ба рӯи барф партофта, кӯдакон гирён аз ағбаи Қул гузашта ба Яғноб мераванд. 18. Ҳоло шаш ё ҳафтго гӯр аз опхуниҳо нишона мондаасту қалос, дигар ҷизе нест. 19. Бо ҳамин ҳодисаи ногувор деҳаи Опхунӣ вайрон мешавад. 20. Опхуниҳо ба Яғноб рафта, ба ду қисм ҷудо мешаванд. 21. Боз пас аз чанд сол опхуниҳо мефаҳманд, ки узбакҳо омада, қарогоҳи онҳоро соҳиб шудаанд, онҳо омада аз қарогоҳи худ онҳоро меоранд. 22. Узбакҳо дар қанг тоб наоварда, тарки ин қарогоҳ мекунанд. 23. Ва пас аз ин, яғнобиҳо бо шумораи хеле зиёд меоянд. 24. Онҳо деҳаи Кокултеппаро обод карда, ҷойи манзили хеш интиҳоб

менамоянд, ки ин деҳа дар назди Хочасангхок ҷой гирифтааст. Ҳоло аз ин деҳа хонаҳои вайрона мондаасту дигар чизе нест. 26. Асосан яғнобиҳо ҳамин деҳаи Кокултеппаро обод карда, зиндагӣ мекарданд ва боз ҳамон узбакҳо - туркҳо омада, одамони деҳаи Кокултеппаро бо азобу мушакқат дучор мекунанд ва дар байни узбакҳо ва яғнобиҳо ҷанги саҳт рӯ мезананд. 27. Вақте ки туркҳо ба ҷанг тоб намеоваранд, ҷангали назди деҳаро оташ мезананд. 28. Туркҳо мардҳоро дошта ба танаи арча баста, сони онро оташ мезаданд. 29. Зану кӯдаконро мекуштанд. 30. Яғнобиҳо аз дасти туркҳо ба дод меоянд. 31. Касе, ки туркҳоро медид, мегуфт: «ана, турки бесалум авов» - омад. 32. Яғнобиҳо аз Яғноб хабардор мешаванд, ки туркҳо боз ба ҷанг омадаанд. Нисфи яғнобиҳо аз ағбаи Қул ва нисфи онҳо аз ағбаи Анзобу Ғанза гузашта, ба ҳамватанони хеш ҳамроҳ мешаванд. 34. Туркҳо ба ҷанги зидди яғнобиҳо тоб наоварда, ру ба ғурез мениҳанд. Онҳоро бо аспхшон ба шарраи баланди Қалъа ғарқ мекунанд. 35. Ва пас аз ғарқ кардан ба деҳаашон бармегарданд. 36. Ана барои ҳамин ҳоло ин қалъаро Қалъаи Кофар мегӯянд, ки аз бераҳмӣ мардумро осуда намегузоштанд. 37. Барои ҳамин одамон мегуфтанд, ки «туркҳо рафтанд, бечонакҳо монданд». 38. Кокултеппа бо сабаби ҷангҳо вайрон шуд, аз бедодгарии туркҳо. 39. Яғнобиҳо ҳайрон буданд, ки ба кучо равем. 40. Сонӣ, баъзеашон ба Яғноб, ва баъзеашон ба Кокултеппаи дуҷум, ки ҳоло Куктеппа ном дорад ва ду қабилани дигар Ҷумъа Аламун ва Ҳалимбой ба Дара меоянд, ки ҳоло онро Дарай Яғнобиҳо меноманд, омада ба худ ҷойи манзил интиҳоб мекунанд. 41. Ҳоло ин деҳаи худамон таърихи 500 сола дорад. 42. Мардумон ин деҳаро обод карда, каме ҷон гирифта буданд, ки боз ҳамон боқимондаи туркҳо бо рамаи ғусфандон омада, ҷарогоҳи деҳаи Куктеппаро гирифтани мешаванд, аммо онҳо туркҳоро роҳ намедиханд. 43. Онҳо меҳостанд, ки деҳаи Куктеппаро ба ҷарогоҳ табдил диҳанд. 44. Фармон медоданд, ки шумо аз ин ҷой хезед! 45. Вақте ки туркҳо бо рамаи ғусфандон аз болои деҳа мегузаштанд, аз кӯҳ, ба болои деҳаи мо санг ғелон мекарданд. 46. Боз бо ҳамин баҳона ба ғуруҳи туркон ҷанг мекунанд. 47. Одамони ин деҳа маҷбур шула ба туркҳо ҷанг мекунанд. 48. Як рӯз туркҳои бисёр аз ҳар рамаи мол ҷамъ шуда, ба деҳаи Куктеппа омада, мардумони ин деҳаро бо асо ва бо камчин ҷазо медоданд. 49. Кӯдакони ғахвораро мекуштанд. 50. Деҳаи Куктеппаро ҷангали арчазор ихота карда буд, онро оташ мезананд. 51. Баъзе одамони ин деҳаро кушта ба

Зиндонаки пинҳонии Сафедоро бурда мепартофтанд. 52. Ҳоло ҳам ҳамон зиндон аст. Дар дохили он устухонҳои каллаю дасту пойи одаим ҳаст. 53. Куктеппагиҳо бо ин азобу машаққат нигоҳ накарда, деҳаро аз даст намедиханд. 54. Мардумони ин деҳа ҳамаи уzbekҳоро аз деҳаашон ронда, дигар ба онҳо тан намедоданд. 55. Бо ҳамин заду хурд ба анҷом мерасад ҳукумати нав меояду дар се-чор сол босмачигарӣ авҷ мегирад. 56. Баъд колхозҳо ташқил шуданду дар деҳаамон раис аз Зидде Ҳасани Дамин интихоб шуд. 57. Рӯз то рӯз, сол то сол шумораи ин деҳа зиёд шуда, баъзеашон ба Зуманд, Гароб, Рог, Сафедорак, ва ба Оби Сафед Дара кучида омада, барои хеш ҷои зист сохтанд. 58. Деҳаи мо файзу баракат дошта, мардум ба чорводорӣ ва зироаткорӣ машғул буданд. 59. Одамони деҳаи Зидде омада дар хонаҳои бойҳо мардикорӣ мекарданд. 60. Бо фармони ҳукумат ҳамаи молҳои хусусӣ, давлатӣ карда шуд. 61. Дар деҳаамон мактаб кушода шуд, мактаббачагон таҳсил мекарданд. 62. Ҳамин қадар дар хотир доштам, гуфта гузаштам. 63. Мо ҳамаи нақлҳои калонсолонро гӯш мекардем. 64. Маънои аслии Яғноб - паҳн, васеъ, паҳновар, нов водӣ мебошад”.

Гӯянда: Каримов Акрам

Зиндонаки нинҳонии Сафедоро дар деҳаи Куктеппа кашф гардид.
Ниг. с-37

Дараи майни таърих

1. «Дараи яғнобит асосан мох бобот, Ҳалимбойу Ҷумъа-аламун чи Куктеппа аввал Кокултеппаш авовошт кучошт весар, обод куношт. 2. Ҳозир ниҳид майни Дараи яғнобит нимш носошт.

3. Туркт чи кук яхши²³ вошт, идока яғнобити намунашт ҳаёт кунонт²⁴. 4. Туркт арз куношт ишока шумоҳ чагаҳ нах, чидока чахт! 5. Яғнобит ҳамаш чахошт турктипӣ каштал ба каштал вошт, деҳодиҳӣ куношт. 6. Ав вохти ҳама майнат шахрт Бухорот Ҳисориса ағорошт. 7. Ке ниҳити баҳша вовошт, беҳӯйда ҷанг накуним. 8. Наҳав вахти Ҳалимбой бойу бадавлат хой, ке имишки тиллоҳат и динӣ китоб носчи купашиш мунчи амири рити шавҷӣ. 9. Ҳалимбой чи аспӣ сарш весчи, тиллоҳат китоб носчи, амири рити тисҷӣ, вовчи амирим ман и дардим аст.

10. Ке амир вовчи чо арзт астит дилит. 11. Вовчи мох и қабилай яғнобит акуҷом Дарай авесом. 12. Шумоҳ амр кунт, мох ниҳиш Дара абод куним, ҳаёт варим. 13. Амир имишки Ҳалимбойиса ғарчи ах саваднаку боадабх, тиллохт носчи ке рукъа нипшичи тифорчи, ке вовчи сан майншинт обод кунт ҳаёт ворт. 14. Сунӣ, амир хизматгортиш амр кунчи, вовчи Ҳалимбойи якраҳа кунт, ке хизматгортиш Ҳалимбойи Дара сайношт замин ҷудо куношт тифарор.

15. Ке вовошт, Ҳалимбойи ҳичухс озорш натифаронт! 16. Хизматгарт замин ҷудош куношт тифарор. 17. Яғнобити Дарай о ман ёди қариб як саду панҷоҳ соли астиш ободи виякиш. 18. Ниҳид дами ман 15-сола ойм, додом Раҷаб ман чи Дара Куктеппайса вирим атифар. 19. Ман чоф соли вирипим ҳаёт акуном. 20. Ҳамсарим Рамазунӣ чорводор хой, и арасоти мол мох ой, тик Дарайса акуҷом авес. 21. Ит нумвурта майни чоф соли вирипим ҳаёт акуному ке вирим чи сар ағудор.

22. Ҳама жутотим яғноби зивок ғирифошт. 23. Ман жутотим таъкид кунумишт, модари зивокмоҳ ғирифошт, ғирумичӣ накунонт. 24. Ҳозир ман жутот ҳамаш яғноби зивок ғирифошт, каҳик рити ухтаiyor майни зивок нағиривошт. 25. Ниҳид майни ҳозир шаст бунай ҳаёт ворошт, Панҷ ғармӣ асти. 26. Ман хатим кулолӣ арки кала, офтоба, хурма, кашкул, тик и ани рӯзғор соз кунумишт пирунтум».

²³ Яхши вияк – пайдо шудан

²⁴ Ҳаёти қарак – зиндагӣ қардан.

Гуянда: Рачабова Наврӯзмоҳ соли таваллудаш 1907 сокини Дараи Яғноб с/қ. Айни ноҳияи Варзоб (х) касбаш навозанда ва кулолгари машхур.

Daray mayni ta'rix²⁵

1. «Daray yajnobit asosan mox bobot holimboyu Jum'a – aiamuni č Kukteppa aval kokulteppaš avovošt Kučošť vesor obod kunošt. 2. Hozir nihid moyni Daray yynobit numš nosoše. 3. Turkt či kuk yoxši vošt, idoka yynobiti namunošt hoyot varont. 4. Turkt arz kunošt išoka šumox jogah nax, čidoka jaxť! 5. Yaynovit hamaš joxošť turktipi kašťal ba kašťal vošt, deho-dihi kunošt. 6. Av voxťi hama maynat šahrt Buxorov, Hicorisa ajorošt. 7. Ke nihiti boxša vovošt behuyda jang nakunim. 8. Nahav vaxťi halimboy boyu ba davlat xoy, Ke imiški tillohat u dini kitob nošči, kipošiš munči amiri riti šavči. 9. Holimboy či aspš vešči, tillohat, kitob nošči amiri riti tisči, vovči amirim man I dardim ast. 10. Ke amir vovči čo arzt astit dilit. 11. Vovči mox I qabilay yaynobit akučom dara avešom. 12. Šumox amr kunt, mox nihiš Para obod kunim hayť varim. 13. Amir imiški halimboyisa yorči ax šavodnoku boadabx, tilloht nošči, ke ruq'a nipišči tiforči, ke vovči san maynšint obod kunt hoyot vort. 14. Suni, amir xirmatgortiš amr kunči, vovči holimboyi ykraha kunt, Ke xirmatgortiš halimboyi Dara saynošt ramin judo kunošt tifaror. 15. Ke vovošt, holimboyu hičuxs ororš hatifarot! 16. Xizmatgort zamin judoš akunošt atifaror. 17. Yynobiti daray man yodi qarib yk sadu panjohšoli astiš obodi viyakiš. 18. Nihid dami man ponzdoh sola oyim, dodom Rajab man či Dara Kukteppaysa virim atifar. 19. Man čof soli viripim hayot akunom. 20. Hamsaripim Romaruni čorvodor xoy, I arasoti mol mox oy, tik Paraysa akučom avesom. 21. It numvurťa mayhi čof soli viripim hoyot akunomu, ke virim či sar agudar. 22. Homa žutotim yaynobi rivok yirivošt. 23. Man žutotim ta'kid Kunumišť modari zivokmox yirivont, firumiči hakunont. 24. Hozir man žutot hamaš yaynobi rivok yirivošt, kaxik riti uxtaiyor mayni, zivok nayirivošt. 25. Nihid mayni hozir šast bunay hoyot varošť, ponč yarmi asti. 26. Man xatim kuloli arki Kalla, aftoba, xurma kaškul tik I ani ruzyor soz akunumišť piruntum.

²⁵ Гуянда: Рачабова Наврӯзмоҳ, с.т. 1907 сокини дехаи Дараи Яғноб, ноҳияи Варзоб. Навозанда ва кулолигари машхур.

Таърихи дараи Ягнобиён

1. «Дараи Ягнобиёнро асосан бобоҳои мо, Ҳалимбою Чумъа Аламун аз Куктеппа яъне Кокултеппа кучида, омада обод карда ништаанд. 2. Ҳоло ҳамин деҳа Дараи Ягнобиён ном гирифтааст. 3. Туркҳои бодиянишин омада, ягнобиёнро намегузоранд, ки дар ин деҳа сукунат кунанд. 4. Даъво карда мегӯянд, ин ҷои шумо нест, ҷои мо аст. 5. Ягнобиён барои манзили хеш бо туркҳо даст ба гиребон шуда, занозанӣ мекунанд. 6. Дар он давра ҳамаи музофотҳо дар тобеи Бухоро ва Ҳисор буданд. 7. Аз ҳамин сабаб ҷанҷоли беҳуда нашавад, гуфта, (8) баъд Ҳалимбой як шахси доранда, каме тилло ва як китоби бузурги диниро дар бағалаш ҷой карда, ба назди амир меравад. 9. Ҳалимбой аз болои аспаш фаромада, тиллою китобашро гирифта ба назди амир бо таъзим медарояд ва мегӯяд, амирам, ман як дард дорам. 10. Баъд амир аз вай пурсон мешавад: чӣ дард дар дил дорӣ? 11. Мо як қабिलाи ягнобиён ба деҳаи Дара кӯчида омадем. 12. Шумо фармон диҳед, ки мо деҳаи Дараро обод карда, умр ба сар барем. 13. Баъд амир ба Ҳалимбой нигариста мебинад, ки вай як шахси бо илму бо адаб аст, тиллоро гирифта, рухсатнома яъне рукъа пешниҳод мекунанду тағма гузошта, ба дасташ медиҳад ва мегӯяд рафта, деҳаро обод карда зиндагӣ кунед. 14. Сонӣ, амир ба навкаронаш фармон медиҳад, ки Ҳалимбойро то ба деҳааш гусел кунед. 15. Ва гӯед, ки Ҳалимбойро ҳеҷ кас озор надиҳад! Баъд навкарони амир омада аз ин дара замин ҷудо карда медиҳанд. 17. Дараи ягнобиён таърихи 150-соларо дар бар мегирад. 18. Дар ҳамин вақт, ман 15- сола будам, ки падарам Рачаб маро аз Дара ба Куктеппа ба шавҳар дод. 19. Қариб чанд соли умрамро ман бо шавҳарам дар деҳаи Куктеппа гузаронидем. 20. Ҳамсарам Рамазонӣ шахси чорводор буданд, молу гови бисёре доштем, барои ҳамин кӯчида ба Дара омадем. 21. Дар ҳамин деҳа ман бо шавҳарам якчанд сол зиндагӣ кардем, сонӣ ӯ аз олам гузашт. 22. Ҳамаи фарзандонам бо забони ягнобӣ гуфтутӯ карда метавонанд. 23. Ман ба фарзандонам таъкид мекунам, ки ҳеҷ гоҳ забони модариашонро гум наkunанд. 24. Ҳоло фарзандони ман, забони ягнобиро медонанд, касе ки барвақт омада буд, ба забони ягнобӣ гуфта наметавонад. 25. Дар ин деҳа ҳоло қариб 60 хоҷагӣ сукунат доранд, аксарияташон аз Сарҳади Ягноб ва 5 хоҷагӣ аз Фарм мебошанд. 26. Ман худам ба касби кулолӣ машғул будам, аз гил кӯза, офтоба, хурма, коса ва дигар асбобҳои рӯзгорро сохта, мефурӯхтам».

Яғноби таърих

1. Чи мох рити бобокалунти бобот мох авовошт, яғнобит асосан чи Бухоро, Самарканд, Хучанд, Панчкат пирежтаор ухтаор.

2. Арабт зулмат зурипй одамти тухойнавута ор.

3. Шахрти китоби пистик олхашунавута ор. 4. Олимти тухойнавута ор. 5. Нихити бахша шахри одампт харокайса пирежошт. 6. Яғдновй таърих чукурх. 7. Арабт нахаранка сахт ачакдорор, вовошт, бенимочи одамти дастат подотшинт калта карнавута ор. 8. Катот нақл акуношт, Яғднов ики олими ой, ики олимти ой, дарйо чаппа акуношт. 9. Яғднови ҳар олими вута, и мисолт урум, Офокотул-ул-авлиёт, Хучаи Тиртарош, Хатти Мулло, Хучаи Муродбахш, Хучаи Чахунгир эшони Абдурасул олими бузург хой, тик бисёр аст. 10. Мардумт нақл куност, Яғднов, сарай гум, обод вичй, тик вайрун вичи. 11. Бузург одамти гап разг вутах. 12. Чо куним тагдиртимох ниҳиш вутах, ашавом Зафаробод обод акуном, тик ватанисамох авовом.

14. Мочири Яғдновит бисйорш амирор. 15. Чи Айнй ҳокимт асанор, базур мадуми бечо акунор, авовор, тепа всечй, лакатшинт кунчй. 16. Ашавор Зафаробод обод акунор. 17. Йош пуллот ани наҳавока омукта вита ор. 18. Ниҳид Пискуни рити вахтиш ҳар олими вута, чил меги чилкатай амру маъруф акуношт. 19. Ҳар хел одами рит наавеношт.

Yaydnoby ta'rix

1. Ći mox riti bobokalunti bobot mox avovošt, yaydnobit asosan ċi Buxoro, Samarkand, Xujand, Panċkat pirežtaor uxta or. 2. Arabt zulmat zuripi odamti tuxoynavuta or. 3. Šahr̄ti kitobi pistik olxašunavuta or. 4. Olimti tuxoynavuta or. 5. Nihiti baxša šaxri odamt harokaysa pirežošt. 6. Yagdnoby ta'rix ċukurx. 7. Arabt naxaranka saxt aċakdoror, vovošt, benimoċi odamti dastat podotšint kalta karnavuta or. 8. Katot naql akunošt, Yaydnov iki olimi oy iki olimti oy, daryo ċappa akunošt. 9. Yaydnovi har olimi vuta, i misolt urum Ofoqotul- ul- avliyot Xujai Tirtaroš, Hatti Mullo Xujai Murodbaxš, Xujai Jaxungir ešuni Abdurasul olimi buzurg xoy, tik biser ast. 10. Mardumt naql kunošt, Yaydnov, caray gum, obod viċi tik vayrun viċi. 11. Buzurg odamti gap raz vutax. 12. Ćo kunim tagdirtimox nixišt vutax ašavom Zafarobod obod akunom tik vatanisamox avovom. 14. Mojiri Yaydnobit bisyorš amiror. 15. Ći Aynī

hokimt asanor, bazur madumi bejo akunor, avovor, tepa vsečī, lakatšint kunčī. 16. Ašavor Zafarobod obod adsunor. 17. Yoš pulot ani nahavoka omuxta vitaor. 18. Nihid Piskuni riti vaxti har olimi vuta, čil meti čilkatay amru ma'ruf akunošt. 19. Har xel odami rit naavenošt.

Таърихи Яғноб

1. Пеш аз мо ба бобокалонҳоямон бобокалонҳояшон меғуфтанд, ки яғнобиён асосан аз музофоти Бухоро, Самарқанд, Хучанд, Панҷакат гурехта омадаанд. 2. Арабҳо бо зулму зури одамонро ба қатл мерасонданд. 3. Шаҳрҳои дар боло номбурдари сӯхта, китобҳоро месӯхтанд. 4. Олимонро мекуштанд. 5. Аз барои ҳамин одамони ин шаҳрҳо ба ҳар тараф парешон мешуданд. 6. Таърихи Яғноб дуру дароз аст. 7. Арабҳо чунон зулм мекарданд, ки одами бенамозро ба қатл мерасонданд. 8. Гузаштагон нақл мекарданд, ки дар Яғноб олимоне буданд, ки бо илм дарёро ба қафо мегардонданд. 9. Як мисол орам, дар Яғноб ҳар як олим буд, ки ба монанди Офокотул-ул-авлиё, Хоҷаи Тирғарош, Ҳатти Мулло, Хоҷаи Муродбахш, Хоҷаи Ҷаҳонгир, эшони Абдурасул, ки аз олимони шинохта буданд ва гайраҳо ҳастанд. 10. Мардумон нақл мекарданд, ки Яғноб се бор обод шуда вайрон мешавад, гапашон рост будааст. 11. Бузургон ба рост пешбинӣ мекарданд. 12. Чи қор кунем, ки тағдирамон ҳамин будааст, рафта Зафарободро обод кардем ва боз ба ватанамон баргаштем. 14. Дар вақти муҳоҷир бисёри яғнобиён талаф ёфтанд. 15. Аз Айни роҳбарон омада, ба тариқи маҷбурӣ яғнобиёниро аз ҷояшон бечӯ карданд. 16. Онҳо рафта Зафарободро обод карданд. 17. Ҷавонон дигар хоҳиши ба Яғноб омаданро надоранд. 18. Дар ҳамин деҳаи Пискон олимони ва донишмандон дар чиллаҳона чил рӯз амру маъруф мекарданд. 19. Касе рӯи онҳоро наметид.

Опхуни майни таърих

1. Чи Куктеппай майн рити Опхуни майнат Кокултеппа ритӣ обод вошт. 2. Опхуни майни чил хоҷагӣ зиндагӣ карнавутаор. 3. Чи мох катот нақл ақуношт, аввал рити Опхуни майн обод вичӣ, ҷутти вичӣ маъамлотшину зичотили вайрун вичӣ. 4. Ке зичот и бухунайпи саношт Опхуни майни одаму молат мулкшину носнавутаор. 5. Наҳаранка батангшину урошт, чиллаи зимистуни

намта партовки агбаи Куливак сарнишеб вошт, Ягнобиса тирошт.

6. Баъзе одамт вовошт, вахтик Ҳазорагит чи Авғунистун вовошт и кабилаш санчи чагараки бахша Охунитипи ҷанг кunoшт.

7. Тик ҷоф сол баъд гумуним узбакт саношт, то Ягноби Қашқабулоқиса молтипишинт шавошт Ягнобити хипар виҷӣ. 8. Ҳама ягнобит сарҷамъ вовошт узбактипи ҷанг вошт. 9. Узбакти чи агбаи Қул уршт гардунор. 10. Ке хатшинт вовошт Кокултеппа обод, кunoшт тик кучошт, Куктеппа шавошт, обод кunoшт. 12. Бидунтишинт соконӣ, вагинзои, фунӣ, нумиткунӣ, чукатӣ, пискунӣ, гарменӣ, қулит, вутаор. 13. Ҷоф соли Куктеппай нидошт. 14. Молат ғовшинт бисёршинт вута. 15. Нимаш Ханкунай хуни асаношт, нимаш сари Хун асаношт. 16. Наҳаранка деҳкунӣ ақуношт, ки амбори ғалла ҷогах наноссинт. 17. Ҳар одами хапиш анборш вута. 18. Зичот асаношт чи мох майн тухмӣ аносошт, мардикорӣ ақуношт. 19. Ҳақишинт ғалла аносошт, авурур авар. 20. Куктеппай майн оста-остай катта виҷӣ ке нимаш Зуманд, Ғаробиса кучошт, нимаш Сафедоракат Роғиса кучошт.

21. Роғат. Сафедоракат, Зуманди одамт чи мох майн ухтағиор хепат табормох бисёр асти.

22. Ниҳиптиш едим хой, чи додойм дуғуштамой, додом вовнавугах.

23. Чи мох катот қариб авд авлоди нумшинт аносошт, ҳозир ман фирумичим вутаор, гап деҳум.

Opxuni mayni ta'rix

1. Ёи Куктеппай майн рити Оpxuni maynat Kokulteppa ritӣ obod vošt. 2. Оpxuni mayni ёил хожағӣ zindagӣ karnavutaor. 3. Ёи мох катот naql akunošt, ki avval riti Оpxuni mayn obod viёӣ, ёutti viёӣ ma'amlotšint ziёotipi vayrun viёӣ. 4. Ке ziёot i buhunaypi sanošt Оpxuni mayni odamti molat mulkšint nosnavutaor. 5. Naharanka batangšint urošt, ёillai zimistuni namta partovki aybai Qulivak sarnišeb vošt, Yaynobisa tirošt. 6. Баъзе odamt vovošt, vaxtik Hazoragit ёи Avyunistun vovošt i kabilaš sanёi ёagaraki baxša Oxunitipi ёang kunošt. 7. Tik ёof sol ba'd gumunim uzбакт sanošt, to Yaynobi Qaşqabuloqisa moltipišint šavošt Yaynobiti xipar viёӣ. 8. Hama yaynobit sarjam' vovošt uzбактипи jang vošt. 9. Узбакти ёи aybai Qul urošt gardunor. 10. Ке xatšint vovošt Kokulteppa obod, kunošt tik kuёošt Kукteppa šavošt obod kunošt. 12. Biduntišint

sokoni, vajinzoyi, funī, Numitkuni, čukatī, piskunī, ʔarmanī, Qulit, vutaor. 13. Čof soli Kukteppay nidošt. 14. Molat ʔovšint bisyoršint vuta. 15. Nimaš Xankunay xuni asanošt, nimaš sari Xun asanošt. 16. Naharanka dehkunī akunošt, ambori ʔalla jogah nanossint 17. Har odami xapiš anborš vuta. 18. Zičot asanošt či mox mayn tuxmī anosošt, mardikorī akunošt. 19. Haqišint ʔalla anosošt avuror avar. 20. Kukteppay mayn osta-ostay katta viči ke nimaš Zumand, Garobisa kučoš, nimaš Safedorakat Royiča kučoš. 21. Royat. Safedorakat, Zumandi odamt či mox mayn uxtagior xešat tabormox bisyor asti. 22. Nihiptiš yodim xoy, či dodoym duʔuštamoj, avovimš. 23. Či mox katot qarib avd avlodi numšint anosošt, hozir mann firumičim vitaor, gap dehum.

Таърихи деҳаи Опхуна

1. Az deħaħoi Kukteppa пештар deħaħoi Опхунаю Кокултепа обод шудаанд. 2. Дар деҳаи Опхуна қариб чил хоҷагӣ зиндагӣ мекарданд. 3. Az мо калонсолон пеш нақл мекарданд, ки аввал деҳаи Опхуна обод шуда, байни зиддиҷиҳо муносибаташон бад мешавад. 4. Баъд зиддиҷиҳо бо ҳар хел баҳона омада, молу мулки Опхунаро талаву тороҷ мекарданд. 5. Чунон онҳоро ба танг меорад, ки дар чилаи зимистон ба болои барф намад партофта ба ағбаи Қул фаромада ба Яғноб мераванд. 6. Баъзе одамон меғуфтанд, ки вақте, ки ҳазорагӣҳо аз Афғонистон ба Зиддӣ омаданд, онҳо барои чарогоҳи худро васеъ кардан ба опхуниҳо ҷанг мекарданд. 7. Боз пас аз ҷанд сол боз ўзбакҳои бодянишин ба Қашқабулоқи Яғноб наздик мешаванд, яғнобиҳо аз омадани ўзбакҳо хабардор мешаванд. 8. Онҳо аз ин кор огоҳ шуда ба ўзбакҳо барои замин ҷанг мекунанд. 9. Яғнобиҳо ўзбакҳоро (мангит) бо ҷанг барои замин аз ағбаи Қул меғузaronанд. 10. Ва худашон омада, дар ин тарафи ағбаи Қул барои худашон ҷои манзил интиҳоб карда Кокултеппаро обод мекунанд. 11. Пас аз ҷанд сол онҳо бо як сабабе ба Куктеппа омада, барои худ ҷои манзил месозанд. 12. Дар байни онҳо яғнобиҳои соканӣ, вагинзойи, наметконӣ, ҷукатӣ, писконӣ, ғарменӣ, қулӣ, фониҳо буданд. 13. Боз ҷанд сол дар ин деҳаи Куктеппа манзили хеш қарор доштанд. 14. Молу гови бисёре доштанд. 15. Қисман ба Ханқунай авул мерафтанд. 16. Ҳар як шахс ба худ анбор дошт, дар анбор ғалла ҷой намегирифт. 17. Дехқонон анбори шахсӣ доштанд. 18. Зиддигӣҳо тухмӣ аз анбори мо мегирифтанд ва қисман марди қорӣ мекарданд. 19. Ба музди меҳнаташон ғалла

мегирифтанд. 20. Деҳаи Куктеппа дар ин раванд шумораи аҳолиаш зиёд шуда, қисман ба Зуманд, Сафедораку Гароб кӯчида меоянд. 21. Соқинони деҳаҳои Зуманд, Сафедорак, Гароб аз деҳаи мо мебошанд. 22. Ҳамин қадар дар хотирам буд, ба шумо нақл кардам. 23. Гузаштагонамон ҳафт пушташонро медонистанд, мо бошем фаромӯш кардаем.

Гӯянда: Бобоёров Ҷумъа

Ҷумъа-осақол босмаҷӣ нақлш

1. Ҷумъа-осақол босмаҷӣ Яғноби раиси ҷамоат хой. 2. Яғноби Ҷумъа-осақол обу руш ой. 3. Бадавлат ийор туфор панҷ акотт вироти ийор.

4. Замун камакак тенҷ нахой, агорор салотт авовор, мардум ҳар хел фикр ақуништ. 5. Авовишт салотт саношт мардуми талаву тороҷ куношт. 6. Каҳик уруси подшоҳи итоат нақунот, бесилкаш куношт, паруноштиш. 7. Ниҳити баҳша, баъзе Яғнобивик босмаҷӣ авор, гариса асанор атир.

9. Хишаптим авесошт, мардуми азоб атифарошт, ғалла андоз ақуношт, қизу чора талла ақуношт. Ниҳид ваҳти Ҷумъа-осақол раиси ҷамоат хой.

10. Ав ваҳти, мардумт ачукайрошт, мардумт ҳар хел ғап рақони Айниса авурошт элчит. 11. Нури Бидев, Айниса дуруғ ғап урҷӣ, Яғноби раис босмаҷӣ витаҳ. 12. Ҳама салотт саношт, Яғноби даруйн тисошт. 13. Ҷумъа-осақоли аҳлу ойлайш азоб тифарошт, вовошт шавт Ҷумъа-осақоли вирт урт.

14. Ниҳити баҳша, Ҷумъа-осақол, ҳама виротатт акотиш ғавр қунҷи босмаҷӣ вичи, гариса санҷи тирт...

15. Ани чи салотти бовариш навовҷӣ, вовҷи бесилкам куношт.

16. Ке ниҳиринка санҷӣ босмаҷитипи ҳамра вичӣ. 17. Ҷоф соли Ҷумъа-осақол босмаҷӣ вичи, ҳуқуматипи ҷанг қунҷӣ. 18. Нуми мирған хой.

19. Паррандай гурдайш ҷут ақуништ адеҳишт. 20. Каҳик чи вириш аниҷишт, хишап авесишт атуҳойштиш. 21. Саллот ниҳишти ақунор таслим нааву. 22. Ҳама акот виратт ҳуқуматипи ҷанг ақуношт.

23. Ҷанги бисйор салотти нобуд ақун. 24. Ҳуқумат амр ақун, Ҷумъа-осақоли зинда ҷақдорт. 25. Ҷумъа-осақол асан Эҳи Нов

заминаки калфи бачо аву. 26. Салотт асанор, авовор зинда чакдоримш. 27. Тирпарунии бисйор акунор, салотт гафтар амирор. 28. Чумъа-осақол деҳки чи ғар нучи весчи, салотт чакдорашт, саркалаш пакошт. 29. Кокулш қариб замини арасишт. 30. Салотт саркалаш дарёй партовошт. 31. Ке нихити бахша апаш Чумъа-осақоли бахша мотами марсия тоҷикипи вовчӣ.

Чумъа-осақол се додарут дар Луфигар,
Камун сари китфай, Холмурод беҳабар.
Се сандуқи Чумъачуна бурдай тилговчӣ,
Хонаш сӯза Нури Бидев шудай элчӣ.
Се сандуқи Чумачуна намундай хичӣ,
Апаш бимура Чумъа шудай босмачӣ.
Аз рӯи Эхинов парид, як парӣ барно,
Ҷои куштагиш шукуфтаи гулҳо.
Кокули нарзиш ба ҷӯши дарё,
Бобобеги майдаҳаки беозорум.
Халифаи қачбурути душмандорум,
Бобобег гирд- гирди мазоро мегарда,
Дастан ба чароғ рӯздор мегарда.
Дарёи калон занҷабил овардай,
Озода ҷувун ғарки хун овардай.
Гипо омад ба машқу бозӣ,
Чумъа мурдай, ҳеҷ кас нест розӣ.

Jum'a-osaqol bosmači naqlš

1. Jum'a-osaqol bosmači Yaynobi raisi jamoat xoy. 2. Yaynobi Jum'a-osaqol obu ruš oy. 3. Badavlat iyor tufor panj akott viroti iyor.

4. Zamun kamakak tenj naxoy ayoror salot avovor, mardum har xel fikr akunošt. 5. Avovošt salot sanošt mardumi talavu toroj kunošt. 6. Kaxik urusi podšohi itoat nakunot, besilkaš kunošt, parunoštiš. 7. Nihiti baxša ya'ze Yaynobivik bosmači avor, garisa asanor atir.

9. Xišaptim avesošt mardumi azob atifarošt, yalla andoz akunošt, čizu čora talla akunošt. Nihid vaxti Jum'a-osaqol raisi jamoat xoy.

10. Av vaxti, mardumt ačukayrošt, mardumt har xel gap rayuni Aynisa avurošt elčit. 11. Nuri Bidev, Aynisa duruy gap určī Yaynobi rais bosmači vitax. 12. Hama salott sanošt Yaynobi daruyn tisošt. 13. Jum'a-osaqoli ahlu oylayš azob tifarošt, vovošt šavt Jum'a-osaqoli virt urt.

14. Nihiti baxša, Jum'a-osaqol, hama virotatt akotiš yavr kunči bosmači viči, yarisa sanči tirt...

15. Ani či salotti bovariš navovči, vovči besilkaš kunošt.

16. Ke nihirinka sanči bosmačitipi hamra viči. 17. Čof soli Jum'a-osaqol bosmači viči, xukumatipi jang kunči. 18. Nuni mirgan xoy.

19. Parranday yurdayš čut akuništ adehišt. 20. Kaxik či virš anizišt, xišap avesišt atuxoyštiš. 21. Sallot nihipti akunor taslim naavu. 22. Hama akot viratt hukumatipi jang akunošt.

23. Jangi bisyor salotti nobud akun. 24. Hukumat amr akun, Jum'a-osaqoli zinda čakdort. 25. Jum'a-osaqol asan Exi Nov zaminaki kalfi bajo avu. 26. Salott asonor avovor zinda čakdorimš. 27. Tirparunī bisyor akunor salott yaftar amiror. 28. Jum'a-osaqol dehki či yar nuči vesči, salott čakdarošt sarkalaš pakošt. 29. Kokulš qarib zamini arasišt. 30. Salott sarkalaš daryoy partovošt. 31. Ke nihiti baxša apaš Jum'a-osakoli baxša motami marsiya tojikipi vovči.

Jum'a-osaqol se dodarut dar Lufiyar,
Kamun sari kitfay Xolmurod bexabar.

Se sanduqi Jum'ajuna burday tilgovči,
Xonaš sūza Nuri Bidev šuday elči.

Se sanduqi Jum'ačuna namunday hiči,
Apaš bimura Jum'a šuday bosmači.

Az rūi Exinov parid yak pari barno,

Joi kuštagiš šukuftay gulho.

Kokuli narziš ba jūši daryo,

Bobobegi maydahaki beozorum.

Xalifai kajburuti dušmandorum,

Bobobeg gird- girdi mazoro megarda,

Dastaš ba čaroj ruzador megarda.

Daryoi kalon zanjabil ovarday,

Ozoda juvun yarqi xun ovarday.

Gipo omad ba mašqu bozi,

Jum'a murday hej kas nest rozi.

Накл дар бораи босмачигии Чумъа-оқсақол

1. Чумъа-осақол аввал дар Ягноб вазифаи раиси шӯро адо мекард. 2 Дар Ягноб Чумъа-оқсақол шахси бадавлат ва обрӯманди мардуми Ягнобиён буд. 3. Онҳо панҷ акаву додар буданд. 4. Дар

он давра норасогиҳо бисёр буданд, замон тинҷ набуд. 5. Мардум шӯр мебардоштанд, ки агар аскарони ҳукумати ба ин ҷо оянд, ҳамаро талаву тороҷ мекарданд. 6. Касе, ки ба русҳо итоат накунад, онро аз ин ҷо бадарға мекунад ва мепаронанд. 7. Аз барои ҳамин баъзе яғнобиён барои надодани боигарии хеш аз турс ба кӯҳху пуштаҳо босмаҷи шуда рафтанд. 8. Шаб, ки мешуд, онҳо базур ба қишлоқҳо омада, молу мулк, чизу чораро талаву тороҷ карда мебурданд. 9. Дар ҳамин ҳолати вазнин, Ҷумъа-оқсақол вазифаи раисиро адо мекард. 10. Дар он ҳолат мардум каме нодон буд, бадкинҳо ҳар хел гапҳои бардурӯғро ба ноҳияи Фалғар мебурданд. 11. Яке аз бадкинҳои ҳамон давра, ки худаш ба давлат итоат намекард, Нури Бидев буд, ҳар хел гапҳои бардурӯғро мебарорад, ки Ҷумъа-оқсақол босмаҷи шудааст. 12. Бо ҳамин хабари ношоям ҳамаи аскарон ба Яғноб мебароянд. 13. Ва ба хонаи Ҷумъа-оқсақол рафта ба таҷовуз ва шиканҷаи зану духтар ва хешовандони онҳо аскарон даст мезананд. 14. Аз барои ҳамин, ин хабарро Ҷумъа-оқсақол шунида, бо чор акаву додараш ба босмаҷиён ҳамроҳ шуда, ба кӯҳ баромада меравад. 15. Аз ин рӯ, Ҷумъа-оқсақол дигар барои баргаштан дар дил, боварӣ надошт, ки маро бадарға мекунад. 16. Ҷумъа-оқсақол ба дастаи калони босмаҷиён ҳамроҳ мешавад. 17. Вай сарфармондеҳи дастаи босмаҷиён шуда, бар зидди ҳукумат ҷанг мекунад. 18. Вай яке аз мерганҳои номӣ дар байни мардум ном мебарорад. 19. Ва дар тирандозӣ ба ҷашми парранда, нишон гирифта, бо ҷашмони тезбини худ дида, тир мезад. 20. Касе, ки аз шавҳараш ҷудо мешуд, ҳамон шаб омада, онро ҳам нобуд мекард. 21. Вай дар ҷангҳои хеш, то дами охирин таслим нашуда ҷанг мекунад. 22. Ҳамаи бародарон як тан шуда, бар зидди ҳукумат ҷанг мекарданд. 23. Дар ин ҷанги мутқиш бисёри аскаронро нобуд мекунад. 24. Сонӣ, ҳукумат фармон медиҳад, ки Ҷумъа-оқсақолро зинда дастгир кунанд. 25. Ҳамин тарик, дар охир, Ҷумъа-оқсақол рӯ ба гурез оварда, дар Эҳи Нов, дар ғорҳои зеризаминӣ ҷанд муддат пинҳон мешавад. 26. Бо супориши ҳукумат аскарон Ҷумъа-оқсақолро зинда дастгир кардани шуданд. 27. Тирпаронӣ дар Эҳи Нов дар авҷ шуд, бисёри аскарон тоб наоварда, рӯ ба гурез оварданд, ӯ меҳост ҷои хешро дигар кунад, вале ҷои хешро дигар карда натавонист, аскарон онро дошта сарашро аз тан ҷудо карданд. 29. Кокули паси сараш қариб ба як метр мерасид. 30. Аскарон аз кокули сараш дошта, каллаи онро ба миёни дарё мепартоянд. 31. Аз ҳамин сабаб мардуми Яғноб марсияе дар бораи марги Ҷумъа-оқсақол ба забони тоҷикӣ сурудааст.

Чумъа-осақол се додарут дар Луфигар,
 Камун сари китфай, Холмурод беҳабар.
 Се сандуқи Чумъачуна бурдай тилговчӣ,
 Хонаш сӯза Нури Бидев шудай элчӣ.
 Се сандуқи Чумъачуна намундай ҳичӣ,
 Апаш бимур Чумъа шудай босмачӣ.
 Аз рӯи Эхинов парид, як парӣ барно,
 Ҷои куштагиш шукуфтаи гулҳо.
 Кокули нарзиш ба ҷӯши дарёи,
 Бобобеги майдаҳаки беозорум.
 Халифаи қачбурути душмандорум,
 Бобобег гирд- гирди мазоро мегарда,
 Дастан ба чароғ рӯзадор мегарда.
 Дарёи қалон занҷабил овардай,
 Озода ҷувун ғарқи хун овардай.
 Гипо омад ба машқу бозӣ,
 Чумъа мурдай, ҳеҷ кас нест розӣ.

Таърихи деҳаи Намозгах

“Пас аз истилои арабҳо давлати сугдиён пароканда шуда, аз Бухоро, Самарқанд, Хучанд, Панҷкат гуреза шуда ба тарафи Ёротеппа меоянд. Дар ин ҷо дар давоми зисташон якчанд деҳаро обод карда, зиндагӣ мекунанд. Ҳоло дар тарафи Ёротеппа деҳаи Падровут, ҷане Қачровут, Ростровут, Сурхкату Митқиҳо ва ғайраҳо ҳастанд, ки номҳои сугдӣ доранд. Сонӣ пас аз чанд соли зиндагашон аҷдодони мо аз Сурхкат кӯчида дар асри ҳабаҳ ба Намозгоҳ меоянд. Дар вақти тақсимои замин бобоқалонҳои маро замин намедиханд. Лекин бобоқалонҳои ман азбаски ҳунарманди сохтмон ва сангиосётарош буданд, барои касбаш ғориғиён ба вай замин, ҷои манзил чудо карда медиҳанд.

Ман ҳоло ҳафт пушти гузаштагонро номбар карда метавонам. Падарам ин нақлҳоро нақл мекард, ман гӯш мекардам”.²⁶

²⁶ Ғуянда: Шодиев Юсуф. Омӯзгор, сокини д. Намозғаи н. Варзоб. Ин нақл ба забони тоҷикӣ гуфта шудааст.

Кашмирі илм Ягноби

1.«Ягноби тамуми илм ағиривошт. 2.Жутакт панчик атисишт харфшинт айочуношт. 3.Навад дасик атисошт, чокара китобк авишт ажойшт. 4.Наҳаранка илм Ягноби давак кунчй, чи Айнй, чи Масчоҳ, чи Фалғар сабаки носаки вонавута ор. 5.Ҳама Бухорот, Самарканд, Хучанд, Панҷкати илм ғиривнаш Яғнобиса чи арабти зулми вовошт нахик бесаводк вутах, ави беадаб вовнавутаор. 7. Арабт наҳаранка зилм ақуношт, тик мардуми арабй илми давак куношт. 8.Илм Яғноб наҳаранка давак кунчй бесавод навута.

9. Чутгй вичй чи ғайб ду вараки чи осмун весчй. 10.Олинт варақт носошт жойор илми кашмирих, иш илмим жойошт. 11. Ке мардуми ҳучут куношт, иш илм жойт, амал накунт. 12. Кахик ид илмипи амал кунот, оқибатш дузах хаст. 13. Ҳама тилисмаст, серу чодй нихид илмих. 14. Жойт амал накунт. 15. Яғноби илм кашмирі бисйор олинт ағиривошт. 16. Ҳозиртим Яғноби бесавод одам наастй.

Каšmirī ilm Yaynobi

1. Yaynobi tamumi ilm ayirivošt. 2. Žutakt panjik atisišt harfšint ayočunošt. 3. Navad, dasik atisošt, čokara kitobik avišt ažoyšt. 4. Naharanka ilm Yaynobi davak kunčī, či Aynī, či Masčoh, či Falyar sabaqi nosaki vonavutaor. 5-6. Hama Buxorot, Samarqand, Xujand, Panjkati ilm yirivnaš Yaynobisa či arabti zulmi vovoš kakhik besavodk vutaх, avi beadab vovnavuta or. 7. Arabt naharanka zilm akunošt, tik mardumi arabī ilmi davak kunošt. 8. Ilm Yaynob naharanka davak kunčī besavod navuta.

9. Čuttī vičī či yayb du varaqi či osmun vesčī. 10.Olimt varaqt nosošt žoyor ilmi kašmirix, iš ilmim žoyošt. 11. Ke mardumi hujut kunošt, iš ilm žoyt, amal nakunt. 12.Kaxik it ilmpi amal kunot, oqibatš duzax xast. 13.Hama tilisimat, seru jodī nihid ilmix. 14. Žoyt amal nakunt. 15.Yaynobi ilm kašmirī bisyor olimt ayirivošt.

16. Hozirtim Yaynobi besavod odam naastī.

Илми кашмирӣ дар Ягноб

1. Дар Ягноб тамоми илмҳои замонавиро медонистанд. 2. Кӯдаконро аз синни панҷсолагӣ ҳарф меомӯхтанд. 3. Кӯдакон ба синни нӯху даҳ мерасиданд, онҳо бисёр китобхоро мутолиа мекарданд. 4. Дар Ягноб илм чунон тараққӣ карда буд, ки аз ноҳияи Айнӣ, Масҷох, Фалгар барои гирифтани сабақи илмӯзӣ меомаданд. 5. Ҳамаи олимони донишманди Бухоро, Самарқанд, Хучанд, Панҷкат аз зулми арабҳо ба Ягноб гурехта омада буданд. 6. Писарони касе бесавод мешуданд, вайро беадаб меғуфтанд. 7. Арабҳо чунон зулм карда буданд, ки мардум ҳарчи бештар забони арабиро меомӯхтанд. 8. Илму адаб чунон дар Ягноб тараққӣ мекунад, ки касе бесавод набудааст. 9. Баногоҳ аз ғайб, яъне аз осмон ду варақ ба замин фуруд меояд. 10. Олимони гирифта меҳонанд, ки дар ин варақаҳо илми кашмирӣ навишта шудааст, ин илмро меомӯзанд. 11. Баъд мардумро таъкид мекунанд, ки ин илмро омӯзанд, лекин амал накунанд. 12. Шахсе ки ин илмро омӯхта амал мекунад, оқибаташ дузах аст. 13. Дар ин варақаҳо илми тилисму сеҳру ҷоду навишта шудааст. 14. Хонед, лекин амал накунад. 15. Дар Ягноб илми кашмирӣ бисёр омӯхта мешуд. 16. Ҳоло ҳам дар Ягноб, одами бесавод нест.

Нақл дар бораи бозори калони ҷаҳонии Дашти Гӯйбози дараи Ягноб

«Ман Холов Азизбек, аз соли 1954 инҷониб дар шаҳри Душанбе зиндагӣ мекунам. Дар хотир дорам, ки бобоямон нақл мекард, ки дар дашти Гӯйбози Ягноб бозори калони ҷаҳонӣ будааст, ки дар ин бозор ҳаштто деҳаи калон, ҳамаашон ҳунармандон будаанд. Деҳаи дашти Гӯйбоз, Гулвара, Ишпикдара, Қалъай Кофар, Ялах Дара, Ғартакай Майн ва дигар деҳаҳои хурд будаанд.

Он вақтҳо савдогарони сугдӣ аз Бухоро, Самарқанд, Панҷкат, Хучанду Истаравшан бо қорвонҳо аз кӯҳи Ғартакай майн роҳ кушода ба Чину Ҳинд мол мебурданд. Роҳи Ғартакай майн кушода мешавад, аввал Хатлону Ғарм бо қорвонҳо ба Ягноб намаку дигар маҳсулот гузаронида, мол ба мол иваз мекардаанд, баъдҳо охишта-охишта бозори дашти Гӯйбоз калон мешавад ва ба бозори ҷаҳонӣ мубаддал мегардад. Тамоми ҳунармандони ин деҳаҳо ба савдогарӣ машғул мешаванд.

Хитоихо диданд, ки роҳ наздик шуд, акнун корвони худро ба Бухорову Самарқанд, Хучанд, Истаравшан нагузаронда аз дашти Гуйбоз моли даркориро харидорӣ мекарданд, ба монанди матоъи занданичи сугдӣ, коғаз ва дигар ашёҳоро харидорӣ карда, бо корвонҳо аз кӯхи душворгузари Ғартакай майн гузаронида, ба Чин мебурданд. Ин алоқа чандин сол давом мекунад, баъд аз тарафи чиниҳо андаке алоқаҳо коҳиш меёбад, ин сабаб дошт, чиниҳо андак савдуро қатъ карда, даст ба конҳои маъдани Ишпикдара, Зардӣ зада, қариб чанд сол ба корвонҳо маъданҳоро бор карда мебурданд. Аз ин кор Дамованти Дахбаландӣ огоҳ шуда, хабарро ба деҳаи шохнишини Шохвета мебарад ва ба фармони шох, роҳи душворгузари Ғартакай Майн банд кунонда мешавад.

Чиниҳо ин роҳро кушода, боз ба кони маъдани Ишпикдараву Зардӣ даст мезананд ва маҳсулоти маъданро аз Ягноб ба воситаи кӯхи Ғартакай Майн гузарониданӣ мешаванд, аммо онҳо дар ин ағба ба як офати табиӣ гирифтӣ шуда ҳалок мегарданд. Ин хабар ба чиниҳо расида, як гурӯҳи Угуриҳо (Уйғуриҳо) ба Ягноб лашкар мекашад, бозори калони дашти Гуйбозро талаву тороч намуда, одамони ин бозорро пароканда карда ва деҳаҳои атрофи онро вайрон, одамонро бе хонаву ҷой карда, оташ мезананд ва онҳоро асир гирифта мебаранд.

Деҳаҳое, ки дар дараи Ромит аст, ҳамаашон номи сугдӣ доранд. Бобоям мегуфт, ки одамони деҳаҳои дараи Ромит аз гурезаҳои деҳаҳои дашти Гуйбози Ягноб ҳастанд. Дар вақти ҷанги чиниҳо, ки ба Ягноб лашкар кашида, мардуми онҷоро хонахароб мекунанд. Ҳоло дар дараи Ромит деҳаи Луфигар, Канаск, Пичеф, Коху, Арху, Кафондар ва ғайраҳо ҳаст. Аз рӯи гуфтаи гузаштагонамон, ягнобиҳо ба чиниҳо ҷанг карда, чиниҳо хеле талаф меёбанд. Баъд барои кушодани роҳи савдогарӣ, касе ба онҳо гуфта бошад, «ром шавед»²⁷ яъне ром шавед, набошад, одам дар ҷанг тамом мешавад. Як сабаби вайроншавии Ягноб дар ҳамин ҳодиса аст. Ҳоло Ғартакай Майнро Лочи Порта мегӯянд. (лочӣ номи хитой аст).²⁸

²⁷ Ромит шакли кӯтоҳшудаи Ромит аст, яъне ром шавед ё таслим шавед.

²⁸ Ин маълумотро инҳо низ нақл кардаанд: Беков Норматмади Консочӣ с.т. 1895-2005 ва Холов Бобобек Навободи с.т. 1923 ва Рахимов Азизмурод соли 1907 аз Деҳкалон. Вазифаи раисии Яғнобро ба ӯҳда дошта, пас аз муҳоҷирии Яғноб ба ш. Душанбе омада дар шӯъбаи алоқа кор карда, табиби шикастабанди машҳур ҳам буланд.

Накл дар бораи деҳаи калонтарини Ягноб – Дашти Гӯйбоз

Аз рӯи накли гузаштагонамон, ки он вақт ман ҳанӯз 25 сола будам. Калонсолони мо накл мекунанд, ки дар давраҳои қадим мардуми мо ба халқҳои Чин робитаҳои савдо доштем. Аз Чин ҳар хел зарфҳои чинӣ оварда, дар бозори дашти Гӯйбоз бо қоғазу шиша иваз мекарданд ба пашм, тухми гандум, чорвои калон, майда. Дар хотир дорам, ки бобом мегуфт. Чинӣҳо ба ғайр аз доду гирифт, онҳо бо қорвоҳои қатор омада аз кӯҳи Зардии (Ягноб) ва аз кӯҳи Ишпикдара маъданро қанда ба қорвоҳо бор карда мебудиян. Аз дарёи Ишпикдара бо явра²⁹ реги санга бехта сангмайда мебудиян.

Дар ҳамин дашти Гӯйбоз як ҷандто деҳа будаст: Гулвара, Хоҷа Мазор, Қалъаи кофар, Масҷиди калон деҳаи охирин дар кӯҳи Ло-чӣ Парта будаст. Дар ҳамин кӯҳ як савдогари чинӣ парида мемурад. Баъд чинӣҳо мебиёянд, ҳамаи деҳаҳоро чаппа мекунанд, мардумаша пароканда мекунанд, барои ҳамин одамашун фақат дар деҳаҳои поён – Деҳкалон мемонад. Баъзе мегуфт: ӯйғур буданд, бисёр одамони қатол будиян.

Вақте ки тобистон мешуд онҳо то Бухорою Самарқанду Панҷкату Хучанду Истаравшану Суркат, Падровуту Миткти Майн мерафтанд савдо мекарданд. Ба ғайр аз ин боз мардуми наздики мо Фарму Хатлон намак оварда дар бозори Дашти Гӯйбоз ба молу тухмӣ иваз мекардиян.

Ҳаму калоно мегуфтан, ки як қабилai қулобӣҳо аз Сарихосор дар давраи қадим омада дар Дашти Гӯйбоз хуна карда будан, баъд нимуш Сарихосор мера, иқаш (ин қадараш) дар қишлоқи Дашти Гӯйбоз мемуна, ҳамзалӣ (ҳамин зайлӣ) мегуфтан калоно. Ба як гуфта, як бозор дар Истурушон будай, як бозор дар сарҳади Масҷох – Дашти Гӯйбоз, баъд дар қуҷои Ҳойит ҳам будай, накл мекарданд.³⁰

²⁹ Явра – элак барои бехтани рег.

³⁰ Гӯянда: Холов Бобобег, аз ноҳияи Айнии дараи Ягноби деҳаи Навобод соли таваллуд 1923, нафақахур сарояндаи халқӣ. Ҳоло дар ш. Душанбе сукунат дорад. Таърихи сабт: 10. 07. 2001.

**Гуруҳи гуяндагоне, ки дар бораи таърихи шифоҳи ва адабиёти
шифоҳии Ягноб маълумот додаанд.**

**Каримов Шариф (аз рост) ва Кенчаева Ниёзбиби (дар байн)
аз деҳаи Куктепаи ноҳияи Варзоб**

**Каримов Акрам аз кӯчаи
Захматободӣ ноҳияи
Исмоили Сомонӣ**

**Мирзоев Ёр яке аз авлодонӣ
Арбобдарвеши Нометқонӣ
аз деҳаи Куктепаи
ноҳияи Варзоб**

*Каримова Оиса (аз мобайн) сокини кӯчан
Саъди Шерозии ноҳияи Фирдавсӣ*

*Раҷабова Наврӯзмоҳ
сокини деҳаи Дараи
яғнобнишини ноҳияи Варзоб*

*Холиқова Мисқол
сокини деҳаи Чоғзоги
ноҳияи Варзоб*

*Ин расм аз тарафи олимони фолклоришинос Муродов Ф. , Зеҳниева Ф. ва
Исроилова Т. дар соли 1959 ба навор гирифташудааст
(Холлов Саттор дар пазириши меҳмонон)*

КАСБУ ҲУНАР

Анъаноти миллии дигари яғнобиён аз қадимулайём расму касб шудааст. Марудм дар фасли зимистон фориг будан аз корҳои саҳроӣ ҳашари занону кӯдаконро ташкил карда барои тайёр кардани маҳсулоти бофандагӣ, аввал пашмо рошро сӯхта онро пас хушк карда бо сабаҷӯб (Сабайдеҳак- *sabay dehak*) зада аз ифлосӣ тоза карда онро баъд ғоз дода (ғози тифарак – *yozi tifarak*) барои дастгоҳҳои бофандагӣ омода мекунанд. Пас аз омода намудани маҳсулот, ҳунармандон гирифта дар дастгоҳҳои ресандагӣ учук – чалак – ҷалак, чарха ҷағха ё *sigina*³¹ калоба-килора тайёр карда, онро барои бофтани гилем – *gilem* чағман-борунӣ гонча – зоғута – *zağuta* тайёр мекунанд.

³¹ Сигна – вожаи махфӣ буда бо унвони чарх истифода мешавад.

Дар бораи касбу кори хунармандӣ М.Е.Андреев³² хеле хуб ба маврид қайд кард ва аксбардорӣ ҳам карданд, ки ин аксхоро мушоҳида хоҳед кард. Мардум ба гайр аз анҷоми ин корҳо боз ба намадмолӣ-намтай мулак- namtay mulak шурӯъ мекунанд. Намадрез-намтавида, ва намадмолон-намта-мулот, - numtaviда омада аз субҳ то шом намад мемоланд ва барои ин хунармандоне се вақт хӯроки гарм ҳам медиҳанд. Ниг.

Кулолгарӣ – кулолӣ карак-kololi korak ва собунлазӣ сопини – sorini раҷок, чи тавре ки аз тарафи ғӯяндагон тарзи сохтан ва тайёр кардани ин навъи маҳсулот гуфта шудааст, ҳоҷат ба такрори онҳо нест. Фақат қайд кардан лозим меояд, ки ин касб оҳиста-оҳиста аз байн рафта истодааст. Дар кӯҳистон, одамон маҷбуранд, ки барои салқин нигоҳ доштани шири дар кӯза буда, онро аз туршӣ нигоҳ медорад. месозанд. Тарзи пӯхтани собун фақат дар як деҳаи Куктеппа аз тарафи хунармандон сохта мешавад.

Касби хонасозӣ ҳам касби хунармандист, ки намунаашро дар расм дида метавонед, кӯдаке барои сохтани хонача-катак - katak машғул аст. Ниг.

Намтаи мулак

Пашм синоишт, қоқк аву пуллот ғозошт сабачуба деҳошт, пашмк апитк и гилем тунук куношт. Номтавида гилеми ругаҳи пашм тунук кунчи кам-ками гарм он ругаҳим оп шипла кунҷӣ, (агар гули мунот сафед пашм ватаймета топ пшфорчи гул мунҷӣ) тик чи ругаҳш и тунук гилем муношт, и вазмин дорки печуношт, витайпи вантошт дивари живарошт ликатипӣ идока авокайса ҳара куношт. Намтак анид. Кати диварошт Чиркин гилем пеношт. Ке туфор, ухш одами имишки ритса ҳара куношт, ке урор зунки дорки деҳошт. Кам-ками оп шипа куношт. Авд, ё ашт, соати тайорк аву. Ке қолаби муношт, дивари живарошт, хуйри қоқк аву кати так партовошт Тирай ғоти зиёфат хворошт. Ҳозир бобоғӣ номтот наор.

Numtay mulak

Pašm sinoyošt

³² М.С.Андреев, материалы по этнографии Ягтаба, Издательство «Дониш» Душанбе -1970.

Namtay mulak

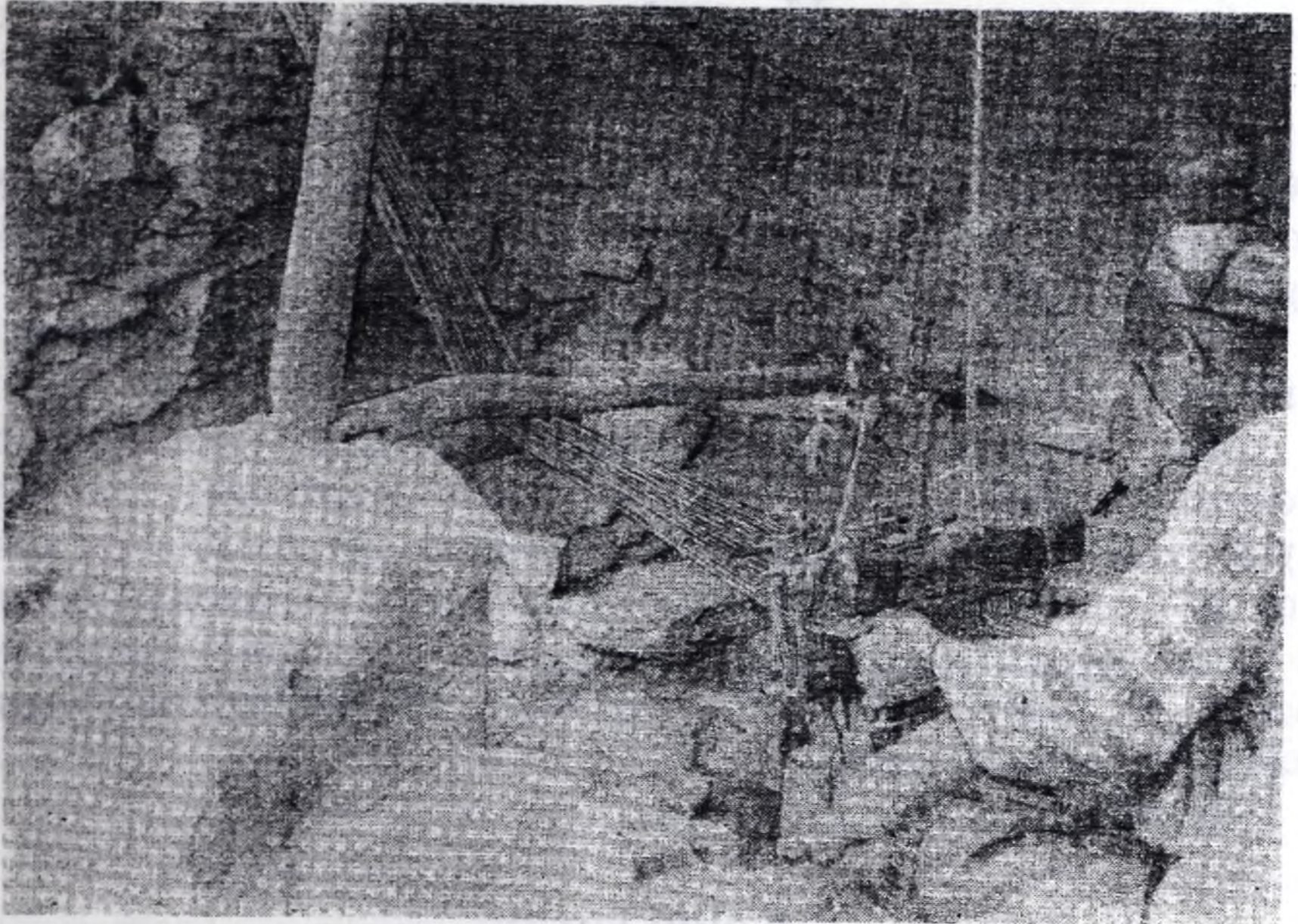
«Pašm sinoyošt qoqk awu yožošt, sabačuba dehošt, pašmk apit, kei qilem tunuk kunošt. Namtavidā qilemi ruqahi pašm tunuk kunči kam-kami γarm op ruqahiš op šipa kunči (aqar qulš munot, safed pašm witaymeta top tiforči qul munči) tik či ruqahš i tunuk qilem munošt i vazmin dorki pečunošt, witaypi vantošt, divari živarošt, likatipi idoka, avokaysa hara kunošt. Namtak anid katiš divarošt, čirkin qilem penošt, tufor, uxš odami imiški ritisa hara kunošt, ke urošt dehor zunki dorki kam-kami op šipa kunošt. Avd yo ašt soati tayork avu, avu qolabiš munošt. Divari živarošt xuyri qoqk awu, kati tak partovošt. Tiray γoti ziyofat xvarošt. Hozir boboqi namtot naor.»

Намадмолон

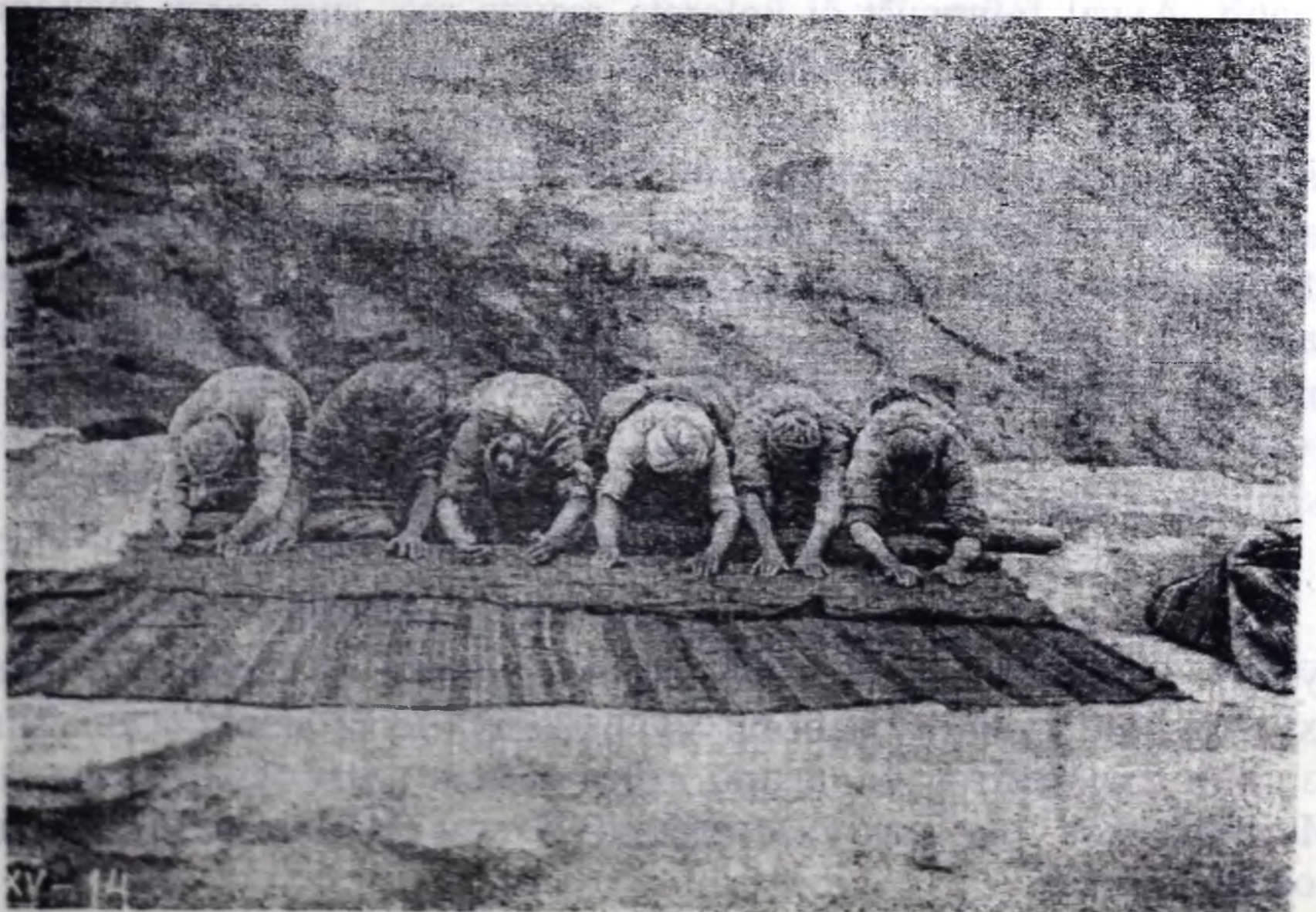
«Пашмро шўста хушк карда, онро кўдакон гоз дода бо сабачўб зада, мўй аз ҳам чўдо шуда, як гилем оварда паҳн мекунанд. Шахси намадрез омада, онро дар рўи гилем паҳн карда ба рўяш кам-кам оби чўш мепошад. (Агар ба намад гул партоянд, пашми сафедро мисли банд тоб дода, баъд гул мемонад) Ва боз аз болои пашми паҳнкардашуда, боз як гилеми тунук меноманд. Баъд ба андозаи намад як чўби вазиниро оварда мепечонанд. Пас бо як банд онро баста ба берун бароварда ба ин тараф ба он тараф ба лагат хелонда банди басташуда ковок шуд, онро ба дохили хона дароварда, гилеми ифлос шударо кушода, ба гилеми нав мепечонанд. Баробари қадшавии одамон, як чўби ростро дар пеши зону мемонанд, онро каме бо дастон гелонда бо қувваи даст ва чўби мондашуда мезананд».

Дар ҳашари намадмоли панҷ-шаш нафар дар муддати ҳафт, ё ҳашт, соат намад тайёр мешавад. Пас аз тайёр шуданаш, онро каме аз болояш бор мемонанд. Сони, намадро дар офтоб хушк карда, баъд ба таги хона мепартоянд. Дар як рӯз се маротиба зиёфат ҳам меҳўранд. Ҳозир бошад намадҳои бобогӣ нестанд».

Гуянда: Саъдуллоев Равшан.

Ниг. ба расмҳо

Кулолӣ карак

«Ман майда ойим, очам кала, махтоба, хурма, туғла, калгак, чагна, чироғаки нова, мох бахша, оху, сича, ҳушток, дул-дула раск ақуништ. Аввал оsonишт чи колорота майда рег, сурх ғирек авуromишт.

Очам ғирек, рег, кам-ками пашм ругаҳиш тӯда ақуништ, ке лойиш оп авлдишт.

Мох, ғайкгалот, пулог ғавр авовомишт подайпӣ лой ачовомишт. Лайк арасишт, камакак домш апартовишт. Ке калай карак дукуни сар соз ақуништ. Ҳамаш будк аву. Ке дивари кучай сари изм. сакин ҳар и рафай калот амуништ, олов аволхашуҳишт. То калай пухсактиса олов амунимишт. Колот и ғоти пухсошт, сурх авошт. Ке майни руғинипи, ортайпӣ, ғаллайпӣ апирунтишт, Неки регш асинойомишт.

Яғноби.

Kololi karak

«Man maydahak oyim, ocam kala mahtoba, hurma tuyla kalqak čaqla, čiroyaki nova moxbaxša aspak, ohu, siča hustok dul-dula rask akunošt. Avval fafnomišt či kolorota mayda req, surx ʔirek avuromišt. Ocam ʔirek, req kam-kami pašm ruqahiš tuda akuništ, key loyiš op avidošt. Mox, ʔaykqakot ʔavr avovošt, podaypi loy ačovomišt. Loyk arasišt, kamakak damš apartovomišt. Ke kalay karak dukuni sar rask akunošt. Hozir hamaš budk avu. Ke divari kučay sari izm sakinipi har i rafayš kalot amuništ. Olov avolxauništ. To kalay puxsaktisa olov amuništ. Kalot iʔoti apuxsošt, surx avošt. Ke mayni ruʔinipi, ortaypi ʔalaypi apiruntišt. Neki kalay reqš asinoyomišt.

Кулолгарӣ

«Ман хурд будам, модарам кӯза офтоба, хурма, тугла, кӯзача, кӯзаи говдӯшӣ, зарф барои чароғак ва барои мо аспак, оху, чумчуқ, ҳушток (асбоби мусиқӣ) дул-дула месохтанд. Аввал аз ҷойи махсулоти кулолгарӣ, реги майда, хоки сурх, меовардем. Модарам хок, рег, как-кам мӯй дар болои он ҷош меод, баъд ба лой об мерехт.

Мо, ҳамроҳии духтарон, бачагон чамъ шуда, лой зер мекардем. Лой вақте, ки расид, камтар онро дам мепартоянд.

Баъд ба кӯза қардан дар дӯкон сар мекард. Сохтан тамом шуд. Дар кӯча ҳезум талақ монда раф ба рафи он кӯзахоро мемонданд. Баъд алов дар меғиронданд. Ва то пухтани кӯзаҳо алов мемонданд. Пас аз ин кӯзаҳо пухта, сурх мешуданд. Ин кӯзаҳои тайёршударо бо равған, орд, ғалла мефурухтанд».

(Реги кулолгариро мешустанд) .

Гӯянда: Қурбонова Шарифмо маводи с. 1989

Сопини пачак

Қадими ғоти сопин одамт хатишнт апухсунош. Аввал ғудин олами арупошт и пичики тета иёка Алов амуношт, хокистари аносост, аврай агудайруношт, чинкатиш чуфт ақуношм авошт.

И ҷунони инкири оп амуношт, опии айешишт, ке хокисташ аносост, ҷувани авидошт, Кук руғиной, ё тоза ҷарпа ой намак ҷувони авидошт аполлоёшт, зивок адеҳошт. Ҷувони оп қоқн аву ҷақиш апирахсишт. Ке ҷақиш аносишт дастити кула ақуношт. Ҷи шиқари мушқӣ сопин авишт. Ҳозири сопинт опии қафипи адо вошт. Ишиқорӣ сопин, дас ҳозири сопин. Итсопини одами захмӣ дорух.

Sopini pačak

«Qadimi yoti sopin odamt xatšint apuxsunošt. Avval ғuydin olami arupošt, piciki meta iyoka olov amunošt, xokistarš anosošt, yavray agudayrunošt, činkaktiš judo avošt. I čuvani inkiri op amunošt, opš ayešišt, ke xokistarš anosošt, čuvani avidošt, kuk ruγin oy, yo toza čarpa oy namak, čuvani avidošt, opoloyošt, zivan adehošt. Čuvani op qoqk avu, čakiš apiraxsišt. Ke čakiš anosošt, dastipi kulula akunošt. Či išqori muški sopin awišt. Hoziri sopint opi kafipi ado vošt. I išqori sopin, daš hoziri sopint. It sopini odami badani zaxmi šifox.

Тарзи пухтани собун

Дар замонҳои қадим одамон собунро худашон тайёр мекарданд. Гудак³³ як намуди растании патакрешаро даравида гун мекунанд, бадан Алов карда хокистарашро аз ғалбер гузаронида, чӯбчаояшро мепартоянд.

Як дег дар болои дегдон монда обашро меҷӯшонанд. Посхокистар тозакардашударо ба оби ҷӯши дег ормехта карда баъд равшан, ҷарби тоза, намак ба ин махлул омехта мекунанд, бо кавлез мекобанд. Оби ҷӯшида истодаи дег тамом шуд.

Махлули ишқор тайёр шуд, пас аз андаке хунук шуданаш онро бо даст лунда-лунда карда дар ягон ҷой мемонанд. Ва пас аз хушк шуан сахт мешавад. Собуне, ки ҳоло тайёр мекунанд ба об дошт надорад. Як собуни мушкӣ баробар аст ба даҳ собуни ҳозир. Ин собун ба захми бадани одам ҳам шифо мебахшад.

Гӯянда: Раҷабова Наврӯзмоҳ

³³ Гудин як навъи растании патакреша буда, одамон барои пухтани собуни ишқор истифода мебаранд.

Сарояндагони мардумӣ ва сурудҳои Ягнобӣ

Сарояндаи машҳури мардумии сурудҳои забони ягнобӣ Абдулло Султон дар ҷашни “Наврӯз”-и ягнобиёни деҳаи Дуобаи ноҳияи Варзоб

*Гуруҳи сотсиологҳои хориҷӣ дар ҷашни «Наврӯз»
деҳаи Дуобаи ноҳияи Варзоб*

Дар байни мардуми яғнобиён ҳофизони зиёде мавҷуданд, ки бо оҳанги шуҳу дилошӯби дилкаш шунавандагонро ба рақс меоранд. Яғноби бостон ва нодирзабон ба санъати волои хеш хунармандони хуб дошта, бо дугор, танбӯр, най, гижжак, сетор, дойра, чанг, чанқовуз, силсилаи чӯбин, дойрачаи сафолин³⁴, чанқаки чӯбин³⁵, дулдула³⁶ барин созҳои мусиқӣ сарояндагӣ карда, таъби мардумро болида месозанд. Дар вақти надоштани асбоби мусиқӣ лаълӣ, каллапӯш ё дастхоро истифода бурда, ҳофизон бо завқи баланди сурудхонӣ мекунанд ва дили шунавандагонро шод мегардонанд. Ҳар яке аз асбобҳои мусиқӣ навозандаҳои худро доштанд ва ин навозандаҳо дар байни мардум обурӯ ва эътиборе ҳам доро буданд. Дар Яғноб ҳофизони хушсалиқа ва хушғовози халқиро дар байни мардум бо истилоҳҳои ҳофиз, овозхон, нағмасаро, ҷашмақомхон, гӯрӯгулисаро ном мебуданд.

³⁴ Дойрачаи сафолин – асбоби мусиқии сафолине ки мисли кӯза була, дар дохилаш се-чор то лундаи сафол аст.

³⁵ Чанкак – чӯби саҳти салодор

³⁶ Дулдула – асбоби сафолине, ки аз ду тарафаш пӯст кашида шудааст.

Як гуруҳи ҳофизон бо ду забон: тоҷикӣ ва яғнобӣ суруд хонда маъруф гаштаанд. Чунончӣ, Ашғуралӣи Питипӣ – ҳофизӣ шашмақомсаро, Азизмуроди Хишортовӣ – овозхон, Холбердӣи Шигарменӣ – танбурӣ, Тураи Боқӣ, Қосими Даҳанагӣ – дуторнавоз, Каттахони Писконӣ, Анбиёҳони Писконӣ – танбурӣ, Маҳмашарифи Шигарменӣ, Мулло Нозими Шигарменӣ – овозхон, Довталаби Фарменӣ – дутор ва танбӯрнавоз, Исмоили Соканӣ – дуторӣ, Бойҷони Хишортовӣи ғазалсаро, Қосими Хисокидарвӣи дойранавоз, Наботи ғазалсарои Кренте, Мирзодавлати Тағобӣ Ветихонӣ, Қурбоналӣ Крентеи гӯрӯгулисаро, Холмуроди Латифӣи дойранавоз, Бобоев Наврӯзи гӯрӯгулисаро, Ҳакими газар³⁷ чӯпон³⁸, Боқии Қосим Куктеппагӣи дуторнавоз, Ҳамдам-ҳофизӣи Қулӣ, Абдуҳолики Зумандӣ, Мулло Абдурахмони фалакӣ, Нарзиқули Дехбаландӣ, Бобосанги Зумандӣ, шоир Миралӣи Маҳмадшарифи Зумандӣ, Шоири халқӣ Саид Холзодаи Дуобагӣ, Мирзоалӣи Дуғобагӣ (шоири халқӣ ва латифагӯӣ), Норкули Қузибойи Куктеппагӣ, Мирзошарифи Куктеппагӣ (лақабаш Зоғ), Саъдуллои Ибоди Куктеппагӣ – дойранавоз, Ниёзи Куктеппагӣ, Қурбони Куктеппагӣ, Анвари Куктеппагӣ (дутору рубобнавоз, Лавҳии Яғнобӣ, Комили Питипӣ бо лаълӣ, Муродалии Зумандӣи гижжакнавоз, Қаландари Крентегиӣи рубобнавозу ҳофиз, Рамазони Симиҷӣ, Боқии Кӯчаки фалаку гӯрӯгулисаро, Чумъа Осақоли Дехбаландӣи найнавоз, Қосими Хисакидарвӣ, Ҳусени Воғинзой (дойранавоз) дар Яғноб ва дар деҳаҳои яғнобнишини ноҳияҳои Варзоб, Рӯдакӣ, Ҳисору вилояти Сӯғд дар Зафарободу ноҳияҳои маркази шаҳри Душанбе ҳамчун ҳофизӣи халқӣ ном гирифта, дар байни мардум шӯҳрат пайдо кардаанд. Аз занҳо: Ниёзбиби Куктеппагӣ (саломномаҳои ҷашни арӯсӣ), Моҳсафари Куктеппагӣ – ҳофиза бо дойра, Раҷабмоҳи Куктеппагӣ, Идимоҳи Куктеппагӣ (дойранавоз) ва ғайра маълуму машҳур буданд.

Инчунин масҳарабозоне чун Зоғи Куктеппагӣ, Саъдуллои Куктеппагӣ, Ҳасани Куктеппагӣ, Розияи Куктеппагӣ, Қузибойи Куктеппагӣ, Мирзои Куктеппагӣ, Борони Кренте ва ғайраҳо буданд ва ҳастанд, ки дар тӯю марақаҳои хурсандӣ бо ҳазлу ҳаҷвӣ намакин хоҳири ҳозиринро шод мегардонанд.

* * *

³⁷ Газар – паҳлавон.

³⁸ Даҳмарда – чӯпон.

Суруд яке аз навъҳои маъмултари фолклори мардуми Ягноб буда, дар худ мазмунҳои бадеӣ, фарҳангӣ ва иҷтимоиро ҷой додааст. Аз нигоҳи сохту мундариҷа сурудҳои сабткардаи мо рангоранг буда, дар мавридҳои гуногун иҷро карда мешаванд.

Мувофиқи пажӯҳиши академик Р. Амонов, сурудҳо баъзан дорои сюжети мукамал буда, ба дostonҳои лирикӣ монанд ҳастанд, вале фарқи суруд аз дигар жанрҳои лирикӣ дар он аст, ки суруд мундариҷаю услуб ва тарзи иҷрои хос дорад ва дар ҳаёти маънавии мардум роли муҳимро мебозад. Ин нави матнҳо аз рӯи мавриди иҷро ва мундариҷаашон ба чор гурӯҳ ҷудо мешаванд: сурудҳои шодӣ, сурудҳои ҳаҷвӣ, сурудҳои ғамангез ва сурудҳои таърихӣ (ниг. Амонов – 1980, саҳ. 100).

Сурудҳои шодӣ. Дар фолклори Ягноб сурудҳои шодӣ дар вақти базму зиёфат, тӯю маъракаҳо бо ду забон ягнобӣ ва тоҷикӣ суруда мешаванд. Ин гуна сурудҳо мардумро саргарму вақтхуш намуда, аз ташвишу мушкilotи зиндгӣ соате бошанд ҳам, фориғ медоранд.

Гарчанде, ки ин сурудҳои шодии мардуми Ягноб аз тарафи пажӯҳишгарон мавриди таҳлилу таҳқиқи махсус қарор нагирифта бошад ҳам, намунаҳои он аз тарафи баъзе муҳаққиқон дар сафарҳои маводгундорӣ ғирдоварӣ намудаанд.

Дар Ягноб баробари омадани Ҳукумати Шӯравӣ, ки русҳо мардумро аз занҷири зулму асорат озод мекунанд, ягнобиён аз хурсандӣ нисбат ба ин мардуми адолатхоҳ дар сурудҳои «Ғарибӣ», «Нава ҳукумат авов» (*nawa hukumat awow*), «Урус авов» (*urus awow*), ақидаҳои хешро баён намудаанд. Ҳарчанд ки ин матнҳо ба адабиёти хаттӣ нагузашта бошад ҳам, лекин дар забони мардум онҳо то ҳол баъзеашон мавҷуданд, Чунончӣ:

(7) **Нава ҳукумат авов**

Билло, бахудо, ҳукумат авов, чуним адам,

Шукр! Ҳама ғулом иёр, на одам.

Итун чуним адам, дунё рушан,

Раҳмат урусти, амири ақунор мотам.

Дутор носим, жойим ба алам,

Хуйр чи ку аниж? Ҳукумат аҳл аву...

Nava hukumat avov

Billo, baxudo, hukumat avov, junim adam,

Šukr! Hama ħulom iyor, na odam.

Itun junim adam, dunyo rušan,

Rahmat urusti, amiri akunor motam.

Dutor nosim, žoyim ba alam,

Xuyr ėi ku aniž? Hukumat ahl avu...

Тарҷума:

Ҳукумати нав омад

Билло, бахудо, ҳукумат омад, ҷонам дамид.

Шукр! Ҳама гулом буданд, на одам.

Акнун ҷонам дамид, дунё равшан,

Раҳмат ба русҳо, амира карданд мотам.

Гирем, дутор хонем ба алам,

Офтоб аз кучо баромад? Ҳукумат шуд ба раҳм.

Дар ин суруд, мардумон орзуи рӯзи некӣ, интизории нури озодиро тараннум кардаанд. Ин суруд шаҳодати онро медиҳад, ки мардуми яғнобӣ аз омадани мардуми рус изҳори ризоият намуда, хурсандӣ мекарданд. Гуянда дар ин матни мазкур хушбахтии мардумро изҳор намудааст, ки ин рӯзи некро кайҳо интизораш буданд ва он пас аз омадани мардуми баномуси рус ҷомаи амал пӯшид. Чунончи, дар ибора ва ҷумлаҳои зерин ҳиссиёти баланди мардумро мушоҳида менамоем, ки ҷолиби диққатанд: *ҷуним адам* – ҷонам дамид, *дунё рушан аву* – дунё равшан шуд, *хуйр чи ку аниж?* – офтоб аз кучо пайдо шуд?

Дар сурудиҳои шодӣ шавқу ғайрат, ширинҳои зиндагӣ ва сабаби хурсандии мардум, баъзан ба тарзи нимшӯҳӣ тасвир ёфта, собит мекунанд, ки мардум дар ноговортарин ҳодисаҳои зиндагӣ низ лаҳзаҳои хушро мечустанд ва умеди қавӣ доштанд.

Одатан аз мундариҷаи ин гурӯҳи сурудиҳо, муайян кардан душвор аст, ки инҳо дар кадом муҳит, дар байни кадом табақаи аҳоли, маҳз дар кадом маҳал ба миён омадаанд. Аз ин хотир, қисман дар деҳот ва қисман дар шаҳрҳо дар байни ҳунармандон ва қосибон эҷод шуда, мувофиқи қонуни паҳншавӣ ва тақмили тағйирёбӣ, дар шакли вариантҳо арзи вуҷуд кардаанд. Сурудиҳо аз тарафи эҷодкорони яғнобизабон эҷод шуда ба андозаи қонуни

пахншавиашон дар байни мардум дахон ба дахон пахн гашта, тадричан суфта шуда ба забони тоҷикӣ мегузаранд, ё нобуд мешаванд чунки дар рӯи коғаз мавҷуд нестанд.

Орзуҳои ширин ва бо завқу рӯҳбаландӣ ифода шудани ин орзу ба яке аз машхуртарин сурудҳои мардуми Ягноб «Урус авов» хос буда, дар ин суруд аз омадани мардуми рус сухан меравад ва мардум ризоияти хешро нисбат ба меҳрубонии ин мардуми адолатхоҳу баномус, ки онҳоро аз зери зулми аморати Бухоро озод намуда, ҷароғи рӯшноии зиндагиро дурахшон мекунанд, баён доштааст.

- (8) Урус авов, урус авов, раҳиш папирус авов,
Камбағал доҳира деҳҷӣ, мардуми баномус авов.
Бой амир, амир атир, халқи Кабир авов,
Амунӣ ҳамокай арас, камбағали дамш авов.

Urus avov, urus avov, raxiš papirus avov,
Kambayal dohira dehčī, mardumi banomus avov.
Boy amir, amir atir, xalqi Kabir avov,
Amuni hamokay aras, kambayali damš avov.

Рус омаду рус омад, ба даҳанаш папирус омад,
Камбағал дойра мезанад, мардуми баномус омад.
Бой мурд, амир рафт, халқи кабир омад.
Озодӣ ба ҳама ҷой расид, камбағалро дамаш омад.

Яъне баробари омадани мардуми рус мардуми азияткашида, камбағалон онҳоро бо як хурсандӣ пешвоз гирифта нафаси озодӣ кашидаанд. Ин суруд тақрибан дар солҳои 1924-25, суруда шудааст.

Як силсила сурудҳо мансуби кӯдаконанд, ки дар вақтҳои муайян суруда мешаванд. Дар арафаи соли нав кӯдакон табиятан интизору беқарори пазироии ид мегарданд ва онҳо дар дил орзуҳои ширин, хушбахтӣ ва истеъмол намудани ҳуроки лазизу хуштамъро орзу карда, чунин мегӯянд:

- (9) **Нава сол нуборак вот!**

Нава сол нуборак вот!
Чумча партов, чунгак вот!

Живар, тифар синчовак,
Кумокай ишт момояк?
Чи пуллоти напиряхсом,
Ахтит ушттор, ман горак.

Нава сол муборак вот!
Чумча партов, чунгак вот!

Вовс, пуллот ман кат шавим,
Хишифт живаромишт жавим,
Хончотмох иёкайи муним,
Ики синчовак хварим,

Нава сол нуборак вот!
Чумча партов чунгак вот!

Nava sol muborak vot!

Nava sol nuborak vot!
Čumča partov čungak vot!

Živar, tifar sinčovak.
Kumokay išt momoyak?
Či pulloti napiraxsom,
Axtit ušttor, man yorak.

Nava sol nuborak vot!
Čumča partov čungak vot!

Vovs pullot man kat šavim,
Xišift živaromišt žavim,
Xončotmox iyokayi munim.
Iki sinčovak xwarim,

Nava sol nuborak vot!
Čumča partov čungak vot!

Тарчума:

Соли нав муборак бошад!

Соли нав муборак бошад!
Чумчаро партов ростак бошад!
Барор, бидех кулчаяк.
Дар кучо хастӣ момояк?
Аз бачаҳо ақиб намонам.
Онҳо истода ба ман нигоҳ доранд.

Соли нав муборак бошад!
 Чумчаро партов, ростак бошад!
 Биёед, бачаҳо ба хонаи ман равем,
 Шир мебарорам бинӯшем,
 Борхалтахоро як ҷо бимонем.
 Яктоғӣ кулча бихӯрем.
 Соли нав муборак бошад!
 Чумчаро партов, ростак бошад!
 (чурабой Чумъа)

Қисмати дигари сурудҳои шодии мардуми Ягнобро сурудҳои ишқӣ ташкил медиҳад. Дар онҳо эҳсоси ҷавонон, васлу хичрон, интизорӣ, тавсифи маъшуқа ва дигар мазмунҳо фароҳам омадаанд.

Дар суруди зерин ҷавоне ба духтари дӯстдоштааш дил баста, дар остонаи дараи ӯро интизорӣ мекашад ва ҳар боре ки ошиқашро мебинад, худро бетоб ва аз тафси офтоб ғӯё ҳарорати баданаш баланд шуда бошад, худро ба қабоби ғашташуда ташбеҳ медиҳад. Ва вазидани боди ғолами диёрашро орзу карда, нисбати ошиқаш дилкашолӣ мекунад.

- (10) Варахшагул чи тамошойт бетоб авиим,
 Кати диваримох хӯйр адеҳ, қабоб авиим.
 Шаҳветай шамоли печун-печун астиш,
 Вармотит мирӯм, дилим ҳашун-ҳашун астиш.

Varaxšagul čī tamošoyt betob aviim,
 Kati divarimox xūyr dehta, kabob aviim.
 Šahvetay šamoli pečun-pečun asti,
 Varmotit mirum, dilim hašun-hašun astiš.

Тарҷума:

Варахшагул аз тамошоият бетоб шудам,
 Дар пеши хонаамон офтоб зад қабоб шудам.
 Шамоли Шоҳвета печон-печон дорад,
 Дар мӯҳраҳои гарданат мурам, дилам қашон-қашон дорад.

Дар суруди дигар ошике, ба рафтори хиромону зулфони парешони маҳбубааш мафтун ғашта, шаб омадани ӯро интизорӣ мекашад ва умеди дидани дидорашро мекунад:

(11) Эй гайкак, тирак-тирактит мирум,
Кокул фикит, зулфактит мирум.
Во, и гум рит венум, беормуним,
Хишап вот, вовакит пазмуним.

Ey ɣaykak, tirak tiraktit mirum,
Kokul fikit, zulfaktit mirum.
Vo, i ɣum rit venum, beormunim,
Xišap vot, vovakit pazmunim.

Тарчума:

Эй духтарак, рафтй, ба рафтанот мирам,
Кокул дар китф дорй, ба зулфакот мирам.
Биё, як бор бинам рӯят, беормонам,
Шаб шавад, ба омаданот пазмонам.

Дар суруди дигар ошиқе маъшуқаашро бо як манзараи зебои табиат даъват намуда, ҳасрати дили хешро баён намуданӣ мешавад ва мегӯяд: ҳеч монетае пеши ошиқии моро вайрон карда наметавонад.

(12) Эй гайкаки чун, во сайри шавим,
Гул чиним, нипидим, хӯйри ғармӣ.
Ҳасрати ёшй куним, чй беғамӣ.
Агар тупаланг ҷохат, ман чи тавим.

Ey ɣaykaki jun, vo sayri šavim,
Gul ċinim, nipidim, xūyri ɣarmī.
Hasrati yošī kunim, ċī beɣamī.
Agar tupalang joxat, man ċi tavim.

Тарчума:

Эй духтараки чон, биё ба ҳам сайр равем,
Гул чинему хоб кунем, дар гармии хур³⁹.
Ҳасрати ҷавонӣ кунем аз беғамӣ,
Туфон агар шавад ҳам, ман аз они туям.

³⁹ Хӯйр – хуршед, офтоб.

Сурудҳо дар забони ягнобӣ аз омехтаи калимоти тоҷикию ягнобӣ иборат буда, баъзан вариантҳои худро гум карда, ё соф тоҷикӣ суруда мешаванд, ё ба забони ягнобӣ. Вале сурудҳое ҳастанд, ки ширу шакар буда, то ба андозае дар байни мардум паҳн шуда ва ба таври зайл суруда мешаванд:

- (13) Ман *зирек* шавам, *дари коят кут-кут* кунам,
Ёрат набошад, *дари коят* зорӣ кунам.
Як даста гули маро бигир, *розият* кунам,
Шаб то ба сахар ба об ширмоҳият кунам.

Ин суруди дузабона бо як шавку завки баланд суруда шуда, ошӣк хешро ба *zirek* – кабк ташбеҳ медиҳад ва бар дари коят-хонаат *kut-kut* кунам мегӯяд, ки даъват карданро ифода мекунад. Суруди шӯхи забони ягнобӣ дар бораи духтари шӯх, соҳибчамол, хушсалиқа гуфта шуда, нозу карашмаи ӯ ба оҳанги шодиомезонаи суруд қувват медиҳад.

Муҳаққиқи фолклоршинос Рачаб Амонов тавсифу ташбеҳи маҳбубаро дар суруди «Ғазали Дарвозӣ» дар китоби «Эҷодиёти даҳанакии халқи тоҷик» зикр карданд, ки ба сурудҳои мазкури ягнобӣ хеле шабеҳанд.⁴⁰

Духтар бошад қадбаланд,
Бушина дар сари санг,
Нохун куна симу чанг,
Ғайри дигаш навоме.

Духтар духтари Дарвоз,
На пастакай на дароз.
Чунта садқаш бисоз,
Ғайри дигаш навоме...

Ё дар суруди дигари шӯхи ягнобӣ «Пискуни ғайкак» орзуи ҷавонеро ифода мекунад ва ӯ маҳбубаашро чунин васф мекунад:

- (14) Ғайкак вот, чи Пискун,
Камаш пунни марҷун.
Весот чи сар ларзун
Танаш мори печун.

⁴⁰ Амонов Р., Асрорӣ В. Эҷодиёти даҳанакии халқи тоҷик. Душанбе: Маориф. Саҳ. 100-102.

Ҷайкак vot, ҷи Piskun,
Kamaš punni marjun.
Vesot ҷи sar larzun
Tanaš mori pečun.

Тарҷума:

Духтар бошад аз Пискон,
Гарданаи пури марҷон.
Фурояд аз боло ларзон,
Танаи ҷу мори печон.

Як силсилаи калони сурудҳои ишқии яғнобӣ аз рӯбоиву дубайтиҳо иборатанд, дар онҳо манзараҳои гуногуни ҳаёти ҷавонон, ишқи муҳаббат, васлу ҳичрон, муносибати ҷавонон ба масъалаҳои иҷтимоӣ ва ғайра бозтоб гаштаанд.

- (15) Ман садқа вуме чи катакмоҳ ав парай,
Ба умед маниме, кад нидишт ман парай.
Эй ғайкак, зорит кунум вов, моҳ катӣ
Дастакт носум, варум опаки лапакӣ

Man sadqa vume ҷи katakmoҳ av paray,
Ba umed manime, kad nidišt man paray.
Ey Ҷайкак zorit kunum vov, moҳ katī
Dastakt nosum, varum opakī lapakī

Тарҷума:

Ман садқа шавам, аз хонаамон он тарафа,
Бо умед манам, кай менишинӣ дар барам.
Эй духтарак зорӣ кунам, биё ба хонаи мо,
Дастакта гирам, бар лабаки об барам.

- (16) Эй ғайкак зорит кунуме, вов моҳ катакӣ,
Дастакт носум, варум опакӣ, лапакӣ.
Ҳасрати ошуқӣ куним, ҷӣ беғамӣ,
Ту доҳира деҳ, ман жоюм ҷӣ ошуқӣ.

Еу ʔaykak zorit kunume? vov mox katakī,
Dastakt nosum, varum opakī, lapakī.
Hasrati ošuqī kunim, čī beʔamī,
Tu dohira deh, man žoyum čī ošuqī.

Тарчума:

Эй духтарак зорй кунам, биё ба хонаи мо,
Дастатро бигирам, лабаки об барам.
Ҳасрати ошиқӣ кунем аз беғамӣ,
Ту доира зан, ман хонам аз ошиқӣ

- (17) Ту ман кучай авенӣ ахантӣ,
Одамти рити ғурдат авантӣ.
Ту наагардӣ и ғум манса ғор,
Мачнун авим, тав бахша хору зор.

Tu man kučay avenī axantī,
Odamtī riti ʔurdāt avantī.
Tu naagardī iʔum mansa ʔor,
Majnun avim, tav baxša xoru zor.

Тарчума:

Дар кӯча маро ту дида хандидӣ,
Дар пеши одамон чашмат пӯшидӣ.
Як бор нағаштию накардӣ назар,
Мачнун шудам аз барои ту хору зор.

Бисёри ошиқон аз душвории гуфтугӯ бо ёр ва умуман,
мушкилии дидори ӯ шикоят карда, садоқату вафодорӣ, ҷону
дилро нисори ёр кардан ва ҳам мафтун шудани худро ба хусни ёр
арз мекунанд.

- (18) Кӯҳна хун, дарёи шарфайт мирум,
Эй ғайкак, нозу адоит мирум.
Гулаким нос, ғурдотит мирум,
Во, иш каллат катисат варум.

Kūhna xun, daryoi šarafayt mirum,
Ey ʔaykak, nozu adoyt mirum.
Gulakim nos, ʔurdotit mirum,
Vo, iš kalat katisat varum.

Тарчума:

Авули кӯҳнаю шарфаи дарётба мурам,
Эй духтари чон, нозу адоятба мурам.
Гулаки маро гир, чашмонатба мурам,
Биё, ин кӯзаатро ба хонаат барам.

- (19) Эй ғайкак, весакт мурғи ҳилол,
Камат лехна, во таскиса алҳол.
Бидунт пучча, диравт пичча,
Ман тав бахша витаим беҳол.

Ey ʔaykak, vesakt muryi hilol,
Kamat lexna, vo taskisa alhol.
Bidunt pučča, diravt pičča,
Man tav baxša vitaim behol.

Тарчума:

Эй духтараке, фаромаданат мурғи ҳилол,
Гарданат ҳамвор, ба наздам биё алҳол.
Миёнат канда, мӯйҳоят парешон,
Ман аз барои ту шудаам беҳол.

Ва боз сурудҳое ҳастанд, ки яғнобиёни тоҷикзабон
месароянд. Дар маърақаҳо баъзе сурудҳо бо ду забон суруда
мешаванд. Намунаи зерин суруди нимҳачвӣ буда, марди
мучарраде ормони ишки духтарони Яғнобро кардааст.

(20) Ман ошиқи духтари Яғноб!

Селобча шавам, Марғебу Анзоба гирам,
Бойбача шавам, духтари Яғноба гирам.
Дарди тура нолида равам, то Яғноб,
Дар косаи чинӣ об бисёр, Саидмахтоб.

Мо марди мучаррадем дар ғушаи бом,
Рӯз ошики духтарон, шаб шӯи занон.
Озору гузар мекунад, шут аз ман,
Як бўса бите шута, бари хотири ман.

Чи хеле ки мо аз маълумоти сокинони деҳаи Куктеппаи ноҳияи Варзоб ва Кирёнтеи Ягноб дарёфтем, дар ин деҳа аз давраҳои пеш ҳофизони халқӣ умр ба сар мебуданд, ки онҳо дар байни мардуми Ягноб ва ҳам дар байни мардуми деҳаҳои ягнобнишини Гароб, Роғ, Сафедораку Зуманд обрӯ ва эътибори калон доштаанд. Тамоми ҷашну маъракаҳои Ягнобу ин деҳаҳои номбурда бе иштироки ҳофизони машҳур гузаронида намешуд.

Дар соли 1980 пажӯҳишгарони ҷавон, Исроилова Тоҷигул ва Зехниева Фарруха ба деҳаи Куктеппаи ноҳияи Варзоб барои гирд овардани мавод сафар намуданд ва аксҳое, ки муҳаккикони пешини ягнобшинос гирифта буданд, ба худ бурда ба фарзандони ҳофизу ҳофизаҳои халқии ин деҳаи кӯчак Юсуфов Мирзошариф бо лақаби Зоғ, Тағоев Норкул бо лақаби Кузибой, Саъдуллоев Саъдулло лақабаш Масхарабоз, Қодиров Раҳмонбой, Юсуфов Бобоёр, Кенчаева Ниёзбӣ, Аллаёрова Розия тақдим намуданд. Маводи гирдшудаи мазкур, ки дар бойгонии Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакӣ маҳфузанд, барси мутахассисони таърих ва забону фарҳанги ягнобӣ сарчашмаи гаронбаҳои илмӣ ба шумор меравад.

Дар суруди “Ягнобро бинам” гӯянда орзуо хаваси Ягнобро дидан кардааст. Маълум аст, ки ӯ солҳои тӯлонӣ аз Ягноб муҳоҷир шуда, ба Зафаробод рафтааст ва дубора нияти дидан аз Ватани хеш мекунад. Давраҳои ҷавониро ба ёд меорад: рӯ ба рӯи сангҳо ҷахидан, оби ширинаш нӯшидан ва инчунин хониши паррандагону ҷаҳиши нахчирону меҳмоннавозии мардуми он ҷойро пазмон шудааст.

(21) Ягноби венум

Дилим ойӣ, ӣ ормунӣ,
Ягноб шавум меҳмунӣ.
Шахсарайвик адавим,
Ман Ягнобиса ашавим.
Сугдӣ майни авеним,
Чи ширин оптиш ажавим.

Ман мазортиш садқа вум,
Шӯх нахширтиш садқа вум.

Yaynobi venum

Dilim oyī, i ormunī,
Yaynobi šavum mehmunī.
Šaxsarayvik adavim,
Man Yaynobisa ašavim.
Suydī mayni avenim,
Ĉi širin opīš ašavim.
Man mazortiš sadqa vum,
Šux naxširtiš sadqa vum.

Тарчума: Яғнобро бинам

Дар дилам буд, як ормонӣ,
Яғноб-ба равам меҳмонӣ.
Сар-сари давидам,
Ман ба Яғноб рафтам.
Деҳаи сугдиро дидам,
Аз обҳои ширинаш нӯшидам.
Ман садқаи мазорҳояш шавам,
Садқаи оҳувони шӯҳаш шавам.

Ошиқе ташнаи дидори Ватану хониши кабки хушилҳон ва духтарони зебои Яғнобро шуда, меҳоҳад, ки духтареро гирифта гурезад.

- (22) Яғноб опат ғирект носум ғурдотим мулум,
Зирекат ғайкакти жоякит Яғноб мирум.
Эй ғайкак чи Яғноб азуворти, ротт пойум,
Во аспаки қанҷуғайм нид, носумт пирайжум.

Yaynob opat ʻirekt nosum ʻurdotim mulum,
Zirekat ʻaykakti ʻoyakim, Yaynob mirum.
Ey ʻaykak ĉi Yaynob azuvorti, rott poyum,
Vo aspaki qanjuʻaym nid, nosumt pirayʻum.

Тарҷума:

Яғноб обу хокат гирам ба дида молам,
Дар хониши кабку духтарони Яғноб мурам.
Эй духтарак аз Яғноб гаштӣ, ба рохат интизорам,
Биё аз пасам ба асп нишин, гирифта бигрезам.

Дар суруди дигар гуяндае барои хифзу рушди забони яғнобӣ пажӯишгаронро таклифу таъкид менамояд, ки ҳар чи бештар ба ин забон дар матбуот ва радиошунавоӣ сабт ва нашр шавад, то ки ин забони кучакамон аз байн наравад:

- (23) Тағойи сугдӣ, чи Яғноб ағудар,
Авур, сурудат офсуна лапшакар.
Ҳар мет радиой жойонт, и хипар,
Яғнобит дугушант, зивок рити вар.

Taʻoyi suydī, či Yagnob agudar,
Avur, surudat ofsuna lapšakar.
Har met radioy žoyont, i xipar,
Yagnobit dugušont, zivok riti var.

Тарҷума:

Тағойи сугдӣ аз Яғноб гузашт,
Овард, суруду афсона он лабшакар.
Дар радио суруд хонанду диҳанд хабар,
Яғнобиён шунаванд, забонро пеш бар.

- (24) Накуним фирумичӣ зивокмох ом яғнобӣ,
Накуним фирумичӣ мох ом авлоди сугдӣ.
Зивокмох рити варим, бепарво навим,
Кудакти ёҷуним, зивокмох, бедаво навим.

Nakunim firumičī zivok mox om yaʻnobi,
Nakunim firumičī, mox om avlodī suydī.
Zivok mox riti varim, beparvo navim,
Kudakti yočunim, zivok mox, bedavo navim.

Тарчума:

Накунем забон фаромӯш, ки мо ягнобием.
Накунем фаромӯш, ки мо авлоди сугдием.
Забонро пеш барем, бепарво набошем.
Ба кӯдакон забон омӯзему бедаво набошем.

Сурудҳои ҳаҷвӣ. Дар фолклори Ягноб боз сурудҳое ҳастанд, ки мазмунан хандаоваранд ва барои хушҳолии одамон, фаромӯш кардани ғаму гуссаи рӯзгор ва гурбат дар вақтҳои гуногун суруда мешаванд. Ин сурудҳо аслан ба ҳаёти иҷтимоӣ алоқаи зич дошта, пеш аз ҳама муносибати ҷамъиятиро ошкор менамоянд.

Сурудҳои ҳаҷвӣ дар Ягноб асосан дар вақти меҳнат кардан, ё дар вақти ҳашари гандумдарав, алафдарав, намадрезӣ, кӯрпаандозӣ, гилембофӣ ва дар вақтҳои истироҳату фароғат аз тарафи сарояндагони мардумӣ барои таъби мардумро шод кардан иҷро мешаванд.

Дар суруди «Шодибой» як марди бою бадавлат вақте ки духтарашро ба шавҳар медиҳад, ҳасисӣ карда, ба мардум хӯроки дуруст намениҳад. Мардум аз ин рафтори мумсиконаи Шодибой дилашон хира шуда, дар ин суруд чунин изҳори ақида намудаанд:

(25) Шодибой

Шодибой ғайк вири атифар,
И кашкули опу опшурбо атифар.
Мардум ҳай-ҳай акунор, мучма атифар,
Симу зарш панаҳ, хапиш топ атифар.
Чи дивазнойики мардуми дара атираш,
Ҳақим наой, мардуми марғоб атифар.

Šodiboy

Šodiboy ɣayk viri atifar,
I kaškuli opu opšurbo atifar.
Mardum hay-hay akunor, mujma atifar,
Simu zarš panah, xapiš top atifar.
Či divaznoyiki mardumi dara atiraš,
Hakim naoy, mardumi margob atifar.

Тарчума:

Шодибой духтар ба шавҳар дод,
Як коса обу обшӯрбо дод.
Мардумон ҳай-ҳай гуфтанд, мумсик дод,
Симу зараиш паноҳ, худро тоб дод.
Аз ғуруснагӣ шиками мардумон тоб дод.
Ҳаким набуд, ба мардум марғоб дод.

Дар баъзе сурудҳо воқеаҳои муҳими зиндагӣ баён мешаванд ва муносибати мардум ба шароити сиёсӣ ва иҷтимоӣ давр таҷассум меёбанд. Чунончи, дар суруди «*Rahmānboiy žoy*» (номи дигараш «Раҳмунбой ўқинг»), ин суруд асосан дар бораи Раҳмонбой ном сарояндаи мардумдӯсте мебошад, ки бо дӯстони худ аз золимони давр қасос гирифта, ғусфандҳои аз халқ ситондаи золимонро бозпас мегиранд.

Дар замонҳои пеш туркони бодиянишин ба сарҳади Яғноб наздик шуда, аз мардуми он ҷо зӯран ғусфандонро кашида гирифта ба рамаи хеш ҳамроҳ мекарданд. Мардуми Яғноб аз ин бедодгариҳои туркон ба дод омада буданд. Ба ин хотир Раҳмонбойи Кӯктеппагӣ як марди пурқувват ва бузург, як ғуруҳи дуздонро ба худ ҳамроҳ карда, онҳоро номгузорӣ мекунад. Ман ҳофиз, ту урк (гург), дигарон *сутурварак* (ғусфандбарак) ном мегузораду бегоҳ ҳамроҳи онҳо ба бошишгоҳи туркон рафта, ғӯе суруд меҳонад, меҳмон мешаванд ва туркон ба хотири хониши хубаш онҳоро ба меҳмонӣ хонда, пазиروي мекарданд. Пас аз нӯшидани чою хӯрду хӯрок, чӯпонон талаб менамоянд, ки «қанӣ, Раҳмунбой ўқинг», сонӣ Раҳмунбой дуторро ба даст гирифта, ба забони яғнобӣ месуруд ва овози форама ҳам дошт. Чӯпонон сар чунбонда ба *ӯ ҳой бале* мегуфтанд. Аз меҳмоннавозии чӯпонон, завқӣ дили Раҳмунбой баланд шуда, боз ҳам садои хонишашро баланд мекард, вале чӯпонон намефаҳмиданд, ки ин гуфтору навохтан, тарзи гуфтори горагариҳои онҳо аст. Чӯпонон аз навохтани хуши Раҳмунбой ба вачд омада, гоҳ-гоҳ ракс мекарданд ва такрор ба такрор мегуфтанд, Раҳмунбой, «яна ўқинг». Пас аз хониши дуру дароз «шаб, ки пухт», Раҳмунбой бо мазмуни сурудхояш ҳамаи рафиконашро огоҳ мекард, вақти дузидани ғусфандон расидааст. Чунончи, *Урк ту чи сар сан!* (Гург ту аз боло баро!). Гург аз боло баромада, уллоси гургро иҷро мекунад ва сағҳои рама майл ба гургон мекунад. Ғусфанд

мебурдагиҳо аз бари рама гузаред! Пас аз ишораи Раҳмунбой ҳар яке онҳо хайрухуш карда, гӯё ба хонаашон мерафта бошанд, аз назди рама гузашта, ба дудӣ тайёри миданд. Ва ҳуди Раҳмунбой дуторро гирифта, ба завқи баланд навозиш мекард ва то анҷом ёфтани “уллоси гург” суруд меҳонд. Вақте ки уллоси гург ба анҷом мерасид, мефаҳмид, ки кор иҷро шудааст. Ва Раҳмунбой монда шудам – гуфта, ба ҷӯпонон хайрухуш намуда, гӯё ба хонааш раҳсипор мешавад. Ҳамин тариқ, ғоратгарон асо партофта, 200 ё 300 гӯсфанди турконро ғорат намуда, ба ҷои муқарраршуда раҳсипор мешаванд ва дар он ҷо воҳӯри мекунанд. Онҳо, чи тавре ки дар суруди зерин оварда шудааст, дар як шаб аз Бектоши водии Ягноб рамаи гӯсфандонро ғорат карда, ба ағбаи Қул шабона гузашта, ё ба деҳаи Куктеппа, ё ба деҳаи Сафедораку Роғ гӯсфандонро оварда, ба камбағалон 10-тоғи гӯсфанд мидиҳанд.

(26) Раҳмунбой (укинг) жой

Вовт, ҳамамох и маслиҳат куним,
Ғавр нидтт, ман ҷок авовим, ғуш дорт.
Ҳозир и соати, ман байд жоюмишт,
Ҳишапк аву, ики, ики ҷахт фуртт,
Ҳй, хй, хй, хй, хйе...

Ишинт ҷахт, сант, чи сар урки тавуш кунт,
Кутт ҳамаш урки тавуш носошт, сариса давошт.
Ке туфортитшинт вовт, моли булак дехт,
Ҳай, кунт, ворт, Кули Ғарсарай уштт.
Ҳй, хй, хй, хй, хйе...

Ман имишки жоюмишт, ке ҷахумишт,
Урки носумишт, чи шумох ситам шавумишт.
Шумох, то манат урки шавакиса уштт.
Мохк ашавом, ке сутурти хай кунимишт,
Ҳй, хй, хй, хй, хйе...

Ло ло Кули ғари шавимишт гардимишт,
Сафед Опи майни шавимит, тисимишт.
Кук и камбағал астӣ, дас сутури тифаримишт,
Чи туркти ситами Мурта Нов пунни муртахе.
Ҳй, хй, давошинт ниҳишх, хй, хй, хйе.

Rahmunboy (uqing) žoy.

Vovt, hamamox i maslihat kunim,
yawr nidtt, man čok avowim, yuš dort.
Hozir i soati, man bayd žoyumišt,
Xišapk avu, iki, iki, jaxt furtt,
Hī, hī, hī, hī, hiye...

Išint jaxt, sant, či sar urki tawuš kunt,
Kutt hamaš urki tawuš nasošt, sarisa dawošt.
Ke tufortitšint vovt, moli bulak deht,
Hay, kunt, vort, Quli yarsaray ušt.
Hī, hī, hī, hī, hiye...

Man imiški žoyumišt, ke jaxumišt,
Urki nosumišt, či šumox sitam šawumišt.
Šumox, to manat urki šawakisa ušt.
Moxk ašawom, ke suturti hay kunimišt,
Hī, hī, hī, hī, hiye...

Lo lo Quli yari šawimišt gardimišt,
Safed Opi mayni šawimit tisimišt.
Kuk i kambayal astī, das suturi tifarimišt,
Či turkti sitami Murta Nov punni murtaxe.
Hī, hī, dawoštint nihišx, Hī, hī, hiye.

Тарчума: Раҳмунбой сароед

Биёед, ҳамаамон як маслиҳат мекунем,
Сарчамъ шинед, ман чизе гуям, гуш доред.
Ҳоло як соат ман суруд меҳонам,
Шаб, ки шуд, як-як хеста равед.
Ҳй, хй, хй, хй, хийе...

Јкеатон аз боло баромада, мисли гург уллос кашед.
Сағхо садон “гург”-ро шунида ба боло медаванд.
Чор тоятон омада рамаро ба ду қисм чудо кунед,
Ғусфандонро ронда, дар болои ағбаи Кул интизор шавед,
Хй, хй, хй, хй, хийе...

Ман каме суруд мехонаму баъд меҳезам,
“Гург”-ро гирифта аз паси шумо меравам.
Шумо то рафтани ману “гург” каме истед,
Мо ҳам аз паси шумо гӯсфандонро ронда меравем.
Ҳй, ҳй, ҳй, ҳй, ҳйе...

Аз куҳи Ло-ло Кул баромада меравем,
Ба деҳаи Оби Сафед рафта медароём.
Дар кучо ки як камбағал аст, ба ӯ гӯсфанд медиҳем,
Аз азобу шиканҷаи туркон ин водӣ “мурдаҳо” ном гирифт.
Ҳй, ҳй, ҳй, ҳй, ҳйе...

Дар забони яғнобӣ сурудҳои ҳаҷвие ҳастанд, ки дар вақти
базму зиёфат ва ҳар гуна меҳмоннавозӣ мавриди истифода қарор
мегиранд ва аҳли нишастро хушвақт месозанд. Дар суруди
ҳаҷвии «Ғазидам», ки он ҳам дар забони яғнобӣ ва ҳам дар
забони тоҷикӣ мавҷуд аст, ҳодиса бо ҳазлу шӯҳӣ баён мегардад.
Шахсеро дар саҳро қачдум мегазад, аммо ӯ ба ҷои гираву нола бо
суханҳои хандаовар ба сӯи хона раҳсипор шуда, аз ин ҳодиса ба
дигарон нақл мекунад.

Ё дар суруди дигари мардуми Яғноб, ки «Чӯпунак» ном
дорад, сухан дар бораи чӯпоне меравад, ки танбалию бепарвоии
ӯ ҳаҷв қарда шудааст.

(27)

Чӯпунак

Нурак авов, Нурак авов,
Тиёқ дастиш чӯпунак авов.
Танаš ларзуну бемадор,
Модар апурс, сутурт ку ор?
Сояк, сояки нишебак ор,
Сутурт уркаки раҳи ор.
Катш суҳсот, урк акун безор,
Во, сутурти урим беозор.

Čupunak

Nurak avov, Nurak avov,
Asso dastiš čupunak avov.
Tanaš larzunu bemador,
Modar apurs, suturt ku or?

Soyak, soyaki nišebak or,
Suturt urkaki raxi or.
Kaš suxsot, urk akun bezor,
Vo, suturti urim beozor.

Тарчума: Чўпонак

Нурак омад, Нурак омад,
Асо ба дасташ, чўпонак омад.
Танаш ларзону бемадор,
Модар пурсон шуд, кани гўсфандон?
Сояк, сояк-да сар нишебанд.
Гўсфандон дар даҳони гургонанд.
Хонаи гургон сузад, кардан безор,
Биёрем, гўсфандонро беозор.

Сурудҳои таърихӣ. Яке аз анвои сурудҳои ягнобӣ суруди таърихӣ буда, дар онҳо ходисаҳои воқеӣ аз нигоҳи мардум инъикос ёфтаанд. Масалан, дар сурудҳои оид ба Ҷумъа-оқсақол ходисаҳои замони босмачигарӣ тасвир шудаанд. Пас аз омадани Ҳукумати Шӯравӣ ва Артиши Сурх дар солҳои 1927- 35, аксарияти мардуми Ягноб барои пойдор намудани сулҳ бар зидди босмачиён мубориза мебуданд, лекин баъзеи мардум намедонистанд, ки ро тарафдорӣ кунанд. Аз ин хотир, баъзеи одамон роҳи босмачигиро пеш мегирифтанд, дар байни мардум ҳар ҳел овозаҳои бардурӯғ паҳн мекарданд.

Аз тарафи роҳбарони ҳукумати Ҷумъа-оқсақол раиси Ягноб таъин мешавад. Пас аз таъин шудани Ҷумъа барои ба давлат мутеъ намудани одамон, ки аз давлат саркашӣ мекунанд, ба навбат ба ҳар як деҳа рафта, ташвиқот мебарад, то ин ки онҳо ихтиёрӣ аз босмачигӣ даст кашанд. Роҳбарии ин марди кордону ботачриба бисёр тӯл намекашад. Барои ба Артиши Сурх ҳамроҳ шудани ӯ ва ба вазифаи роҳбарӣ таъин шудани Ҷумъа-оқсақол баъзеи одамони бадкин, ҳар ҳел овозаҳои бардурӯғ паҳн мекунанд, ки гӯё Ҷумъа-оқсақол бо ҳамроҳии бародаронаш босмачӣ шудааст. Аз паҳн шудани ин овозаи бардурӯғ Нури Бидеви истифода бурда, хабарро ба ҳокимони онвақтаи ноҳияи Фалгар мебарад, ки гӯё Ҷумъа-оқсақол бо ҳамроҳии бародаронаш босмачӣ шудааст. Ин хабар тӯхматомезро

хокимон насанчида, кувваи харбиरो барои ба даст даровардани бародарони Ҷумъа-оқсақол ва дастгир намудани худӣ ӯ равона месозанд. Ва он замон худӣ Ҷумъа-оқсақол барои ташвиқот ба деҳаи дурдасти Яғноб рафта буд. Ӯ намедонист, ки бо вай чӣ хел ходиса рӯй медиҳад? Фиристодагони ҳукумати он вақта нафаҳмидаю насанчида, рафта тамоми молу мулки ӯро мусодира намуда, тамоми аҳли хонаводаи ӯро бо лағад зада, маъюб мекунанд ва ин хабари нохушро Ҷумъа фаҳмида, бо панҷ бародараш роҳи босмачигиро пеш мегиранд. Ин аст сабаби босмачӣ шудани Ҷумъа-оқсақол.

Ҷумъа-оқсақол бо ҳамроҳии бародаронаш бар зидди Артиши Сурх ҷангида, боиси марги садҳо одам мегардад. Вай ҷандин сол ҷангида, дар охир аскарони сурх ӯро дастгир мекунанд ва аз тарси ҷонашон, зуд Ҷумъа-оқсақолро аз кокули сараш дошта, сарашро аз тан ҷудо мекунанд. Чи тавре ки аз рӯи гуфтаҳои мардумӣ низ маълум гардид, Ҷумъа-оқсақолро дар охир ба қатл мерасонанд, аммо мардум ӯро ҷонибдорӣ мекардаанд. Дар ин бора Қосим Одинабеки Ғориғӣ сабаби босмачӣ шудани Ҷумъаро дар китобаш зикр карда, ӯро сафед кардааст. Барои оммафаҳм будани суруди таърихӣ оид ба Ҷумъа-оқсақол на ба забони яғнобӣ, балки ба забони тоҷикӣ суруда шудааст. Мардум дарду алами хешро дар ин матн баён мекунанд, ки чи тавре ки мо дар охири байти ин суруд мушоҳида менамоем, хулосааш ҷунин аст, ки «Ҷумъа мурдаӣ, ҳеч кас нест розӣ».

(28) Ҷумъа мурдаӣ, ҳеч кас нест розӣ

Ҷумъа осақол се додари дор Луғиғар.
Камун сари китф, Холмурод беҳабар.
Се сандуки Ҷумъачуна бурдаӣ тилғовчӣ,
Хонаш бисӯза Нури Бидев шудай элчӣ.
Се сандуки Ҷумъачуна намундаӣ ҳичӣ,
Апаш бимура, Ҷумъа шудай босмачӣ.
Аз рӯи Эҳнов парид, як парӣ барно,
Ҷои куштагиш шукуфтаӣ гулҳо.
Кокули нарзиш ба ҷуши дарё,
Илмуш баландаӣ, гипо⁴¹ онро кушт бегуноҳ.
Бобобеги майдаҳаки беозорум,

⁴¹ Гипо – манзур Аскарони Сурх мебошанд.

Халифаи қачбурути душмандорум.
Бобобег гирд- гирди мазоро мегарда,
Дасташба чарог рӯзадор мегарда.
Дарёи калон занчабил овардай,
Озода чувун, гарки хун овардай.
Гипо омад, ба машку бозӣ,
Чумъа мурдай, ҳеч кас нест розӣ!

Дуруст аст, ки суруди «Чумъа мурдай ҳеч кас нест розӣ» ҳамаи протсесу ҳодисаҳои давраи босмачигиро пурра тасвир намекунад ва он ба ин воқеаи бузурги сиёсӣ-иҷтимоӣ баҳои лозимӣ дода наметавонанд, аммо дар ин суруд баъзе лаҳзаҳои тасвир шуда, фактҳои таърихӣ акс ёфтаанд, масалан, дар бораи хабарии бардурӯғ ба ҳукумати онвақтаи ноҳияи Фалгар расондани Нури Бидев боиси марғи садҳо одамон мегардад, маълумот дода шудааст.

Дар суруди «Чумъа мурдай, ҳеч кас нест розӣ», ки бист (20) мисраъ шеърро дар бар гирифта аст, се типи персонажҳо тасвир шудаанд. Якум, муборизони Армияи Сурх баҳри озодии мардуми азияткашида; типӣ дуҷум ҳоинҳои байни мардум ба монанди Нури Бидевӣ ва навъи сеюм образи босмачиёни бедодгар мебошад. Ин суруд дар байни мардум ба забони тоҷикӣ хеле паҳн шуда буд ва ҳоло ҳам дар хоҳири баъзе пирамардон ва пирезанон боқӣ мондааст.

Пас аз анҷоми давраи босмачигӣ бародари хурдии Чумъа-осақол аз Ягноб фирор карда, ному насаби хешро дигар карда аввал ба Ҳисор, сони ба ноҳияи Варзоб омада, дар деҳаи Чорбоғ умр ба сар бурдааст. Банда ин шахсро ҳангоми пажӯҳиши майдонӣ, дар вақти гирд овардани мавод, пайдо кардам ва аз ӯ хостам чанд сухан шунавам, лекин марғ уро аз дунё рабуд.

Аз безътибории роҳбарони ҳамонобақта шумораи босмачиён зиёд шуда, ҳаракатҳо тезу тунд мешуданд, чун ки шахсоне буданд, ки тарафдори на давлат буданду на босмачиён. Онҳо аз ин ҳодисаҳо истифода бурда, худ ба ғоратгарӣ машғул мешуданд. Таърих оинаи ҳаёт аст, ки ҳақу кӣ ноҳақро мардум дер ё зуд ошкор менамояд.

Боз мо метавонем дар суруди дигари ягнобӣ «Чумъа босмачӣ набуд» мушоҳида намоем, ки дар ҳақиқат Чумъа босмачӣ набуд. Мардум ҳақиқатҷӯии ҳудро тавассути ин суруд нишон дода, босмачӣ набудани Чумъаро собит менамоянд.

(29) **Чумъа нахой босмачӣ**

Чумъачун нахой, босмачӣ, нахой, элчӣ,
Нури Бидевш акунш, ноҳак босмачӣ.
Чумъа хой, мардуми бидуни маслиҳатчӣ,
Хипар адугиш, модарш зор- зор ройчӣ.
Ке акот, виrott авор, ҳамаш босмачӣ,
Катат диварш, талла акун, тилговчӣ.
Шохид хой, Мирзобокӣ, Чумъа нахой босмачӣ.
Хипар авур, Мирзобокӣ хичухс арзш напурсчӣ.

Jumъa naхoy bosmaçî

Jumъajun naхoy, bosmaçî, naхoy, elçî,
Nuri Bidevş akunş, nohaq bosmaçî.
Jumъa хoy, mardumi biduni maslihatchî,
Xipar aduyiş, modarş zor- zor royçî.
Ke akot, virott avor hamaş bosmaçî,
Katat divarş, talla akun, tilgovçî.
Şohid хoy, Mirzoboqî Jumъa naхoy bosmaçî.
Xipar avur, Mirzoboqî hiçuxs arzş napursçî.

Тарҷума:

Чумъа набуд босмачӣ

Чумъа набуд босмачӣ, набуд элчӣ,
Нури Бидев онро кард, ноҳак босмачӣ.
Чумъа буд дар мобайни мардум маслиҳатчӣ.
Шунид хабаре модараш зор-зор менолад,
Баъд ҳамаи бародарон шуданд босмачӣ.
Хонаю дарашонро мусодира кард тилговчӣ⁴².
Шохид буд Мирзобокӣ, Чумъа набуд босмачӣ.
Хабар овард Мирзобокӣ, касе арзаш намепурсад.

Суруди дигари таърихӣ дар бораи як марди шучои таърихӣ
– Дамованти Дехбаландӣ суруда шудааст, ки он чил мисраъ
шеърро дар бар мегирад. Аммо ин суруд дар тӯли солҳо қисман
фаромӯш шуда, кам андар кам дар забони мардум боқӣ мондааст

⁴² Тилговчӣ – Артиши Сурх

ва мо фақат шаш мисраи онро ба забони тоҷикӣ дастрас намудему халос. Суруди мазкур аз тарафи хоҳараш Сокина суруда мешавад ва ривояте ҳам дар бораи Дамовант дар забони мардум вучуд дорад, ки ин шахс марди шучоъ ва донишманд тақрибан дар қарни 12-уми мелодӣ бар зидди тоҷирони уйғурӣ ҷангида ҳалок мешавад. Ва дар бораи вафоти Дамовант ду ақида аст, ки баъзе аз мардум мегӯянд: уйғуриҳо Дамовантро бо калтаки бурс дар назди кӯҳи Ғартакай Майн, ки ҳоло он ҷойро Ло-чӣ-парга мегӯянд, зада мекушанд ва баъзе дигар мегӯянд онро уйғурҳо дар Дашти Гуйбоз уро ба оташ партофта, ҳалок мекунанд.

Хоҳари Дамовант – Сокина ба деҳаи Пискон омада, умр ба сар бурда, дар ин деҳа вафот мекунад. Аз рӯи гуфтаҳои мардумӣ, Сокина духтари зебо паричеҳра, қаду қомаи зебои расо дошта, соҳиби дониши динӣ ва табиби халқӣ буда, мӯи сараш ба ду андозаи дасташ дароз будааст. Дар деҳаи Пискон чашмаи Сокина ном зиёратгоҳе аст, ки мардум барои шифои дарди ҳеш ба он ҷо рафта, онро зиёрат мекунанд.

Чунончи, дар суруде Сокина дар бораи бародараш арзи дили худро чунин баён менамояд:

- (30) Дамовант лапташна⁴³, дил гурсуна,
Ягновро бо калтаки бурсу⁴⁴ ханҷар мепӯшонд.
Чашмони аламунӣ дошт, на кина,
Ба душмано ҷанг мекуна шеруна.
Як даста гулум дар Дашти Гуйбоз шабуна,
Дасташба ҷироғ, мегарда мисли девуна...

Damovant laptaša, dil gurusna,
Yaynobro bo kaltaki bursu xanjar mepušona.
Čašmoni alamunī došt, na kina,
Ba dušmano jang mekuna šeruna.
Yak dasta gulum dar Dašti Guyboz šabuna.
Dastašba čiroğ, megarda, misli devuna...

Дар суруди «Вой бародарам» Сокина дар вақти ба оташи сӯзон партофтани бародараш Дамовант ба забони ҳол омада, сурудеро месарояд:

⁴³ Лабташна - лабташна

⁴⁴ Бурс - арча

- (31) Акама сӯзондан дар оташи сӯзон,
Як мукиш⁴⁵ мундаи дар дашти Ишпикдара⁴⁶.
Ин душмано раҳм надоранд, эй падарон!
Ку марде, аппа, бошад, гирад кастӣ моён?

Дар бораи ин сурудҳои таърихӣ фолклори Ягноб аз тарафи пажӯҳишгарон то ҳол ба мо маълумоте нарасидааст. Чи тавре ки муҳаққиқи сурудҳои таърихӣ фолклори тоҷик Ш. Умарова аз таҳқиқоташ хулоса мекунад, ин навъи сурудҳо дар ҷануби Тоҷикистон бештар маълуми машҳур будаанд (Умарова 1999).

Дар фолклори мардуми Ягноб то ҳол хусусиятҳои шаклии сурудҳои халқӣ мавриди омӯзиш қарор нагирифтааст. Ин шаклҳо дар ифодаи мундариҷа аҳамияти махсус доранд ва хусусиятҳои жанриро хуб акс мекунонанд. Сурудҳои ҳастанд, ки дар шакли ғазал, қисми дигарашон бошад, дар шакли мусаммати мураббаъ, яъне шеърӣ ки ҳар бандаш чор мисраъро дарбар мегирад, ифода мегардад.

Дар адабиёти шиғоҳии халқи тоҷик сурудҳои таърихӣ марсиямонанд бисёранд, ба монанди сурудҳои «Шӯриши Қаландар», «Кӯтали Файзобод», «Дар даштаки Яғилик» ва ғайраҳо, ки дар бораи ҳодисаҳои таърихӣ маълумот медиҳанд. Ин ҷо як чанд сурудҳоро номбар кардан мумкин аст, ки онҳо баъзе хусусиятҳои дигар доранд. Масалан, дар бораи хунрезии писари Пироншах, Ботурхоча, ки мири Масҷох буда, дар ҷангҳои Шаҳрисабз иштирок мекунад ва амир ба вай лақаби «Ботур»-ро медиҳад, ё дар суруди дигар «Юсуф тоғчӣ» (соли 1901-1902) дар бораи Холбутта, Эргаш Тӯраи Аҳмадхон, Аҳрорхон, Фузайл-махсум маълумот дода мешавад, ки онҳо на барои амну озоиши мардум, балки ба мардум зулму бедодгарӣ мекарданд ва зидди ҳукумат ҷанг кардаанд.

Сурудҳои ғамангез. Сурудҳои ғамангез навъи дигари сурудҳои фолклори Ягноб буда, дар шаклҳои ба рубой, дубайтию маснавӣ, ғазал ифода меёбад. Дар мундариҷаи онҳо мазмунҳои ҳузнангез, ғами ғурбат, оху нола, арзи ҳоли ошиқони ноком, ситамзадагону кулфатзадагонро тасвир гаштаанд.

Сурудҳо дар васфи ғарибӣ, дурафтадагӣ аз диёр, шикоят аз замона ва мисли инҳо аз ғамангезтарин сурудҳои ягнобӣ, ки бо дарду

⁴⁵ Муқӣ – чорук, пойзафол

⁴⁶ Ишпикдара – номи дарайи пик – ширакамол

алами талх суруда мешаванд. Дар рубоии зерин бевазана аз умри гузаро, ҷабри замона ба дод омада, хешро занҷирбанди ғарибӣ медонад.

(32) Ғарибӣ носида икташим, ҷо кунум?

Замунай занҷирвант икташим ҷо кунум?

Амуним нааст, иш бандагӣ ҷо кунум?

Фалак гардунх, умр атир, ноз ҷо кунум?

Ʒaribī nosida iktašim, ҷo kunum?

Zamunay zanjirvant iktašim ҷo kunum?

Amunim naast, iš bandagī ҷo kunum?

Falak gardunx, umr atir, noz ҷo kunum?

Тарҷума:

Ғарибӣ н-осуда кардааст маро, чи кунам?

Замона занҷирбанд кардааст маро, чи кунам?

Амонӣ надорам, ин бандагиро чи кунам?

Фалак гардон аст, умр гузашт, нозро чи кунам?

Дар рубоии дигари яғнобӣ, ки дар васфи ғарибӣ суруда шудааст, шахси ғарибафтода аз ҷаври калтаку ғами замона ба дод омада, ба Худо муроҷиат кардааст.

(33) Чи ку сар кунум, ғарибим ёд кунум?

Сарим калтак ой, ғиреким вот кунум

Мирум, муртам садсола мурта хасте

Худо кух, ғорот, иш банда ҷуттӣ муртах?

Či ku sar kunūm? Ʒaribim yod kunum,

Sarim kaltak oy, Ʒirekim vot kunum?

Mirum, murtam sadsola murta xaste

Xudo kux, Ʒorot, iš banda ҷutī murtax?

Тарҷума:

Аз кучо сар кунам, ғарибиям ёд кунам?

Дар сарам калтак аст, хокам бод кунам.

Мирам, мурдаам мисли мурдаи садсола шавад,

Кучост Худо, ниғаҳ кунад, банда чи тавр мемирад?

Мавзӯи дигари бархе аз сурудҳои ғамангезро ноқомҳои ошӣқон ташқил медиҳад. Ҷудӯӣ, носозгорӣ ва мушқилиҳои оилавӣ сабаби ба вуҷуд омадани як силсила рубӯиву дубайтиҳо ғаштаанд, ки бо оҳангҳои ҳазину дардолуд аз тарафи мардум сарӯида мешаванд.

- (34) Пайканда, ман ёр витах,
Дилш шов аву, чи ман безор витах.
Ҷо кунум? Ҳама гумуним акунор,
Дил ба умед ойим, дутор витах.

Paykanda, man yor vitax,
Dilš šov avu, či man bezor vitax.
Їo kunum? Hama gumunim akunor,
Dil ba umed oyim, dutor vitax.

Тарҷума:

Пайканда ба ман ёр шудааст,
Дилаш сиях шудаӣ, аз ман безор шудааст.
Ҷи кунам, ҳама гумонбар карданд,
Дил ба умед будам, дутор⁴⁷ шудааст.

Ба боз дар суруди дигари забони ягнобӣ маъшуқа аз гуноҳи хеш пушаймон шуда, ба сӯзу гудоз аз гуноҳи хеш менолад ва меҳӯҳад боз дидори ёрашро бинад. Вай бо ин ният ба мазор рафта, барои ба муроду мақсади дили хеш расидан зиёрат намуда, қасам ёд мекунад, ки дигар бор ба ин хатоғӣ роҳ надихад ва ёди дигар ёрро намекунад.

- (35) Хатим хапи дастипим ритим шов акуним,
Вафо ойим, ёрипим бевафой акуним.
Шавум, мазори ҷироғ мунум, нола кунум,
Сад қасами ёди ани ёр нақунум.

Xatim xapi dastipim ritim šov akunim,
Vafo oyim, yoripim bevafoi akunim.
Šavum, mazori ĉiroi munum, nola kunum,
Sad qasami yodi ani yor nakunum.

⁴⁷ Яъне овоза шудааст.

Тарҷума:

Худам ба дасти худ рӯямро сияҳ кардам.

Бо вафо будам, бо ёр бевафой кардам.

Равам ба мазору чароғ монам, нола кунам,

Сад қасам, ки ёди ёри дигар накунам.

Ҳам ин тарик сурудҳо як баҳши муҳими фолклори мардуми ягнобизабон буда, аз тахлили мундариҷаи онҳо дар бораи зиндагӣ маишати ягнобиён маълумот гирифтани мумкин аст. Сурудҳо бозгӯйкунандаи вазъи муносибатҳои иҷтимоӣ мебошанд ва аз ин хотир бисёр муҳаққиқони ҷомеашиносу мардумшинос онҳоро ҳамчун сарчашмаҳои пурарзиши воқеӣ истифода мебаранд.

Баъзе сурудҳои ишқӣ ба тарзи бадеҳа аз тарафи писару духтар суруда мешаванд. Аммо намунаҳои ин шакл дар фолклори ягнобӣ нисбатан камтаранд. Бадеҳаҳо сурудҳои ҳазломезу шуханд, ки дар вақти гуфтор бо иштироки ду нафар дар вақти раксу бозӣ, бештар дар тӯю хурсандӣҳо иҷро мегарданд. Иҷрокунандагони ин намуди жанр либосҳои аҷоибу ғароиб пӯшида, сахнаеро иҷро мекунанду мардумро хушхолу саргарм месозанд.

(36) Жута : Эй гайкак, тирак-тиракит мирум,

Кокулт фикит, зулфакит мирум.

Во иғум рит венум, беормуним,

Хишап вот, вовакит пазмуним.

Ғайк : Эй жутак, ҷақам наву, ёрим аст,

То шавакисам, вафодорим хаст

Жута: Ёрак, ёракт, вуме

Хишап, хишап, ҷироғакт вуме.

Žuta : Ey ʔaykak, tirak-tirakīt mirum,

Kokult fikīt, zulfakīt mīrum.

Vo iʔum rit venum, beormunim,

Xišap vot, vovakit pazmunim.

ʔayk : Ey žutak, ʕaqam navu, yorim ast,

To šavakisam, vafodorim xast

žuta: Yorak, yorakt, vume

Xišap, xišap, ʕiroʔakt vume.

Тарчума:

Писар: Эй духтарак, рафти рафтонатба мурам,
Кокул дар кифт дорӣ, зулфакотба мурам.
Биё, як бор бидам рӯят, беормонам,
Шаб шавад, бо омаданат пазмонам.

Духтар: Эй бачаҳақ даст ба ман нарасон ёр дорам,
То ба рафтаман ёри вафодор дорам.

Писар: Ёрак, ёракат мешавам,
Шаб, шаб чароғакат мешавам.

АШҶЛА

Дар ноҳияҳои марказӣ ва ҷануби ҷумҳурии агар шакли сурудҳои лирикии халқӣ иборат аз рубой бошанд, дар сарғаҳои Зарафшон (Мастҷоҳ, Яғноб) байт мебошад, дар ноҳияҳои шимолӣ ва инчунин дар маҳалҳои тоҷикнишини Тошканд, Қуқанди Ўзбекистон сурудҳои ҳастанд, ки аз мисраъҳои кӯтоҳ таркиб ёфтаанд. Ин навъи шеърӣ ба жанри фолклори мардуми рус *частушка* ва ба қўшуҳои ўзбекӣ монанд буда, онро дар забони яғнобӣ *дувантак* (davanta) ё *байд варак* (bayd varak) меноманд. Дар фолклори тоҷик муҳаққиқон ин навъро *ашӯла* гуфтаанд. Ашӯлаҳо ба ҳаёти мардуми шаҳру деҳот алоқаи зич дошта, аз ҷиҳати шаклу ҳаҷм аз рубой ва байт фарқ мекунад.

Мардуми Яғноб дар маърақаҳо, туйҳо, дар айёми Наврӯз дар даст доира, лаълӣ ё каллапӯши сарашонро гирифта, ба навбат ду нафар ашӯласарой мекунад. Ашӯласароёни машҳури Яғноб Комили Усмони, Қизилнишонӣ, Наркули Тағой, Мирзошарифи Юсуф (лақабаш зог), Мирзои Хол, Холи Абдурахмони Куктеппағӣ ва дигарон будаанд. Онҳо дар тамоми деҳаҳои Яғноб ва берун аз он ба ашӯласарой машҳур буданд, ки бо ду забон: тоҷикӣ ва яғнобӣ месароиданд. Ин аъъана натавон ба байни мардон, балки дар байни занон ва духтарон ҳам авҷ гирифта буд, ки онҳо дар вақти чархресӣ, бофандагӣ, айёми дарав, дўзандагӣ ба ашӯлагўй машғул шуда, қор мекарданд ва ба воситаи ашӯла ба ҳамдигар дарди дил ошқор мекарданд. Чунончӣ:

- (37) Ягноби дайро чунбун-чунбунх, хоях!
Дилим ғайкактибахша ларзун-ларзунх, хоях!
Сарим агардун, агоримш и марчунх, хоях!
Дастакш носум, манбахша хайрунх, хоях!

Yaynobi dayro junbun-junbunx, Ho. Yah!
Dilim ғaykakti baxša larzun-larzunx, Ho. Yah!
Sarim agardun, ayorimš i marjunx. Ho. Yah!
Dastakš nosum, manbaxša hayrunx. Ho. Yah!

Тарчума:

Дарёи Ягноб чунбон-чунбонай, хоя!
Дилам барои духтаронаш ларзон-ларзонай, хоя!
Саргардонам, дидаам мисли як марҷонай, хоя!
Дасташро гирам, барои ман хайронай, хоя!

Ашӯлае, ки дар боло зикр шудааст, ошике аз бекарории хешро аз муҳаббати бепоен ба чунбиши дарё, дидаашро ба марчон монанд карда ва меҳоҳад ба васли маҳбубааш бирасад.

Як хусусияти ашӯлаи ягнобиён ин аст, ки дар Ягноб ашӯласароеён, дар сарашон ҳар хел пӯстҳои хайвонотро гирифта, ашӯласарой мекунанд, ки он ба як сахнаҷаи манзум табдил меёбад.

- (38) Руба вум, кати диварит дум деҳум, хоя!
Мастар ниж, дастим чичит деҳум хоя!
Иёҷакт тифарум, очат навоҷ хоя!
И мус чи ритт носум шакар вот хоя!

Ruba vum, kati divarit dum dehum, Ho. Yah.
Mastar niž, dastim čičit dehum. Ho. Yah.
I yočakt tifarum, očat navot. Ho. Yah.
I mus či ritt nosum, šakar vot. Ho. Yah.

Тарчума:

Рӯбах шаваму дари хонаат дум занам, хоя!
Ин ҷо баро, дастама дар синаат занам, хоя!
Чизе диҳамат модарат набошад, хоя!
Як бӯса зи рӯят бигирам, шакар бошад, хоя!

Аз мазмуну мундариҷаи ашӯла фаҳмида мешавад, ки ошиқ худро ба рубоҳи маккор монанд карда бо фиребу найранг меҳоҳад, маҳбубашро ба доми хеш кашад ва меҳоҳад чизеро ба ӯ инъом карда, бӯсае аз рухсораи ширинаш гирад.

Дар Ягноб ягнобиҳои тоҷикзабонон ҳам ҳастанд, ки баъзеашон бо ду забон ашӯласарой мекунанд ва ашӯлаашон омехтаи калимоти ин ду забон аст.

(39) Як нола кунам, овозам ба ағбаи Латтабанд бурод.

Ин ёри мана гӯедаш, ба кайтакааш⁴⁸ фуруд.

Ғулинги Фалғар овардаам, лапшакар⁴⁹ фуруд,

Лапшакар фуруд, духтари Ягноб ба хумор фуруд.

БАЙТҲО

Байт як навъи назми шифоҳӣ буда, дар фолклори тоҷик таърихи дуру дарозе дорад. Масалан, аз Абӯ Ҳафзи Сугдӣ байте то ба имрӯз ба мо мерос мондааст, дар асри 8-уми мелодӣ гуфта шудааст.

Охуи кӯхи дар дашт чи гуна давадо,

Надорад ӯ ёр, бе ёр чи гуна бувадо.

Метавон гуфт, ки дар гузашта, дар фолклори аҳли Зарафшон, яъне дар Сугдӣ бостон байт роли муайяне дошта, анъанаи байтгӯӣ ва ё байтхонӣ вучуд дошта аст. Байтхонӣ махсусан дар байни ҷавонон як навъи мусобиқаи завқию зеҳнӣ буда, яке байт мегӯяд, дигаре бо байт ҷавоб мегардонад. Ин анъана дар байни мардуми Ягноб роиҷ буда, ягнобиён дар маъракаю тӯйҳо, дар вақти бекорӣ, дар вақти кор (яъне гандумдарав) ва дар вақти хирманкӯбӣ бо ду забон байтгӯӣ мекунанд.

(40) Эй ғайкак китоб дастит, рит маҳтоби венум,

Оҳинам нааст, хишап, хумним кипашимт венум.

⁴⁸ Койтака – тағи оғил

⁴⁹ Лапшакар – лэбшакар, киноя аз маҳбуба

Ey ʔaykak kitob dastit, rit mahtobi venum,
Ohinam naast, xišap, xumnim kipašimt venum.

Тарчума:

Эй духтарак китоб дар даст, рӯят дар моҳтоб бинам,
Оина надорам, шаби хоб дар огуш бинамат.

- (41) Яғноби хуш мазортиш асто,
Оптиш ширин лолазортиш асто.

Yaʔnobi xuš mazortiš asto,
Optiš širin, lolazortiš asto.

Тарчума:

Яғноб хуш мазоро дорадо!
Обҳои равону лолазоро дорадо!

- (42) Мох наносимишт, Соканӣ ғайктӣ,
Метк аву, ҳар иш ханаки ритӣ.

Mōx nanosimišt, Sokani ʔaykti,
Metk avu, har iš i xanaki riti.

Тарчума:

Мо намегирем духтарони Соканаро,
Рӯз, ки шуд, ҳар яке дар лаби ҷӯй.

- (43) Шамол оловим аволхашун,
Ҷи ғайкаки ситам им саргардун.

Šamol olovim avolxašun,
Či ʔaykaki sitam im sargardun.

Тарчума:

Шамол аловамро дар ғиронд,
Аз паси духтарак шудам саргардон.

- (44) Авовимшинт натирим-натирим,
Кулвори⁵⁰ чиззак хварим ке тирим

Avovimsint natirim-natirim,
Kulvori jizzak xvarim ke tirim.

Тарҷума:

Гуфтам, наравем-наравем,
Равгани борхалтаро хӯрем баъд равем.

Дар забони ягнобӣ баъзе байтҳо дар шакли зарбулмасал ҳам меояд.

- (45) Кудом вузак авур,
Шохш качак авур.

Qudom vuzak avur,
Šoxš kajak avur.

Тарҷума:

Кудоям бузак овард,
Шоҳаш качак овард.

- (46) Чи Ҷамшеди тулӯхай тулӯха авов,
Чи тулӯхайш файзу баракат авов.

Či Jamšedi tuluhoy tulūha avov,
Či tuluhayaš fayzu barakat avov.

Тарҷума:

Аз нури Ҷамшед нур омад,
Аз нураш файзу баракат омад.

⁵⁰ Кулвор - борхалтан чарминс, ки дар он як қабат чизак як қабат фатири пухташуда монда дар даврахон пеш одамон дар сафархон роххон дуру дароз истифода мебуданд.

(47) Эй гайкаки чун, ку шавишт меҳмунӣ?

Ман тав садқа вум, гард вов бегунӣ.

Ey ғaykaki jun ku šavišt mehmunī?

Man tav sadqa vum, gard vov begunī.

Тарчума:

Эй духтари чон кучо меравӣ меҳмонӣ?

Ман садқаи ту шавам, баргашта биё бегоҳӣ.

(48) Хукумат мох мардуми агурайшун,

Шуми талхш хой, амири апирайшун.

Hukumat moxš mardumu aғuroyşun,

Şumş talxş xoy amiri apirayşun.

Тарчума:

Хукуматамон мардума бедор кард,

Шомашон талх буд, амиро гурезонд.

(49) Эй гайкаки чун вов, шавим Вағинзой,

Ман тав садқа вум, давки ур чой.

Ey ғaykaki jun vov, šavim Vayinzoy,

Man tav sadqa vum, davki ur čoy.

Тарчума:

Эй духтараки чон биё, равем Вагинзой,

Ман садқаи ту шавам, зуд биёрамон чой.

(50) Шамолак мевазад, ба барги ғушаҳо,

Намедонам, кучо шуд, ёри ман, бевафо.

(51) Болои Хисокидарв тирандозӣ,

Ёрам таги курпа ошиқбозӣ.

(52) Чӯпон шаваму мола фурорам лаби об,

Чононаи майдаҳақ фурияд лаби об.

- (53) Дар лабаки бом шамоли печон дидам,
Дар гардани ёр ҳакику марҷон дидам.
- (54) Сабзиназанак дар гардан марҷон дорӣ,
Ин бачаро дида, аҷаб хумор дорӣ.
- (55) Сузан гиру ришта гиру чашмонам дӯз,
Ман кӯр шавам, дар ҳасрати ту шабу рӯз.
- (56) Дар гур-гури мошинат каннай¹ гӯшам,
Агар ба наздам ой, пешатба шинам шабу рӯз.
- (57) Ман пазмон будам, дар Восквараи ун парра,
Гуле бидихам, ба модарат касе хабар набара.

Ин матнҳои назми халқӣ дар байни мардуми Зарафшон маъмул буда, яке ба забони ягнобӣ, дигаре ба забони тоҷикӣ суруда мешаванд, ки омехтаи калимоти забони ягнобӣ мебошанд.

- (58) Ит дунӣюй ҳайот парзеттах, чо ҳосил?
Ахк, умртгк анос, чо кунӣшт ҳосил?

It dunyoy hayot parvettax, čo hosil?
Axx, umrtk anos, čo kuništ hosil?

Тарҷума:

Дар ин дунё ҳаёт талбонай, чӣ ҳосил?
Ҷ чонатро талаб дорад, чӣ мекуни ҳосил?

Умуман, дар адабиёти шифоҳии мардуми Ягноб байтҳои зиёде арзи вуҷуд дошта, то ҳоло дар ин мавзӯё ягон кори илмие ба сомон нарасидааст.

¹ Кан – қар – ношунаво.

РУБОИҲО

Рубой ҳамчун қадимтарин жанри адабиёти шиғоҳӣ дар эҷодиёти даҳанакии халқ мавқеи муҳим бозида, ҳодисаҳои гуногуни ҷамъиятӣ ва ҷаҳонбинии одамонро дар мундариҷаи худ акс менамояд.

Доманаи интишори рубой дар байни халқи тоҷик васеъ буда, дар байни мардумони Ҳисор, Бадахшон, Кӯлоб, Фарм, Қаротегин, Ванҷу Дарвоз, Зарафшон, Самарқанду Бухоро эҷоди рубой ва рӯбоисарой аз қадимулайём анъанаи устуворе гаштааст.

Қисми зиёди рубоӣёт дар фолклори Ягноб мазмунҳои ишқӣ, ғами фироқу азоби ошиқ, ниқоҳи маҷбурӣ, бевафой ва ғайра дошта, мардум бо ду забон: тоҷикию ягнобӣ ғаму дарди хешро баён мекунанд.

Дар байни ягнобиён шахсан, занҳо дар вақти дарди дилро дар маърақаҳо ба якдигар аз ҳаёти воқеӣ баён мекунанд. Духтараке дар фироқи дӯсти дӯстдошта талош намуда, дарди дилашро ошкор намуда, чунин меғӯяд:

(59) Ғамим кайса вовум, мадорим нах,

Ман ави бахша сарғардуним, ҳушим партах.

Зорӣ кунум, мадорим ҷи Пискунх,

Ду шов ғорсайш аст, ман Лайлӣ ах Маҷнунх.

ғамим кайса вовум, мадорим нах,

Man avi baxša sargardunim, hušim partax.

Zorī kunum, madorim ċi Piskunx,

Du šov ғorsayš ast, man Laylī ax Majnunx.

Тарҷума:

Ғамавро бо кӣ ғӯям, ошиқам нест,

Ман аз баҳри вай сарғардонам, ҳушам паридаст.

Зорӣ кунам, ошиқам аз Пискон аст.

Ду қоши сиёҳ дорад, ман Лайлию вай Маҷнун аст.

Дар рубоии дигар ғӯяндаи ҷавон ошиқи гулдухтари ҳисории пахтачин шуданашро иброз кардааст ва меҳоҳад, ки маҳбубашро гирифта ғурезад.

- (60) Ҳисори зарнисори ғайкакти мирум,
Вафрита ор, пахтачинти мирум,
Кад носум, и ҳисори ғайкаки мадоримх,
Сад касамӣ, иш чи пахтаӣ даруйн носум пирайжум.

Hisori zarnisori ʻaykakhti mirum,
Vafrita or, paxtainti mirum,
Kad nosum ʻi hisori ʻaykaki madorimx,
Sad qasami iʃ ʻi paxtay daruyn nosum pirayʒum.

Тарҷума:

Духтарҳои Ҳисори зарнисор-ба мурам,
Пахтарӯянд, пахтачинон-ба мурам,
Кай гирам як духтари ҳисории дӯстдоштаам,
Сад қасам, ки якеашонро аз даруни пахтазор гирифта гурезам.

Духтараке бо ишваву ноз, дар сараш як гул ниҳода ба деҳаи
дигар меояд ва ҷавоне ўро дида, мафтун шуда меғӯяд.

- (61) Чи Мархти мен авес, и ғайкак,
Сариш и гул аст, қадш пастак.
Ман авену хепиш анос шукак.
Ғорсотиш ағорим шов шовак

ʻi Marxti men aves, i ʻaykak,
Sariʃ i gul ast, qadʃ pastak.
Man avenu xepiʃ anos ʃukak.
ʻorsotiʃ aʻorim ʃov ʃovak.

Тарҷума:

Аз Мархти мен фуромад, як духтарак,
Дар сараш як гул аст, қадаш пастак.
Маро диду ҳудаширо ҳалак нишон дод,
Ҷашмонаширо дидам – сип-сиёҳак.

Ҷавоне аз тамошои маҳбубааш бетоқат шуда, ҳар чи зудтар
бо ў издивоҷ кардан меҳаҳад.

- (62) Эй гайкак чи тамошойт бетоб авим,
Гулти гор хантакшинтаст, хушдорт авим.
Вовумишт, инур одамп мунум харбак,
Ман тав умеди им, гор хароб авим.

Тарҷума:

Эй духтарак, аз тамошоят бетоб шудам.
Гулҳо ханда доранд, ман хушдорат шудам.
Меғӯям, имрӯз одам монам зудтар,
Ман ба уммеди туям, хароб шудам.

Ошике бо орзуву нияти пок, гул дар бар, яъне бо қалби
саршори муҳаббат ба хоҷаҳо рӯй оварда, аз онҳо хоҳиш
менаояд, ки кӯмакам кунед, то ба висоли маҳбубаам бирасам.
Дар ин рубой пули ларзон рамзи дили поки ошиқ мебошад.

- (63) Ҳатти Муллоӣ этк ларзун-ларзунх,
Дили покт вот, ишқи печунх.
Иш гулак варум, ба муроди дилх
Хочот мадад кунт, иш тағдирх.

Hatti Mulloy etk larzun-larzunx,
Dili pokt vot, işqi peçunx.
İş gulak varum, ba murōdi dīlx
Xojot madad kunt iş taydirx.

Тарҷума:

Пули Ҳатти Мулло ларзон-ларзон аст.
Гар дилат нек бошад, ишқи печон аст.
Як даста гуле барам ба муроди дил аст,
Хоҷаҳо мадад кунед, ин тағдир аст.

Дар рубоии дигар духтараке аз нокомиҳои ишқ шиква
мекунад, ки ёрашро бо каси дигар дидааст.

- (64) Ит парай, ав парай, сабза дамта,
Ёрим манпи дилш нааст, ритш намта.
Шавум, ритиш и ани гул дамта,
Дилим лахт аву, чигарам намта.

It paray, av paray, sabza damta,
Yorim manpi dilš naast, ritiš namta.
Šavum, ritiš i ani gul damta,
Dilim laxt avu jigarim namta.

Тарҷума:

Дар ин тараф, дар он тараф сабза дамидаст,
Ёрам дил ба ман надора, рӯяш чун намад [сиёҳ] аст.
Рафтаам наздаш, гули дигар сабзидаст,
Дилам лахт шуду чигарам намадаст.

Духтараке ошиқашро ба ангуштарини биринҷӣ монанд карда, аз сафар кардани ӯ дар ташвиш аст ва аз хоҷаҳо имдод мекурсад, ки то ёраш сихат ба саломат баргардад. Аз мазмуни ин рубой чунин бармеояд, ки тоҷирони ягнобӣ дар замони пеш барои тичорат ба Бухоро мерафтаанд.

(65) Биринҷӣ чалам дайрой тортах,
Қаламқош вирим, савдой тортах.
Савдой тортах, Бухорой тортах
Хочот мадад кунт, тоқа тортох.

Birinji čalam dayroy tortax,
Qalamqoš virim, savdoy tortax.
Savdoy tortax, Buxoroy tortax
Xojot madad kunt, toqa tortox.

Тарҷума:

Чалаи биринҷиям ба дарё рафтаст,
Ёри қаламқошам ба савдо рафтаст.
Савдо рафтаст, Бухоро рафтаст,
Хоҷаҳо мадад кунед, танҳо рафтаст.

Маъшукае аз ошиқаш ранчида, уро сарзаниш мекунад, ки дилаш сиёҳу аз ман безор шудааст ва мардум нисбати ӯ ҳар гуна гумонҳои бад мебаранд

- (66) Пайканда манпи ёр витах,
Дилш шов, чи ман безор витах.
Чо кунум? Ҳама гумуним акунор
Дил ба умед ойим, ноумедим акунор.

Paykanda manpi yor vitax,
Dilš šov, či man bezor vitax.
Čo kunum? Hama gumunim akunor,
Dil ba umed oyim, noumedim akunor.

Тарҷума:

Пайканда ба ман ёр шудааст,
Дилаш сиёҳу зи ман безор шудааст.
Чи кунам? Ҳама гумонам карданд,
Дил ба умед будам, ноумедам кардаанд.

Чавонписаре духтаракро дӯсташ медошт, лекин ин
духтаракро ба деҳаи дигар ба шавҳар медиҳанд. Чавонписар аз
ин кор бохабар шуда, меҳоҳад маъшуқаашро баргардонад ва
мегӯяд, онро ба нархи арзон доданд.

- (67) Роғиса⁵² ёрим меҳмуниса атир,
Синайм доғш пирахтах, бевафо атир.
Вовумишт гардунумш, ночор атир,
Мадори дилим ҳайф аву, арзун атир.

Roğisa yorim mehmunisa atir,
Sinaym doğš piraxtax, bevafo atir.
Vovumišt gardunumš, nočor atir,
Madori dilim hayf avu, arzun atir.

Тарҷума:

Ёрам ба Роғ меҳмонӣ рафтаст,
Дар синаам доғаш мондаст, бевафо рафтаст.
Мегӯям, гардонам ўро, ночор рафтаст,
Қуввати дилам ҳайф шуд, арзон рафтаст.

⁵² Роғ – номи деҳа.

Дилдодае аз фақирӣю нодорӣю худ шикоят карда, аз духтарони деҳа шарм медорад.

- (68) Носида⁵³ манам дар майни⁵⁴ мардум,
Дар тан чанда, дар по калучи панҷум.
Хайф бар ҳолам, чӣ гуянд духтарони мардум?
Хайф бар ошиқии ман, ки ҳичӣ надорум.

Дар рубоии дигар образи шамол рамзи муҳаббати ёр буда, дар он аз дилдодагии ҷавоне суҳан меравад.

- (69) Шамолой Тағоб рӯ ба рӯям меояд,
Як ёр дорум, масту мачнун меояд.
Қоши шов⁵⁵ дорад, меҳмун меояд,
Сина-ба доғ кардай, хайрун меояд.

Дар рубоии зерин духтараке аз ошиқаш ранҷида, норозигии худро баён менамояд. Маълум аст, ки дар ишқи миёни онҳо раҳна афтодааст.

- (70) Ман ғари сар насанумишт, куйртам тунукх,
Ман ит сӯкаки наносумишт, дилим хунукх.
Иш оп нажавумишт, оп халихалх,
Ит мадорим наносумишт, подаш шалх.

Man ғari sar nasanumišt, kurtam tunukx,
Man it sukaki nanosumišt, dilim xunukx.
Iš op nažavumišt, op xali xalx,
It madorim nanosumišt, podaš šalx.

Тарҷума:

Ман ба кӯҳ намебароям, куртаам тунук аст,
Ман ин бачаро намегирам, дилам хунук аст.
Ин оба намеҳӯрам, оби талх аст.
Ин ёра намегирам, пояш ланг аст.

⁵³ Носида – камбағал.

⁵⁴ Майн – деҳа.

⁵⁵ Шов – сиёҳ.

Шамол дар рубоии дигар низ ҳамчун рамзи ишк омадааст ва сараки гандум ларзид, гуфтани гӯянда маънои ба ишк гирифта шудани ҷавон мебошад.

- (71) Шамол омад, сараки гандум ларзид,
Бидевдухтар⁵⁶ ба гапи мардон хандид.
Бидевдухтар кучо занам чодарата?
Дар байни гулу лола партоям чогаҳата.

Духтараке бо нигоҳи пурмехру муҳаббати хеш ошиқашро мафтун карда, гӯё ўро зуд таъкид менамояд, ки фурсатро аз даст надиҳад ва зуд ба хонаи вай хостгор фириштад.

- (72) Хунзода чи ғоракит-ман авижунӣ,
Ғарат, гуррот, ман сариса афирунӣ.
Санум одаamt мунум, саҳарӣ,
Дилим пун вот, ке тирум ҷупунӣ.

Xunzoda či ғorakit-man avijunī,
ғarat, ғurrot, man sarisa afirunī.
Sanum odamt munum, saharī,
Dilim pun vot, ke tirum ҷupunī.

Тарҷума:

Хунзода⁵⁷ бо нигоҳат, маро сӯзондӣ,
Кӯху сангро бар сарам ҳавола кардӣ.
Равам, хостгор фириштам дар саҳарӣ,
Дилам пур шавад, баъд равам ҷупонӣ.

Рубоии дигар дар бораи ҷавонзане мебошад, ки бародараш ба роҳи дур сафар кардааст. Ҳавопаймон гузашта истодаро дида, ба одамони он гӯё таъкид менамояд, ки пайгоми ўро ба бародари дурафтодааш расонанд, ки мо аз бедодгариҳои туркон дар азобем. Дар ин рубои яғнобиёне ки оҳиста-оҳиста забони тоҷикиро омӯхта ба забони тоҷикӣ, ин рубоӣ суруда шудааст.

⁵⁶ Бидевдухтар – духтараки зодаи деҳаи Бидев.

⁵⁷ Хунзода – духтараке, ки дар айлоқ таваллуд шудааст.

- (73) Эй абрапилун⁵⁸, чархакта дар ҳаво бинамо,
Ин акаи рафтагима кай мебинамо.
Эй додаро, рафте, акама салом гӯедо.
Аз азоби туркҳо чи ҳол дорамо?

Булбул дар рубоиёти мардумӣ рамзи ошиқ мебошад. Дар
рубоиҳои пойин ҷавоне ташнаи бӯсаи ошиқонаи маҳбубааш
ғаштааст ва тайёр аст, ки ҳатто ўро ба пушти санг пинҳон созад,
то ҳамсари каси дигар нашавад.

- (74) Ман булбул вум, нидум баланд фарёд кунум,
Ташна витаим, и мусипи бедавоҷ кунум.
Кахик роти гударот, ғуррай нучи бачот кунум,
Билло бахудо, чи ман ишт, душманӣ ҷот кунум?

Man bulbul vum, nidum baland faryod kunum,
Tašna vitaim, i musipi bedavot kunum.
Kaxik roti gudarot, ғurray nuči bajot kunum,
Billo baxudo, či man išt, dušmanī čot kunum?

Тарҷума:

Булбул шаваму баланд фарёд кунам,
Ташна шудам, ба як бӯса бедавоҷ кунам.
Касе гузарад ба роҳ, пушти санг пинҳонат кунам
Билло, бахудо, аз онӣ манӣ, душманӣ ҷӣ кунам.

Дар лирикаӣ тамоми халқҳои дунё «уқоб» (uqob) рамзи
далерӣ, нотарсӣ ва озодест, ки дар назмҳои халқӣ ин ё он асар
образи мусбатро ифода менамояд, лекин дар лирикаӣ халқҳои
тоҷик мавқеи ночизе дорад. Уқоб дар баъзе рубоиётҳои халқӣ
рамзи маъшуқи озоду худсарро дорад ва дар баъзе рубоӣҳо
«уқоб», чун рамзи ошиқе, ки азми қатъӣ дар дил дорад, шоҳин
(šohin) бештар дучор мешавад. Шоҳин ба шикор равад барои
сайдаш дар қасди гирифтани кабуттар бошад, онро ба ҷалғалҳои
тезаш зуд дошта мегирад.

Лекин дар лирикаӣ мардуми Ягноб «аламун» (alamun),
бештар дучор меояд: аламун дар ин назм ба маънои саросема,

⁵⁸ Абрапилун – Аэроплан (англ. Airplane) -- ҳавопаймо

химоятгар, тезбин, тезчанғолест, ки аз дасти навбакорон чони хешро дарег надошта машуқаашро наҷот медиҳад.

(75) Эй ғайкак ту азоби ишт, чо кунум?

Чапуним нааст, пармунайм бачот кунум.

Аламун вум, фурум ритит весум,

И чуним аст, тав бахша фидош кунум.

Ey ғaykak tu azobi išt, čo kunum?

Čapunim naast, parmunaŷm bajot kunum.

Alamun vum, furum ritit vesum,

I junim ast, tav baxša fidoš kunum.

Тарҷума:

Эй духтарак, ту дар азобӣ, чи кор кунам?

Чома надорам, дар барам пинҳонат кунам.

Уқоб шавам, парвоз кунам, ба пешат фуруям.

Як ҷон дорам, барои ту фидояш кунам.

Зоғ дар лирикаи халқӣ рамзи шахси сиёҳбаҳт буда, барои ифодаи образи ошиқи ноком ё ҷавони номуроде истифода мегардад.

(76) Зоғак санки сари нистах фуру-фуруш аст,

Ман бахт шовх, ит жутай инурат, фирунташ аст.

Эй Худо, ку ишт? Ман толеи мадад кун,

Дунё гударҷӣ, метат виёрай хипарш аст.

Zoyak sanki sari nistax furo-furš ast,

Man baxt šovx, it žutay inurat, firuntaš ast.

Ey Xudo, ku išt? Man tolei madad kun,

Dunyo gudarčī, metat viyoray xiparš ast.

Тарҷума:

Зоғак дар болои санг нишаста фар-фар дорад,

Ман сиёҳбаҳтам, ин бача имрӯзу пагоҳ дорад.

Эй Худо, кучой? Ба бахти ман мадад кун,

Дунё мегузарад, рӯзу шаб хабар дорад.

Гар чанде ки дар ин рубой зоғ, офату, фалокату бадбахтӣ бошад, лекин метат виёрай хипарш аст (*metat virau xiparš ast*) ин хабари марғ аст.

Боз чанд рубоии дигареро мисол овардан мумкин, ки ошикон дар бораи толеъи бади хеш шикоят мекунанд.

(77) Ит шов зоғи гор вафрт пошакш аст.

Ит ман ёри гор, душмантӣи вос-восакш аст.

Чи сухта дилим гарти роз астиш,

Чи душманти гапи ёрим соз астиш.

It šov zoḡi ḡor vafrt pošakš ast.

It man yori ḡor, dušmantipi vos-vosakš ast.

Či suxta dilim ḡarti roz astiš,

Či dušmanti gapi yorim soz astiš.

Тарҷума:

Ин зоғи сиёҳа бин, барфхоро пош дорад,

Ин ёри мана бин, душмана игво дорад.

Аз ин дили сӯхтаам, кӯҳ роз⁵⁹ дорад,

Аз ин гапи душмано ёрам соз⁶⁰ дорад.

(78) Роюм нолам ҳафтуми осмунӣ санот,

Ҳар неку бади аркт, худочуним санот.

Бандай чӣ ҳафсолагиш бадад некш нипишот,

Каҳ биҳишти тирот? Каҳ дузахи тирот.

Royum nolam haftumi osmuni sanot,

Har neku badi arkt, Xudojunim sanot.

Banday ci haftsolagiš badaḡ nekš nipišot,

Kaḡ bihišti tirot, kaḡ duzoxi tirot.

Тарҷума:

Гирям, нолаам ба осмони ҳафтам бурод⁶¹,

Ҳар кори баду нек ба Худочонам бурод.

⁵⁹ Роз – гуфтугӯӣ

⁶⁰ Соз -- бовар

⁶¹ Бурод -- барояд

Аз ҳафтсолагӣ бандаро баду некаш нависанд,
Кӣ ба биҳишт раваду кӣ ба дӯзах равад.

- (79) Хумнаки вантаким пирахтак чи нодунӣ,
Хушм партах, чи ситаму бесоҳибӣ.
Вахин танайм эшчи чи меҳри мардумӣ,
Кӯ амунӣ? Ҳамока вот меҳру ҳамтанӣ.

Xumnaki vantakim piraxtax ci noduni,
Hušim partax, sitamu besohibi.
Waxin tanaym ešči ci mehri mardumi,
Ku amuni? hamoka vot mehru hamtani.

Тарҷума:

Бандаки чоруқам паридаст аз нодонӣ,
Хушам паридаст аз ситаму бесоҳибӣ.
Аз барои мардumi ситамкаш хунам мечӯшад,
Кош мешуд амонӣ, ҳама бо меҳру ҳамтанӣ.

- (80) Бибирачаб, ту хароб кардӣ моро,
Дар оташи тез кабоб кардӣ моро.
Дар оташи тез кабобат илоҳо напазад,
Мо санг будем, ту об карди моро.

Маҳтобшабай меравӣ ту молаки⁶²,
Фикри зани ғара⁶³ аз кучо меёби.
Фикри зани ғар чун ҳезуми тар,
Месузаду дар намегирад чои дигар.

- (81) Ғайкак авов чи Зуманд.
Ман ави бахша им дардманд.
Эй ғайкак пиёла дастӣ ларзунх, ларзунх,
Манса горакшаст, камаш пунни марҷунх.

ʔaykak avov či Zumand.
Man avi baxša im dardmand.
Ey ʔaykak piyola dasti larzunx, larzunx,
Mansa ʔorakšast, kamaš punni marjunx?

⁶² Молаки – ҳамроҳи молҳо, рама

⁶³ Ғара -- сабукпо

Тарҷума:

Духтарақ омад аз Зуманд.

Ман аз баҳри вай шудам дардманд.

Эй духтарақ дар дастат пиёла ларзон аст,

Ба ман менигарӣ гарданат пур аз марҷон аст.

(82) Ғайкаки чун тав шов ғорсайт мирум,

Шавум одамит мунум ке аркиса тирум.

Ман тав хотир витаим саргардун,

Туйт кад кунум катисат урум.

Ғайкаки чун тав шов ғорсайт мирум,

Shavum odamt munum ke arkisa tirum.

Man tav хотир vitaim sargardun,

Tuyt kad kunum katisat urum?

Тарҷума:

Эй духтараки чон ба абрувони сиёҳат мирам,

Аввал хостгор фиристам, баъд ба қор равам,

Ман аз барои ту шудаам саргардон

Қай тӯй кунаму ба хонаам оварам?

Дар як қисми рӯбоиҳои ягнобӣ мавзӯи ғарибӣ ва меҳри Ватан инъикос гаштаанд, ки бозгӯкунандаи ҳодисаҳои таърихӣ иҷтимоии садсолаҳои охир мебошанд.

Пиразане бар Ватани аҷдодаш дилаш сӯхтаву бирён аст, ӯ орзуи ободии диёрашро мекунад, лекин сад афсӯс меҳӯрад, ки баъзе ватанфурӯшон ба ҷои Ягнобро ободу зебо кардан онро вайрон мекарданд. Афсус меғӯяд, ки мардуми Ягнобро аз ҷояш беқарор карда, ба тариқи маҷбурӣ муҳоҷир мекунанд. Ягнобиҳо ба ҳар тараф пароканда шуда, аз сабаби ба иқлими он ҷоҳо мутобиқ нашудан (аз он ҷумла дар Зафаробод) садҳо пирамардону пиразанон ва кӯдакон талаф меёбанд. Ба марғи онҳо ҳатто халқи ҳамсоияи узбак ҳайрон шудааст.

(83) Ватан ободкунт, Ватан вайрун ақунор,

Ягнобиги ҳар тарафиса парешун ақунор.

Чо вовум? Олхашта дилим бирун ақунор,

Ҳар мет дас муртай ой, узбаки ҳайрон ақунор.

Vatan obodkunt, Vatan vayrun akunor,
Ҳайнобити ҳар тарафиса парешун акунор.
Ҷо вовум? Олҳашта дилим бирюн акунор,
Ҳар мет да с муртай ой, узбакти ҳайрон акунор.

Тарҷума:

Ватан ободкунон, Ватанро вайрон карданд,
Ҳайнобихоро ба ҳар тараф пароканда карданд.
Чӣ гуям? Дили сӯхтама бирён карданд.
Ҳар рӯз даҳ мурда буд, узбакхоро ҳайрон карданд.

Мардуми Ҳаноб аз муҳоҷирати иҷборӣ ба танг омада, оху
нолаи мотамзадагон рӯз то рӯз зиёд мешуд ва табиист, ки ин
дарди мардум дар шакли рӯбоиву сурудҳо ифода меёфтанд.

(84) Пискунат Кашше, Думзой бухуна,
Иш малисот ҳамай акунор деуна.

Муҳоҷири сариш пирахсот, ҳамай акунор алда,
Пират ёшт роюн ийор, ҳаво хира.
Piskunat kašše, Dumzoy buhuna,
Is malicot hamay akunor devuna.
Muhojiri sariš piraxsot, hamay akunor alida,
Pirat yošt royun, iyor, havo xira.

Тарҷума:

Пискон, Кашшӣ, Думзой шуд баҳона,
Ин милисаҳо карданд ҳамаро девона.
Муҳоҷири аз сараш монад, ҳамаро карданд фиреб,
Пиру ҷавон гирён буданду ҳаво хира,

- (85) Болооби Зарафшон ягдай⁶⁴ ҳаво хира,
Ин муҳоҷирии мачбури дами маргай.
Эй малисаҳо фандум накунед, дилум тангай.
Аз ҷабри шумо шудай катако талла.

Муҳоҷирии Ягноб дар солҳои 1970

⁶⁴ Ягд – васеъ, фарох

- (86) Хайр мегум, Ягноб, хайр мегум, Ягноб,
Чони мо дар азоб, малисахо умадай ба Тағоб.
Фир-фирако⁶⁵ пар-парӣ доранд кӯчкашон,
Ба Худо, ман мемирам дар он чулистон.

Дар рубоии дигар асосан духтараке аз ғарибию никоҳи маҷбурӣ, ва зиндагии талхи хеш нолида, худро ба дарё партофтани мешавад.

- (87) Чи Куктеппа авесим, Роғ, хор авим,
Сан очайсам вов, чи думодиш безор авим.
Чо илоҷ кунум, хомиладор авим,
Хапим опи партовум, душмандор авим.

Či Kukteppa avesim, Roğ xor avim, (28)
San oçaysam vov, či dumodiš bezor avim.
Čo iloj kunum, homilador avim,
Xapim opi partovum, dušmandor avim.

Тарҷума:

Аз Куктеппа ба Роғ фаромадам, хор шудам,
Рав очама гӯй, аз домодаш безор шудам.
Чи илоҷ кунам, ки хомиладор шудам,
Худро бо об партоям, ки душмандор шудам.

Ҳамин тариқ рубоӣҳо як бахши маъмулу густурдаи фолклори мардуми Ягноб буда, мавзӯҳои ишқӣ, иҷтимоӣ, ғарибӣ ва чанде дигарро дар бар гирифтаанд. Рубоӣҳои мазкур бо ду забон: тоҷикӣ ва яғнобӣ эҷод ва гуфта мешаванд. Дар суруду рубоӣҳои аҳли деҳаҳои яғнобининишину ноҳияҳои Варзобу Зафаробод нисбатан калимаву ибора ва ҷумлаҳои тоҷикӣ бештар ба назар мерасанд, чунки онҳо дар ҳамсоягӣ бо мардуми тоҷикзабон истиқомат доранд ва таъсири забони тоҷикӣ ба забони онҳо бештар аст.

Як қисми суруду рубоӣҳои фолклори Ягноб марбут ба ҷашни арӯсӣ мебошанд, ки намунаи онҳоро дар фасли баъдӣ манзур менамоем.

⁶⁵ Фирфирак – чархҳои чархбол

*Дар ҳолати асп набудан бо ризоияти вакил, арӯсу домод
дар як асп савор мешаванд*

МАРОСИМИ ТҶҲ ДАР ЯҒНОБ

Маросими тҷҲ ё чашни арӯсӣ яке аз қадимтарин маросимҳои миллии тоҷикӣ буда, дар манотиқи мухталифи Тоҷикистон хусусиятҳои хоси маҳалӣ дорад. Чунин вижагиҳо дар маросими чашни арӯсӣ дар водии Яғноб низ ба назар мерасанд.

Яғнобиён дар тӯли садсолаҳо дар Яғноб, ойини сугдиёро ҳифз кардаанд ва бо вучуди ин, ки пас аз вуруди ислом ба ин сарзамини кӯхистон расму ойинҳои марбут ба чашни арӯсӣ батадрич хусусиёти мусулмонӣ касб кардаанд. Бисёр унсурҳои тоисломӣ дар онҳо то ба имрӯз боқӣ мондаанд.

Тавре ки аз маводи гирдомада маълум мешавад, расму ойини анъанавии марбут ба чашни арӯсии яғнобиёро метавон ба чаҳор марҳила тақсим кард:

1. Марҳилаи тадорукотии тҷҲ, ки ба он *хостгорӣ*, *нонишканон*, *фотиҳа*, *парчабурон*, *ҷомабурон*, *маслиҳатонӣ*, *тҷҲбарон*, *сурфакушоён*, *нишастии духтарон*, *саршӯёну мӯйбофон*,

сартарошон, саллабандону либоспӯшон ва нишона дохил мешаванд.

2. Марҳилаи тӯйи калон, ки аз никоҳ, домодбиёрон, зиёфати тӯйи калон, гусели арӯс ба хонаи домод, нақшгуи мардону занон (сурудхо бо замзамаи «хув-хув-хувала ва ёр-ёр ва гайра) ва рӯйбинион иборат аст.

3. Марҳилаи авчи тӯйи калон, ки бо рақсу бозӣ, суруду таронаҳо, гӯштингирию асптозӣ ва бузкашӣ анҷом меёбад.

4. Марҳилаи баъд аз ҷашни арӯсӣ: домодталбону арӯсталбон, бо ёру дӯстон рафтани арӯсу домод ба хонаи модарарӯс, ташкили базм шабона, гусели арӯсу домод ба хонаи домод.

Дар марҳилаи аввал волидони писар ба қароре меоянд ки бояд ўро хонадор кунанд. Онҳо писарро даъват карда, аз рози дилаш пурсон мешаванд ва пас аз ин арӯсро интиҳоб мекунанд. Пас аз миёни хешу ақрабони онҳо се-чор нафари баоброу ва зиндагидидаро хостгор интиҳоб карда, ба хонаи духтардор мефиристанд. Хостгорон ба хонаи духтардор рафта, пас аз сӯхбатҳои маъмулӣ ва зиёфат асли матлаби худро баён мекунанд ва ризояти падару модари духтарро мепурсанд. Волидайнӣ духтар агар моили қудошавӣ бошанд, барои маслиҳат қардан бо хешу табори худ як муддати муайяни муҳлат мепурсанд.

Хостгорҳо пас аз чанд рӯзи муайяншуда боз ба хонаи духтардор мераванд ва савғои худро ба унвони сафедӣ (яғнобиён онро *лабхоришак* ё *дастсафедӣ* меноманд) ба хонаводаи духтар тақсим мекунанд.

Агар ҷониби духтар розӣ шавад, пас аз тановули гизо порчаи сӯфро пора карда ба унвони *сафедӣ* ба пеши хостгорон мегузоранд ва пас ҳозирон ба хотири кушоиши кор ва бахти сафедӣ хонадоршавандаҳо дуоё кироат мекунанд.

Сипас, нафаре барои расондани хушхабар ба хонаи домод рафта, аз модари ӯ ҷошнӣ мегирад. Маъмулан, пас аз ин писару духтар метавонанд, бо ҳам пинҳонӣ вохӯранд ва аз рози дили ҳамдигар огоҳ шаванд. Дар айёми номзадшудашон ба ҳамдигар *қинголибозӣ*, ё рубоиёти ишқӣ ҳам мехонанд, ки намунаҳои онро дар поён меорем:

- (1) Эй гайкаки чун во, шавим сайрӣ,
Гул чиним нипидим хӯйри гармӣ.
Ҳасрати ёшӣ куним, ҷӣ беғамӣ,
Агар тупаланг ҷахот, ман ҷӣ тав им.

Ey ʔaykaki jun vo, šavim sayrī,
Gul činim nipidim, xuyri ʔarmī.
Hasrati yošī kunim, čī beʔamī
Agar tupalang jaxot, man čī tav im.

Тарҷума:

Эй духтараки ҷон биё, сайр кунем,
Гул бичинем, хоб кунем, дар гармии офғоб.
Аз беғамӣ ҳасрати ҷавонӣ кунем,
Агар тӯфон шавад ҳам, ман аз онӣ туям.

Ё ин ки:

- (2) Ман ит думанай лаксумишт сарсун,
Лапим ташна, гулим қок, во шодун.
Во иёка нидим, дилмох холӣ куним,
Зогк авов, пушаймонӣ накуним.

Man in dumanay laksumišt sarsun,
Lapim tašna, gulim qoq, vo šodun.
Vo iyoka nidim, dilmox xoli kunim,
Zoyk avov, pušaymonī nakunim.

Тарчума:

Ман дар ин домана мегардам сарсон,
Лабаи ташна, гулӯям хушк, биё шодон.
Биё, дар ҷое биншиному диламонро холи кунем,
Зояк, ки омад, дигар пушаймонӣ накунем.

Яғнобшинос А.Л. Хромов баъзе лаҳзаҳои маросими арӯсии яғнобиёро мухтасар дар асараш “Яғнобский язык” овардааст.⁶⁶ Ин ҷо мо онҳоро пурратар тасвир хоҳем кард.

Баъд аз ин, ки арӯс ва домодшаванда бо ҳам ошно шуданд, волидайнӣ домодшаванда ба китфи намояндагони худ орд пошида онҳоро шабона ба хонаи арӯс мефиристонанд. Модари домод алавлдастасро даргиронда, як маротиба ба гирди хавлиаш давр зада ва ба алав эҳтиром гузошта, сонӣ як сагил обро гирифта аз ласи онҳо мепошад.

Маъмулан, дар Яғноб қалин расм нашудааст ва касе, ки қалин гирад, боиси мазаммати ҳамдеҳагон мегардад. Дар ин маврид байти зерин маълум аст:

- (3) Туркти сутур бисту чил,
Гайки бахша урошт, и кир.

Turkti sutur bistu čil,
yayki baxša urošt i qir.

Тарчума:

Сутури туркӣ бисту чил,
Тӯҳфа баранд ба духтардор.

⁶⁶ Хромов А.Л. Яғнобский язык. (Тексты). Москва: Наука. 1972, с.136.

Пас маросими парчабурону чомабурон сар мешавад ва занону духтарон гирд омада, раксу бозӣ карда, суруду таронахоро ба забонҳои ягнобию тоҷикӣ сароида, хурсандӣ мекунад. Баъд домодро ба хонаи арӯс мебаранд ва се бор дар гирди чодар (*чимилиқ*) гардонида яке пои дигарро зер мекунад, сонӣ аз хона ба рӯйи ҳавлӣ мебароранд. Аз тарафи домод хоҳиш мешавад, ки арӯсро бароварда, боз се маротиба дар гирди алав чарх занонанд, баъд ба ҷои хеш бишинад. Дар ин маврид суруди “Барор, барор”-ро месароянд, домод ягон *нишона* ба монанди ханчар, бучули оху, бозубанд, мӯҳра, дастпона ва ғайра бароварда ба арӯс медиҳад. Ин нишонаҳо вобаста ба ҷинси писару духтар, ба ду гурӯҳ ҷудо мешаванд, яке нишонаҳои *духтарзодӣ*, дигаре *писарзодӣ*. Ва арӯс аз ин тӯхфаҳо дилаш шод гашта, ҳамчун нишонаи меҳру муҳаббат ба домод рӯймолча, ё рӯймоли миёнбанди дастдӯхти хешро медиҳад. Нишонае, ки домод ба арӯс тақдим мекунад, рамзи талаби фарзанд аст ва арӯс бояд онро чун нишони хонавода ҳифз кунад. Маъмулан домодҳо бучули оху медиҳанд, зеро ки он рамзи чолокӣ ва хушёрӣи фарзандони оянда ба шумор меравад.

Дар Ягноб, сурудҳои ҷашни арӯсӣ бо ду забон ягнобӣ ва тоҷикӣ суруда мешаванд. Суруди “Арӯси живарак”, ки рузи тӯй хонда мешавад, ба суруди «Арӯсбарор»-и тоҷикӣ шабеҳ аст. Намунаи дигари ин навъи сурудро фолклоршиноси варзида Д. Обидов аз миёни тоҷикони шимоли Афғонистон сабт кардааст.⁶⁷

- (4) Қудо вовумишт, живар ғайкит,
Аспат харим сайтам катит.
Катакт холи кун, живар ғайкит,
Думоди аспт давун-давун хаст.
Инур ғайкт меҳмун чи мох хаст.
Фирунта жутайпим сипун хаст.

Qudo vovumišt živar, ɣaykit,
Aspat xarim saytam, katit.
Katakt xoli kun, živar ɣaykit,
Dumodi aspt davun-davun xast.
Inur ɣaykt mehmun ċi mox xast.
Firunta žutaypim sipun xast.

⁶⁷ Д. Обидов. Сурудҳои тӯи арӯсии тоҷикони Афғонистон. Душанбе. 2001
Нишона - ханчар-бо ханчар агар домод фурсати тӯй қарданро надошта бошад падараш метавонад бо ҳамин ханчари писарашро никоҳ кунад.

Тарчума:

Кудо мегӯям, барор духтарат.
Аспу харамро овардам ба хонаат.
Хонаатро ҳолӣ кун, барор духтарат,
Аспи домод давон-давои аст.
Имрӯз духтарат меҳмон аз мо аст.
Фардо бо писарам дарбеҳ аст.

Ё ин ки:

- (5) Файкт Лайлӣ, жутам Мачнун хаст,
Саракш нипошт, гул роюн хаст.
Аспакиш ур нидун, хантун хаст,
Ротакӣ вим, ротак мох дуйр хаст.

γaykt Layli, žutam Majnun xast,
Sarakš nipošt, gul royun xast.
Aspakīš ur nidun, xantun xast,
Rotakī vim, rotakmox duyir xast.

Тарчума:

Духтарат Лайлӣ, писарам Мачнун аст,
Сарашро шона кунед, гул гирён аст.
Ба асп нишонед, хандон аст,
Роҳакӣ шавем, ки роҳи мо дур аст.

Як-ду рӯз қабл аз тӯй занҳову духтарон чамъ шуда,
маросимҳои суфракушоён, хиннабандон ва саршӯёну
мӯйбофони анҷом дода, ба арӯс либосҳои арӯсӣ мепӯшонанд.
Аз байни занон пиразани шӯҳе бархоста, барои гусел кардани
арӯс асое мегираду бар он мисли асп савор шуда, гирдогирди
хона давр зада, асоро ба зерӣ пои арӯс мепартояд, то ин ки гирияти
арӯс тамом шаваду дар лабаш табассум ҳувайдо гардад. Сипас
таронаи зайл ба тарзи гуруҳӣ суруда мешавад.

- (6) Яккахон: Саракш нипошт арусимох,
Думод ухтаҳаст катимох.
Ҳама: Ҳала-ҳала, хух-хух, хо-вах,

Ҳала-ҳала, хух-хух, хо-вах.

Яккахон: Арусмох обадун хасто,
Думод чи бикинш давун хасто

Ҳама: Ҳала-ҳала, хух-хух, хо-вах,
Ҳала-ҳала, хух-хух, хо-вах.

Яккахон: Аруси камай марҷуни хил-хил аст!
Думод дили дивари тап-тап аст!

Ҳама: Ҳала-ҳала, хух-хух, хо-вах,
Ҳала-ҳала, хух-хух, хо-вах.

Яккахон: Ротакӣ кунт, аруси мадорге
Чирог олхашунт, ротивик дорте!

Ҳама: Ҳала-ҳала, хух-хух, хо-вах,
Ҳала-ҳала, хух-хух, хо-вах.

Yakkaxon: Sarakš nipošt arusimox,
Dumod uxtaxast katimox

Hama: Hala-hala, huh-huh ho-vah,
Hala-hala, huh-huh ho-vah.

Yakkaxon: Arusmox obadun xasto,
Dumod či biqinš davun xasto

Hama: Hala-hala, huh-huh ho-vah,
Hala-hala, huh-huh ho-vah.

Yakkaxon: Arusi kamay marjuni hil-hil ast!
Dumod dili divari tap-tap ast!

Hama: Hala-hala, huh-huh ho-vah,
Hala-hala, huh-huh ho-vah.

Yakkaxon: Rōtaki kūnt, arusi madoviē,
Čiroy olxāšunt, rotīvik dōrtē.

Hama: Hala-hala, huh-huh ho-vah,
Hala-hala, huh-huh ho-vah.

Тарҷума:

Яккахон: Сарашро шона кунед, арӯси моро,
Домод омадаст ба хонаи мо!

Ҳама: Ҳала-ҳала, хух-хух, хо-вах,
Ҳала-ҳала, хух-хух, хо-вах.

Яккахон: Арӯси мо зебо аст,
Домод дар паҳлӯяш давон аст!

Ҳама: Ҳала-ҳала, хуҳ-хуҳ, ҳо-вах,
Ҳала-ҳала, хуҳ-хуҳ, ҳо-вах.

Яккахон: Дар гардани арӯс марҷон медурахшад,
Дили домод дар берун тап-тап дорад.

Ҳама: Ҳала-ҳала, хуҳ-хуҳ, ҳо-наҳ,
Ҳала-ҳала, хуҳ-хуҳ, ҳо-вах.

Яккахон: Раҳакӣ кунед, арӯсро дӯстон,
Чирогро барафрӯсед дар роҳ!

Ҳама: Ҳала-ҳала, хуҳ-хуҳ, ҳо-вах,
Ҳала-ҳала, хуҳ-хуҳ, ҳо-вах.

Пас аз сурудани ин суруди шӯҳ арӯсро вориди хона мекунанд. Баъд ба арӯсу домод либоси шоҳона пӯшонда, ороиш дода, тӯи калон оғоз мешавад.

Тӯи калон ки аз маросими никоҳ, домодбиёрон, зиёфати тӯй, гусели арӯс ба хонаи домод, ёр-ёргуи занон ва рӯйбинон иборат аст, ки бо дойранавозӣ ва хондани сурудҳои шӯҳ аз тарафи ҳофизони хушовоз ҳамроҳӣ карда мешавад. Вакте ки арӯсу домод ва ёрони онҳо ба хонаи домод раҳсипор мешаванд, модари арӯс ба китфони онҳо орд мепӯшад, то ки бахташон сафед бошад.

Шабона намояндагони тарафи домод ба даст алавдаста, яъне машғал гирифта, ба хонаи домод равон мешаванд. Тибқи эътиқоди ягнобиён, алавдаста деу чинро дур карда, роҳи зиндагиро ҳамеша мунаввар менамояд. Ҳамин тавр онҳо то аз хона баромадани арӯсу домод дар майдончаи назди ҳавлӣ гулхан афрӯхта интизор мешаванд. Ҳамин ки ба хонаи домод расиданд, модари домод гулингу қандалот мепӯшад ва ҳамроҳон ин ширинихоро аз замин чида гирифта, бо умед мечашанд. Пас арӯсу домодро аз асп фароварда, се бор дар гирди гулхан чарх занонда ба хонаи арӯс, зери чодар (чимилик) даъват мекунанд. Ҳозирин дар гирди гулхан рақсу бозӣ ва сурудҳои мекунанд. Сипас яке аз занҳои покдоман ва обрӯманди маҳал як химчаи тарро гирифта, се маротиба ба чодари овехташуда барои дур кардани ол, дев, чин зада ва онро дар лаби чодари арӯс васл мекунад ва бо як зарфи орд ба тағи чодар омада, ҳамчун рамзи садокату вафо ду чубчаи пахтапечро ба орд халонида, фурузон

мекунад. Зани дигари рӯзгордида оинаеро дар рӯ ба рӯи арӯсу нигоҳ медорад ва арӯсу домод дар он ба ҳам менигаранд, агар оина набошад, дар коса оби соф гирифта, дар он акси якдигарро мебинанд. Дар оинаву оби соф дидани акси якдигар рамзи бахти сафед, поку бегаш гузаштани зиндагии ояндаи навхонадоронро ифода мекунад. Ин анъана дар Бадахшон ҳам побарҷо буда Броимшоева М. Оид ба эътиқодот ва боварҳои мардуми Бадахшон дар маҷаллаи «Паёми Донишгоҳи Хоруғ» маълумоти муфасссал додааст.⁶⁸

Орд дар қадим рамзи бахти сафеду хуррамай ва сарват буд ва эҳтиром қардани гандум дар китоби «Авесто» низ ба назар мерасад. Дар ҷӯбчае, ки дар зарфи орд гузошта дармегиронанд, рамзи он аст, ки зиндагии арӯсу домод мисли оташ тобону рахшон ва дилашон гарму пурмеҳр бошад. Оина рамзи поки аст ва азбаски дар қадим арӯсу домод, агар аз деҳоти ғуногун бошад, пеш аз тӯй ҳамдигарро намедиданд, барои нахуст дар оина чехраҳои ҳамдигарро назора мекарданд, то ҳамеша бо дилу дидаи пок ба ҳам нигаранд. Агар арӯсу домод қаблан якдигарро дида бошанд ҳам, акнун дар оина бори нахуст ба ҳамдигар ҳамчун рафиқи якумрии оянда нигоҳ мекунанд ва ин нигоҳ бояд поку беолоиш бошад.

Баъдан маросими саломномаҳои оғоз меёбад, ки ягнобиён онро *арӯси солум нума жойт* меноманд. Ҳангоми иҷрои ин маросим арӯс дар байни хона истода, ба занҳо таъзим мекунад, сипас ҷунин матн хонда мешавад.

(7) Модар: Салум жойим, арусат думодӣ!
Салум жойим, Лайлиат Мачнунӣ!

Арӯс: Алайкум мадори дилт,
Алайкум мадори дилт.

Модар: Катат диварим шумохпи абахшим,
Зарат зеварим шумохпи абахшим.
Сарзабз вит, кати дилозор навит,
Шумат саҳар, моҳи-мета беҳ вит.
Салум жойим, аруси мох,
Салум жойим аруси мох.

⁶⁸ Броимшоева М. Оид ба эътиқодот ва таъбироти мардумӣ// Паёми Донишгоҳи Хоруғ. Хоруғ, 1999, №1. с.12-17.

Арӯс: Алайкум мадори дилт,
Алайкум мадори дилт.
Модар: Арусимох кати зебастр,
Арусимох арки зебастр.
Арусимох шаҳи зебастр
Арусимох моҳи зебастр
Арусмох кати некқадам вот,
Арусмох шаҳипи пайванд вот.

Модар: Salum žoyim, arusat dumodī!
Salum žoyim, Layliat Majnunī!

Арӯс: Alaykum madori dilt,
Alaykum madori dilt.

Модар: Katat divarim šumoxpi abaxšim,
Zarat zevarim šumoxpi abaxšim.
Sarsabz vit, kati dilozor navit,
Šumat sahar mohi-meta beh vit.
Salum žoyim, arusi mox,
Salum žoyit arusi mox.

Арӯс: Alaykum madori dilt,
Alaykum madori dilt.

Модар: Arusi mox kati zebost,
Arusi mox arki zebost.
Arusi mox šahi zebost
Arusi mox mohi zebost
Arusmox kati nekqadam vot,
Arusmox šahipi payvand vot.

Тарҷума:

Модар: Салом гӯем, арӯсу домодро!
Салом гӯем, Лайлию Мачнунро!

Арӯс: Алайкум мадори дилҳо,
Алайкум мадори дилҳо!

Модар: Хонаву дарамро ба шумо баҳшидам,
Зару зеварамро ба шумо баҳшидам.
Сарсабзи хона бошеду дилозор набошед,

Шому сахар чун мох зебо бошед!
Салом гӯем арӯсамонро,
Салом гӯем арӯсамонро!
Арӯс: Алайкум мадори дилҳо,
Алайкум мадори дилҳо!

Модар: Арӯси мо зеби хонаи мо дорад,
Арӯси мо зеби тахти мо дорад.
Арӯси мо зеби шаҳи мо дорад,
Арӯси мо зеби моҳи мо дорад.
Арӯси мо дар хонаи мо некқадам бошад,
Арӯси мо ба шаҳи мо пайванд бошад!

Ҳангоми саломномаҳои орзуи нияти нек, дуҳои модар
барои навхонадорон низ аз тариқи назм баён мешавад, ки
намунаашро дар поён меорем:

Модар: Килинат шаҳимох салум жойим,
Лайлиат Маҷнунӣ салум жойим.
Илоҳим ахло пир навит,
Умришинт ширин вот, нахпито.
Илоҳим навент, офатат бало,
Саршинт ҳам навоҷ мадоро!

Modar: Kilinat šahi mox salum žoyim,
Layliyat Majnuni salum žoyim.
Ilohim ahlō pīr navit,
Umrišint širin vot, napito!
Ilohim navent, ofatat balo,
Saršint ham navot, madoro!

Тарҷума:

Модар: Келину шаҳамонро салом гӯем,
Лайлию Маҷнунро салом гӯем!
Илоҳо ҳеҷ гоҳ пир нашавед.
Умратон ширин бошад, то бошед,
Илоҳо набинед, офату балоро,
Саратон ҳам набошад, мадоро!

Бибиойтун аз ҷой бархеста ба ҷӯдасти худ мисли асп савор
бо сурудани ин нақорот ҳамаро ба рақс даъват мекунад

Ҳала-ҳала, хух-хух ҳо-вах,
Ҳала-ҳала, хух-хух ҳо-вах!

Пас аз ин арӯсу домодро ба майдончаи рақс хонда, онҳоро
се бор гирди гулхан давр мезанонанд.

Пеш аз вориди хона гаштани арӯсу домод хозирин “нишона,
нишона” гуфта, фарёд мезананд, ва домод аз ҷебаш ду нисона –
яке бучули оху, ханҷар ё бозубанд (бучули оху), ки нисони писар
аст ва дигаре *вармота* -- мӯҳра ва дастпона, ки нисони духтар
аст, бароварда бо нисони меҳру муҳаббат ба арӯс инъом
мекунад. Маросими эҳдои нисона дар баъзе маҳалҳо аз байн
рафтааст, аммо дар деҳаҳои Куктеппа, Кокултеппа, Зуманд ва
Сафедораку Гароби ноҳияи Варзоб ва баъзе деҳоти Ягноб ҳанӯз
побарҷост, онро бештар дар гаҳвора нигоҳ медоранд.

Арӯсу домод пас аз вуруд ба зери чодар (чимилик) аз
ширинобе, ки барояшон омода кардаанд, мечашанд ва
боқимондашро ба духтарону писарон медиҳанд, то ки онҳо низ
чашида ба муроду мақсадашон расанд. Дар ин бора муҳаққиқи
шугуну боварҳои фолклори тоҷик Д. Раҳимӣ дар рисолаи хеш
маълумот додааст, ки дар зери чодари арӯсӣ ба арӯсу домод ҳар
гуна хӯрданиҳои ширин ба монанди мавиз, ғулинг, қанду
қандалот, ҳалвои аз тути хушктайёршуда, оби ширин ва ғайраро
мечашонанд, зеро ки ширинӣ рамзи ширину бомуҳаббат
гузаштани ҳаёти ҷавонони навоила мебошад.⁶⁹

Занҳое, ки ҳамроҳи арӯс омаданд (янғаҳо), висоли арӯсу
домодро танҳо дар рӯзҳои неки ҳафта душанбе, панҷшанбе ва ё
ҷумъа иҷозат медиҳанд, зеро ба ақидаи мардум, танҳо дар ҳамин
рӯзҳо аз онҳо тифли нек ба дунё меояд ва бадӣ аз дилҳо дур
мешавад. Рӯзи дигар маросими келинбинон шурӯъ мешавад ва
хешу ақрабо ва ҳамсояҳо ба табрики навхонадорон меоянд.
Чодари арӯс ё чимиликро се рӯз нигоҳ медоранд. Ва пас аз ин
маросими *чимилиқканон* баргузор гардида аввалан як зани
поқдомони бадавлат кӯдаки навзоди хешро лӯлак – *lulak* яъне
кӯдаки навзоди худро ба огуши арӯс мемонад, пас аз ин химчаи
тарро луфтак карда ба огуши арӯс мемонад яъне ба мисли ҳамин

⁶⁹ Д. Раҳимӣ. Шугун ва боварҳои мардуми тоҷик. Душанбе: «Озар-2000». 2004.
сах. 100.

модар серфарзанд шавад. Ва занҳои деҳа дар ин базм ширкат мекунанд ва ба ин муносибат зиёфате ороста мешавад.

Пас аз як ҳафта дар рӯзи сешанбе модари арӯс дар зарфе орд гирифта, ба пеши арӯс мегузорад ва арӯс бо он шир, маска, об ва намак омехта, Ҳамир мекунад ва дар танӯр нону кулча мепазад. Ҳамин ки нон пухт, аҳли хонавода ва ҳамсоёҳо аз он ҷашида ба ҳунари арӯс баҳо медиҳанд.

Як хусусияти хоси ҷашни арӯсии ягнобиён ин аст, ки дар он ҳам унсурҳои маросими тӯйи мардуми кӯҳистон ва ҳам тоҷикони водинишин ба назар мерасад. Масалан, дар гирди оташ гардонидани арӯсу домод маросими хоси ҷашни арӯсии тоҷикони водии Ҳисор ва баъзе навоҳии шимол буда, дар манотиқи кӯҳистон ба назар намерасад, аммо баъзе аз русум, аз ҷумла орд пошидан ба китф, баръакс, хоси навоҳии кӯҳистон буда, дар байни тоҷикони водинишини шимол ва марказ маъмул нест. Ба китф орд пошидани пеш аз сафар ё шурӯи ягон маросим одати қадимӣ буда, ба бовару ақидаҳои қабл аз ислом марбут. Ин расм дар бисёр маҳалҳои кӯҳистони Тоҷикистон, аз ҷумла дар Бадахшон низ маъмул аст. Таҳқиқи расму ойинҳои марбут ба ҷашни арӯсии мардуми Ягноб барои равшан намудани бисёр масъалаҳои таърихи тамаддуни эронӣ ва этногенези онҳо кӯмак хоҳад кард.

ЗАРБУЛМАСАЛ ВА МАҚОЛҲО

Зарбулмасал дар фолклори Ягноб ҳарчанд ба таври ҷудогона мавриди таҳқиқ қарор нагирифта бошад ҳам, лекин намунаҳои он дар асарҳои ягнобшиносон М.С. Андреев⁷⁰, Е.М. Пешерева, А.Л. Хромов⁷¹ ва дигарон оварда шудааст. Ҳамчунин ин масъала диққати соҳибони ин забонро ба худ ҷалб карда, маводи фаровоне гирдоварӣ шудаанд. Аз ҷумла С. Мирзозода ва Р. Неъматов 77 адад зарбулмасалу мақолҳои ягнобиро бо шарҳу таҳлил дар фаслномаи “Номаи пажӯҳишгоҳ” ҷоп намудаанд⁷². Дар мақолаи мазкур матни зарбулмасалу мақолҳо бо вариантҳои худ омада, мавриди қорбурди онҳо нишон дода шудаанд.

⁷⁰ Андреев М.С., Пешерева Е.М. Ягнобские тексты. М.-Л, 1957

⁷¹ Хромов А.Л. Ягнобский язык. М.: 1972.

⁷² Мирзозода С., Неъматов Р. Намунаҳои аз зарбулмасалҳои ягнобӣ // Номаи пажӯҳишгоҳ. №8-10, Душанбе: 2005, сах. 211-218.

Масалан, “Аyb ках vavči? Ćuloq xar!” (Айбро кй гӯяд? Хари ланг!) нухаи дигари ин зарбулмасал чунин аст: “Аyb-i aybdar vavči” (Айбро айбдор мегӯяд).

Дар фолклори Ягноб зарбулмасалхое ҳастанд, ки мазмуни кинояро ифода менамоянд. Чунончи, “Харат” бахил кук шавонт, хари чи чулиш бизуношт. Одами чи зивокш бизуношт. (Хару [одами] мумсик ба кучое раванд, харро аз чулаш мешиносанду бахилро аз забонаш.).- ё “Лаванд хари”, “хилла”, “бадомами бухуна”, хари лавандро халла, одами бадро бахона.

Аз маводи гирдомада маълум аст, ки дар таҳаввули зарбулмасал ва мақолҳои ягнобӣ забони тоҷикӣ таъсири зиёд доштааст. Байни мардуми ягнобизабон бисёр матнҳои зарбулмасал дар ду вариант: тоҷикию ягнобӣ қорбурд доранд. Ҳатто агар дар як деҳа варианти ягнобии он роиҷ бошад, дар деҳаи дигар варианти тоҷикии он дар истифода аст. Аз ин рӯ метавон зарбулмасалу мақолҳои ягнобиро ба ду гурӯҳ чудо кард 1. Зарбулмасалҳои хоси ягнобӣ; 2. Зарбулмасалҳои умумитоҷикӣ. Масалан, зарбулмасали зерин дар аксари минтақаҳои Тоҷикистон ва вилоятҳои тоҷикнишини ҷумҳуриҳои ҳамсоя маъмул аст: «Na six suxsot na kabob», яъне “На сих сӯзад, на кабоб».

Дар зарбулмасалу мақолҳо образи предметҳо, ҳодисаю амалиёт ба воситаи саноеъи бадеӣ ба мисли тавсиф, ташбеҳ, истиора, киноя, маҷоз, ташхис ва монанди инҳо офарида мешаванд. Мавзӯи зарбулмасалу мақолҳои ягнобӣ рангину пурмӯхтаво буда, дар онҳо хусусиятҳои этникӣ ва таърихӣ ҷуғрофӣ диёри Ягноб инъикос ёфтаанд.

Дар як силсила зарбулмасалу мақолҳо ҳодисаҳои иҷтимоӣ, проблемаҳои зиндагии одамон, муносибати мардум ба якдигар, танқиду мазаммати ҳислатҳои зишти инсонӣ, ба монанди кинаю адоват, бахилӣ, танбалӣ, дуруғӣ, ғайбат, ношукрӣ, мағрурӣ ва ғайраҳо таҷассуми бадеӣ ёфтаанд. Ин ҷо намунаҳои зарбулмасалу мақолҳои ягнобиро бо овознавишти лотинию кириллӣ ва тарҷумаи тоҷикии онҳо зикр менамоем.

- (1) Сигарай ҳафтуми осмуни сайн,
Тирошот, тик чи кашталт чакдорҷӣ.

Siyaray haftumi osmuni sayn,
Tirošot, tik ĉi kaštalt ĉakdarĉi.

Ятимро харчанд ба осмони ҳафтум барорӣ,
Агар афтад, боз аз гиребонат медорад.

- (2) Барака такиш,
Кафсанг сариш.

Baraka takiš,
Kafsang sariš,

Барака дар тагаш,
Кафсанг аз рӯиш.

- (3) Паст гап, гандай,
Шупуш чандай.

Past gap ganday,
Šupuš janday.

Гапи паст дар ганда аст,
Шабуш дар чанда аст.

- (4) Чи сопини каф,
Чи алангай дуйд.

Či sopini kaf,
Či alangay duyd.

Аз собун кафк,
Аз алов дуд.

- (5) Рупч чиркинӣ деҳ,
Тиёқ номардӣ деҳ!

Rupč čirkinī deh,
Aso nomardī deh!

Чорӯбро дар ифлосӣ зан,
Асоро ба номард зан!

- (6) Дунё нопокти бидун бозих,
И сарвар мох мирот, дузд козих.

Dunyo nopokti bidun bozix,
I sarvar mox mirot, duzd qozix.

Дунё дар дасти нопокон дар бозист,
Як сарвар мирад, дузд қозист.

- (7) И одами ҳафта ахварӣ,
Ах одам тав ҳафта хорҷӣ.

I odami hafta axvarī,
Ax odam tav hafta xorčī.

Як каса ҳафташро хӯрдӣ,
Он кас ҳафти туро мехӯрад.

- (8) Чок чи мардуми аносӣ қарзх,
Тик мардумисат гардун нарзх!

Čok čī mardumi anosī qarzx,
Tik mardumisat gardun narzx!

Чизе, ки аз мардум рӯендӣ, қарз аст,
Боз ба мардум баргاردонӣ, назр аст! (муаллиф)

- (9) Боадаби ротш нос,
Беадабӣ ротш рант.

Boadabi rotš nos,
Beadabi rothš rant.

Ба роҳи боадаб бирав,
Роҳи беадабро бирӯб.

- (10) Сад мети нам, и мети ғам.

Sad meti nam, i meti ғam.

Сад рӯзи нам, як рӯзи ғам.

- (11) Ситамнемайсат ғор, ке дав.
Sitamnemaysat ғor, ke dav.

Ба ақибат нигоҳ кун, баъд дав.

- (12) Нуғунт, нуғунт, зебш авов,
Хаш, хаш соҳибш авов.

Nuyunt, nuyunt, zebš avov,
Xaš, xaš sohibi avov.

Пӯш, пӯш, зебаш омад,
Каш, каш, соҳибаш омад.

- (13) Хари чи чумиш бизуношт,
Одамӣ чи зивокиш бизуношт.

Xari či jumiš bizunošt,
Odamī či zivokiš bizunošt.

Харро аз абзолаш мешиносанд,
Одамро аз забонаш мешиносанд.

- (14) Чи жояки баҳра аварӣ,
Ришат такка нақун.

Či žoyaki bahra avarī,
Riшат takka nakun.

Аз хондан баҳра бурдӣ,
Ришатро [чун] такка нақун.

- (15) Хушру ках!
Хушру наҳах, ки адабш аст.

Xušru kax!
Xušru nahax, ki adabš ast.

Зебо кист?
Зебо ҳамонест, ки адаб дорад.

- (16) Некиш пай нааварӣ,
Чо даст ван куништ?

Nekiš pay naavarī,
Čo dast van kuništ?

Некиашро пай набурди,
Чаро дастатро дароз мекунӣ?

- (17) Ёибирдаки қадш и вачабих,
И гап даруниш дас вачабих.

γibirdaki qadš i vajabix,
I gap daruniš das vajabix.

Одаме, ки қадаш як вачаб аст,
Як гап дар дарунаш даҳ вачаб аст.

- (18) Эхи адеҳим, вафр акаф.
Дивари адеҳим, девол акаф.

Ehi adehim, vafr akaf.
Piwari adehim, devol akaf

Яхро задам, барф кафид,
Дарро задам, девор кафид.

- (19) Ғар кан, маъдан нос!

γar kan, ma'dan nos!

Кӯҳ кану маъдан гир!

- (20) Ашури чатрорӣ,
Такт пахолу сарт холи.

Ašuri čatroṛī,
Takt paxolu sart xolī.

Ашури мағрур,
Тағат пахолу сарат холи.

- (21) Қарғаки хун туй аст,
Туйи гуш, гушаки аст.

Qaryaki xun tuy ast,
Tuyi yuš, yušakī ast.

Дар айлоқи кӯҳӣ туй аст,
Туяшон гӯш ба гӯш аст.

- (22) Ках кунот, лакар-лукур,
Ту чи ман ситам кун, тамбур.

Kax kunot lakar-lukur,
Tu či man sitam kun tambur.

Кӣ кунад, лакар-лукур,
Ту аз паси ман занӣ тамбур⁷³.

- (23) Шер авур, адивар,
Руба ҷамъ акун.

Šer avur, adivar,
Ruba jam' akun.

Шер оварда, даровард,
Рӯбоҳ ҷамъ кард.

Шер бунӣ кунот,
Руба кашунот.

Šer buni kunot?
Ruba kašunot

Шер посбони кунад,
Рӯбоҳ кашонад.

- (24) Лапт ҷуча нанос,
Зивокт чумча.
Lapt čuča nanos,
Zivokt čumča.

⁷³ Яъне ки гуноҳро дигаре кардаасту ту маро овоза мекунӣ.

Лабатро гунча нагир,
Забонатро чумча.

- (25) Мори зивок ахашӣ,
Гапт апухс, домулло,

Mori zivok ахаši,
Gapt апухс, domullo,

Морро забонашро кашидӣ,
Гапат мепазад, домулло.

- (26) Кишоки чи нухшуриш,
Бад одами чи подаймуниш.

Kišoki či nuxšuriš,
Bad odamiči podaymuniš.

Барзаговро аз нӯшхораш,
Одами бадро аз поймонаш.

- (27) Чи фуртуннтай⁷⁴ чо умед?

Či furtunnay čo umed?

Аз дузд чи умед?

- (28) Зивокш булбул- хатш дул, дул.

Zivokš bulbul- xatš dul, dul.

Забонаш булбул, худааш магрур.

- (29) Газзакиш хафш икташ.

Ани набизунчӣ.
Gazzakiš xafš iктаš.
Ани набизунҷӣ.

⁷⁴ Фуртуннай – дар забони ягноби вожаи махфӣ буда, ба маънои горатгар ё дузд омадааст.

Худахро шинохтааст,
Дигар намешиносад.

- (30) Поддат авипи ван накун,
Фирунта шарманда вишт.

Poddāt avipī van nakun,
Firunta šarmanda višt.

Пойатро ба вай дароз накун
Пагоҳ шарманда мешавӣ.

- (31) Лапт лес, ке гудар.

Lapt les, ke gudar.

Лабатро лес, баъд гузар.

- (32) Хапит ғор, ке гап деҳ.

Harit ғor, ke gap deh.

Ба худат нигар, баъд гап зан.

- (33) Аспи чи тозиш фаҳмошт.
Одами чи казобизиш фаҳмошт.

Aspi ċi toziš fahmošt.
Odamī ċi kazobiziš fahmošt.

Аспро аз тохтанаи мефаҳманд.
Одамо аз гуфтораш мефаҳманд.

- (34) Аком аст, сарш сечӣ, асрай ҳичӣ.

Akom ast, sarš seċī, asray hiċī.
Бародарам сарбаланд, дар хазинааш ҳеҷ қиз.

- (35) Бадхуӣ гови давош шаппат қамчин.

Badxu jowī davoš šapat qamċin.

Гови бадхӯро давояш говроначӯбу қамчин.

- (36) Рубай чи арқаш чакдорост,
Заифай чи диравш чакдорост.

Rubay ċi arqaš ċakdorost,
Za'ifay ċi diravš ċakdorost.

Рубоҳро аз пушташ медоранд,
Занро аз мӯяш медоранд.

- (37) Инчак беор мортит чави безор.

Inċak beor mortit ċavi bezor.

Аз занакӣ беор мард аз вай безор.

- (38) Хапи даст гул воти,
Дусти минат дуйр воти.

Xapi dast gul voti,
Dusti minat dyur voti.

Дастӣ худ гул бошад,
Миннати дӯст дур бошад.

- (39) Мир! Белакит зур тифар.

Mir! Belfkit zur tifar.

Бимир, аммо белакатро⁷⁵ кор фармой.

- (40) Бойи пулла бойи пуллайпи нидчӣ.
Boyi pulla boyi pullaypi nidċi.

Бой бо бойбача менишинад.

- (41) Ҳарбак нахвар, рутат пуча вичӣ.

⁷⁵ Белак – шонаи паси даст

Harbak naxvar, rutat pučša viči.

Саросема нахӯр, ки рудаат канда мешавад.

- (42) Зури чи камзури пурс.

Zuri či kamzuri purs.

Зӯрро аз камзӯр пурс.

- (43) Дуной чи нодуни пурс,
Кури чи веннай пурс.

Dunoy či noduni purs,
Kuri či vennay purs.

Доноро аз нодон пурс,
Нобиноро аз бино пурс.

- (44) Гули вудш адуғушим,
Муйши варакш.

Guli vudš aduғušim,
Muyši varakš.

Гулро аз бўяш шунидам,
Мушро аз бурданаш.

- (45) Маслук чи шов зоғи пурс,
Тиллоҳ чи калламуйши пурс.

Masluq či šov zoғi purs,
Tilloh či kallamuyši purs.

Мурдорро аз зоғи сиёҳ пурс,
Тилло аз калламуш пурс.

- (46) Ғиривак чи китоби,
Тирак чи азроили.

γirivak či kitobi,
Tirak či azroili.

Донистан аз китоб,
Рафтан аз азроил.

- (47) Гадо гадойпй, раҳмш худойипй.

Gado dadoypt, rahmš xudoyipī.

Гадо бо гадо, раҳмаш бо Худо.

- (48) Пуллай роякш,
Бивай ковакш.

Pullay royakš,
Bivay kovakš.

Кӯдакро гиристанаш,
Беvaro кофганаш.

- (49) Зойи шер,
Майни ҳама сер.

Zoyī šer,
Mayni hama ser.

[Дехқон] дар замини кишт – шер,
Дар деҳа ҳама сер.

- (50) Кут и остунай горҷй.

Kut i ostunay γorčī.

Саг як остонаро нигоҳ мекунад.

- (51) Дилим бозий,
Чи арким ҳама розй.

Dilim boziy,
Či arkim hama rozī.

Дилам дар бозӣ,
Аз корам ҳама розӣ.

(52) Гап чи пуллай пурс.

Gap či pullay purs.

Гапа аз кӯдак пурс.

(53) Руччат пета,
Зивокт васта.

Ručcat peta,
Zivokt vasta.

Даричаат кушода,
Забонат баста.

(54) Майшиним тишпа,
Хатим ғирга.

Mayšinim tišpa,
Xatim ǵirta.

Дугам турш,
Худам беҳуш

(55) Калетот чи чуғзи пурс,
Оботит чи булбули пурс.

Kaletot či čuyzi purs,
Obotit či bulbuli purs.

Вайронаро аз чуғз пурс,
Ободиро аз булбул пурс.

(56) Харат аспим бекор,
Чи ман ҳама безор.

Хару аспам бекор,
Аз ман ҳама безор.

- (57) Сандал, сандал авово ёрим,
И малиантар авов ёрим.

Sandal, sandal avovo yorim,
I maliantar avov yorim.

Зӯри базӯр омад ёрам,
Як пурхӯр омад ёрам.

- (58) Мушак, мушак хипарим авур
Зоғак, зоғак шакарим авур.

Mušak, mušak xiparim avur
Zoyak, zoyak šakarim avur.

Мушак, мушак хабар овардӣ,
Зоғак, зоғак шакар овардӣ.

ЧИСТОНҲО

Чистон яке аз қадимтарин жанрҳои адабиёти шифохӣ буда, дар ҳаёти маънавии мардум ҷойи муайян ва вазифаҳои иҷтимоии худро дорад. Чистонро дар забони яғнобӣ бо истилоҳи *вирвирик* ном мебаранд, ки маънояш “ёфталик” аст.

Чистонҳои фолклори Яғноб аз ҷиҳати мавзӯӣ ва мазмун хеле гуногун буда, образҳои ҳодисаҳои табиат, ашёи рӯзгору олотҳои меҳнат, паррандавгону даррандагон, ҳашарот, олами наботот ва ҷирмҳои осмониро дар бар мегирад. Дар як силсила чистонҳои нав образҳои нав ифода ёфтаанд, ки натиҷаи тарақиёти илму техника ва ҷамъияти инсонӣ мебошанд, яъне доираи мавзӯи чистонҳо ҳамеша дигаргун ва васеъ шуда меистад. Масалан, электрик, телефон, самовар, радио, телевизион, видео, канкулятор, компютер ва ғайра.

Дар ифодаи мазмунӣ чистонҳо санъатҳои бадеӣ ба мисли киноя, маҷоз, муболиға, ташбеҳ, киноя, ташхис ва ғайра истифода мешаванд. Масалан, дар чистони “Du akot viroti yavotsint duyr yorost payavotsint payorost” (Ду бародар хоҳанд, ба дур нигоҳ мекунанд, нахоҳанд нигоҳ намекунанд. Ҷавоб: чароги мошин) киноя аз “ду бародар” ду чароги мошин буда, нигоҳ карданашон санъати маҷоз мебошад.

Чистонгӯиву чистонёбӣ дар фолклори Ягноб ба монанди мусобиқае сурат мегирад. Чунончи, як гуруҳ бачаҳо ё духтарон ҷамъ шуда, яке чистоне мегӯяд ва ҷустуҷӯи ҷавоби он сар мешаваду дигарон ҳар гуна предметҳоро номбар мекунанд. Агар наёбанд, гӯянда мепурсад, ба ивази ҷавобаш ба ман чӣ медиҳед? Агар чизе диҳед, ҷавобширо мегӯям. Яке гӯсфанд, дигаре буз, сеюмӣ шаҳри Москва ро медиҳам, мегӯянд. Кадомаш ба гӯянда маъкул шавад, баъд ҷавобширо мегӯяд.

Дар мусобиқаи чистонёбӣ бачагон барои зуд ёфтан кӯшиш мекунанд, касе ки ҷавоби чистонро зуд ёбад, гӯяндаи чистон ўро таърифу тавсиф карда мегуфт: *қанд хӯр, (қандт хвар), ба падарат раҳмат (падарит раҳмат), илҳомат кам нашавад (илҳомт кам навоит)* ва монанди инҳо.

Дар вақти чистонёбӣ, агар чистон душвор бошад, аз гӯяндаи чистон баъзе нишонаҳои ҷавобро мепурсанд. Саволҳо одатан ин тавр мешаванд: «Чондор ё бечон?!», «Хонагӣ ё саҳроӣ?», «Ҳаракат мекунад, ё не?» ва ғайра.

Чистон барои кӯдакону наврасон дар бобати тарбияи завоки бадеӣ, парвариши зеҳнии кӯдакон, барои баланд бардоштани савияи дониши онҳо аҳамияти калон дорад. Аз ин рӯ ин жанр то ба имрӯз дар байни мардуми Ягноб мустаъмал мебошад. Дар зер намунаҳои чистонҳои фолклори Ягноб манзури хонандагон мегардад.

- (1) Ийоч аст даст камайш, вар ройчи,
Оби дидаш пирасхсҷӣ. (қалам)

Iyoč ast dast kamayš, var royči,
Obi didaš piroxsčī. (qalam)

Як чиз хаст, даст ба гарданаш барӣ, мегирад.
Обии дааш мемонад. (қалам)

- (2) Виротат акоӣ кативик, хаё ху,
Калитш топ тифар, ҳамока шуку шук.
(радио, телевизион)

Virotat akoy kativik, hayo hu,
Kaliťš top tifar, hamoka šuku šuk.

Бародарон, дар хама хона ҳаё ху,
Калидашро тоб диҳӣ, хама ҷой оромӣ.
(радио, телевизион)

- (3) Замини шип-шипай мирум,
Сигнай ғирт, ғиртай мирум.

Zamini šip-šipay mirum,
Signay ǵirt, ǵirtay mirum.

Дар шип-шипӣ замин мурам,
Дар чархаи гардун, гардун мурам.
(нашму калоба, ришта)

Дар адабиёти шифоҳии мардумӣ бисёр чистонҳо дорон
вазну қофия буда, онҳо ба ду вазн: арӯз ва вазни хичой эҷод
шудаанд. Масалан, чистони зерин дар вазни хичой гуфта
шудааст.

(4) Сарш пича,
Такш пита. | Sarš piča,
Takš pita, | Сараш тоқча,
Тағаш кушода.
(кулӣ ⁷⁶) |
|------------------------------|--------------------------|--|

- (5) Сариш кашкулак,
Такиш тифор подак.
(сангпушт)

Sariš kaškulak,
Takiš tifor podak.

Дар сараш коса,
Дар тағаш чор пой. (сангпушт)

- (6) Сар кун, жояк, на саршаст, на так, на ахирун,
Ҳама ёҷунот, тик нағирив, тик навир ахирун.

Sar kun, žoyak, na saršast, na tak, na axirun,
Hama yočunot, tik naǵiriv, tik navir axirun.

⁷⁶ Кулӣ – ҷои махсус барон ниғаҳдории орд ва ё галла

Хонданро сар кун, он на сар дораду на таг, на охир,
Ҳамаро омӯзонад, боз надонӣ, боз наёбӣ охир.

(илм)

- (7) Зард гов чи кабуд гови чукайрчӣ. (оп)

Zard gov či kabud govī čukayrčī. (op)

Гови зард аз гови кабуд метарсад. (об)

- (8) Опи́и руга́хи и чупа́й гапша. (оши бурида)

Opī rugahi i čupay ǵašša.

Дар рӯи об як бандча зувол. (оши бурида)

- (9) Иёч асти чиликт ручахиш мун,

Ақлш нест ақл живорчӣ.

Саркалаш нест, саркала живорчӣ,

Ғурдаш нест ғурда живорчӣ,

Ҳисобт кунчӣ, буд тифорчит.

(калькулятор)

Iyoč asti čilikt ručahiš mun,

Aqlš nest aql živorčī.

Sarkalaš nest, sarkala živorčī,

ǵurdaš nest ǵurda živorčī,

Hisobot kunčī bud tiforčit. (kalkulyator)

Як чизе аст, ки ангушт ба рӯяш барӣ,

Ақл надорад ақл мебарорад,

Сар надорад, сар мебарорад,

Чашм надорад, чашм мебарорад,

Ҳисоб карда медихад. (калькулятор – ҳисоббарорак)

- (10) Иёч асти гуштиш замини чуктагӣ. (рена)

Iyoč asti ǵuštīš zamini čuktagī. (rena)

Чизе ҳаст, ки гушҳояш дар замин кӯфтагӣ.

(чукрӣ)

- (11) Ийоч асти даст ғушакиш вар тавуш тафорчӣ,
Неки чи ҳамока хипарш аст. (радио)

Iyoč asti dast ғušakiš var, tavuш tiforčī,
Neki či hamoka хiparш ast. (radio)

Чизе ҳаст, ки даст ба ғушакаш бари садо медихад,
Лекин аз ҳама ҷойҳо хабардор аст. (радио)

- (12) Бобойм бидунш васта,
Подай такиш ғурмаста. (ҷархай дорк)

Boboym bidunш vasta,
Poday takiш ғurmasta. (čarxay dork)

Бобома маёнуш баста,
Дар таги пош маска. (ҷархҷуб)

- (13) Ийоч асти, носчи ката катай,
Рихсунчи майда, майдай. (элак)

Iyoč asti, nosči kata katay,
Rixsunči mayda? Mayday. (elak)

Чизе ҳаст меғирад, калон-калон,
Мерезад майда, майда. (элак)

- (14) Чи ғар авес, бало нах,
Балош вовомишт, бало нах.
Ҳама акун яксун,
Подай такиш ҳайрун. (тарма)

Či ғar avec, balo nax,
Baloш vovomiшт, balo nax.
Nama akun yaksun,
Poday takiш hayrun. (tarma)

Аз кӯҳ фаромад, бало нест,
Бало меғуем, бало нест.
Ҳамаро қард яксон.
Дар таги пойаш ҳайрон. (тарма)

(15) Лапш салла.
Кунш пата. (кала)

Lapš salka,
Kunš pata. (kala)

Лабаш салла,
Кунаш ҳамвор. (кӯза)

(16) Вита атир, вита нах,
Тута атир, тута нах.
Ҳалқа атир, ҳалқа нах,
Раск атир, раск нах. (мор)

Vita atir, vita naх,
Tuta atir, tuta naх.
Halqa atir, halqa naх,
Rask atir, rask naх. (mor)

Банд рафт, банд нест,
Най рафт, най нест,
Қач рафт, қач нест,
Рост рафт, рост нест. (мор)

(17) Рахш васта,
Кунш дук. (кулӣ)

Raxš vasta,
Kunš duk. (kulī)

Даҳонаш баста,
Кунаш сӯроҳ. (кулии ордгирӣ)

(18) Гунг бобом, гумбаст акун,
Сарш сала, хатш вафра, сапед
Чи замин аниж, ялтарост акун. (хорҷак)

Gung bobom gumbast akun,
Sarš sala, xatš vafra, saped,
Či zamin aniž, yaltorast akun. (xorčak)

Бобои гунгам гумбаст⁷⁷ кард,
Сараш сала, худаш барфак.
Аз замин баромад, ялтараст кард⁷⁸.

(хорч, замбуруғ)

- (19) Рахш ялах, манаҳш тах,
Икат дуйки партовчй ҳамаш панаҳ.

(хутанай дули ғалла)

Raxš yalah, manahš tah,
Ikat duyki partovčī hamaš panah. (xutanay duli ғalla)

Дахонаш кушода, манаҳаш тах.
Як то-ду то мепартояд, ҳамаш пинҳон.

(дули осиеб)

- (20) Бобом шикори аниж,
Инур чутти аву, бебарор аниж.

(руба)

Bobom šikori aniž,
Inur čutti avu bebaror aniž.

(ruba)

Бобом ба шикор баромад,
Имрӯз чи хел шуд, бебарор баромад.

(рӯбох)

- (21) Тирай акот вироти,
И мехи ругаҳи тоб хварошт.
Вахтмох аниқ нишун тифорчи.

(ақрабакҳои соат)

Tirai akot viroti,
I mexi rugahi tob xvarošt,
Vaxtmox aniq nišut tiforči.

(aqrabakhoi soat)

Се бародарон ҳамроҳ,
Дар рӯи як мех давр мезананд,
Вақтро аниқ нишон медиҳанд.

(ақрабаки соат)

⁷⁷ Гумбаст – садон тақиндӣ.

⁷⁸ Ялтараст кард – дурахшид

(22) Иш вовчй вой сарим,
Иш вовчй вой дилим. (сутум)

Iš vovčī voy sarim,
Iš vovčī voy dilim. (sutum)

Яке гӯяд, вой сарам,
Дигаре гӯяд вой дилам. (сутуну болор)

(23) И чиз асти,
Кунипиш чоҳ ковчй. (хуганай тир)

I čiz asti,
Kunipiš čoh kovčī. (xutanay tir)

Як чиз аст,
Ба кунаш чоҳ мекобад. (тири осёб)

(24) Чағзи ғор, чағзати ғор,
Катай рити ҳурмати ғор.

Čayzi ғor, čayzati ғor,
Katay riti hurmati ғor.

Қазза бин, қаззаста⁷⁹ бин,
Пеши калонон ҳурмата бин. (қалама)

(25) Намад-намади сурхи лашкарй,
Такия бикун, бингарй,
Љумла чаҳон ҳабар кунй. (тӯй)

- (26) Як чиз ҳаст, пасаша ниғоҳ накарда, меравад.
Пагоҳ боз аз ҳамон қояш мебарояд.
(Офтоб)

(27) Як чиз аст ҳарра⁸⁰ карда,
Љунон лагаткӯбаш мекунанд.
Ба ин тараф, ба он тараф мебаранд,
Боз дар таги пой одамон ҳозир аст. (намад)

⁷⁹ Қаззаст – салон таклидии пухтани қалама аст.

⁸⁰ Ҳарра – гелондан

(28) Як чиз аст, баҳор шуд,
Дар сараш нумоли кабуд мебандад.
Зимистон, ки шуд нумоли⁸¹ сафед мебандад.
(замин)

(29) Борун омад, борунак омад,
Чакқаш нашавед⁸², гирёнчак⁸³ омад.
(шабнам)

(30) Ду пахлавун дар миёнашун доранд як камун.
(чуфти барзагов)

(31) Аспи хангӣ, давр мезанӣ, дар як тангӣ. (чувоз)

(32) Зард гилем, зардча гилем,
Чи ҳамай вазнинтар гилем. (ғалла)

Zard gilem, zardča gilem,
Či hamay vaznintar gilem. (yalla)

Зарди зардча гилем,
Аз ҳама вазнинтар гилем. (ғалла)

(33) И йоч астӣ, нипидот,
Рафидай доди ҷогоҳ носҷӣ. (сутур)

I yoč astī, nipidot,
Rafiday dodi jogoh nosčī. (sudur)

Як чиз аст, агар хоб кунад,
Мисли рафида ҷой мегирад. (гӯсфанд)

(34) Ҳа, лунда, ҳа, лунда,
Подаш ҷаркунда. (гушвара)

Ha, lunda, ha, lunda,
Podaš jarkunda. (gušvara)

⁸¹ Нумол – руймол.

⁸² Чакқаш нашавед – даст нарасел

⁸³ Герунчак – касе ё тифле, ки зуд-зуд мегирад. (лахчан д. Сарҳал)

Ха, лунда, ха, лунда,
Пояш чаркунда. (гүшвора)

- (35) Ийоч шов хорчй,
Сафед живарчй. (хутана)

Iyoč šov xorčī,
Safed živarčī. (xutana)

Як чиз сиёҳ мехӯрад,
Сафед мебарорад. (осиёб)

- (36) Осмуни рангин,
Такш шову
Бидунш рангин. (чуван)

Osmuni rangin,
Takš šovu
Bidunš rangin. (čuvan)

Осмони рангин,
Тагаш сиёҳу
Миёнаш рангин. (дег)

- (37) Хатш атир,
Нипешинш чи ситамш.
Hatš atir,
Nipešinš či sitamš.

Худаш рафт,
Наберааш аз пасаш. (соя)

- (38) И теги ду рункатай. (найс)

I teyi du runkatay. (nays)

Дар як тег ду баррахона. (бинй)

- (39) Паст каои, мастак курра (муйш)

Past koyi, mastak kurra. (muš)

Огили пастак,
Курраи мастак. (муш)

- (40) Физиндарак меҳмун
Лаксчӣ, ит дивари, ав диварӣ. (муйш)

yizindarak mehmun
Laksčī, it divari, av divarī. (muš)

Меҳмони шикамкалон
Меғардад ба ин дарак бо он дарак. (муш)

- (41) Иёҷ асти тоқ авов,
Подотши тиёқ авов. (ҳилоли мурғ)

Iyoč toq avov,
Podošt tiyoq avov. (hiloli murğ)

Як чиз ҳаст, ки тоқ омад.
Пояш мисли таёқ омад. (мурғи ҳилол)

- (42) Ийоч астӣ, деҳчӣ опи гударт,
Танаш тан навичӣ. (соя)

Iyoč astī, dehčī opi gudart,
Tanaš tan navičī. (soya)

Як чиз аст, агар аз об гузар кунад,
Ягон ҷои баданаш тар намешавад. (соя)

- (43) Авд акотт виротӣ и болиштӣ сар муношт.
(кати болор)

Avd akott virotī i bolištī sar munošt. (kati bolor)

Ҳафт бародарон дар як болин сар мемонанд (болори хона)

- (44) Чи сар авес, хужо – хуж,
Таки авушт, мучо – муч. (тарма)

Či sar aves, hužo – huž,
Taki avušť, mujo – muj. (tarma)

Аз боло омад хужо-хуж,
Дар зер истад пуро-пур. (тарма)

(44) Ийоч астї, вайш хорчї, ғалла живорчї.
(комбайн).

Čyoz astї, vayš xorčї ǵalla živorčї.
(kombayn).

Як чї аст алаф мехўраду гандум мебарорад. (комбайн).

(45) Ийоч асти, иш хишап нижчї, иш метї нижчї.
(хўрат махтоб)

Iyoč asti, iš xišap nižčї, iš metї nižčї. (xūrat mantob)

Чизе аст, яке шаб мебарояд, дигаре рўз мебарояд.
(мохтобу офтоб)

(47) Милдиракт чї кусар ахантор. (ситора)

Mildirakt čї kusar axantor. (sitora)

Чизе ҳаст, ки аз болои бом механдад.
(ситора)

(48) Ду акот вироти лаптишинг риша. (ғурда)

Du akot viroti laptišint riša. (ǵurda)

Ду бародар, лабашон пур аз риш. (чаши)

(49) Сарш санг орта парунчї,
Такш оп оп парунчї. (хутона)

Sarši sang orta parunčї,
Takš op op parunčї. (xutona)

[Дар] рӯяш санг орд мепошад,
[Дар] тагаш об об мепошад. (осиёб)

- (50) Сарш саласара,
Ритш вузсара,
Ришаш такка,
Дараш пизза,
Бидуниш йарта,
Дастш мирда,
Хорчй чи маърака.
(шахсони баднафси пешвои маъракаҳо)

Sarš salasara,
Ritš vuzsara,
Ritaš takka,
Daraš pizza,
Biduniš yarta,
Dastš mirda.

Сараш саламонанд,
Рӯяш бузмонанд,
Ришаш такка,
Шикамаш дам,
Дар миёнаш кафан,
Дар дасташ мӯҳра,
Мехӯрад аз маърака.

(шахсони баднафси пешвои маъракаҳо)

- (51) Хув- хув кунот бобом,
Олови пуф кунот бобом. (шамол)

Huv- huv kunot bobom,
Olovi puf kunot bobom. (šamol)

Хув- хув кунад бобом,
Алова пуф кунад бобом. (шамол)

- (52) Лашкаркаши акош.
Хама чи ситам ор катор,
Ротивик тирошт бемалол. (серка, вуз)

Laškarkaši akoš.
Hama či sitam ar qator,
Rotivik tirošt bemalol. (serka, vuz)

Бародари лашкаркаш,
Ҳама қатор аз пасаш,
Мераванд роҳ бемалол. (серка, буз)

- (53) Ниҳипти кунимишт ошноӣ,
Аҳ нашвот дилиш ошноӣ. (душман)

Nihipti kunimiš ošnoī,
Ah našvot diliš ošnoī. (dušman)

Ҳамин қадар кунам ошноӣ,
Ҳаргиз нашуд дар дилаш ошноӣ. (душман)

- (54) Тирум, тирчӣ,
Уштум, уштчӣ. (соя)

Tirum, tirči,
Uštum, uštči. (soya)
Равам, меравад.
Истам, меистад. (соя)

- (55) Чи замин нижчӣ, руташ кашол,
Мадорш нест, панчаш ит парай ав парай кашол,
Ҳар и дастиш и ҳамели мирда кашол.
(ангур)

Či zamin nižči, rutaš kašol,
Madorš nest, panjaš it paray av paray kašol,
Har i dastiš i hameli mirda kašol. (angur)

- Аз замин мебарояд, рӯдааш кашол,
Қувват надорад, панчаҳояш дар ин тараф, дар он тараф
кашол.
Дар дасти ҳар яки он як ҳамел муҳра кашол. (ангур)

- (56) Мурғаки мирум, мурғаки холдори мирум,
И мет кати нах, сахро ба сахрош венум.
(мурғи ҳилол)

Muryaki mirum, muryaki xoldori mirum,
I met kati nax, sahro ba sahroš venum.
(muryi hilol)

Мурғак-ба мурам, мурғаки холдор-ба мурам,
Як рӯз дар хона нест, сахро ба сахрояш бинам.
(мурғи ҳилол)

- (57) И ёч асти, ғари ғурташ дехта ниста. (кунта)

I yo časti ғari ғurtaš dehta nista. (kunta)

Як чиз аст, ки дар кӯҳҳо нишастааст. (кунда)

- (58) Паст ғанов, пастак ғанов,
Хишап вотӣ, чи ҳамай баланд ғанов.

(гувора).

Past ғанov, pastak ғанov,
Xišap votī, či hamay baland ғанov. (guvora).

Паст хоб аст, пастак хоб аст,
Шаб шавад, аз ҳама баланд хоб аст. (гахвора)

- (59) Тирт-тирт астӣ фирфиракӣ
Гирт-гирт, астӣ, фирфиракӣ
Хапиш рафтиш таърифш астӣ, фирфиракӣ.

(чарха)

Tirt-tirt astī firfirakī
γirt-γirt, astī firfirakī
Xapiš raftiš ta'rifš astī, fir firakī (čarxa)

Тирт-тирт дорад фирфирак,
Гирт- гирт дорад фирфирак.
Дар рафти худ таъриф дорад, фирфирак.
(чархи ресмонресӣ)

(60) Лехна, лехна, пата лехна.
Тиракш чигнай мета. (лижа)

Lexna, lexna, pata lexna.
Tirakš čignay meta. (liža)

Лағжонак, лағжонак, паҳнак лағжонак.
Рафтанаш мисли чигина лағжонак.
(лижа)

(61) Бало авес, ҳама ахвар, дарё авес. (сел)

Balo aves, hama axvar daryo aves. (sel)

Бало омад, ҳамаро хӯрд, дарё омад. (сел)

(62) Панҷадор дарахт, танаш сил-силадор дарахт.
(камодак)

Panjador daraxt tanas sil-silador daraxt. (kamodak)

Панҷадор дарахт, танаш силсиладор дарахт.
(навдаи ширакамол)

(63) Койи пастак, ҳама нидот чуртак. (ҳочатхона)

Koyi pastak hama nidot čurtak. (hojatxona)

Оғили пастак, ҳама шинанд сари ду по.
(ҳочатхона)

(64) Гурдаки найзавара
Даруйниш нукра. (хуйр)

Gurdaki nayzavara
Daruyniš nuqra. (xuyr)

Гирдаки найзодор
Дарунаш нукрадор. (хуршед, офтоб)

(65) Сел авес, сел авес,
Чи даруйнш ду витай авес. (оби бинӣ)

Sel aves, sel aves,
Ĉi daruynš du vitay aves.

Сел омад, сел омад,
Аз дарунаш ду аргамчин омад. (оби бини)

- (66) Уребак, уребак тирчї,
Вироти катш рантак тирчї. (думи рӯбоҳ)

Urebak, urebak tirčī
Viroti katš rantak tirčī. (dumi rūboh)

Качак-каҷак меравад,
Додараш хона рӯфта меравад. (думи рӯбоҳ)

- (67) Фурак, фураkit мирум,
Саҳар лаксакит мирум,
На сарш аст, на пода,
На венак, навенакит мирум.
Чи беорит куйвик вот, тисак тисакит мирум.
(шамол)

Furak furakit mirum,
Saharipi laksakit mirum,
Na sarš ast, na poda,
Na venak, navenakit mirum.
Ĉi beorit kuyvik vot, tisak tisakit mirum. (šamol)

Парвоз, парвозат-ба мурам,
Саҳар гаштанот-ба мурам.
На сар дораду на пой.
Намебинї, надидант-ба мурам
Аз беорї ба кучое бошад, даромад, даромаданат-ба мурам.

- (68) Хирамаки аспти чиҳо-чиҳї. (малах)

Xiramaki aspti jiho-jihī. (malax)

Дар марғзор аспҳо паропарї мекунанд.
(малах)

- (69) Саркалаш мори саркала,
Танаш кашкулак. (косапӯшт)

Sarkalaš mori sarkala,
Tanaš kaškulak. (kosapūšt)

Сараш сари мор,
Танаш косадор. (сангпушт)

- (70) Осмуни ҷонварти кабуд қолини авеним.
(ҳавз)

Osmuni jonvarti kabud qolini avenim. (havz)

Ҷонварони осмониро дар қолини кабуд дидам.
(ҳавз)

- (71) Камаш рӯта, ави баҳша ҳамай ҳуш пӯҷча.
(зирек)

Kamaš rūta, avi bahša hamay huš pūčča. (zirek)
Гарданаш рӯда, аз барои вай ҳуши ҳама канда.
(қабқ)

- (72) Дағдага кунот йорим,
Хворакиш таййорим. (хутана, орта)

Dagdaga kunot yorim,
Xvorakiš tayorim. (xutana, orta)

Дағдага⁸⁴ кунад ёрам,
Ба хӯрданаш тайёрам. (осиёб ва орд)

- (72) Нулш пих-пиха, танаш рута, кӯнаш риша.
(ғалла)

Nulš pix-pixa, tanaš ruta, kūnaš riša. (yalla)

⁸⁴ Дағдага – садои таклидии осӣёб.

Нӯгаш сук- сук, танаш рӯда, беҳаш риш. (гандум)

(74) Ду ҳамрай ийока бекарор. (хашна).

Du hamray iyoka beqaror. (tarozi).

Ду рафик дар як чой бекарор. (тарозу)

(74) Панҷаш пата, кунаш латта. (рена)

Tanjaš pata, kunaš latta. (rena)

Панҷааш паҳн, кунаш латта. (чукрӣ, ревоҷ)

АФСОНАҲО

Афсона аз ҷумлаи жанрҳои адабиёти шифоҳии халқ буда, аз ҳобу руҳи одамай сарчашма гирифта дар ҳаёти маънавии мардум аз замонҳои қадим мавқеи муҳимро ишғол кардааст. Дар замонҳои пеш афсонагӯи ва афсонашунавӣ дар шаҳру дехот, дар

байни табақаҳои гуногуни ҷамъият, миёни бачагону занону мардон ба таври васеъ ҷорӣ буд. Дар афсонаҳо орзуи омоли мардум, муносибатҳои иҷтимоӣ ва мушкилоти мардум бозтоб мегарданд.

Мардуми Ягноб, асосан дар вақтҳои истироҳат, вақти аз қору бори зиндагӣ ғориғ гардидан, махсусан дар шабҳои дарози зимистон, дар маърақаҳои зиёфат, меҳмондорӣ ва ғайра ба афсонагӯӣ мепардозанд. Афсонаҳо барои бачагон як воситаи тарбияю тадриси инсондӯстӣ ва барои калонсолон омили саргармию фароғат ба шумор меравад.

Дар репертуари афсонагӯӣҳои Ягнобу деҳаҳои дигари ягнобинии афсонаҳои шавқангези печ дар печи сервокеаю пурмочаро ҷои асосиро ишғол мекунад. Ягнобиён гӯяндаҳои махсусдоранд, ки бо овози ғораме диққати шунавандаро ба худ ҷалб мекунанд. Чунончи, афсонаҳои тоҷикию ягнобии зерин репертуари афснагӯӣҳои ягнобӣ мавҷуданд «Гилеми қабуд», «Тоҳир ва Зухро», «Бедона ва Рубоҳ», «Бузаки чингилапо» бошанд, дар забони мардуми ягноб «Саласарак», «Дев», «Заррин мурғ», «Кӯса», «Кал», «Камбағал бой аву», «Нодонӣ», «Фотимат Сурак», «Марҷунай хумнӣ», «Некӣ нағиривишин», «Фарҳод ва Ширин», «Додой мерос» ва ғайраҳо.

Дар афсонаҳои ягнобӣ, ки зотан инъикоскунандаи асотири қадимӣ эронӣён ва таърихи гузаштаи миллати мо мебошанд, образҳои асотирии ниёғони тоҷиконро дида мумкин аст. Масалан, дар афсонаи «Заррин мурғ», падарарӯс келини ҳудахро ба зани ғирифтанӣ мешавад ва бо ин мақсад писари худро ба танӯр мепартояд. Лекин келинаш аз рӯи нияти нопоки ӯ қабӯтар шуда, парвоз карда ба шаҳри дигар меравад. Ва дар айни замон падараш сар қанону мӯйқанон, ба назди танӯр меояд, ва чунин меғӯяд: «ҳам аз келин мондаму ҳам аз писар» ва рӯй танӯрро мекушояд, писараш аз танӯр баромада ба рӯй падараш нигоҳ накарда, хонаашро тарк мекунад. Барои ёфтани ҳамсараш ба ӯ, мурғи заррин кӯмак мерасонад. Аҷоибаш ин аст, ки мурғи заррин як ҷари қаноташро ба бача медиҳад, ва чунин меғӯяд: «дар вақтҳои душворӣ, ҷари маро дуд кун, ман ба наздат ҳозир мешавам ва туро ба мақсудат мерасонам». Ин мурғи заррин таҷассуми ҳамон симурғи асотирии эронӣён аст, ки дар Авесто дар шакли *Саена мурва* омадааст.

Ё дар афсонаи «Фотимаат Сурак» образи аждаҳо ба назар мерасад, ки онро дар Авесто дар шакли *Ажи даҳака* мебинем.

Дар ин афсона Фотима вақте ки модаркалонаш аз тӯйи подшоҳ бар мегардад, ҳамаи ҳодисаҳои дар тӯй воқеъшударо ба наберааш нақл мекунад. Ӯ ғоибона ба Сурак ном писаре, ки дар тӯйи подшоҳ рақсида буд, ошиқ мешаваду ба мақсади дидани дидори ӯ ба паси кӯҳи Қоф раҳсипор мешавад. Вақте, ки Фотима ба суроғи ин ҷавони зебопайкар меояд, шоҳ кайҳо боз Суракро ба зиндон партофта буд. Фотима бо дили ноумед, ки вай зинда аст, ё не ўро суроғ карда мегашт. Шоҳ барои келинаш ин ҷавони зеборо вақте, ки ба зиндон мепартояд, тамоми зиндонро нури рӯшноии рӯи он пахш мекунад ва аждаҳо ин ҷавони поксирештро хӯрдани мешавад, вале дилаш намешавад, ки вайро хӯрад. Аждаҳо ҳар рӯз як одамро фуру мебурд. Рӯзе Сурак аз гуруснагӣ ба забони ҳол меояду ба аждаҳо мегӯяд, дилам месӯзад, ки «ту ин ҷо гурусна нишастай».

Ҳар рӯз келини подшоҳ хӯрок пухта, барои Сурак меоварад, ки ин барои Сураку аждаҳо кам буд. Як рӯз боз келини подшоҳ ба тарзи пинҳонӣ барои Сурак хӯроки сергӯшт пухта меорад ва хоҳиши даромадан ба зиндон мекунаду ба зиндон медарояд, аммо аждаҳо лаҳзае нигоҳ накарда, ўро фуру мебарад.

Сурак мебинад, ки ин ҷо истодани вай хатарнок аст, роҳи фиребро ҷуста, ажадахоро ба фанду фиреби худ бовар мекунонад ва гуфт: «маро аз зиндон барор, ман барои ту аз рамаи шоҳ ҳар рӯз як гӯсфанди калонро дуздида, ба зиндон мепартоям». Сипас аждаҳо ўро аз зиндон мебарорад. Сурак рафта аз рамаи шоҳ як гӯсфанди фарбеҳро дошта ба назди зиндон оварда, мегӯяд «ту ба зиндон даро, ман аз пасат ин гӯсфандро мепартоям». Аждаҳо ба зиндон даромадан мегирад. Ангуштарини келини шоҳ, ки онро аждаҳо фуру бурда буд, дар охири думаш монда буд. Сурак зуд шамшерро гирифта, ба думи аждаҳо мезанаду ангуштаринро аз думи аждаҳо гирифта мегурезад. Аждаҳо наъра мезанад, садояш тамоми шаҳро пахш мекунад. Шоҳ фармон медиҳад, ки ҳамаи боигарии маро аждаҳо хӯрда, тамои кардааст. Равғанро тафсонда ба рӯяш резед. Бо фармони шоҳ аждаҳо кушта мешавад. Сурак аз зиндон баромада, пас аз мочароҳи зиёд ба назди маҳбубааш Фотима меояду ниҳоят онҳо ба муроду мақсадашон мерасанд.

Лозим ба ёддоварист, ки образи аждаҳо дар афсонаҳои маъмулии тоҷикӣ ба ҳайси як махлуқи одамхӯро харобкор аст, ки дар рӯзҳои муайян яктогӣ духтаронро меҳӯрад ва рӯзи навбати духтари подшоҳ паҳлавоне (қаҳрамони афсона) пайдо шуда,

аждарро мекушад ва шохдухтарро начот дода, домоди шох мегардад. Ин аст мотивҳои марбути аждаҳои аксари афсонаҳои сеҳромези тоҷикӣ, аммо дар афсонаи «Фотимаат Сурак» фаъолияти аждаҳо ҳамчун персонажи манфӣ як андоза давомдору дорои мотивҳои нав мебошад.

Ҳамин тариқ образҳои асотирии афсонаҳои ягнобӣ мотивҳои зиёди осори сугдиёну бохтариён ва дигар халқҳои эронитаборро тасдиқ мекунанд.

Дар Ягноб бештар афсонаҳои сеҳрангез боқӣ мондаанд, ки диққати касро ба олами беканори ҳаёлотӣ бадеӣ ҷалб карда, орзу умеди гузаштагонанро ба насли имрӯза мефаҳмонанд. Афсонаҳо миёни мардум хусусияти тарбиявӣ дошта, шунавандагонро ба меҳру шафқат, вафодорӣ, қаҳрамонӣ ва инсондӯстию ватанпарастӣ ҳидоят менамоянд.

Як нави афсонаҳои ягнобиро афсонаҳои тамсилӣ ташкил медиҳанд, ки персонажҳои онҳо ҷонварону растаниҳо ва ашёҳо мебошанд. Ба воситаи ин навъ афсонаҳо мардум фикру ақидаҳои худро нисбат ба ҷамъияту муносибатҳои одамон маҷозан баён кардаанд. Аз ҳамин ҷиҳат афсонаҳои тамсилӣ характери тарбиявӣ ва ахлоқӣ дошта, панде аз рӯзгори қадим мебошанд.

Агар ба мундариҷаи ин гуна афсонаҳо нигарем, шояди он мешавем, ки дар онҳо ақидаҳои тотемистӣ ифодаи бадеӣ ёфтаанд, яъне ҳодисаҳои ҳешии одамон бо ҳайвонот, табдил ёфтани одам ба ҳайвоне ва баръакс ба назар мерсанд.

Дар ҷанде аз афсонаҳои дигар бозмондаҳои ақидаҳои анимизм мавҷеи асосиро ишғол мекунад, ки афсона аз “хоб” сарчашма мегирад ва ҳодисаҳои таърихӣ, ҳаёти инсониро густариш медиҳад. Дорои рӯҳ будани ашёву ҳар гуна ҷисмҳо ва ба мисли инсон муносибат кардани онҳо амалиёти як силсила афсонаҳоро ба вучуд овардааст.

Афсонаҳои сеҳромез бахши дигари афсонаҳои мардуми Ягнобро ташкил медиҳанд. Оғози ин гурӯҳи афсонаҳо аз давраҳои қадим рӯи гирифта, дар маркази онҳо ақидаҳои қадимаи инсонӣ дар бораи ҳаёту табиат қарор гирифта, мазмунҳои анимистӣ, фетишистӣ ва тотемистӣ доранд. Дар афсонаҳои сеҳрангез ақидаҳои анимистии мардуми ягнобу тоҷик оид ба дунёи рӯҳҳо-қувваҳои некиву бадӣ, аз ҷумла малойкаҳо, парӣҳо, момоҳо, фариштаҳо, БибиФотима, БибиЗӯҳро ва аз рӯҳҳои бад: дев, чин, ол, гул, нумносак, ачина, бало, шайтон дохил шудаанд. Мардум нуктаи назари ҳешро дар бораи бадӣ

нек, ғаму андӯх, қисмату тақдир, ҷаҳон, дар бораи усули бартараф кардани машаққати зисту зиндагӣ, мағлубу мутеъ кардани қувваҳое, ки дар зиндагии онҳо зиён меоварданд, изҳор намудаанд.

Ақидаҳои динӣ дар афсонаҳо дар бораи мавҷудияти ҳаёт дар дунёи дигар инъикос нашудааст, инчунин дар бораи дузаҳу ҷаннат сухан нарасида аст. Мо ақидаеро дар бораи зинда шудани мурдaro мушоҳида менамоем, ки зиндашавӣ на дар рӯзи қиёмат дар он дунё, балки дар ҳамин олами заминӣ ба амал меояд мурда зинда шуда ба шахси ғолиб ёрӣ расонида, шахси шаҳидшударо чил шабонарӯз ҷароғ меафрӯзад. Дар баъзе афсонаҳо мо ифодаи эҳтироми махсусеро нисбат ба оташ мушоҳида менамоем, ки ин нави афсонаҳо, ки ҳоло ҳам дар забони яғнобиён мавҷуданд. Чунончи, афсонаҳои “Подшоҳ жутайш тухмат кунҷӣ”, “Марҷунаи хумӣ”, “Подшоҳи чил канизи ой” ва ғайраҳо ҳастанд, ки дар онҳо оинҳои оташпарастиро мушоҳида кардан мумкин аст.

Дев дар афсонаҳои сеҳромез аз машҳуртарини персонажҳои манфӣ мебошад, ки ҷуссаи бузургу ваҳмангез ва қувваи ҷисмонии ғавқулода дошта, баъзан аз рангашон фарқ мекунанд. Онҳо сиёҳ, сафед, қабуд, зарди пир ва бодранг буда, дар ковокии кӯҳ, ғор ва дар ҷойҳои дур аз одамон зиндагӣ мекарданд. Девҳо душмани қаттоли одамизод мебошанд, онҳо метавонанд инсонҳоро хӯранд, кушанд, нобуд кунанд. Девҳо одатан дар бисёри афсонаҳо ғоратгар, қаттол, ҷангҷӯ буда, одамизодро аз бӯяш мефаҳманд, духтаронро дуздаи мебаранд ва ғайра.

Як баҳши афсонаҳои мардуми яғнобиро афсонаҳои ҳаҷвӣ ташкил дода, ба ин гурӯҳ афсонаҳо нуксонҳои ҷамъиятӣ ва инсонӣ, ҳислату характери одамони ҷудогона ба монанди золимӣ, танбалӣ, бекоргардӣ, фиребгарӣ, мумсикӣ, ҳасисӣ ва ғайраҳо ҳаҷви тезу тунд шуда, зеро тозиёнаи танқид қарор гирифтаанд. Дар фолклори яғнобӣ афсонаҳои ҳаҷвӣ «Додой мерос», «Салласараки афсуна», «Каллат Кур», «Подшоҳат Кал», «Канизакт» ва ҷанде дигар маълуму машҳур мебошанд. Ин гуна афсонаҳо дар Яғноб шаб пас аз хӯрду хӯрок, дар вақти ғоз додани пашм барои тайёр кардани калобаи бофандагӣ, дар вақтҳои ҳашар ва баъзе корҳои гуногун, ба шунавандагон гуфта мешавад, ки завқи дили онҳо зиёд шуда, зуд кор ё ҳашар иҷро мешавад.

Умуман, афсонагӯӣ дар Ягноб ҳоло ҳам роиҷ аст, чунки дар Ягноб телевизион нест, онҳо шабона ба хонаи якдигар рафта, шабнишиниҳо ташкил мекунанду афсонагӯӣҳо ба шунавандагон афсонагӯӣ мекунанд ва дар хотима мегӯянд: Офсунам разг вот, разг дуруғ вот, васта, офсунай сарим васта, ҳама катиш шавот, хумним арвохтипи рухтипи васта – (Ofsuna razg vot razg, duruy vot wasta, ofsunay sarim wasta, hama katiš šavot, xumniš arvohtipi wasta)... яъне “Афсона рост бошад, рости дуруғ бошад, сари афсона баста. Ҳама ба хонааш равад, дар хобаш арвоҳон баста (надароянд)”.

Дар ин маврид донишмандони ақдаи мардум оид ба рост будани афсонаҳо ҷолиб аст. Аз ҷумла яке аз гӯяндагон чунин гуфт:

Oyoz, afsuna, sisuna čil kat divari xišapi buhuna.

Či davrai paydoiši boboi odam qadimot moxsa avowost, ki “ofsuna” Boboi odam it dunyoyk avow, aqlš sarisk, atisk ke i met xumni aven, Xudo avow, man tav naqšt axašim, Junt atifarim, aqlt atifarim, yurd atifarim, podat dast atifarim, zivokt atifarim, Ruht atifarim. Naqšad jasadiپی čukša uštišt sarat, aqlat, yurdaypi veništ podaypi laksišt, dastipi xwarišt, dastipi mehnat kuništ xwar! Xumniš Boboi odami xudo avow ruhhat junt man dastix ani hiči manpi darkor nax, junt darkor. Vot, kadik vot, nosumišt – ruht či tanat nižci it dunyoy ozodx avi hičuxs čakdorak natunči u yurday miličunaki či tanat junt nizči. Azroil junt anosk ruht či tanat niři. Boboy odam aqlipi afahm, ki odam vownavutax, tik tirnavutax. Avval odam fikr akuništ, ki namirči, ana itun odam afahm. Ki mirnavutax! Boboy odam xumniš tamumi mavjudoti zaminisa avow ham vowakmox ast, ham tirak, it dunyoy. Agar navowim natirim zamini rugahi rot šavak naviči Boboy odam ašaw, ki i jasaki bejun či yireki uštax. Xudo ruh at junat ziwokš tiforči.

Boboy odamipi gap dehči. Bowči Xudo man tav baxsa odam akun, juft laksim, či mox odam dunyoy vowot. Boboy odam tanayš dast arasun ki tanaš sort xoy, yarm avu žaifa dunyoy avow. Mortitat zaifay Xudo odamšint akun. Nax čit met odam-adami dakka adeh odam, paydo avu. Odom anahxčit met odam du muqbit cirri muqobili amun. Sort-i yram. Sort-yarm, xuyr-mah to b op-zamin. Boboy odat xumniš zaifaysa naql akun ki zaifa avow ofsunat partov išt it duruy or. Istit xumni sabsata, ruhi sargardunit or.

Boboi odat avow. Na. Išt it razg or, avow ci xumni ayuros, i zaifa ritiš uštax, tanayš dast avar zaifa homila avu. Ke či odami odam dunyoy avow. Ofsuna razgx! Rax par rax laksči.

Ofsuna ёи hayoti Boboi odam piraxtax tarixi qadimaš ast. Ofsuna kuhnak avu ke odamt vowošt duruyx ! – Na. Dunyoy šaytunk paydok avu, šoytun odami kamoy yurtay anid fireb akuništ. Anihiti boxša ofsuna ham rozgx, ham durujyx. Kufr avowim, raxim vasta diwarim wasta»⁸⁵.

Тарҷума:

Огози афсонаи сисона, дар чил дари хона, шаб баҳона.

Аз давраҳои пайдоиши Бобои Одам қадимиҳо ба мо “афсона” мегуфтанд, ки вақте ки Бобои Одам дар ин дунё омад, ақлаш ба сараш даромад, як рӯз хоб дид. Худо ба вай гуфт: ман тарҳи туро сохтам, ба ту ҷон додам, ақл додам, чашм додам, пою даст додам, забон додам, рӯҳ додам. Бо тарҳи баданат рост истодаӣ, ба сарат ақл [дорӣ], бо чашмат менигарӣ, ба пойҳо роҳ меравӣ, бо дастонат меҳнат мекунӣ ва меҳурӣ. Дар хобаш Худо ба Бобои Одам гуфт: рӯҳу ҷонат дар дасти ман аст, дигар ба ман чизе даркор нест. Ҷонат даркор шавад, мегирам. Рӯҳ аз баданат мебарояд. Дар ин дунё рӯҳ озод аст, вайро касе дошта наметавонад. Ба як чашм задан, ҷон аз бадан мебарояд. Азроил ҷонатро меситонад, рӯҳ аз баданат мебарояд. Бобои Одам ба ақл ҳама чизро фаҳмид, одамай ҳам меояду меравад. Аввал Одам фикр мекард, ки намемирад, акнун фаҳмид, ки мемирад. Бобои Одам ба ҳамаи мавҷудоти зинда гуфт: дар ин дунё ҳам омадан дорему ҳам рафтан. Агар омада, наравем, дар рӯи замин гашта намешавад.

Бобои Одам рафта дид, ки як ҷасади бечони аз хок сохташуда истодааст. Худо ба вай рӯҳу ҷон ва забон дод. Вай бо Бобои Одам гуфтугӯ карда, мегӯяд: Худо маро аз барои ту – Одам офарид, ки ҷуфт гардем, аз мо инсонҳо ба дунё оянд. Бобои Одам ба танаш даст расонид, танаш сард буд, гарм шуд. Зан ба дунё омад. Марду занро худо офарид. Аз ҳамон рӯз, ки Одам ба зан даст расонид, инсон ба дунё омад. Одам аз ҳамон ду [навъи] чизҳоро муқобили якдигар гузошт. Хуноки ва гармӣ, офтоб ва маҳтоб, об ва замин ва ғайраҳо.

Дар хоби Бобои Одам зан ба ӯ накл карда гуфт, ки афсонаҳоро партояд. Онҳо дурӯғанд. Инҳо сафсатаи хоб,

⁸⁵ Гуянда: Каримов Акрам (ниг. ба рӯйхати гуяндагон)

1. Танаш даставал – даст ба танаш бурдан, яъне издивоҷ кардан.

2. Камай гурташ – дар бани гардан.

саргардони рӯханд. Бобои Одам: на, ин суханҳо ростанд, — гуфту аз хобаш бедор шуд. [Бедор шуда, дид, ки] як зан дар наздаш истодааст ва ба танаш даст бурд, зан ҳомила шуд. Баъд аз ӯ одамон ба вучуд омаданд. Афсона рост аст, даҳон ба даҳон мегардад.

Ҳамин тавр як қисми мардум ба ҳақиқат будани афсонаҳо бовар мекунанду як қисми дигар не.

Дар поин намунаҳоро аз афсонаҳои яғнобӣ ба ҳаводорони фарҳанги мардум ва муҳаққиқони нозукбин пешниҳод менамоем, ки дар даҳсолаи охир аз тарафи муратғиби ин китоб сабт гардидаанд. Таҳқиқу таҳлил ва муқоисаи ин афсонаҳоро ба оянда, ба пажӯҳандагони соҳаи фолклор воғузор менамоем.

(1) Камбағал бой аву

1. Вута навута и шаҳри ӣ камбағалак вута. 2. Камбағали тирай жутайш вута. 3. Мети вичӣ камбағалаки жутот мучаррат вошт. 4. Ке жутотиш додайсаиш вовошт, мох кад инч тифаришт? 5. Додош авав: жутотим! 6. Ман нахиптӣ арк ақуним шумох катта ақуним. 7. Ҳозир бизоатим хичим нааст. 8. Наход ман шумох инч натифарум. 9. Жутоти додой галшинт анасор, авовор, во, додойм азоб натифарим, хапи белақимох зур тифарим. 10. Камбағалаки камбағалш авовошт, хичухсш ғайк наатифаришт. 11. И жутаиш наҳаранка хушру хой, ки ҳама камбағалш авовошт, ғайкш наатифарашт. 12. Ҳама ақотт виросишт ийюка анидор маслиҳат ақунор авовор; хапиқимох аййунх додой хазинаймох хичӣ нааст. 13. Ақотт, виросишт, додойшинт фарйод ақунор авовор, додо, мох фатиҳа тифар, ийюкайса арқиса тирим. 14. Шавим, арк қуним, қизу чора ғафтар қуним, ке вовим, инч носим. 15. Камбағалаки ӣ жутаиш шамшербоз, ӣ жутаиш паҳлавун, ӣ жутаиш хутаннай санк атошишт. 16. И жутаиш ашав, туйтивик гуштингирӣ ақуништ. 17. И жутаиш шамшербозӣ машқ ақун. 18. И жутаиш майнтивик хутанай сонк атошишт. 19. Ҳар иш хапиқишинт ӣ хунаришт ой. 20. Паҳлавун жута туйтивик чоф нумӣ паҳлавунти адеҳ. 21. Ке подшоҳ адуғуш, ки шаҳри и паҳлавун йахшӣ вита, ҳама паҳлавунти деҳташ. 22. Амр ақун, шавт, наҳав паҳлавунти вирт, урт. 23. Ман боргоҳи и паҳлавун дарқор аст. 24. Подшоҳи хизматгорт ашавор суроғ карқӣ паҳлавунти авирор, подшоҳи ритисаиш авурор. 25. Ке подшоҳ паҳлавунти авов: шаҳри бидунивик ӣ дарйю чи ғари так весчӣ.

26. Дарйой кунай и пахлавун каравул мунтам. 27. Гумуним чи деви чукайрчи, ё хумни пираехчӣ. 28. Деви чакидорак натунчӣ. 29. Дев весчӣ чи гари так дарйо и анокайса гардунчӣ. 30. Ту сан нахав хумни амаки ман ритиса кусел, хват нахав кунай посбун ушт. 31. Иш чо гапх? 32. Инурат фирунта, зойти оп даркор вичӣ, зойт беопӣ сухсошт, шаҳри дивазноикӣ ҳама мирошт, (33.) ке пахлавун потшоҳи гап анос, дарйой кунайса ротакӣ аву. 34. Пахлавун санчӣ-санчӣ, и вайруна майни расчӣ, ки чи ритш и месафед нижчӣ. 35. Жута мусафеди салум жойчӣ, ке мусафед вовчӣ чучам шумох ку шавтишт? 36. Мусафед вовчӣ, эй чучам идока торак аву лаксак навичӣ. 37. Ту ку шавишт? – Магар, чи чунит безоришт! 38. Ид дарйой кунай девдара вовошт... 39. Агар хишап ниҳидока пирахс девт лахт-лахтит куношт. 40. Ке жута авов, бобо ғам нахвар. 41. На чучам, навог иранка кун, агар дарйой кунай асанӣ, и лапиш ийока олов куну, ав лапи дарйой напид. 42. Девтк авесор олови рушанӣ носошт весор, ту чав нема девти олови рушанӣ веништ, девт чокара ор. 43. Й вахти хуйр анид. 44. Пахлавун хишап нови бидуни апирахс. 45. Ке и парай дарай изми гулу чамъ акун, олов ҳай акун. 46. Хватш ашав, ав парай нови парай анид. 47. Ғановш вуртаой, ё на, ки девт чи гар шуришат шамолипи авесор. 48. Чи деви шуришат шамоли, олови аланга ғафтар олову. 49. Ҷангал аволхаш, чоф деви дастат панҷот асухсор. 50. Мет аву. 51. Девт лангки ғариса асанор атир. 52. Жутатим чи пайш ачах оста-остай дарйой қадӣ асан, дарйой кунай арас. 53. Посбунӣ аспӣ девти қилипи васташинтор опӣ лапи мунташинтх. 54. Дарйой оп и анокайса гардунташинтх. 55. Ке иш пахлавун ашав, посбунӣ дастат пода апену авов: подшоҳи тавш ғарйод астиш. 56. Пахлавун ачах шаҳриса ротакӣ аву. 57. Тик мет вийора аву, пахлавун, девти рот апой авушт. 58. Хишап апухе, маҳтоб аниж. 59. Й вахти аву наҳаранка девт тик шуришат шамолипи авесор, чи девти шуришат шамоли санкт ритако адавошт. 60. Жута дам наадеҳ, девт оп ажавор, й деви й гурда ой. 61. Оп агардунор дарйой оп қоқ аву. 62. Ке пахлавунӣ қаҳрш асан ашав девипӣ абудуфе. 63. Ани девт чулоқ ийор чуръат накуношт, рити давонт. 64. Пахлавун девитипӣ авд мети деҳат, хашу пархаш акун. 65. Кур дев наъра аҳашишт, осмунат замин аларзишт, асҳад қувваш зиёд хой, қариб пахлавунӣ адеҳишт. 66. Жутатим девипӣ тан натиғар. 67. Ке подшоҳ авов: чоф мети асти шаҳри зойти оп нест. Гумуним аҳтим уфсаки асан. 68. Сант, ғорт, чо гап аву? 69. Хипар ност. 70. Подшоҳ панҷ уш пахлавунӣ акусел, ротакӣ авор.

71. Дарйой қади асанор опи кунай арас, агорор паҳлавуни девиш наҳаранкаш деҳташх, ки хватш тим беҳуш нипистах. 72. Деви маслуки опи дамш ностах. 73. Ке паҳлавуни ачайхунор аворор ту чо акунӣ? 74. Авов: чоф мети асти, ман и ғурда девипи будуфсаким аст. 75. Ах намуртах. 76. Хапиш хуниш нотах. 77. Ҳозир, ман агар деви ритиш шавум, ах ҷаҳчӣ манпи тан ба тан вичӣ. 78. Паҳлавун деви рити ашав, ки тик дев аҷах паҳлвунипи абудуфс, иткарат наҳаранка деви асухой қадипиш заминивикш адеҳ. 79. Чи деви даруйн оп дарйой мета ғашшаст акун, қариб чофока асиной, авар. 80. Паҳлавунт подшоҳи рити авесор, ке й паҳлавун авов, ман аҳвол паҳлавунт авенор. 81. Оп авес, киштот оп жавошт. 82. Шаҳри оп арас, подшоҳи вахтш хуш аву, ҳама одамт анижор, паҳлавуни тамошо акунор. 83. Ке ани мети подшоҳ итун шаҳри оп авес, чоф мети туй атифар. 84. Ҷутти аву подшоҳат вазири бидуни ҷанҷол аву. 85. Подшоҳ авов: ман паҳлавуни думод носумишт. 86. Вазир авов: ман думод вичӣ. 87. Ке аворор во ҷанг накуним. Паҳлавун кай ғайкик ност, наҳави думод вичӣ. 89. Паҳлавун агор, ки подшоҳи ғайк обадух, авов, ман ниҳид ғайки носумишт. 90. Шумоҳ ҷанҷол накунт. 91. Мох тирай акотт виrotи ҳунармандом. 92. Ман иш носумишт. 93. И виrotим шамшербозх, й виrotим хутанай санг ташчӣ. 94. Агар дилтишинт вот, туй и метани ван кунт. 95. Ке вазир подшоҳи нақизи тик и метани, ҳама шамшербозти туйи фарйод акун. 96. Чи ҳар и шаҳр дуйкат, тирайки шамшербозт ҷам авор. 97. Ҳама мардумт аворор, вазири туй аст. 98. Туй сар аву. 99. Ики шамшербозт ҷанги анижор. 100. Майдаҳак варотш чи кук адуғуш, ки вазири туй аст. 101. Виrotш авов: туйи атис. 102. Шамшерш наҳаранка тез хой, ки деҳакиш оҳани нораствапухойишт. 103. Чи и шаҳр, и нумӣ шамшербоз аниж, чоф нумӣ шамшербозти адеҳ. 104. Иткарат ид жутай нубат аву. 105. Вазир авов: каҳик ид ҷанги ғолиб нижот, ғайким фидои сарш, тифарумиштиш. 106. Ду шамшербози ҷанги анижор, ҷанг чоф соати аҳаш. 107. Иткарат иш жута наҳаранка шамшер аҳаш адеҳ, ави шамшер фуруша-фурушай аву авов: паҳлавуни тухойум, ки вазири ғайк фарйод акун авов, ту ави натухой. 108. Ман тав носумишт. 109. Виrotш тим вазири ғайки туй акун анос. 110. Ду виrotат акой и сӯроби ийор. 111. Ах акош тим туй адуғуш туйи авов. 112. Вазири ғайк кадик вири ритиш авовишт, ду акот виrotи уштаор. 113. Ҳайрун апирахсишт, кумш вот, ман вир. 114. Ке и мет вазири ғайк авов: шумоҳ инҷ аности, во акойт ийока

инчш тифарим. 115. Ман и хор асти, агар додом шартиш намунот, нахави фотиҳаш куним. 116. Хушгунт асанор, вазири ав ғайкиш жутайбахша хушгунӣ акунор. Вазир на авов. 117. Ке вазир авов, ман и шарт астим. 118. Кахик санот, тирай хутанай санки тошот урот. 119. Тирай хутанай арки тисот, ғайким нахчавӣ. Хатим туйш кунумишт. 120 Жута иш ғапк адуғуш, ашав асбобат анҷумтиш анос, ғариса асан атир. 121. Асан, тирай хутанай санки авир, тош, бидунтшинт дук акун. 122. Санки урақш азоб хой, ғафтар вазмин ийор. 123. Усто ним соати фикр акун. 124. Аво: чути иш санкти урум? 125. Ашав, ӣ бақувват дорк авур, ду санки бидунивик ағудайрун, ке остаҳақ ҳарра акун авур. 126.Тик асан, ах санктим ҳарра акун авур. 127. Ҳар и хутанай рити ики санк апартов. 128. Мет вийора аву. 129. Саҳар ачах тирайтити хутанноти арки адивар. 130. Хушгунт вазири фарйод акунор авовор жута тав шарт буйд акун. 131. Магар, ғайкит нихид устой тифар. 132. Вазири ғайк авов, иш жута акойпиш и сӯроби ор, и ғушиш и нишуна мунак даркор. 133. Ке вазир агор, ки дутити акот виротм и сӯҳроби ор. 134. И кампири афармой авов: жутай ғушш дук акунор. 135.Кампир жутай ғушт дук акун, вазир аживар и тиллоҳӣ ғушвара думодшавандай ғушиш ахаш. 136.Ани мет ҳамокай туй хипар акун. 137.Туй ду мети аву, ке и мет, ҳаммаш ғавр анидор, ийока маслиҳат акунор, авовор тирайтитмох соҳиби катат, инч авом. 138. Чи додой аҳволимох хипар намох хаст. 139. Вовт шавим, чи подшоҳи пурсим, шавим, додоймох хипар носим. 140.Аккот виротм ашавор чи подшоҳат вазири апурсор. 141. Подшоҳат вазир авовор: шумох мохпи фарзанд авити. 142. Шавт додойшинт хипар ност, агар ғуш кунот, мусафеди ност урт, нима шаҳрим чи шумох. 143. Ҳама акоат виротт ашавор камбағалак додойшинт хипар анос, додой бидунишинт буква деҳта. 144. Муйсафед жутотиш авен, чи вахтхушиш вахтш хуш аву, куматш раск аву. 145. Жутотиш авовор: во додо ӣ ани шаҳриса тирим. 146. Мох ҳамамох соҳиби катат дивар ом. 147. Тав идока напартовимишт. 148. Жутоти ғап маҳкулш аву, ҳамаш ротакӣ авор. 149. Авовор ид шаҳри арас. Думодти додойшинт ухташинт. 150. Подшоҳ аво: нима шаҳр чи шумох. 151. Подшоҳ нима шаҳрш атифаршинт! 152. Ке ба муродат мақсадшинт, арасор.

Kambayal boy avu

1. Vuta navuta i šahri i kambayalak vuta. 2. Kambayali tiray žutayš vuta. 3. Meti vičī kambayalaki žutot mujarrat vošt. 4. Ke žutotiš dodoysaš vovošt, mox kad inč tifarist? 5. Dodoš avaw, žutotim! 6. Man nahipti ark akunim šumox katta akunim. 7. Hozir bizoatim hičim naast. 8. Naxod man šumox inč natifarum. 9. Žutoti dodoy gapšint anasor, avovor vo dodoym azob natifarim, xapi belakimox zur tifarim. 10. Kambayalaki kambayalš avovošt, hičuxcš yayk naatifarišt. 11. I žutaš naharanka xušru xoy, neki kambayalš avovošt, yaykš naatifarošt. 12. Hama akoat viroštt iyoka anidor maslihat akunor avovor; xapipimox ayyunx dodoy xazinaymox hičī naast. 13. Akoat, viroštt, dodoyšint faryod akunor avovor, dodo, mox fatiha tifar, iyokaysa arkisa tirim. 14. Šavim ark kunim, čizu čora yaftar kunim, ke vovim, inč nosim. 15. Kambayalaki i žutaš šamšerboz, i žutaš pahlavun, i žutaš xutanay sank atošišt. 16. I žutaš ašav, tuytivist guštingirī akuništ. 17. I žutaš ašav, šamšerbozī mašq akun. 18. I žutaš ašav mayntivist xutanay sonk atoš. 19. Har iš xapipišint i hunarišt oy. 20. Pahlavun žuta ašav, tuytivist čof numī pahlavunti adeh. 21. Ke podšoh aduyuš, ki šahri i pahlavun yaxšī vita, hama pahlavunti adehtaš. 22. Amr akun, šavt, nahav pahlavuni virt urt. 23. Man borgohi i pahlavun darkor ast. 24. Podšohi xizmatgort ašavor suroy karkī pahlavuni aviror, podšohi ritisaš avuror. 25. Ke podšoh pahlavunisa avav: šahri bidunivist i daryo či yari tak vesčī. 26. Daryoy kunay i pahlavuni posbuni muntam. 27. Gumunim či devi čukayrči, yo xumni piracxčī. 28. Devi čak dorak natunčī. 29. Dev vesči či yari tak daryo i anokaysa gardunčī. 30. Tu san nahav xumni amaki man ritisa kusel, xatt nahav kunay posbun ušt. 31. Iš čo gapx? 32. Inurat firunta, zoyti op darkor vičī zoyt beopī suxsošt, šahri divaznoiki hama mirošt ke pahlavun gap anos, daryoy kunaysa rotakī avu. 34. Pahlavun sančī-sančī, i vayruna mayni rasčī, ki či ritiš i musafed nižčī. 35. Žuta musafedi salum žoyčī, musafed ke vovčī čujam šumox ku šavtišt? 36. Musafed vovčī, ey čujam idoka torak avu laksak navičī. 37. Tu ku šavišt? – Magar či junit bezorišt! 38. Id daryoy kunay devdara vovošt... 39. Agar xišap nihidoka piraxs devt laxt-laxtit kunošt.

40. Ke žuta avov, bobo yam naxvar. 41. Man čujam navot iranaka kun, agar daryoy kunay asani id lapiš iyoka olov kunu av lapi daryoy napid. 42. Devtk avesor olovi rušanī nosošt vesor, tu čav nema devti olovi rušanī veništ devt čokara or. 43. I vaxti xuyr anid. 44. Pahlavun xišap novi biduni apiraxs. 45. Ke id parai daray izmi bisyoor jamь akun, olov hay akun. 46. Xwatš ašav, av paray novi paray anid. 47. Yanovš vurtaso, yo

na, devt či yar šurišat šamolipi avesor. 48. Či devi šurišat šamolī, olovi alanga yaftar avu. 49. Jangal avolxaš, čof devi dastat panjot asuxsor. 50. Met avu. 51. Devt langki yarisa asanor atir. 52. Žutatim či payš ajax osta-ostay daryoy qadi asan, daryoy kunay aras. 53. Posbuni devti aspi qilipi vastašinor opi lapi muntašintx. 54. Daryoy op i anokaysa garduntašintx. 55. Ke iš pahlavun ašav, qaravuli dastat poda apenu avov: podšohi tavš faryod astiš. 56. Pahlavun ajax šahrisa rotakī avu. 57. Tik met viyora avu, pahlavun devti rot apoy avušt. 58. Xišap apuxs, mahtob aniž. 59. I vaxti avu naharanka devt tik šurišat šamolipi avesor, či devti šurišat šamoli sankt ritako adavošt. 60. Žuta dam naadeh, devt op ažavor, i devi i yurdaš oy. 61. Op agardunor daryoy op qaq avu. 62. Ke pahlavuni qahrš asan ašava devipi abudufs. 63. Ani devt čuloq iyor jurbat nakunošt riti davont. 64. Pahlavun devitipi avd meti dehat, xašu parxaš akunor. 65. Kur dev na'ra axašiš, osmunat zamin alarzišt, ašad quvvaš ħuli xoy, qarib pahlavuni adehišt. 66. Žutatim devipi tan natifar. 67. Ke podšoh avov: čof meti asti šahri zoyti op nest, gumunim ax tim ufsaki asan. 68. Sant, yort, čo gap avu? 69. Xipar nost. 70. Podšoh i panč, uxš pahlavuni akusel, rotakī avor. 71. Daryoy qadi asanor opi kunay asanor arasor, ayoror pahlavuni deviš naharankaš dehtašx, ki xwatš behuš nipistaxoy. 72. Devi masluqi opi damš nostašx. 73. Ke pahlavuni ajayxunor avovor tu čo akunī? 74. Avov: čof meti asti, man i yurda devipi budufsakim ast. 75. Ax namurtax. 76. Xapiš xumiš notaš. 77. Hozir man agar devti ritiš šavum ax jaxčī manpi tan ba tan vičī. 78. Pahlavun devi riti ašav, tik dev ajax pahlvunipi abudufs, itkarat naharanka devi asuxoy qadipiš zaminivikš adeh. 79. Či devi darun op daryoy meta faššast akun, qarib čofoka asinoy, avar. 80. Pahlavunt podšohi riti avesor ke iš pahlavun avov: man ahvol pahlavut avenor. 81. Op aves, ziroat op žavošt. 82. Šahri op aras podšohi vaxtš xuš avu, hama odamt anižor pahlavuni tamošo akunor. 83. Ke ani meti podšoh itun šahri op aves, čof meti tuy atifar. 84. Čutti avu, podšohat vaziri biduni janjol avu. 85. Podšoh avov: man pahlavuni dumod nosumišt. 86. Vazir avov: man dumod vičī. 87. Ke avovor vo jang nakonim, pahlavun kay ħaykik nosot, nahavi dumod vičī. 89. Pahlavun ayor, podšohi ħayk obadunx, avov: man nihid ħayki nosumišt. 90. Šumox janjol nakunt. 91. Mox tiray akoat viroti hunarmandom. 92. Man iš nosumišt. 93. I virotim šamšerbozx, i virotim xutanay sang taščī. 94. Agar diltišint vot, tuy i metani van kunt. 95. Ke vazir podšohi naqizi tik i metani, hama šamšerbozti tuyi faryod akun. 96. Či har i šahr duykat, tirayki šamšerbozt ħavr avor. 97. Hama mardumt avovor vaziri tuy ast. 98. Tuy sar avu. 99. Iki šamšerbozt jangi anižor. 100. Maydahak varotš či kuk aduħuš, vaziri

tuy ast. 101. Virots avov: tuyi atis. 102. Šamšers nahanka tez xoy, ki dehakiš ohani narasta apuxoyišt. 103. Či i šahr i numi šamšerboz aniz, čof numi šamšerbozti adeh. 104. Itkarat id žutay nubat avu. 105. Vazir avov: kaxik id jangi yolib nižot yaykim fidoi sarš, tifarumištiš. 106. Du šamšerbozi jangi anizor, jang čof soati axaš. 107. Itkarat iš žuta naharanka šamšer axaš adeh, avi šamšer furuša-furušay avu, avov: pahlavuni tuxoyum, ki vaziri yayk faryod akun, avov: tu avi natuxoy. 108. Man tav nosumišt. 109. Virotsim vaziri yayki tuy akun anos. 110. Du virotot akoy i sūrobi iyor. 111. Ax akoštim tuy aduyuš tuyi avov. 112. Vaziri yayk kadik viri ritiš avovišt, du akoat viroti uštaor. 113. Hayrun apiraxsišt kumš vot, man vir. 114. Ke i met vaziri yayk avov: šumox inč anosti, vo akoyt iyoka inčš tifarim. 115. Man i xor asti, agar dodom šartiš namunot nahavi fотиhaš kunim. 116. Xušgunt asanor, vaziri av yaykiš žutaybaxša xušguni akunor, vazir na avov. 117. Ke vazir avov: man i šart astim. 118. Kaxik sanot, tiray xutanay sanki tošot urot. 119. Tiray xutanay arki tisot, yaykim naxčavi, xatim tuyš kunumišt. 120. Žuta iš gaptk aduyuš, ašav asbobat anjumišt anos, yaris ašan atir. 121. Ašan, tiray xutanay sanki avir. Atoš, biduntšint duk akun. 122. Sanki urakš azob xoy, yaftar vazmin iyor. 123. Usto nim soati fikr akun. 124. Avov čutti iš sankt urum? 125. Ašav i baquvvat dork avur du sanki bidunivik agudayrun, ke ostahak harra akun avur. 126. Tik ašan ax sank tim harra akun avur. 127. Har i xutanay riti iki sank amun. 128. Met viyora avu. 129. Sahar ajax tiraytiti xutanoti arki adivar. 130. Xušgunt vaziri faryod akunor avovor žuta tav šart buyd akun. 131. Magar, yaykit nihid ustoy tifar. 132. Vaziri yayk avov: iš žuta akoypiš i sūhrobi or, i yušiš i nišuna munak darkor. 133. Vazir ayor, ki dutiti akoty virott i sūhrobi or. 134. I kampiri afarmoy avov: žutay yušš duk akun. 135. Kampiri žutay yušt duk akun, vazir aživar i tillohī yušvara dumodšavanday yušiš axaš. 136. Ani met hamokay tuy xipar akun. 137. Tuy du meti avu, ke i met, hammaš yavr anidor, iyoka maslihat akunor, avovor tiraytitmox sohibi katat, inč avom. 138. Či dodoy ahvolimox xipar namoxast. 139. Vovt šavim, či podšohi pursim, šavim dodoymox xipar nosim. 140. Akoat virott ašavor či podšohat vaziri apursor. 141. Podšohat vazir avovor: šumox moxpi farzand aviti. 142. Šavt dodoyšint xipar nost, agar yuš kunot musafedi nost urt. Nima šahrim či šumox! 143. Hama akoat virott ašavor kambayalak dodoyšint xipar anosor, dodoy bidunišint bukka dehta. 144. Musafed žutotiš aven, či vaxtušiš vaxtš xuš avu, qumatš rask avu. 145. Žutotiš avovor, vo dodo i ani šahrisa tirim. 146. Mox hamamox sohibi katat, divar om. 147. Tav idoka napartivimišt. 148. Žutoti gap mahqlš avu, hamaš rotakī avor. 149.

Avovor id šahri arasor. Dumodti dodoyšint uxtašint. 150. Avov nima šahr
či šumox. 151. Podšoh avow: nima šahrš atifaršint! 152. Ke ba murodat
maqsadšint, arasor.

Камбағал бой шуд

1. Будаст, набудаст дар як шаҳр як камбағалак будаст. 2. Камбағалак се фарзанд доштааст. 3. Рӯзе мерасад, ки фарзандонаш калон мешаванд. 4. Баъд писарҳо ба падарашон меғӯянд, ки кай ба мо зан медиҳӣ? 5. Падарашон меғӯяд: фарзандонам! 6. Ман ҳамин қадар кор карда шуморо калон кардам. 7. Ҳозир бошад, ман ҳеҷ чиз надорам, ки барои шумо харҷ кунам. 8. Наход, ки ман ба шумо зан надиҳам. 9. Ба фарзандон гапи падарашон маъкул шуд ва гуфтанд, ки биёед, падарамро озор надихем, худамон меҳнат карда зан гирем. 10. Марди камбағалро қашшоқ гуфта, ба вай ҳеҷ кас духтар намедод. 11. Яке аз писарон хеле зебо буд, лекин аз рӯи камбағалӣ ба ӯ ҳеҷ кас духтар намедод. 12. Ҳамаи бародарон дар як ҷо нишаста ба якдигар маслиҳат мекунанд, ки бойгариӣ падарамон ба худамон маълум, дар ҳазинааш ҳеҷ чиз нест. 13. Ҳамаи бародарон падарашонро ҷеғ зада гуфтанд, ки ба мо барои ба кор рафтан фотиҳа диҳед. Ба ягон ҷо ба кор равем. 14. Мо рафта, кор кунем, чизу чора чамъ карда, баъд омада зан мегирем. 15. Яке аз писарони камбағал шамшербоз буд, писари дигараш – паҳлавон ва як писараш санги осёб метарошид. 16. Як писараш ба тӯйҳо рафта, гӯштингири мекард. 17. Як писараш машқи шамшербозӣ мекард. 18. Як писараш ба деҳаҳо рафта санги осёбтарошӣ мекард. 19. Ҳар яке аз онҳо ба худ як ҳунар доштанд. 20. Писари паҳлавон ба тӯйҳо рафта, чанд паҳлавони номиро мағлуб мекунад. 21. Баъд подшоҳ огоҳ шуд, ки ӯ ҳамаи паҳлавонро мағлуб кардааст, (22.) фармон медиҳад, ки рафта ҳамон паҳлавонро ёфта назди ман оред! 23. Дар тахти шоҳии ман як паҳлавони боқувват даркор. 24. Хизматгори подшоҳ рафта, паҳлавонро кофтуков карда, онро ба назди подшоҳ меоранд. 25. Баъд подшоҳ меғӯяд: “аз мобайни шаҳр як дарё меғузарад, ин дарё аз таги кӯҳ кашол ёфтааст. 25. Дар сарбанди дарё як паҳлавонро посбон мондаам. 27. Ба гумонам, ин паҳлавон аз дев метарсад, ё ин ки дар хоб мемонад. 28. Девро дошта наметавонад. 29. Дев аз таги кӯҳ омада, дарёро ба тарафи дигар мегардонад”. 30. Ту рафта, ҳамон хоболудро ба пеши ман фирисат ва худат дар

хамон чо посбон мон. 31. Ин чй гап аст? 32. Имрузу пагоҳ ба зироатҳо об лозим мешавад, вагарна ҳамаи аҳли шаҳр аз ташнагӣ мемиранд. 33. Паҳлавон ин супориши подшоҳро гирифта, ба самти сарбанди дарё раҳсипор шуд. 34. Паҳлавон баромада ба як деҳаи вайрона медарояд. 35. Ў ба мӯйсафедде салом гуфта, пурсон мешавад, ки шумо ба кучо меравед? 36. Мӯйсафед ба паҳлавон меғӯяд, писарам дар ин чо бегоҳ шуд, акнун дар роҳ гаштан амри маҳол аст. 37. Ту ба кучо меравӣ? – Магар аз чонат безор шудай? 38. Сарбанди ин дарёро девдара меғӯянд. 39. Агар бегоҳ дар ҳамин чо монӣ, девҳо омада, туро пора-пора мекунанд. 40. Баъд бачаи паҳлавон гуфт: бобо, шумо ғам нахӯред. 41. Набошад, писарам ин тавр кун, агар ба сарбанди дарё баромадӣ, дар ин тарафи дарё гулхан даргирон ва хулат ба он тарафи дарё гузашта нишин. 42. Вақте ки девҳо фаромаданд, онҳо рӯшноии гулханро дида, ба сӯи он мераванд, сипас ту дар равшании оташ девҳоро мебинӣ, ки чи гунаанд. 43. Пас аз чанде офтоб гуруб кард. 44. Паҳлавон шаб дар хамон чо монд. 45. Баъд дар ин тарафи дарё ҳезуми бисёр чамъ карда, гулхан афрӯхт. 46. Ва ҳудаш рафта дар он тарафи дарё нишаст. 47. Паҳлавонро каме ғанов бурда буд, ки девҳо бо шӯришу шамол ба поёни кӯҳ фуроманданд. 48. Аз шӯришу шамоли девҳо шӯълаи оташ баланд шуд. 49. Ҷангал оташ гирифт, дасту нои якчанд девҳо сӯхтанд. 50. Рӯз шуд. 51. Девҳо лангида-лангида, ба кӯҳ баромада рафтанд. 52. Паҳлавон ҳам аз ҷой бархоста, охиста-охиста қад-қадӣ дарё ба сарбанди дарё расид. 53. Девҳо посбонро бо қили аспаш баста, дар лаби дарё монда буданд. 54. Оби дарёро низ девҳо ба дигар тараф гардонида буданд. 55. Сипас паҳлавон рафта, посбонро бо аспаш аз банд мекушояд ва ба ӯ меғӯяд: туро подшоҳ ҷеғ мезанад. 56. Посбон ба тарафи шаҳр раҳсипор шуда меояд. 57. Чун шаби дигар расид, паҳлавон интизори омадани девҳо шуд. 58. Шаб шуд, моҳтоб баромад. 59. Ногаҳон девҳои бисёре ба таги кӯҳ ба шӯришу шамол фароманданд, ки сангҳо пешопеши пойи онҳо ғел меҳӯрданд. 60. Паҳлавон писар ҳарфе назад, девҳо об нӯшиданд, як дев як чашм дошт. 61. Оби дарёро ба дигар тараф гардониданд. 62. Паҳлавон аз қаҳру газаб тоқат накарда, рафта ба девон ҳамла кард. 63. Девҳои дигар пойсӯхтаю мачрӯх, ки буданд, ҷуръат накарданд, ки ба пеш оянд. 64. Паҳлавон ҳафт рӯз бо девон кашмакашӣ кард. 65. Деви кӯр чунон наъра кашид, ки заминро осмон дар ларза шуда, қариб буд, ки деви кӯр паҳлавонро мағлуб кунад. 66. Паҳлавон бо қувваи бузурги худ ба дев тан

надод. 67. Баъд подшоҳ ба навкаронаш фармуд, ки чанд рӯз шуд, ки ба зироатҳо об нест. 68. Ба сарбанди об рафта бинед, ки чӣ гап шуд? 69. Хабар гиред! 70. Подшоҳ боз панҷ, шаш паҳлавонашро ба сарбанди об гусел кард. 71. Паҳлавонон қад-қадӣ дарё раҳсипор шуда, рафта ба сарбанди об расида, диданд, ки паҳлавон чунон девро бардошта ба замин задааст, ки худаи низ беҳуш шуда, дар як ҷой нишастааст. 72. Лекин ҷасади дев пеши обро гирифта буд. 73. Баъд паҳлавонро аз ҷояш хезонданд ва гуфтанд, ки ту чи кор кардӣ? Паҳлавон ба онҳо гуфт, ки ман чанд рӯз аст, ки бо дев тан ба танам. Ман ба деви якчашма тан ба тан мечангам. 75. Вай намурдааст. 76. Худашро ба хоб андохтааст. 77. Ҳозир агар ман ба назди дев равам, вай хеста бо ман тан ба тан мешавад. 78. Паҳлавон ба дев наздик шуда буд, ки дев ба паҳлавон ҳамла кард, лекин паҳлавон зуд девро ба қадаш бардошту ба замин зад. 79. Аз шиками дев об мисли дарё ҷорӣ шуда, чандин ҷойҳоро шуста бурд. 80. Баъд паҳлавонон ба назди подшоҳ баргаштанд ва ин паҳлавон ҳам ба назди подшоҳ омада гуфт: аҳволи маро паҳлавонон диданд. 81. Об аз тағи кӯҳ ҷорӣ шуд, ҳамаи зироатҳо об хӯрданд. 82. Об омада ба шаҳр ҳам расид, подшоҳ аз ин паҳлавон хурсанд шуд ва ҳамаи аҳли шаҳр баромада паҳлавони номиро тамошо карданд. 83. Рӯзи дигар бошад, подшоҳ барои обшор шудани шаҳраш тӯй дод. 84. Рӯзе байни подшоҳу вазир норозигӣ пайдо шуда, онҳо ба якдигар мунозира карданд. 85. Подшоҳ мегуфт: ман ин паҳлавонро ба домодӣ қабул мекунам. 86. Вазир мегуфт: ман ин паҳлавонро ба домод мекунам. 87. Баъд вазир ба подшоҳ гуфт, асабонӣ нашлавед. 88. Аз домод мепурсем, духтари ҳар киро хоҳиш дорад, бигзор домоди ҳамон кас шавад. 89. Паҳлавон дид, ки духтари подшоҳ хеле зебо менамояд, гуфт: ман ҳамин духтарро мегирам. 90. Шумо баҳс накунед. 91. Мо се бародар ҳастем ва ба худ ҳунаре дорем. 92. Ман ин духтарро мегирам. 93. Як бародарам шамшербоз аст ва як бародарам сангиосётарош. 94. Агар дар дилатон бошад, як рӯзии дигар туйро зиёд кунед. 95. Баъд вазир ба подшоҳ таассуб карда, ҳамаи шамшербозҳоро ба туй даъват кард. 96. Аз ҳар як шаҳр дутогӣ, сетогӣ шамшербозон ҷамъ омаданд. 97. Ҳамаи аҳли шаҳр гуфтанд, ки вазир туй дорад. 98. Туй сар шуд. 99. Як-як шамшербозон ба ҷанг баромаданд. 100. Бародари хурдиашон шунид, ки вазир туй дорад. 101. Вай ба тӯии вазир омад. 102. Шамшераш чунон тез буд, дар ҳолати задан шамшер ба чизе нарасида, онро пора мекард. 103. Аз як

шаҳр як шамшербоз ба майдон баромада, якчанд шамшербозони номиро мағлуб кард. 104. Акнун навбат ба ин писар[-и камбагал] расид. 105. Вазир хитоб карда гуфт: агар касе, ки дар ин ҷанг ғолиб барояд, духтарам аз онӣ ҳамон кас. 106. Ду шамшербоз ба майдон ба ҷанг баромаданд, ҷангашон ҷанд соат тӯл кашид. 107. Шамшербоз [-и писари камбагал] ба қаҳр омада бо шамшераш ба шамшери дигарӣ ҷунон зад, ки шамшераш пора-пора шуда ба замин афтид ва ӯ бо шамшер меҳост, ки вайро бикӯшад, аммо духтари вазир фарёд зада гуфт: ӯро накушад. 108. Ва худаш гуфт: ман тӯро мегирам. 109. Бародари хурдиаш духтари вазирро тӯй карда ба занӣ гирифт. 110. Ду бародари хурдӣ ба якдигар монанд буданд. 111. Вай бародараш шунид, ки вазир тӯй дорад, ба тӯй омад. 112. Духтари вазир вақте, ки ба назди шавҳараш мерафт, ин ду бародарро аз якдигар фарқ карда наметавонист. 113. Ҳайрон шуд, ки кадомаш бошад, шавҳари ман? 114. Баъд духтари вазир гуфт: шумо ду бародар соҳиби зан шудед, акнун боз навбати бародари хурдиатон, ба вай ҳам аз ягон ҷо зан медиҳем. 115. Ман як хоҳар дорам, агар падарам онро ба ягон кори шартӣ намонад, вайро фотиҳа карда медиҳам. 116. Хостгорон ба хонаи вазир ба хостгорӣ рафтанд, вазир розӣ нашуд. 117. Баъд вазир гуфт: ман як шарт дорам. 118. Касе, ки рафта, се санги осёб тарошида биёрад. 119. Се осёб ба кор дарояд, ман духтарамро ба вай, худам тӯй карда медиҳам. 120. Ин бача гапҳои вазирро шунида, рафта аз хонааш асбобу анҷомашро гирифта, ба кӯҳ баромада рафт. 121. Худи ҳамон рӯз ин бача се санги осёб тарошида, онҳоро аз мобайнашон сурох кард. 122. Овардани санги осёб хеле душвор буд. 123. Усто ним соат фикр кард. 124. Чи тавр онҳоро овардан лозим? 125. Баъд рафта, як ҷӯби боқувватро оварда, аз сӯроҳии санг гуздоронду онҳоро ғелонда- ғелонда овард. 126. Ва боз рафта, як санги дигарашро овард. 127. Ҳар, яке аз сангҳоро дар пеши ҳар як осёб монд. 128. Рӯз шаб шуд. 129. Пагоҳӣ барвақт хеста, ҳар сеи осёбҳоро ба кор даровард. 130. Хостгорон вазирро ҷеғ заданд, ки шарти шумо иҷро шуд. 131. Акнун духтаратро ба ҳамин усто деҳ! 132. Духтари вазир гуфт: ҳардуи ин бародарон як хеланд, ба ғӯши яке аз онҳо нишона мондан даркор! 133. Вазир дид, ки ҳардуи ин бародар ба якдигар монанданд. 134. Баъд аз як пиразан хоҳиш кард, ки ғӯши яке аз бародаронро сӯроҳ кунад. 135. Пиразан ғӯши яке аз ин бародаронро сурох карду вазир як ғӯшвори тиллоиро бароварда, ба ғӯши домодшаванда овехт. 136. Ба

навкаронаш фармон дод, ки ҳамаи аҳли шаҳро ба тӯи ман даъват кунед. 137. Тӯи ду рӯз давом карду як рӯз бародарон ҳарсеашон дар як ҷо ҷамъ шуда ва ба якдигар маслиҳат карда, гуфтанд, ки акнун ҳамаамон соҳиби хонаву зан шудем. 138. Лекин аз аҳволи падарамон беҳабар ҳастем. 139. Биёед, аз подшоҳ иҷозат мепурсем, ки рафта падарамонро хабар гирем. 140. Ҳамаи бародарон рафта аз подшоҳу вазир пурсон шуданд. 141. Подшоҳу вазир гуфтанд, ки шумо акнун ба мо фарзанд шудед. 142. Равед, падаратонро хабар гиред, агар ба омадан розӣ бошад, ўро гирифта биёред, ман нисфи шаҳрамро ба шумо медиҳам. 143. Ҳамаи ёру бародарон рафта аз аҳволи падарашон хабардор шуданд ва диданд, ки қомати падарашон ҳам задааст. 144. Мӯсафед ҳамаи фарзандонашро дида, хеле қоматаш рост шуд. 145. Фарзандонаш хоҳиш карданд, ки ўро ҳамроҳи худ ба дигар шаҳр мебаранд. 146. Ҳамаи мо гуфтанд, соҳиби хонаву зан ҳастем. 147. Туро ҳеҷ гоҳ намерпартоем! 148. Ба падараш гапи фарзандонаш маъқул шуду ҳамаашон раҳсипор шуданд. 149. Падару писарон омада ба ин шаҳр расиданд. Подшоҳу вазир диданд, ки домодшавандаҳо омаданд. 150. Подшоҳ тақлиф карда гуфт: нисфи шаҳрам аз онҳо шумо! 151. Подшоҳ нисфи шаҳрашро ҷудо карда ба онҳо дод. 152. Ҳамаи бародарон ба муроду мақсадашон расиданд.

(2) Заррин мург

1. И мортити авд жутай ой. 2. Мети аву жутотиш муччарат авор, ке авовор: додо мох инч тифар. 3. Дадоишинт ӣ камун ой. 4. Жутотиш ики тир атифар авов: шавт камун чи кат ност, тепай ругаҳи сант. 5. Ҳар ишинт тир холӣ кунт, кай тир, кай дивари раҳи деҳот. 6. Ман наҳави ғайкиш тифарумишт. 7. Ке жутот камун аносор нубатиши тир холӣ акунор. 8. Кай тир кук адеҳ, наҳавокайса атир. 9. Майдаҳак жуташи камун анос тир холӣ акун, тир ашав и дарвозай раҳи адеҳ. 10. Кай тир кук адеҳ, ашав наҳав кати ғайки анос. 11. Ҳама акоат виратт соҳиби инч авор. 12. Чи ҳамай майда жуташи тир холӣ кунҷӣ, и дарвозай раҳи дивари деҳҷӣ. 13. Ке жута шавҷӣ дарвоза пенчи, чи ритш и маймуни мета ғайк ниҷҷӣ. 14. Жута ғайки носчи катисаш ворт. 15. Ке жута вовчи: насибат тағдирим ниҳид ғайкипи вутах, ман ит ғайки носумишт. 16. Дадош вовҷӣ, нос, нанос, тағдирт ниҳид маймуминипи вутах, тавпӣ ани инч нест. 17. Мети вичи, чофи

зиндагй куношит, акоат янготиш месхараш куношт вовошт, тав инч маймунх, аклт вот, маймуни носишт. 18. Ке жута чоф мети зик лаксчй. 19. И мет, жутай инчш пурсчй: ту чойбахша зик ишт? 20. Жута вовчй, акоат янготим, ман таъна куношт. 21. Тав и маймунит нота, наҳав маймунипи бинот аст. 22. Вовошт, мох одам аносом, ту и маймуни аносй, ниҳиранкам вовошт. 23. Инчш хантчй, ке чи ритш васакш⁸⁶ носчй. 24. Гайк паризот хой, жута инчи ритш авен хушш атир. 25. Жутай акоат йанготиш чок авовошт, ани автити гап нааносишт, чофи зиндагй акунор, жута инчи сирш ҳичухсиса наавовишт. 26. И мет жута инчисаш авов, ман чи акоат йанготи гапим безор авим. 27. Ту игум ритт наҳавтитиса нишун тифар. 28. Ке инчш вовчй, агар ман ритим нишун тифарум, манат тав зиндагй вайрун вичй. 29. Ке жута инчиш маҷбур кунчй, вовчй ритт нишун тифар. 30. И мет ҳама акотиш, йанготиш додой катиш ғавр вошт. 31. Жута инчисаш вовчй во, мохтим додой катим санимишт. 32. Гайк дастархун апечун вирипиш падарарӯси катиш асанор. 33. Хусурш жутат килинтипиш ғавр кати нистайор. 34. Жутат келинш кати атисор, салум ажойор, анидор. 35. Додош авов, ғайктим, жутотим ман чироғак аволхашуним, ки шумох чироғиса ғорт, тобаат надумаг кунт, ки иранка инчипи натирашт. 36. Додош инт иранкак авов, майда килиниш қаҳр акун, васакш чи ритш анос. 37. Гайк наҳаранка хушру хой, и параш хӯйр хой, и параш маҳтоб хой. 38. Ҳамаш ғайкиса агорор, хайрун авор. 39. Додош агор ғайк порй мета хушрух килинипиш хушдор вичй. 40. И мет, додош майда жутайш фиреб кунчй, вовчй, шав чи чангал имишки изм ур. 41. Жуташ вита носчй чангалиса изми бахша тирчй. 42. Шавчи чи чангал и ғуркй изм урчй, ке вовчи додо изм инкири нунолова апартовим. 43. Инкири олови суҳсакой, жута имишки изм анос авур, авов: инкири партовум, додош чи ду линкиш жутай анос, оловивик апартов. 44. Инкири сар маҳкам акун, авов суҳсот мирот. 45. Додош ке килини ритиш шавчй вовчи ғайки чакдорум, ки ғайк қафтар вичи, фурт, чи кат нижчй тирт... 46. Оббо! Додош вовчй. 47. Ман чо акуним, ки ҳам чи жутай ҳам чи килиним апирахсим. 48. Ке давки шавчи инкири сар пенчй. 49. Жуташ чи инкир нижчй. Насухта хой, додойсаш нағорчй қаҳр кунчй ниҳт тирт... 50. Чил метат хишап рот шавчй, ийокай и дарахти сойай нидчй. 51. Чи дарахти рутах мурғи заррини чучот

чир-чир куношт. 52. Ғорчи дарахти танайвик й мори санак аст, мурғи заррини чучоти хварчӣ. 53. Раҳмш вовчӣ, мори деҳчи тухойт. 54. Ке хватш дарахти ругаҳи санчӣ, чучот чи жутай вахтшин хуш вошт. 55. И чуча вовчӣ, во, ман қанати таки баҷо ву, агар очамох вовот, тав деҳчи тихойт. 56. Ғорчи фурки мурғи заррин авов, жута даррав и чучай қанати таки баҷо аву. 57. Мурғи заррин авов, чучоти ругаҳиш анид. 58. Мурғи чучот ке очайсашинт арз акунор авовор, - Мох и одам чи мори халосмох акун, агар ах нивишт, мох ҳамаймох мор ахваришт. 59. Мурғи заррин авов, ман нахав одами нишун дорт, хичиш навовумишт. 60. Ниҳид ғоти жута чи чучай қанати так ниҷчӣ. 61. Мурғи заррин вочи: тав чо мақсадат мурод вот, ман тав муродипит расунумишт. 62. Жута ҳама саргузаштш мурғиса нақл акун. 63. Мурғи заррин вовчи, ман тав инчипи ҳамгапим, ниҳиднур ман чи ритш авовим. 64. Ке жута авов, ман инчи ритим вар, мурғи заррин авов, во ман қанати ругаҳи нид. 65. Ман тав инчи ритт варумт. 66. Ночор жута ашав мурғи заррини ругаҳи анид, аварш и дарйой лапи амнш, авовш инчи кат ниҳидоках. 67. Ке мурғи заррин катисаш атир. 68. Жута ағор чи кати даруйн и ғайк аниж, дастиш калла, каллай оп анос, атис атир. 69. Тик ғайк, чи кат аниж, каллай оп анос, ке жута авов: эй ғайкак тифар чи каллайт оп жавум. 70. Ғайкак авов: ту чиркинакишт, ман тав оп натифарумишт. 71. Имишки жута зорӣ акун, ғайк опш атифар, жута оп ажав, ангуштпунаш каллай даруйн апартов. 72. Ке жута ғайкиса апурс, авов, ту оп кай баҳша диваришт? 73. Ғайк авов, апай катим и ғайк меҳмунх, дастишинт оп носумишт. 74. Жута ғайкиса авов, ҳаммай дасти кам-ками оп вид. 75. Сонӣ, меҳмун нубат аву, каллай оп дасти ругаҳиш каллапо кун, ангуштпунаш дасти ругаҳиш деҳчӣ. 76. Ғайк ҳама ғайкти дасти кам-ками оп авид, меҳмун нубат аву каллай оп дасти ругаҳиш каллапо акун. 77. Меҳмун ағор, ки дасти ругаҳиш хапи ангуштпунашх. 78. Ҳайрун аву. 79. Ке ғайкиса авов, дивари ках аст? 80. Ғайк авов, дивари и чиркинак мортит аст, авовш, ниҷ, вов, наҳах мортит таскиса тисот. 81. Чи кат ғайк дивари аниж мортити катиса адивар, ки меҳмунш авов, ниҳиш мартит ман вирх. 82. Меҳмун ғайки, ҳама ҳамсойот авовор, тав вир чиркинак хаст. 83. Ғайк жутай адивар, сарат танаш асиной, либосш ануғунтун, ке авар дугунотиш вириш нишун атифар. 84. Ҳама ғайкт хушгунш авор. 85. Жутай ғайки аҳволш апурс, жута ҳама саргузаштш, нақл акун атифар. 86. Чи бидун чил мети ағудар. 87. И мет

подшоҳ, туйиш ҳамай вузхашӣ фарйод акун. 88. Чи туй хипар авов, ки кахик аспипиш подшоҳи ғайки аспи дарйоб кунот, наҳах ғайк нахчавӣ. 89. Ке жута аспиш чи инчиш анос, подшоҳи туйи аспдавунӣ ашав. 90. Туй сар аву. 91. Подшоҳи ғайк аспиш вора аву, майдунӣ аниж. 92. Жута ашав, аспипиш ғайки парай авушт. 93. Жутай аспш даванд хой, ӣ қамчин адеҳишт чит сари дунӣо ав сари дунӣой ашавишт. 94. Подшоҳи ғайк аспиш қамчин адеҳ, жутатим аспиш қамчин адеҳ. 95. Аспт наҳаранка адавор, ки жута ғайки дарёб акун, инчш авен, и сари диравш кулула акун жутайса апартов, жутай аспипиш ачақдор, ахашш авур. 96. Авов: ман тав умедиим, мадори дилимишт. 97. Ке жута авов: ман асп давунӣй ҳавасим аст. 98. Қариб подшоҳи ғайкитим аносимишт. 99. Жута авов: на-а, ман тавпи им. 100. Бидуни чоф соли агудар, ки жута и мет авов: кати зик анид. 101. Ке инчш авов: ту чойбахша зик нидишт? 102. Авов: додот акотим йод акуним. 103. Ғайк авов, ношукр додойт ёд акунӣ, зик авӣ. 104. Жута авов: – На. 105 Ман умед астим, ки акотим вирум. 106. Инчш вири ғапиш розӣ аву. 107. Вират инч қафтар авор, дутитш афурор, ашавор, арасор. 108. Дивар апенор кати атисор, ки додош катишх. 109. Тик қафтар авор, чи кат афурор, анижор атир. 110. Ҳарчанди додош фарйод акун, жута авов: ман тав бахша наухтаим. 111. Афурор катисашинт атирор... 112. Ке ба муроду мақсадшинт арасор.

Zarrin mury

1. I mortiti avd žutayš oy. 2. Meti avu žutotiš mujarat avor, ke avovor dodo mox inč tifar. 3. Dadoyšint i kamunš oy. 4. Žutotiš iki tir atifar, avov: šavt kamun či kat nost tepay rugahi sant. 5. Har išint tir xoli kunt, kay tir, kay divari raxi dexot. 6. Man nahavi yaykiš tifarumišt. 7. Ke žutot kamun anosor nubatipi tir xoli akunor. 8. Kay tir kuk adeh, nahavokaysa atir. 9. Sonī, kenjagi žutaš kamun anos tir xoli akun, tir ašav i darvozay raxi adeh. 10. Kay tir kuk adeh, ašav nahav kati yayki anos. 11. Hama akoat viratt sohibi inč avor. 12. Ći hamay mayda žutaš tir xoli kunči, i darvozay raxi divari dehči. 13. Ke žuta šavči darvoza penči, či ritš i maymuni meta yayk nižči. 14. Žuta yayki nosči katisaš vort. 15. Ke žuta vovči nasibat taydirim nihid yaykipi vutax, man it yayki nosumišt. 16. Dadoš vovči, nos, nanos taydirt nihid maymunipi vutax, tavpi ani inč nest. 17. Meti viči, čofi zindagi kunomit, a kotiš yangotiš masxara kunošt vovošt, tav inč maymunx, aqlt vot, maymuni nosišt. 18. Ke žuta čof meti ziq lakeči. 19. I met, žutay inčš pursči, tu čaybaxša ziq išt. 20. Žuta vovči,

akoat yangotim, man taъna kunošt, ki tav i maymunit nota, nahav
 maymunipi binot ast. 22. Vovošt mox odam anosom, tu i maymuni anosī,
 nihirankam vovošt. 23. Inčš xantēi, ke či rits vasakš nosči. 24. ʔayk
 parizot xoy, žuta inči rits aven, hušš atir. 25. Žutay akotiš yangotiš čok
 avovošt ani avtiti gap naanosišt, čofi zindagī akunor, žuta inči sirš
 hičuxsisa naavovišt. 26. I met žuta inčisaš avov, man či akoat yangoti
 gapim bezor avim. 27. Tu iyum ritt nahavtitisa nišun tifar. 28. Ke inčš
 vovči, agar man ritim nišun tifarum manat tav zindagī vayrun viči. 29. Ke
 žuta inīš majbur kunči, vovči ritt nišun tifar. 30. I met hama akotiš
 yangotiš dodo y katiš ʔavr vošt. 31. Žuta inčisaš vovči vo, moxtim dodo y
 katim sanimišt. 32. ʔayk dastarxun apečun, viripiš padararūsti katiš
 asanor. 33. Xusurš žutat kilintipiš ʔavr kati nistaiyor. 34. Žutat kalinš kati
 atisor, salum ažoyor, anidor. 35. Dodoš avov: ʔayktim, žutotim man
 čiroyak avolxašunim, ki šumox čiroyisa ʔort, tobaat nadumat kunt, ki
 iranka inčipi natirašt. 36. Dadošint irankak avov: mayda kiliniš qahr akun,
 vasakš či rits anos. 37. ʔayk naharanka xušru xoy, i paraš xūyr xoy, i paraš
 mahtob xoy. 38. Hamaš ʔaykīsa aʔoror, hayrun avor. 39. Dodoš aʔor ʔayk
 parī meta xušru x, kilinipiš xušdor viči. 40. I met, dodoš mayda žutayš fireb
 kunči, vovči, šav či jangal imiški izm ur. 41. Žutaš vita nosči jangalisa
 izmi baxša tirči. 42. Šavči či jangal i ʔurkī izm urči, ke vovči dodo izm
 inkiri nunolova apartovim. 43. Inkiri olovi suxsakoy, žuta imiški izm anos
 avur, avov: inkiri partovum, dodoš či du linkiš žutay anos, olovivik
 apartov. 44. Inkiri sar maxkam akun, avov: suxsot mirot. 45. Dodoš ke
 kilini ritiš šavči vovči ʔayki čakdorum, ʔayk kaftar viči, furt či kat nižči
 tirt. 46. Obbo! Dodoš vovči. 47. Man čo akunim, ham či žutay, ham či
 kilini apiraxsim. 48. Ke davki šavči inkiri sar penči. 49. Žutaš či inkir
 nižči, nasuxsči dodoysaš naʔorči, qahr kunči nižči tirt... 50. Čil metat
 xišap rot šavči, iyokai i daraxti soyay nidči. 51. Či daraxti rugah muryi
 zarrini čujot čir-čir kunošt. 52. ʔorči daraxti tanayvik i mori sanak ast,
 muryi zarrini čujoti xvarči. 53. Rahmš vovči mori dehči tuxoyt. 54. Ke
 xatš daraxti rugahi sanči, čujot či žutay vaxtšin xuš vošt. 55. I čuja vovči,
 vo, man qanati taki bajo vu, agar očamox vovat, tav dehči tixoyt. 56. ʔorči,
 furki muryi zarrin avov, žuta darrav i čujay qanati taki bajo avu. 57. Muryi
 zarrin avov: čujoti rugahiš anid. 58. Muryi čujot ke očaysašint arz akunor
 avovar, - Mox i odam či mori xalosmox akun, agar ax nivišt mox
 hamaymox mor axvarišt. 59. Muryi zarrin avov: man nahav odami nišun
 dort, hičiš navovumišt. 60. Nihid ʔoti žuta či čujay qanati tak nižči. 61.
 Muryi zarrin vovči: tav čo maqsadat murodt vot, man tav, murodipit
 rasunumišt. 62. Žuta hama sarguzaštš muryisa naql akun. 63. Muryi zarrin

vovči: man tav inčipi hamgapim, nihignur man či ritš avovim. 64. Ke žuta avov: man inči ritim var, muryi zarrin avov: vo, man qanati rugahi nid. 65. Man tav inči ritt varumt. 66. Nočor žuta ašav, muryi zarrini rugahi anid, avarš i daryoy lapi amnš, avovš inči kat nihidokax. 67. Ke muryi zarrin katisaš atir. 68. Žuta ayor či kati daruyn i yayk aniž dastiš kalla, kallay op anos, atis atir. 69. Tik yayk či kat aniž, kallay op anos, ke žuta avov: ey yaykak tifar či kallayt op žavum. 70. yaykak avov: tu čirkinakišt, man tav op natifarumišt. 71. Imiški žuta-zorī akun, yayk opš atifar, žuta op ažav, anguštpunaš kallay daruyn apartov. 72. Ke žuta yaykisa apurs, avov: tu op kay baxša divarišt? 73. yayk avov: apay katim i yayk mehmunx, dastišint op nosumišt. 74. Žuta yaykisa avav: hammay dasti kam-kami op vid. 75. Sonī, mehmuni nubat avu, kallay op dasti rugahiš kallapo kun, anguštpunaš dasti rugahiš dehči. 76. yayk hama yaykti dasti op kam-kami op avid mehmuni nubat avū, kallay op dasti rugahiš kallapo akun. 77. Mehmuni ayor, dasti rugahiš xapi anguštpunašx. 78. Hayrun avu. 79. Ke yaykisa avov, divari kax ast? 80. yayk avov: divari i čirkinak mortit ast, avovš, niž, vov, nahax mortit taskisa tisot.

81. Či kat yayk divari aniž mortiti katisa adivar, mehmunš avov: nihiš mortit man virx. 82. Mehmuni yayki hama hamsoyot avovor tav vir čirkinaxast. 83. yayk žutay adivar sarat tanaš asinoy, liboš anuyuntun, ke avar dugunotiš, viriš, nišun atifar. 84. Hama yaykt xušgunš avor. 85. Žutay yayki ahvolš apurs: žuta hama či sar guzaštš, naql akun atifar. 86. Či bidun čil meti agudar. 87. Ī meti podšoh tuyiš hamay vuzxaši faryod akun. 88. Či tuy xipar avov, kaxik aspiš podšohi yayki aspi daryob kunot, nahax yayk naxčavi. 89. Ke žuta aspiš či inčiš anos, podšohi tūyi aspđavunī aš`v. 90. Tuy sar avu. 91. Podšohi yayk aspiš vora avu, mayduni aniž. 92. Žuta ašav, aspipiš yayki paray avušt. 93. Aspš žutay davand xoy, i qamčīn adehišt čit sari dunyo av sari dunyoy ašavišt. 94. Podšohi yayk aspiš qamčīn adeh, žutatim aspiš qamčīn adeh. 95. Aspt naharanka adavor, ki žuta yayki daryob akun, inčš aven i sari diravš kulula akun žutaysa apartov, žutay aspipiš ačakdor, axašš avur. 96. Avov: man tav umedim, madori dilimišt. 97. Ke žuta avov: man asp davuniy havasim ast. 98. Qarib podšohi yayki tim anosimišt. 99. Žuta avov: naa, man tavpi im. 100. Biduni čof soli agudar, ki žuta i met avov, kati ziq anid. 101. Ke inčš avov: tu čoybaxša ziq nidišt. 102. Avov: dodot akotim yod akunim. 103. yayk avov: nošukr dodayt yod akunī, ziq avī. 104. Žuta avov: Na. 105. Man umed astim, akotim virum. 106. Inčš viri gapiš rozī avu. 107. Virat inč kaftar avor, dutišt afuror ašavor arasor. 108. Divar apenor, kati atisor, dodoš katišx. 109. Tik kaftar avor, či kat afuror, anižor atir. 110.

Harčandi dodoš faryod akun, žuta avov: man tav baxša nauxtaim. 111.
Afuror katisašint atiror... 112. Ke ba murodu maqsadišnt arasor.

Мурғи заррин

1. Як мард ҳафт писар дошт. 2. Рӯзе шуд, ки ҳамаи писарон ба воя расида мучаррад гаштанд. Баъд ба падарашон гуфтанд, ки ба онҳо зан диҳад. 3. Падарашон як камон дошт. 4. Ба писаронаш яктоғӣ тир дод ва хоҳиш кард, ки аз болои тепла баромада ба дари хонаҳо тир ҳолӣ кунанд. 5. Ҳар яки шумо тир ҳолӣ кунед, тири касе, ки ба дари хонаи касе афтад, (6.) ман духтари ҳамаи шахсро медиҳам. 7. Баъд ҳамаи писаронаш камонро гирифта ба сӯи хонаҳо тир ҳолӣ карданд. 8. Тири касе, ки дар кучо афтид, ба ҳамаи тараф рафт. 9. Сонӣ навбати писари аз ҳама хурдиаш расид ва камонро гирифта тир ҳолӣ кард, ки тираш ба дари як дарвоза афтид. 10. Тири касе, ки дар кучо афтид, рафта духтари ҳамаи касро гирифт. 11. Ҳамаи бародарон соҳиби зан шуданд. 12. Бародари хурдиашон тир ҳолӣ мекунад, ки ба дари дарвозае меафтад. 13. Баъд бародари хурдиашон рафта, дарвозаро мекушояд, ки аз пешаш як духтари маймунбашара мебарояд. 14. Писарак ба тақдираш тан дода, ин духтараки маймунбашараро ба хонааш мебарад. 15. Бародари хурдӣ ба тақдираш тан дода меғӯяд, акнун тақдири ман ба ҳамаи будааст, ўро мегирам. 16. Падараш хитоб карда меғӯяд, писарам, тақдират ба ҳамаи духтар будааст, гири, ё нагири, дигар ба ту зан нест. 17. Пас аз чанд рӯзи зиндагиаш бародарони калониаш ва янғаояш ўро масхара мекунанд, ки зани ту маймун будааст, наҳод, ки ақл дошта бошӣ маймунро гири. 18. Бародарашон ин гапхоро шунида, чанд рӯз ғамгин мегашт. 19. Як рӯз занаш аз бача пурсид, ки ту чаро ғамгин мегардӣ? 20. Баъд дар ҷавоб шавҳараш меғӯяд, ки акаҳояму янғаоям маро таъна мекунанд, ки ту ба ҳамаи зани маймунат фахр мекуни. 21. Маро масхара мекунанд. 22. Ва меғӯянд, мо ба одам расидем, лекин ту бошӣ ба маймун расидӣ. 23. Занаш ин гапро шунида, дар ғзаб мешавад ва аз рӯяш никобро мегирад. 24. Ин духтарак паризод буд, вақте ки никобро аз рӯяш мегирад, шавҳараш зебогии ўро дида беҳуш мегардад. 25. [Баъд аз ин ҳодиса] вақте ки бародаронашро медид, онҳо ҳар чӣ мегуфтанд, дигар ба гапи онҳо аҳамият наметод ва сири занашро ба ҳеч кас намегуфт. 26. Як рӯз шавҳараш ба занаш гуфт: ман аз гапи акаву янғао безор шудам. 27. Ту як маротиба

рӯятро ба ҳамон масхарабозон нишон деҳ! 28. Баъд завҷааш ба ӯ меғӯяд, ки агар ман рӯямро нишон диҳам, зиндагии ману ту вайрон мешавад. 29. Шавҳарашро ӯро маҷбур мекунад, ки бояд ту рӯятро нишон диҳӣ. 30. Як рӯз ҳамаи бародарон дар хонаи падарашон бо завҷаҳояшон ҳам мешаванд. 31. Баъдан, ин писари хурдӣ ба завҷааш меғӯяд, ки ба хонаи падарам меравам. 32. Ин духтарак ҳам дастархонро печонда ба хонаи хусураш меравад. 33. Хусураш бо бачаҳо ва келинҳо дар хонаашон нишаста буданд. 34. Баъд писари хурдӣ бо завҷааш ба хонаи падарашон даромада, салом гуфта, гузашта ба болои курпача менишинанд. 35. Падараш ба ҳамаи писаронаш таъкид карда меғӯяд, ки ин шамъро ман барои он равшан кардам, ки шумо ба ин шамъ нигариста, тавба кунед, ки ин хел зан нагиред. 36. Вакте ки падарашон ба писарҳо таъкид карда ин гапро меғӯяд келини маймунбашарааш никобро аз рӯяш мегирад. 37. Ин духтарак чунон зебо буд, ки як тарафи рӯяш мисли моҳ як тарафи рӯяш мисли офтоб буд. 38. Ҳамаашон ба ин духтарак нигариста ҳайрон мешаванд. 39. Падараш мебинад, ки келинаш дар зебогӣ ҳамто надорад, ба ӯ ошиқ мешавад. 40. Рӯзе падараш писарашро фиреб карда меғӯяд: рав, ту аз ҷангал ҳезум биёр! 41. Писараш бандро гирифта, ба ҷангал барои ҳезум меравад. 42. Вай аз ҷангал як пуштора ҳезумро ба пушт карда меораду падараш меғӯяд: ҳезумро ба танӯр андоз, алави нон тафсад. 43. Писараш каме аз ҳезум гирифта ба танӯр меандозад, ки падараш аз ду пояш бардошта, ӯро ба танӯр мепартояд. 44. Ва болои танӯрро маҳкам мекунад, ки вай дар танӯр сӯхта бимирад. 45. Баъд падараш ба назди келинаш рафта, ки ӯро аз дасташ дошта, бӯса карданӣ мешавад, аммо ӯ ба кабутар табдил шуда, аз хона парвоз карда баромада меравад. 46. Падараш оббо меғӯяд! 47. Ман чи кор кардам, ки ҳам аз писарам мондам ва ҳам аз келинам. 48. Давида, рафта, болои танӯрро мекушояд. 49. Писараш, ки гуноҳ надошт, аз дохили танӯр намесӯхта мебарояду ба рӯи падараш нигоҳ накарда, қаҳр карда меравад. 50. Писарак чил рӯз шабу рӯз роҳ мегардад ва рафта дар сояи таги як дарахт мешинад. 51. Ва нохост ба болои дарахт нигоҳ мекунад, ки ҷӯҷаҳои мурғи заррин чир-чир мекунанд. 52. Нигоҳ карда дид, ки ба танаи дарахт як мори сиёҳ печида баромада, ҷӯҷаҳои мурғи зарринро хӯрданӣ аст. 53. Ӯ раҳм бар чони ҷӯҷаҳо карда, морро зада мекушад. 54. Баъд ҳудаш ба болои дарахт мебарояд, ки ҷӯҷаҳо аз ӯ хурсанд мешаванд. 55. Як ҷӯҷаи мурғи заррин хитоб карда, ба писарак

мегӯяд, ки биё, ба таги қаноти ман пинҳон шав, агар модарамон
 туро бинад, зада мекушад. 56. Писарак мебинад, ки мурғи заррин
 парвоз карда омада истодааст, зуд ба таги қаноти як чӯча пинҳон
 мешавад. 57. Мурғи заррин омада ба болои чӯчаҳояш
 менишинад. 58. Чӯчаҳои мурғи заррин ба модарашон арз карда
 мегӯянд, ки агар ҳамин одам намешуд, моро мор меҳӯрд. 59.
 Мурғи заррин мегӯяд: шумо ўро нишон диҳед, ман ба вай зиён
 намерасонам. 60. Дар ҳамин ҳолат писарак аз таги қаноти чӯчаи
 мурғи заррин мебарояд. 61. Мурғи заррин ба вай мегӯяд: ту чи
 муроду мақсад дошта бошӣ, ман туро ба муроду мақсадат
 мерасонам. 62. Писарак ҳамаи саргузашти ҳудахро ба мурғи
 заррин нақл карда медиҳад. 63. Мурғи заррин ба писарак мегӯяд,
 ки ман бо зани ту ҳамроз ҳастам, ҳамин рӯз ман аз пеши вай
 омадам. 64. Баъд писарак зорӣ карда, ба мурғи заррин мегӯяд, ки
 маро ба пеши занам бубар. Мурғи заррин розӣ шуда мегӯяд биё,
 ба болои қаноти ман нишин. 65. Ман туро ба назди завҷаат
 мебарам. 66. Писарбача ба болои мурғи заррин нишаст ва мурғи
 заррин ўро ба лаби дарё бурда монду гуфт: хонаи завҷаат дар
 ҳамин ҷо аст. 67. Баъд мурғи заррин ба хонааш рафт. 68.
 Писарбача нигоҳ карда дид, ки аз як хона, духтаре дар дасташ
 кӯза, баромада бо кӯза аз лаби дарё об гирифта ба хона даромада
 рафт. 69. Ва боз духтарак дар даст кӯза аз хонааш баромада об
 мегирифт, ки писарак аз кӯзаи он хоҳиши об нӯшиданро кард. 70.
 Духтарак ба вай гуфт, ман ба ту барин бачаи ифлос об
 намедиҳам. 71. Боз писарак аз ў зорӣ мекунад ва духтарак кӯзаи
 обро ба вай дароз мекунад ва дар вақти нӯшидани об писарак
 ангуштарини худро ба даруни кӯзаи об мепартояд. 72. Баъд
 писарак аз духтарак мепурсад, ки ту обро барои кӣ мебарӣ? 73.
 Духтарак дар ҷавоб гуфт: дар хонаи апаам як духтарак меҳмон
 аст, ман дасташонро об мегирам. 74. [Писарак мегӯяд:] Дар вақти
 обрезӣ ба дастҳояшон кам-кам об рез. 75. Ва навбати меҳмонатон
 шуд, кӯзаи обро якбора ба болои дасташ рез, ангуштарин ба рӯи
 дасташ меафтад. 76. Ин духтарак дар вақти дастобрезӣ ба дасти
 ҳамаи духтарон кам – кам об мерезад ва навбат, ки ба меҳмон
 омад, ҳамаи оби кӯзаро ба рӯи дасти духтарак мерезад.
 77. Меҳмон даст ба об бурда мебинад, ки дар рӯи дасташ
 ангуштарини ҳудааш аст. 78. Ҳайрон мешавад. 79. Ва аз духтарак
 мепурсад, ки дар берун кӣ ҳаст? 80. Духтарак дар ҷавоб мегӯяд,
 ки дар берун як марди ифлос истодааст ва духтари меҳмон
 мегӯяд: рав, он касро гӯй, ки ба хона дарояд. 81. Духтарак ба

берун баромада, он мардро ба хона даъват кард ва духтараки меҳмон меғӯяд, ки он мард шавҳари ман аст. 82. Ба духтараки меҳмон ҳамаи ҳамсояҳо меғӯянд, ки шавҳари ту ифлос будааст. 83. Духтараки меҳмон шавҳарашро ба ҳамом бурда, сару тани ӯро шуста, либос пӯшонида, сипас ба назди дугонаҳояш оварда, шавҳарашро нишон медиҳад. 84. Ин бачаро дида, ҳамаи духтарон ба ӯ ошиқ мешаванд. 85. Аз аҳволи шавҳараш духтарак пурсон мешавад, шавҳараш ҳамаи саргузашташро ба ӯ нақл карда медиҳад. 86. Аз байн чил рӯз мегузарад. 87. Як рӯз подшоҳ ҳамаи аҳли шаҳро ба бузкашӣ ва аспдавонӣ даъват мекунад. 88. Ва дар туй эълон мешавад, ки касе агар дар асптозӣ, аспи духтари подшоҳро дарёб кунад, подшоҳ духтарашро ба он кас медиҳад. 89. Писарак аз завчааш аспро гирифта, ба асптозӣ ба тӯйи подшоҳ меравад. 90. Тӯй сар мешавад. 91. Духтари подшоҳ ба аспаш савор шуда ба майдон мебарояд. 92. Ин писарак ҳам рафта ба аспаш савор шуда дар паҳлӯи духтари подшоҳ меистад. 93. Аспи писарак чунон даванд буд, ки ба задани як қамчин аз ин тарафи дунё ба он тарафи дунё меҷаҳид. 94. Духтари подшоҳ ба аспаш қамчин мезанад ва аз дунболи ӯ писарак ҳам ба аспаш қамчин мезанад. 95. Аспҳо дар тохтутоз мешаванд, писарак шохдухтарро қариб дарёб мекард, ки завчааш инро мебинад ва як тори мӯяшро кулӯла карда ба тарафи шавҳараш партофта, бо як тори мӯяш ӯро бо аспаш донга, ба тарафи худаш кашида меорад. 96. Ва меғӯяд: ман ба умеди туам, ту мадори дили ман мешавӣ. 97. Баъд шавҳараш ба ӯ меғӯяд, ки ман дар асптозӣ ҳавас дорам. 98. [Занаш меғӯяд:] қариб шумо духтари подшоҳро мегирифтед. 99. Шавҳараш ба ӯ хитоб карда меғӯяд: не, ман туро бисёр дӯст медорам. 100. Дар ин муддат, пас аз чанд соли зиндагиашон як рӯз шавҳараш ғамгинона омада дар хона мешинад. 101. Баъд занаш аз ӯ пурсон мешавад: ту чаро имрӯз ғамгин менамояӣ? 102. Ва ӯ меғӯяд: ман ёру бародарҳоямро ёд кардам. 103. Занаш дар ҷавоб гуфт: ту ҳамон падари ношукратро ёд кардӣ? 104. Шавҳараш гуфт: - Не. 105. Ман умед дорам, ки ҳама ёру бародарҳоямро ёбам. 106. Занаш ба гапи шавҳараш розӣ мешавад. 107. Зану шавҳар ҳар дуяшон кабутар шуда, парвоз карда ба шаҳрашон мераванд. 108. Ва дарро кушода ба хонашон медароянд, [мебинанд, ки] падарашон дар хона нишаста аст. 109. Боз кабутар шуда аз хона парвоз карда мераванд. 110. Аз пасашон падарашон баромада, фаёд мекунад, ки писараш ба ӯ меғӯяд: мо аз барои дидани ту наомадаем. 111.

Боз парвоз карда ба хонаашон ноумед мераванд. 112. Баъд ҳар дуи ин дилдода [бо ҳам зиста] ба муроду мақсадашон мерасанд.

(3) Додой мерос

1. Вута навута, ӣ подшоҳ вута. 2. Подшоҳи ду жутайш вута. 3. И мет вичӣ, подшоҳ мирчӣ. 4. Ке жутотиш чоф соли додой асрашинт хварошт.

5. Ани чи додой асрашинт хичӣ напирահсчӣ. 6. Акот вироти бидунишинт чанчол вичӣ. 7. Катишинт и хар пирахта ой и даҳира. 8. Иш доҳира носчӣ, иш хари носчӣ. 9. Виротш доҳира носчи ийокайса сафар кунчӣ, шавчӣ-шавчӣ ротивик хишап хутанай пирахсчӣ. 10. Ке тисчӣ, хутанай дули даруйн нипидчӣ, доҳираш дастишх ой. 11. И вахти вичӣ, и галлай уркт вовошт, хутанай тисошт. 12. Жута чи чукайриш дам надеҳчӣ, шампивик и мӯйш гударчӣ, и кулук чи шамп дивинчӣ, доҳирай деҳчӣ, данг-данг кунчӣ. 13. Уркт ситамако пирежошт, дивар васта вичӣ, уркт тат, ват пошошт. 14. Жута горчӣ, уркт чи доҳирай дангаста ачукерор, шери дуйм вовчӣ, доҳирай данг-данг то саҳариса деҳчӣ. 15. Уркт тат ват пошошт ани чи хутанай даруйн низак натуношт. 16. Субҳидами и корвунакӣ вовчӣ, ки чи хутанай даруйн и тавуш низакшаст, ке гуш мунчӣ, гуш дорчӣ, и дангост аст. 17. Ке корвунакӣ дивар пенчӣ, и арасоти уркт чи хутанай даруйн нижоштш (пирейжор) пирайжор. 18. Жута чи дули даруйн нижчӣ чи корвунаки гирейбун чакдорчӣ, вовчӣ чайбахша уркти ҳай акунӣ?

19. Ман подшоҳи амрипи уркти машқ атифаримишт. 20. Уркти ҳай акунӣ, шав подшоҳипи ҷавобш тифар. 21. - На. Чойбахша? 22. Гапш дехумипт. 23. Корвунакӣ, чи подшоҳи чукайрчӣ, вовчӣ, ман хай кун, и шутури ворт тифарумишт. 24. Жута наа вовчӣ. 25. Тик корвунакӣ вовчӣ, ийани шутури ворипиш тифарумиштит. 26. Жута наа вовчӣ. 27. Корванакӣ ниҳиранка тирай шутури тангаву тиллоҳт жута носчӣ, ке корвунакӣ ҷавоби тифорчӣ. 28. Корвунакӣ ротивикш тирчӣ. 29. Жута тирай шутури ворипиш носчӣ катисап вовчӣ. 30. И мет, акош горчӣ, виротш бойӯ бадавлат витах. 31. Ке ҳайрун пирахсчӣ, вовчӣ чутти бой аву? 32. Акош ба ғазаб вовчӣ, ке ҳариш носчи, и дуйрокайса сафар кунчӣ, шавчи и шаҳри лапи расчӣ. 33. Шаҳри одамти умрипишинт ҳаришинт нашинтветаой. 34. Одамт хари авенор. ашавор подшоҳиса хипар ахашор, и

одами мох шаҳри и чинси ухташ, мох иранка чинс намохвета. 35. Ке подшоҳ вовчӣ, ки шавт наҳав мусофири пурст, наҳах чинс чох? 36. Подшоҳи одаamt вовошт, чи мусофири пурсор. 37. Мусофир вовчӣ, ки иш чинс шерҳанг хаст. 38. Подшоҳ фармойчӣ шавт, пурст, наҳав чинси чо хунариш астиш? 39. Подшоҳи одаamt вовошт, тик чи мусофири пурсор. 40. Ит чинси чо хунариш аст? 41. Мусофир ҷавоб тифорчӣ, иш чинс ҷанг караки арки шавчӣ. 42. Шавошт подшоҳса, вовошт, шерҳанг ҷанги арки шавчӣ. 43. Подшоҳ одаmtиш мусофири ритиса куселчӣ, вовчӣ, шавт, пурст, шерҳанги пирунтчӣ, ёо наа. 44. Вовошт пурсор чи мусофири, мусофир вовчӣ. 45. - Ҳов. 46. Пирунтумишт. 47. Подшоҳи хипарваракт шавошт, вовор пирунтчиш. 48. Тик подшоҳ вовчӣ, шавт, чи мусофири пурст, чофш вовчӣ? 49. Хипарваракт вовошт, чи мусофири пурсор, ит чинси чофиш вовишт?

50. Мусофир вовчӣ, то ду ғуши бидунисаш тангат, тиллох пун кунт. 51. Ман шерҳанги шумош тифарумишт.

52. Неки ниҳиранка шарт! 53. Шерҳанги чил мети таҳачай⁸⁷ ругахи буннӣ кунт, ке ҷанги живорт. 54. Подшоҳи одаmt шавошт, чи подшоҳи тангат тиллохт урошт, шерҳанги то ду ғушисаш пун куношт, ке шерҳанги носошт. 55. Мусофир тангат, тиллохт носчи, катисаш тирчӣ. 56. Подшоҳ чил мети шерҳанги бунӣ носчӣ, чил мети бўйд вичӣ. 57. Ке и ҳамсойай давлатипиш тавли ҷанг деҳчӣ. 58. Ду давлати бидуни ҷанг вичи. 59. Ит давлати умрипишинт шерҳангишинт нашинветаой. 60. Ке подшоҳ вовчӣ, шерҳанги ҷанги ҳай кунт. 61. Ке шерҳанги ҷанги ҳай куношт. 62. Шерҳанг ҷанги тисчӣ, ғуштиш ҷур кунчӣ ҳангаст таскӣ, васкӣ, давт, чи мастиш, ҳама ав давлати одаmt прайжошт чи шерҳанги. 63. Шавчи шутурти кӯйн вуд хашчӣ, ҳангаст кунт. 64. Ҳама чи ҷанги бидун прайжошт. 65. Ке и одам чи ав давлатӣ, чи ҷукайриш шавчӣ и этки таки баҷо вичӣ.

66. Ҷанг тамум вичӣ, чи этки так ҷахчӣ шаҳриоаш пирайжчӣ. 67. Ке подшоҳиса хипар ворчи, ҷанги и шерҳанг ой. 68. Чи қаҳриш шавчӣ шутури кун вуд хашчӣ вожгут, дилат чигарш хашчи, заминат осмуни қасам атифар.

69. Ке виротат акко ниҳид фиребат, найрангпӣ ба муродат мақсадшинт расошт.

⁸⁷ Таҳача – меҳи сангӣ

Dodoy meros

1. Vuta navuta i podšoh vuta. 2. Podšohi du žutayš vuta. 3. I met viči, podšoh mirči. 4. Ke žutotiš čof soli dodoy asrašint xvarošt.

5. Ani či dodoy asrašint hiči napiraxsči. 6. Akot viroti bidunišint janjol viči. 7. Katišint i xar piraxtaoy i dahira. 8. Iš dohira nosči, iš xari nosči. 9. Virotš dohira nosči iyokaysa safar kunči, šavči, šavči rotivik xišap xutanay piraxsči. 10. Ke tisči xutanay duli daruyn nipidči, dohiraš dastišx oy. 11. I vaxti viči, i galay urkt vovošt xutanay tišošt. 12. Žuta či čukayriš dam nadehči, šampivik i muys gudarči, i kulux či šamp tirašči, dohiray dehči, dang, dang kunči. 13. Urkt sitamako pirayžošt, divar vasta viči, urkt tat, vat pošošt. 14. Žuta yorči, urkt či dohiray dangasti ačuayror šeri duym vovči, dohiray dang-dang to saharisa dehči. 15. Urkt tat, vat, pošošt ani či xutanay daruyn nižak natunošt.

16. Subhidami i korvunakī vovči, či xutanay daruyn i tavuš nižakšast, ke yuš muncī, yuš dorči, i dangast ast. 17. Ke korvunakī divar penči, i arasoti urkt či xutanay daruyn nižošt pirayzor. 18. Žuta či duli daruyn nižči či korvunaki gireybun čakdorči, vovči čaybaxša urkti hay akunī?

19. Man podšohi amripi urkti mašq atifarimišt. 20 Urkti hay akunī, šav podšohipi javobš tifar.

21. - Na. Čoybaxša? 22. Gapš dehumišt.

23. Korvunakī, či podšohi čukayrči, vovči, man hay kun, i šuturi vort tifarumišt. 24. Žuta naa vovči. 25. Tik korvunakī vovči, iyani šuturi voripiš tifarumišt. 26. Žuta naa vovči. 27. Korvanakī nihiranka muray šuturi tangavu tilloht žuta nosči, ke korvunakī javobš tiforči.

28. Korvunakī rotivikš tirči...

29. Žuta tiray šuturi voripiš nosči katisaš vovči. 30 I met, akoš yorči, virotš boyū badavlat vitax.

31. Ke hayrun piraxsči, vovči čutti boy avī? 32. Akoš ba yazab vovči, ke horiš nosči, i duyrokaysa safar kunči, šavči i šahri lapi rasči.

33. Šahri odamti umripišint xarišint našintveta oy. 34. Odamt xari avenor, ašavor podšohisa xipar axašor, i odami mox šahri i jinsi uxtaš, mox iranka jins namoxveta. 35. Ke podšoh vovči, šavt nahav musofiri purst, nahax jins čox? 36. Podšohi odamt vovošt, či musofiri pursor. 37. Musofir vovči, iš jins šerhang xast. 38. Podšoh farmoyči šavt, purst, naxav jinsi čo hunarš astišt? 39. Podšohi odamt vovošt, tik či musofiri pursor. 40. It jinsi čo hunarš ast? 41. Musofir javob tiforči, ki iš jins jangi karaki arki šavči. 42. Šavošt podšohsa, vovošt, šerhang jangi arki šavči.

43. Podšoh odamtiš musofiri ritisa kuselči, vovči, šavt, purst, šerhangi piruntči, yo naa.

44. Vovošt pursor či musofiri, musofir vovči. 45.-Hov. 46. Piruntumišt. 47. Podšohi xiparvarakt šavošt vovor piruntčiš. 48. Tik podšoh vovči, šavt, či musofiri purst, čofš vovči?

49. Xiparvarakt vovošt či musofiri pursor, it jinsi čofiš vovišt?

50. Musofir vovči, to du yuši bidunisaš tangat, tilloh pun kunt. 51. Man šerhangi šumoxš tifarumišt.

52. Neki nihiranka šart! 53. Šerhangi čil meti taxačay rugahi bunnī kunt, ke jangi živort. 54. Podšohi odamt šavošt, či podšohi tangat, tilloht urošt, šerhangi to du yušisaš pun kunošt, ke šerhangi nosošt. 55. Musofir tangat, tilloht nosči, katisaš tirči. 56. Podšoh čil meti šerhangi bunnī nosči, čil meti buyd viči. 57. Ke i hamsoya davlatipiš tavli jang dehči. 58. Du davlati biduni jang viči. 59. It davlati umripišint šerhangišint našinvetaoy. 60. Ke podšoh vovči, šerhangi jangi hay kunt. 61. Ke šerhangi jangi hay kunošt. 62. Šerhang jangi tisči, yuštiš čur kunči hangast taskī, vaskī, davt či mastišt, hama av davlati odamt prayžošt či šerhangi. 63. Šavči šuturti kūyn vud xašči, hangast kunt. 64. Hama či jangi bidun prayžošt. 65. Ke i odam či av davlati, či čukayriš šavči i etki taki bajo viči.

66. Jang tamum viči, či etki tak jaxči šahrisaš pirayžči. 67. Ke podšohisa xipar vorči, jangi i šerhang oy. 68. Či qahriš šavči šuturi, kun vud xašči, vožyut, dilat jigarš xašči, zaminat osmuni qasam atifar.

69. Ke virotat akko nihid firebat, nayrangpi ba murodat maqsadšint rasošt.

Мероси падар

1. Буд, набуд, як подшоҳ буд. 2. Подшоҳ ду писар дошт. 3. Рӯзе шуд, ки подшоҳ аз олам гузашт. 4. Писарон чанд сол аз мероси падар мондаро баҳра бурданд. 5. Оқибат чизе аз захираи падарашон боқӣ намонд. 6. Байни ин ду бародар ҷангу ҷидол сар шуд. 7. Дар хонаашон фақат як доира ва як хар боқӣ монда буду дигар чизе набуд. 8. Яке аз бародарон доираро гирифтӯ дигаре харро гирифт. 9. Бародари хурдӣ доираро гирифта, ба сафар баромада, шаб ба осиебе медарояд. 10. Ва шаб дар он ҷо дар дохили дули осиеб доира дар даст хоб мекунад. 11. Ногаҳон аз думболи ӯ галаи гургҳо омада ба дохили осиеб медароянд. 12. Писарбача аз тарси ҷонаш, дам наmezанад ва нохост муше аз сақфи осиеб гузашта, кулӯхеро ғелонда ба доираи писарбача

мезанаду садое аз доира мебарояд. 13. Гургон ин садоро шунида ба кафо мераванд, дари осиеб баста мешавад. 14. Писарбача мебинад, ки гургон аз садои доира тарсиданд, баръакс худаш данг-данг карда, то дамидани субҳ доира мезанад. 15. Гургон аз девори осиеб дарун ҷаҳида, дигар аз он ҷо баромада наметавонанд. 16. Субҳ як корвон аз назди осиеб гузашта мебинад, ки садое аз дохили осиеб мебарояд, гӯш ба девор монда, гӯш мекунад, садои доира аст.

17. Сипас, дари осиебро мекушояд, ки галаи гургон аз он ҷо баромада мегурезанд. 18. Писарбача аз дохили дули осиеб фуromaда, аз ду гиребони сорбон медорад, ки ту ҷаро гургонро озод кардӣ? 19. Ман бо фармони подшоҳ ба гургон машқ ёд меодам. 20. Гургони маро ту гурезондӣ, акнун рав, ҷавобашро ба подшоҳ гӯй. 21. Не. Ҷаро? 22. Ман ба подшоҳ ин хабар мерасонам. 23. Сорбон аз подшоҳ тарсида, ба писарбача мегӯяд, ки агар ту маро озод кунӣ, ман ба ту як шутурро бо бораи медиҳам. 24. Писарбача не мегӯяд. 25. Боз сорбон як шугри дигарро бо бораи ба ӯ ваъда медиҳад. 26. Писарбача розӣ намешавад. 27. Ҳамин тариқ писарбача аз сорбон се шутурро бо тангаву тиллохои гирифта, ӯро аз ҷанголи худ озод мекунад. 28. Сорбон роҳашро давом дода меравад. 29. Писарбача се шутурро бо бораи гирифта ба хонааш меояд. 30. Як рӯз акаш мебинад, ки бародараш бою бадавлат шудааст. 31. Ҳайрон мемонад, ки вай чи хел бой шудааст. 32. Бародари калонӣ ба ғазаб омада, хараширо савор шуда ба як ҷои дур сафар мекунад ва рафта-рафта ба шаҳре мерасад. 33. Одамони ин шаҳр ҳаргиз ҳарро надида буданд. 34. Навкарони подшоҳ ин ҳарро дида ба подшоҳ хабар мебаранд, ки як мусофир як чинс овардааст, ки мо ҳаргиз ин хел чинсро надидаем. 35. Подшоҳ ба навкоронаш фармон дод, ки рафта аз мусофир пурсед, чинсаш чист? 36. Навкарони подшоҳ омада аз мусофир пурсон мешаванд. 37. Мусофир бо онҳо мегӯяд, ки ин чинс шерҳанг аст. 38. Боз подшоҳ ба навкоронаш фармон медиҳад, ки рафта пурсед, он чинс чӣ хунаи дорад? 39. Навкарон омада аз марди мусофир мепурсанд. 40. Ин чинс чӣ хунаи дорад? 41. Мусофир дар ҷавоб мегӯяд: ин чинс дар ҷанг ба кор меояд. 42. Боз навкарони шох ба назди шох рафта гуфтанд, ки он чинс дар ҷанг ба кор меомадааст. 43. Навкаронро боз шох ба назди мусофир мефиристад, ки он чинсро мефурушад, ё не. 44. Мусофир дар ҷавоб ба онҳо мегӯяд [45] - Ҳа. 46. Мефурушам.

47. Хабарро ба подшоҳ мерасонанд, ки ӯ чинсро мефурӯшад. 48. Боз шоҳ ба навкаронаш фармон медиҳад, ки рафта аз ӯ пурсед арзишаш чанд аст? 49. Навкарони шоҳ омада, арзиши ин чинсро мекурсанд, ки арзиши ин чинсро чанд мегӯй. 50. Арзиши ин чинс то ба андозаи ду гӯшаш тилло пур кунед. 51. Ман ин шерҳангро сонӣ ба шумо медиҳам. 52. Шарташ ҳамин аст! 53. Ин шерҳангро бояд чил рӯз дар якамех ба бонӣ гиред, сонӣ ба ҷанг бароред. 54. Навкарони шоҳ рафта аз шоҳ тангаву тиллоро гирифта оварда, то ба ду гӯши он шерҳанг пур мекунад. 55. Марди мусофир тангаву тиллои бисёрро гирифта ба хонааш меояд.

56. Подшоҳ чил рӯз шерҳангро бонӣ карда. 57. Ва баъд ба як давлати ҳамсоя бонги ҷанг мезанад. 58. Байни ин ду давлат ҷанг сар мешавад. 59. Аскарони ин давлат ҳаргиз шерҳангро надида буданд. 60. Сипас, подшоҳ фармон медиҳад, ки шерҳангро ба ҷанг сар диҳанд. 61. Шерҳанг ба ҷанг медарояд. 62. Ҳангосзанон ба ин тараф, ба он тараф тохта, ду гӯшро рост карда аз мастиаш медавад. 63. Рафта шуторонро бӯй мекашаду ҳангосткунон медавад. 64. Ҳамаи аскарони он давлат аз майдони ҷанг мекурсанд. 65. Аз ҷанговрон як нафарашон аз тарси ҷонаш ба таги кӯпрук даромада пинҳон мешавад. 66. Вақте ки ҷанг тамош мешавад, баъд вай аз таги пул баромада, ба шаҳрашон мекурсозад. 67. Ва ба подшоҳ хабар мерасонад, ки дар ҷанг як шерҳанг буд. 68. Аз қаҳраш шуторонро бӯй карда, гумон кардам, ки дилу ҷигари шуторонро дар қашида, заминро осмонро қасам меода бошад. 69. Бо ҳамин ду бародар бо ҷунин хилаву найранг ба муроду мақсадашон мерасанд.

(4) Неки нағиривишт!

1. Вута, навута, ӣ пират кампир вута. 2. Пират кампири ду ғайк вута. 3. ӣ ғайк мусафеди чав инчиш вутах. 4. Мусафед аркиса атиришт, зол кампир хапи ғайкиш ҳичӣ наавоишт.

5. Хапи ғайкш эрка хой. 6. Аҷахишт чи пинунчиш и ғайк пирахтаой, наҳави адеҳишт, аҳашишт, арк афамойшт чи ҷунинш безор витахой. 7. Ғайк гоҳи анидишт ароишт, авовишт ман ҷутти кунум чи зол кампири халое вум? 8. Додош чи акр авесишт, ачукайришт, гап деҳот, ки ман моиндарим деҳчим. 9. Моиндарш авовишт, ки агар додойсат гап деҳ, и синчин насумишт, тнайвикт деҳумишт вахинт зимакумишт. 10. Иш ғайк наҳаранка йуракнота витахой.

11. Додош чи арк авовишт, бемадор баадаб чи додой ритш ачахишт, салум ажойишт. 12. Ах ғайкш вот эрка, адабш напшой, чи пайш наачахишт, кати так наарантишт, наасинойишт, ноз акуништ, опим урт, нуним урт, авовишт анид. 13. Мети аву дутити ғайкт ба болиқ арасор. 14. Ке сағира ғайк авов ити оча аст, ман оча нааст, азобим мазҳад гулих чо кунум? 15 Чутти кунум, чит зол кампир халос кунум? 16 И мет чутти аву, сағира ғайк нотоб аву. 17. Зол кампир катиса атис, ке тавуш акун, эй чиркинак, падар наълат, ту ку ишт? 18. Тавушим адо аву. 19 Ту ку ишт?

20 Чуқй тавушим натиғаришт?

21 Ғайк авов: очачун ман касалим. 22. Ман тав касалипй чо арким аст? 23. Синчин анос, зол ғайки танайвик адеҳу вахинш зимакиаву. 24. Чи шумдориш, ғайки чиркинак авовишт. 25. Ғайк наҳаранка хушру ритш маҳтоби мета хой. 26. Ниҳиранка чоф мети зол кампир ғайки азоб атиғаришт.

27. Ғайк чи чуниш безор аву, авов во, шавум и ғари лапи хапим чи ғар партавум. 28. Иш чо метх? 29. И мет чиркинак калла аносу опи лаписа атир, авов ман оп урумишт. 30 Калла ғайк авар опи лапи амун, ке сар анос и баланд ғари сари асан авов, во, итун хапим нахчит ғар партовум, чи моиндари зол халос вум. 31. Ғайк итун хапиш чи ғар апартовишт, ки и симурғ авес чи пармунаш ачақдор, авов ту чо куништ? 32. Бандаи хокй чи ғар хапит партовишт! 33. Ғайк чоф мет ой, дивазноик хой. 34. Симурғ чи рахш, и арасоти дун аживар авов нос дун хвар, қуйт вот. 35. Ман и шаҳрисат варумишт. 36. Тав чун чи азоб халос вот. 37. Ке ғайки симурғи ругаҳи вора аву. 38. Ғайк симурғи ругаҳи вора аву. 39. Симурғ афур, ашавор и шаҳри ругаҳи арасор, шаҳр чи так тулӯҳа атиғаришт, қанатак деҳки заминиса авес анид. 40. Подшоҳат вазирса хипар, ашав, ки симурғ чи осмун и ғайки авур. 41. Салотипиш подшоҳат вазир авовор ағарор, ки наҳаранка ғайк обадунох иш авов, манш килинш кунумишт, ахш аовов, манш килинш кунумишт. 42. Симурғи ғайки баданш наҳаранкаш синойташхой, ки танаш даст наабудуфсишт. 43. Дутити бидуништн чанчол аву. 44. Ҳарчанд подшоҳат вазири жута ғайки танайса даст аварор дастшинт ғайки танай наабудуфс. 45. Ғайк агор, ситоратшинт маъкул на. 46. Ке подшоҳи и сарсафед паҳлавунш ойш. 47. Ави амр акун, агар ту ғайки чокдор чи тав!

48. Сарсафед жута авов, ғайки даст авид ғайк хатш жутай кипаши авов.

49. Симург ке подшоҳиса авов, ҳарчанд тават вазири жута даст авидор наатунор чакдорак.

50. Итун чи қавлт нагард!

51. Паҳлавунит туй кун.

52. Тағдирш нихид паҳлавунипй вутах. 53. Подшоҳ ҳиззо аhash, авов ғалим ани навоt, ке паҳлавуниш тирай мети туй атифар. 54. Жутай туйи чокш ой сарф акун. 55. Симург агор, жутай сар сафед, афур, ашав, чи кук шоввайшай оп авур, жунтай саривик ашак. 56. Жутай сар наҳаранка мушки мета шов аву. 57. Ғайк агор, жутай сар шов витах, вахтш хуш аву. 58. И мет, ғайк симургиса авов, - Чо, вичй и, мет шавим, и пир додом аст уримш. 59. Ке симурги раҳмш авов, ғайкиса авов, и ман пар нос дуйд тифаришт, и бадло асп вовчи, катидивари уштчй. 60. Некй чи раска немаш вора вишт, агар чи чаппа немаш, вора ву, девти ритиса ворчй ани нагардишт.

61. Симурги қанати ругаҳи ғайк, аспи ругаҳи жута вора авор афурор. Ашавор ғайки додо чи ғайки ғами мургах. 62. Ғайк додой худоиш атифар, итун тик агардошт, ке ғайк авов. 63. Одамт вовошт: «Некй куну опивик тартов». 64. Додом амир. Ани кампири золи ғайкипиш ҳичухшинт нааст. 65. Во, игум ритишинт шавум. 66. Ғайк авов, моиндариш, хориш, хипар анос, ке моиндари азобтиш ритиш авур, авов: ман ниҳипти азоб атифаришт ах метгим агударор.

67. Мантим метим авирим, вирим авирим, тик ман дастиршинт авим. 68. Итун вовт, манпи ав шаҳриса тирим. 69. Ғайк симурги ругаҳи, жутат кампири ғайк аспи ругаҳи вора авор атирор. 70. Ғайк авар, хориш подшоҳи жутай атифар ке, тирай мети туй атифарор. 71. Ке ба муродат мақсадшинт арасор.

Nekī nayirivišt!

1. Vuta, navuta, i pirat kampir vuta. 2. Pirat kampiri du γaykašint vuta. 3. I γayk musafedi či čav inciš vutax. 4. Mesafed arkisa atirišt, zol kampir xapi γaykiš hiči naavovišt.

5. Xapi γaykš erka xoy. 6. Ajaxišt či pinunciš i γayk piraxtaoy nahavi adehišt, axašišt, ark afamoyšt či juniš bezor vitaxoy. 7. γayk gohi anidišt aroyišt, avovišt man čutti kunum či zol kampiri xaloe wum? 8. Dodoš či akr avesišt, ačukayrišt, gap dehot, man moindarim dehčim. 9. Moindarš avovišt, ki agar dodoysat gap deh, i sinčin nasumišt, tnayvikt dehumišt vaxint zimakumišt. 10. Iš γayk naharanka yuraknota vitaxoy.

11. Dodoš ċi ark avovišt, bemador baadab ċi dodoy ritš ajaxišt, salum azoyišt. 12. Ax ħaykš vot erka, adabš nasoy, ċi payš naajaxišt, kati tak naarantišt, naasinoyišt, noz akuništ, opim urt, nunim urt, avovišt anid. 13. Meti avu dutiti ħaykt ba boliq arasor. 14. Ke sayira ħayk avov: iti oċa ast, man oċa naast, azobim aċahad ħulix ċo kunum? 15. Ćutti kunum, ċit zol kampir xalos kunum? 16. I met ċutti avu, sayira ħayk notob avu. 17. Zol kampir katisa atis, ke tavušt akun, ey ċirċinak, padar naġlat tu ku išt? 18. Tavušim ado avu. 19. Tu ku išt?

20. Ćuki tavušim natifarišt?

21. ħayk avov: oċajun man kasalim. 22. Man tav kasalipi ċo arkim ast? 23. Sinċin anos, zol ħayki tanayvik adehu vaxinš zimakiavu. 24. Ći šumdoriš, ħayki ċirċinak avovišt. 25. ħayk naharanka xušru xoy ritš mahtobi meta xoy. 26. Nihiranka ċof meti zol kampir ħayki azor atifarišt.

27. ħayk ċi juniš bezor avu, avov vo šavum i ħari lapi xapim ċi ħar partavum. 28. Iš ċo metx? 29. I met ċirċinak kalla anosu opi lapisa atir, avov man op urumišt. 30. Kalla ħayk avar opi lapi amun ke sar anos i baland ħari sari asan avov: vo, itun xapim naxċit ħar partovum, ċi moindari zol xalos vum. 31. ħayk itun xapiš ċi ħar apartovišt, ki i simury aves ċi parmunaš aċakdor, avov tu ċo kuništ? 32. Bandai xokċi ċi ħar xapit partovišt! 33. ħayk ċof met oy, divaznoik xoy. 34. Simury ċi raxš, i arasoti dun aċivar avov nos dun xvar, quyt vot. 35. Man i šahrisat varumišt. 36. Tav jun ċi azob xalos vot. 37. Ke ħayk simuryi rugahi vora avu. 38. ħayk simuryi rugahi vora avu. 39. Simury afur, ašavor i šahri rugahi arasor, šahr ċi tak tulūha atifarišt, qanatak dehki zaminisa aves anid. 40. Podšohat vazirisa xipar, ašav, ki simury ċi osmun i ħayki avur. 41. Salotipiš podšohat vazir avovor aħaror, ki naharanka ħayk xušrux iš avov, manš kilinš kunumišt, axš avov: manš kilinš kukunumišt. 42. Simuryi ħayki badanš naharankaš sinoytašxoy, ki tanaš dast naabudufsišt. 43. Dutiti biduništ janjol avu. 44. Nihipti podšohat vaziri žuta ħayki tanays dast avaror dastšint ħayki tanay najbudufs. 45. ħayk aħor, sitoratšint maqul na. 46. Ke podšohi i sarsafed pahlavunš oyš. 47. Avi amr akun, agar tu ħayki ċakdor ċi tav!

48. Sarsafed žuta avov: ħayki dast avid, ħayk xatš žutay kipaši avov.

49. Simury ke podšohisa avov, harċand tavat vaziri žuta dast avidor naatunor ċakdorak.

50. Itun ċi qavlt nagard!

51. Pahlavunit tuy kun.

52. Taydirš nihid pahlavunipi vutax. 53. Podšoh hizzo axaš, avov gapim ani navot, ke pahlavuniš tiray meti tuy atifar. 54. Žutay tuyi ċokš

oy sarf akun. 55. Simury ayor, žutay sar safedx, afur, ašav, či kuk šovvayšay op avur, žuntay sarivik ašak. 56. Žutay sar naharanka muški meta šov avu. 57. ħayk ayor, žutay sar šov vitax, vaxtš xuš avu. 58. I met, ħayk simuryisa avov, - Čo, viči i, met šavim, i pir dodom ast urimš. 59. Ke simuryi rahmš avov, ħaykisa avov, i man par nos duyd tifarışt i badpo asp vovči kadivari uštči. 60. Nekī či raska nemaš vora višt, agar či čappa nemaš, vora vu devti ritisa vorči ani nagardišt.

61. Simury qanati rugahi ħayk, aspi rugahi žuta ħara avor afuror, ašavar ħayki dodo či ħayki ħami murtax. 62. ħayk dodoy xudoiš atifar, itun tik agardošt ke ħayk avov. 63. Odamt vovošt «Nekī kunu opivik tartov». 64. Dodom amir, ani kampiri zoli ħaykipiš hičuxšint naast. 65. Vo, i ħum ritišint šavum. 66. ħayk avov moindariš xoriš xipar anos, ke moindari sitamtiš ritiš avur, avov man nihipti sitam atifartišt ax mettim agudaror.

67. Mantim metim avirim, virim avirm, tik man dasgiršint avim. 68. Itun vovt, manpi av šahrisa tirm. 69. ħayk simuryi rugahi, žutat kampiri ħayk aspi rugahi vora avor atiror. 70. ħayk avar, xoriš podšohi žutay atifaror tiray meti tuy atifaror. 71. Ke ba murodat maqsadšint arasor.

Некиро намедонӣ!

1. Будаџ, набудаџ, як пиру як кампир будаанд. 2. Пиру кампир дар ҳаёташон ду духтар доштанд. 3. Яке аз духтарон аз завҷаи дигари мӯйсафед буд. 4. Мӯйсафед вақте ки ба кор мерафт, пиразан ба духтари ҳудаш чизе намеғуфт. 5. Духтари ҳудаш чунон эрка буд, ки вайро касе озор намеод. 6. Вақте ки пиразан ба иҷрои коре меҳест, духтараки ятиммондари мезад, кор мефармуд, ки ин ятим аз ҷонаш безор шуда буд. 7. Гоҳе духтарак дар як ҷо нишаста гиря мекард ва ба худ меғуфт, ки хел карда аз ин пиразани зол ҳалос шавам. 8. Падараш аз кор меомад, аммо ӯ аз тарси ҷонаш ба падараш чизе намеғуфт. [Ба худ меғуфт, ки] агар ба падарам арз кунам, модарандарам маро мезанад. 9. Модарандараш меғуфт: ту агар ба падарат гап занӣ, ман тӯро мезанам, ман ба аъзои баданат сӯзан ҳалонида, ҳунатро мемакам. 10. Ин духтарак чунон аз модарандараш меҳаросид, ки ягон ҳарф гуфта наметавонист. 11. Вақте ки падараш аз кор бармегашт, бемадор буду аммо боадабона ба падараш салом меғуфт. 12. Духтараки дигар бошад аз ҷояш намеҳест, адаб надошт, ноз мекард. Ба ман об биёред, нон биёред, гуфта дар як ҷо менишаст.

13. Рӯзе шуд, ки ҳар дуи ин духтарон ба балоғат расиданд. 14. Баъд духтари ятиммонда ба ҳудаш гуфт, ки ин модар дорад,

аммо ман модар надорам, чонам дар азоб аст, чӣ кор кунам? 15. Чӣ кор кунам, ки аз дасти ин пиразани зол халос шавам?

16. Як рӯз духтараки бечора нотоб шуд. 17. Пиразани зол ба хона даромада бо овози баланд мегуфт: хой чиркинак, хой чиркинаки падарлаънат, ту кучой? 18. Аз овози баланд садоям гирифт. 19. Ту дар кучой? 20. Чаро ба ман овоз наменидӣ? 21. Духтарак ба забони ҳол омада гуфт: модарчон, ман бемор шудам. 22. Ман ба бемории ту чӣ кор дорам. 23. Пиразани зол бо хашму газаб сӯзанро гирифта, ба аъзои бадани духтарак халонида хунашро макидан гирифт.

24. Пиразан аз бадбинияш духтаракро “чиркинак” гуфта чег мезад. 25. Аммо ин духтарак чунон зебо буд, ки рӯяш мисли моҳ рушноӣ мекард. 26. Ҳамин тариқ пиразани зол ҳар рӯз духтаракро азобу коҳиш меод. 27. Духтарак ҳам ниҳоят аз ҷонаш безор шуд ва мегуфт ман худамро аз кӯх мепартоям. 28. Ин чӣ рӯз аст? 29.

Як рӯз духтари чиркинак кӯзаро гирифта бо баҳонае об меорам гуфта рафт. 30. Ё кӯзаро бардошта, ба лаби об рафта, кӯзаро дар лаби гузошту ҳудаш ба самти кӯхи баланд рафту ба болои кӯх баромада, гуфт: ҳудро аз кӯх партофта, аз модарандари зол халос шудан даркор! 31. Духтарак ҳудашро акнун аз кӯх мепартофт, ки аз ҳаво як симург омада аз домонаш дошт ва гуфт: ту чӣ кор мекунӣ? 32. Эй бандаи хокӣ, магар аз ҷонат безор шудӣ, ки худатро аз кӯх мепартоӣ! 33. Духтарак аз гуруснагӣ тавони ҳарф задан надошт.

34. Симург аз даҳонаш дони бисёре бароварда ба пеши духтарак рехт ва гуфт: хӯр, андаке ба ту кувват мебахшад. 35. Ман туро ба як шаҳре мебарам. 36. Ҷони ту аз азоб халос мешавад. 37. Суханони симург ба духтарак маъқул шуд. 38. Духтарак ба болои қаноти симург нишаст. 39. Симург парвоз карда ба шаҳре расид, ки ин шаҳр аз поён ба боло рушноро акс меод. Онҳо ба замин фурумаданд. 40. Навкарони шох ба подшоҳу вазир хабар расониданд, ки аз ҳаво як симург дар рӯи нару боли худ аз ҳаво як духтаракро ба замин овард. 41. Подшоҳу вазир, бо навкаронаш омада, духтаракро диданд, ки духтарак ба ҳусну ҷамоли зебои худ ҳамаро бо худ мафтун мекард. Подшоҳ мегӯяд: ман ин духтаракро келин мекунам, вазир бошад, ман келин мекунам, мегуфт.

42. Симург, духтаракро дар ҳаво сару танашро чунон шуста буд, ки мисли тани моҳӣ лағжонак буд ва ба ӯ қасе даст бурда

наметавонист. 43. Байни подшоҳу вазир шӯре пайдо шуд. 44. Ҳарчанд ки писари подшоҳу вазир ба тани духтар даст мебаранд, дасташон ба ӯ намечаспад, дошта наметавонанд. 45. Духтарак нигоҳ кард, ки ситораашон мувофиқ намеояд. 46. Баъд подшоҳ як паҳлавони сарсафеди ҷавон дошт. 47. Ба ӯ фармон дод, ки агар духтаракро дошта тавонӣ, вай аз онӣ ту! 48. Ҷавонписари паҳлавон ба майдон баромада, даст ба тани духтар бурд, ки духтарак ба оғӯши ин паҳлавон даромад. 49. Ба подшоҳу вазир симург гуфт, ҳарчанд писарони шумо ба духтарак даст бурданд, дошта натавонистанд. 50. Акнун аз қавлат нагард! 51. Паҳлавонро тӯй кун! 53. Тақдираш ба ҳамин паҳлавон будааст. 54. Подшоҳ аз кирдори худ шарм кард, ки гапи ман ду нашавад, се рӯз паҳлавони номии худро аз ҳисоби хазинаи худаш тӯй дод. 55. Симург дид, ки мӯи паҳлавон сафед аст ва ба ҷое парвоз карда, рафта аз онҷо оби алафи сиёхро оварда, ба мӯи паҳлавон молид. 56. Мӯи паҳлавон ҷунон сиёҳ шуд, ки касе ба ӯ менигарист, ҳайрон мешуд.

57. Духтарак дид, ки мӯи паҳлавон сиёҳ шудааст аз хурсандӣ чӣ қор карданаширо намедонист. 58. Як рӯз духтарак ба шавҳараш мурочиат карда гуфт: чӣ мешавад як рӯз рафта, падари пир дорам, уро хабар гирем. 59. Симург ба хоҳиши духтарак гӯш дода, ба дилаш раҳм омаду гуфт: як пари маро гирифта дуд кун, як аспи бодпо ба назди хонаат меояд. 60. Лекин ман аз ту як хоҳиш мекунам, ки аз тарафи ростиш савор мешавӣ, агар аз тарафи чапи он савор шавӣ, туро ба назди девон мебарад, ки дигар барнамегардӣ. 61. Духтарак ба болои қаноти симург, шавҳараш ба болои аспи бодпо савор шуда, ба ҳаво парвоз карда ба назди падараш рафтанд, ки ягона падараш аз ғаму дарди духтараш аз олам гузаштааст. 62. Духтарак соли падарашро доду ба хонааш бармегашт, ки ба хотираш неки омад. 63. Одамон меғӯянд:

«Неки куну ба об парто». 64. Падарам вафот кард, дигар пиразани зол бо духтараш ҳеҷ кас надорад. 65. Як бор ба наздашон равам. 66. Духтарак омада, модарандарашро бо хоҳараш хабар гирифт, азобу машаққатҳои модарандараш пеши рӯ омад ва гуфт, ҳамин қадар маро азоб меодӣ, он рӯзҳо ҳам гузаштанд. 67. Ман ҳам рӯзи некро ёфтам, шавҳарамро ёфтам, боз ман ба шумо ёрӣ мерасолнам. 68. Акнун биёед, бо ман ба он шаҳр меравем. 69. Духтарак ба болои қаноти симург, шавҳараш, модарандараш бо духтараш ба аспи бодпо савор шуда, парвоз

карда рафтанд. 70. Духтарак рафта ба хонааш расиду хоҳарашро ба писари подшоҳ доду се рӯз тӯй бо тантана давом кард. 71. Ва онҳо ба муроду максдашон расиданд.

(5) Уркак

1. Урк чоф мети дивайзноик алаксишт, наҳаранка диндактиш гичиррост акуништ... 2. И мет авов, и нови агудар, ки чи ритш и руба, аниж. 3. Ке урк рубай асурунш дарёбш акун.

4. Урк авов: ана диндаки қичиким ниҷҷӣ, урк имишки рубай амулунш, авов: ман чоф мети асти чи дивойзноикий лаптим диндакивиким деҳҷӣ. 5. Итун ту ман наҳорӣ вишт, хварумиштит. 6. Урк агиривишт, рубай йота талх хаст. Хваракш навичӣ. 7. Рубай урк ачукайрунш авов: ту ҳайлайпи метат вийорай рискт виришт хваришт.

8. Ман чо хварум? 9. Чи сахар то вийорайса дивайзноик лаксумишт. 10. Ҳозир ман тав хварумишт. 11. Ке руба зора акун авов: ман на хвар, санумишт чи ҷангал и галай харгушти суррунумишт, урум ту чакдоршинт хвар. 12. Урк рубай ҳай акун авов сан чи ҷангал сурун ур. 13. Руба ҷангалиса асан атир, и галай харгушти асурун авур. 14. Урк авен, дарав чи пайш ачаҳ, харгушти асуррун ики ачақдор ахвар. 15. Урк авов, ана ҳайлаш авирим. 16. Итун ман рубайпи ҷура вумишт, ҳар мети риским вирҷӣ. 17. Рубай урк фарйод акун, авов, манат ту ҷура авом. 18. Итун ҳар мет саништ чи ҷангал харгушакти суруништ уришт. 19. Ман чи и лап харгушакти хварумишт, ке тав ҳисса мунумишт. 20. Тик руба урки гапк адуғуш, ҷангалиса асан атир. 21. Руба агор харгушакти маслиҳатшинт аст. 22. Харгушакт авовор, ана тик руба асан. 23. Мох итқарат катисамох напирайжиминт, шавимишт гурра санги таки тисимишт. 24. Руба гумун кунчи, мох катимох атисом.

25. Даррав шавимишт, давки рубай раҳи диварш маҳкам кунимишт, руба ғори даруйн пирахсҷӣ.

26. Агор, руба харгушакт ийёка тупак ушгаор, пойки, ғилки фиребипи асан вангушоти асурун.

27. Харгушакт агорор, руба ҳайлайпи мох хорҷӣ, чи чукайришинт ашавор катишинт китисору гурра санки таки атисор.

28. Агорор, руба давки авов, харгуштакт кати атисор. 29. Давки ашавор ғотки рит санкипи маҳкамш акунор.

30. Руба ғари даруйн апирахс Ҳамаш хантки авовор, итун мирак, тав нубатх. 31. Шавимишт чураймох хирсаки уримист, тав хварот.

32. Харгушакт ашавор хирси авурор. 33. Хирсак авов, хиллагар руба чи ғор ниж! 34. Ағор, итун ман тав ачал тифарумист. 35. Руба чи чукайриш чи гори дарун зора акун. 36. Ман чи ғор халос кун.

37. Ҳар мет ман тавбахша мурғ дуздумист урум. 38. Хирс гори рах апен, руба чи ғор аниж. 39. Рубай хирс чи ду ғушиш анос наҳоранка санги ругаҳи адеҳ, чунш аниж.

40. Ниҳитипӣ харгушакти чун халос аву, қаҳ-қаҳ карки катисашинт атирор.

Urkak

1. Urk čof meti divayznoik alaksišt, naharanka dindaktiš yijirrost akuništ... 2. I met avov, i novi agudar, či ritš i ruba, aniž. 3. Ke urk rubay asurunš daryobei akun.

4. Urk avov: ana dindakim qičiqi nižčī, urk imiški rubay amulunš, avov man čof meti asti či divayznoikiy laptim, dindakivikim dehčī. 5. Itun tu man nahorī višt, xvarumišt. 6. Urk ayiririvišt, rubay yota talx xast. Xvarakš navičī. 7. Rubay urk ačukayrunš avov: tu haylaypi metat viyoray risqt virišt xvarišt.

8. Man čo xvarum? 9. Či sahar to viyoraysa divayznoik laksumišt. 10. Hozir man tav xvarumišt. 11. Ke ruba avov: man na xvar, sanumišt či jangal i galay xargušti surrunumišt, urum tu čakdoršint xvar. 12. Urk rubay hay akun avov san či jangal surun ur. 13. Ruba jangalisa asan atir, i galay xargušti asurun avur. 14. Urk aven, darav či payš ajax, xargušti asurrun iki ačakdor axvar. 15. Urk avov: ana haylaš avirim. 16. Itun man rubaypī jura vumišt, har meti risqim virčī. 17. Rubay urk faryad akun, avov: manat tu jura avom. 18. Itun har met saništ či jangal xarguškati suruništ urišt. 19. Man či i lap xvarumišt, ke tav hissa munumišt. 20. Tik ruba urki gapk aduyuš, jangalisa asan atir. 21. Ruba ayor xarguškati maslihatšint ast. 22. Xarguškati avovor, ana tik ruba asan. 23. Mox itkarat katisamox napirayžimišt, šavimišt yurra sangi taki tisimišt. 24. Ruba gumun kunči, mox katimox atisom.

25. Darrav šavimišt, davki rubay raxi divariš mahkam kunimišt, ruba yori daruyn piraxsčī.

26. Ayor, ruba xarguškati iyoka tupak ušta or, poyki, yilki firebipi asan vangušoti asurun.

27. Xarguŝakt ayoror, ruba haylaypi mox xorĉi, ĉi ĉukayriŝint aŝavor katiŝaŝint naaŝavoru yurra ŝanki taki atisor.

28. Ayoror, ruba davki avov, xarguŝakti kati atis. 29. Davki aŝavor yotki rit ŝankipi mahkamŝ akunor.

30. Ruba yori daruyn apiraxs hamaŝ xantki avovor, itun mirak, tav nubatx. 31. Ŝavimiŝt juraymox xirsaki urimiŝt, tav xvarot.

32. Xarguŝakt aŝavor xirsi avuror. 33. Xirsak avov, hillagar ruba ĉi yor niŝ. 34. Ayor avov, itun man tav ajal tifarumiŝt. 35. Ruba ĉi ĉukayriŝ ĉi yori darun zora akun. 36. Man ĉi yor xalos kun.

37. Har met man tavbaxŝa mury duzdumiŝt urum. 38. Xirs yori rax apen, ruba ĉi yor aniŝ. 39. Rubay xirs ĉi du yuŝiŝ anos nahoranka ŝangi rugahi adeh, juŝ aniŝ.

40. Nihitipi xarguŝakti jun xalos avu, qah-qah karki katiŝaŝint atiror.

Гургак

1. Гург чандин рӯз гурӯсна мегашт, дандонҳояш бисёр ғичиррос мезаданд. 2. Як рӯз аз дараи калон мегузашт, ки аз пешаш як рӯбоҳ баромад. 3. Баъд гург аз паси рӯбоҳ тохта ронда, ўро дарёб кард. 4. Гург ба ҳудаи гуфт, ана акнун хориши дандонҳоям мемонад ва ў аз завки дилаш рӯбоҳро ҷунон ба замин молонда, гуфт: ман чанд рӯз аст, ки аз гурӯснагӣ лабҳоям ба дандонҳоям мечаспанд. 5. Акнун ман туро нахории худ карда меҳўрам.

6. Гург медонист, ки гушти рӯбоҳ татх аст, хўрда намешавад. 7. Рӯбоҳро гург тарсонид, гуфт: ту ба фиребу найранг шабу рӯз ризкатро ёфта меҳўрӣ. 8. Ман ҷӣ хўрам? 9. Аз сахар то шом ман гурӯсна мегардам. 10. Ҳозир ман туро меҳўрам. 11. Баъд рӯбоҳ ба зорӣ даромада ва гуфт: манро нахўр, аз ҷангал галаи харгўшҳоро ронда ба назди ту меорам, дошта онҳоро меҳўрӣ. 12. Гург аз даҳонаш рӯбоҳро озод кард ва гуфт зуд ба ҷангал рафта, харгўшҳоро биёр.

13. Рӯбоҳ ба ҷангал даромада, галаи харгўшҳоро ронда овард. 14. Гург галаи харгўшҳоро дида, як -як онҳоро дошта, хўрдан гирифт. 15. Ва гуфт: ана ҳиллаашро ёфтам. 16. Акнун ман ба рӯбоҳ ҷўра мешавам, ҳар рӯз ў ризку рўзиамро ёфта меорад. 17. Гург рӯбоҳро ҷег заду гуфт, ки биё, ҳар дуямон ҷўра мешавем. 18. Акнун ту ҳар рӯз ба ҷангал рафта харгўшҳоро ронда меорӣ. 19. Ман аз як тараф онҳоро дошта меҳўрам ва каме ҳам бошад, ҳаққи туро мемонам. 20. Боз рӯбоҳ гапҳои гургро шунида ба

чангал даромада рафт. 21. Рӯбоҳ рафта дид, ки харгӯшҳо бо ҳам маслиҳат доранд. 22. Харгӯшҳо гуфтанд, ана боз рӯбоҳ омад. 23. Мо акнун ба хонаамон намегурезем, рафта ба таги санги калон медароем. 24. Рӯбоҳ гумон мекунад, ки мо ба хонаамон даромадем.

25. Зуд рафта, дари хонаамонро маҳкам мекунем ва дар он ҷо рӯбоҳ мемонад. 26. Ба ногоҳ рӯбоҳ дид, ки харгӯшакҳо дар як ҷо истодаанд. Охиста, худашро ғелонда бо фиреб гӯшдарозҳоро ронд. 27. Харгӯшакҳо диданд, ки рӯбоҳ бо ҳилаву найранг онҳоро хӯрданӣ аст, аз тарсашон рафта ба таги санги калон пинҳон шуданд. Ва онҳо диданд, ки рӯбоҳ ба хонаи онҳо даромад ва зуд рафта пеши хонаашонро бо санг маҳкам карданд.

30. Рӯбоҳи ҳилагар дар дохили ғор монд ва харгӯшакҳо ба рӯбоҳ гуфтанд: акнун навбати мурдани ту ҳам омад. 31. Харгӯшакҳо гуфтанд, ки мо рафта ҷӯраамон хирсакро меорем, то ин ки туро бихӯрад.

32. Харгӯшакҳо рафта хирсакро оварданд. 33. Хирсак бошад ба рӯбоҳи ҳилагар гуфт: аз ғор баро! 34. Нигоҳ карда гуфт: акнун ман аҷалатро медиҳам.

35. - Рӯбоҳ аз дохили ғор зорӣ карда ба хирс гуфт. 36. Маро аз даруни ғор халос кун. 37. Ман хар рӯз барои ту мурғ дуздида меорам.

38. Хирс даҳони ғорро кушоду рӯбоҳ аз дохили ғор баромад.

39. Рӯбоҳи маккорро хирс аз ду гӯшаш дошта, чунон ба рӯи санг зад, ки ҷонаш баромад. 40. Бо ҳамин ҷони харгӯшакҳо халос шуду каҳ-қаҳкунон ба хонаашон рафтанд.

(6) Марчунай хумнӣ

1. Вута навута и камбағалак мортит вута. 2. Камбағалаки и ғайкш вута. 3. Ғайки ритш маҳтоби мета рушанӣ ақуништ. 4. Мет, мети вичӣ, ғайкак катта вичӣ. 5. Но камбағалаки ҳичухс назариш нааносишт. 6. Мускинаки ғайк катта аву, ҳар мет ғайки бахшаш хушгунӣ авовишт. 7. Мускинк чи чукайриш қаҳик катиш атисишт, наш наавовишт. 8. Ке и мет ғайк авов: - додо – ман ҳар одами ваъда натифар!

9. Додаш авов: эй чучам, ҷо кунум? 10. Камбағалӣ, бекасий, афгорт кунчӣ. 11. Ҷо кунум? 12. Наа вовум, сепуноштим – деҳоштим. 13. Илочим нааст.

14. Кахик авов, магар ҳовш вовум. 15. Ке гайк авов: тагдирим кайпик вот, ман наҳави носумишт? 16. Нихипти хушгунт мох кати вовошт, неки но ман тагдир автитипи нах-додо!

17. Додош ҳайрун апирахс, фикри атир.

18. Ке гайк авов: додо-ман тагдир хумнипим ниҷчӣ. 19. И хишап хумним чи. Мағрип и жута авов: аспӣ бодпойпи аносим апирайж, ниҳипити додо тав баҳша аройим, ғорумишт, чи гурдай ликим сабзат, гулт, дамтаор. 20. Жутай апурсим.

21. Чот нум аст?

22. Авов – Алам.

23. Аламим- чи аламим ман тав суроғи авовим, авов. 24. Ке агорим, ман ҳавойвик тиракимаст, ғорумишт, хушгунт ухтаор, мох кати рити будуфсакшинтаст ҳамдигарипи.

25. – Эӣ додо,- ман чо даркорх вирикарак?

26. «Олов кум бугтай тирашот наҳах суҳсчӣ».

27. Манат тав ғам, ках хорчӣ?

-Во додо, ман наҳав Алами носум, ах чи аламиш мох шаҳриса ухта.

28. Эӣ ғайким. Иш хумнит опи вов, опш варот.

29. Тав варонт, ман ках асти идока?

30. Наа, додо!

31. Ман тав напартовумишт.

32. Навот идока метмох беҳ навичӣ.

33. Хишап агудар. 34. Саҳар аву, тик хушгунт камбағалаки кати тисат, ниҷ акунор. 35. Камбағалак ҳайрун апирахс, кай тифарум ғайким?

36. И гуҳун аву шамолат тупаланг ачах. 37. Ғайкак чи катш дивари аниж, агор, и аспӣ бодпо ругахиш и жута, вора ухтааст. 38. Ғайкак дарав катиш атис авов: додо Алам ман баҳша ухта, ман ритим навичӣ, ритиш шавум.

39. Шумоҳ игум ниҷт пурс, чо арзш астиш?

40. Додош аниж, жутайпи салум ажой. 41. Жутатим салум ажой. 42. Марчунай ритш нааву чи катш дивари ниҷот. 43. Ке додош авов: во ғайким дивари ниҷ, ман тав хумни қоилим. 44. Разг вутах, хумнит. 45. Ғайким итун тагдирт ниҳид жутайпи вутах. 46. Ке ғайк чи катш аниж. ритш маҳтоби мега жутайпи салум ажой. 47. Бодпо аспӣ подаш рағ ахаш, ҳингираст акун, жута афаҳм, авов: вовт, дарав аспӣ вора вит, навоt аркимох бадбахтӣ аст. 48. Марчуна атис, кати ойнай чонамойса агор.

хапи суратш ахаш, деволи танай адеху аниж, бодно аспи жутаи канчугай ачех вора аву, додоштим вора аву, асп хавойвик ачах, ани шахриса атирор. 49. Хушгунт хамдигарипи дехки камбагалаки катиса авесор, агорор катиш хичухс нааст. 50. Кати танай агарор Марчунной суратиш хаштагй, хатш нах. 51. Хушгунт авовор: 52. Оббо! 53. Мох деҳодехт кӯ авор? 54. Ана гайк додойпиш нах, и сурат пардай пирахтах халос.

55. Хипар хушгунт подшоҳиса аварор авовор, камбагалак гайкипиш пирайжтах.

56. Подшоҳ амр акун, авов: кахик камбагалаки гайкипиш вирот, сад моли тиллоҳипи тифарумиштиш.

57. Хама шахри кучоти овоза акунор.

58. Кахик камбагалаки вирот, подшоҳ сад молат тиллоҳш тифарчй?

59. Аковор камбагалаки гайкапиш нашавирор.

60. И мет, подшорх хатш камбагалаки кати авес агор, чи вафрат, боруни кати деволтиш гартаор. 61. Агор деволи танай пардавик гайки сурат хаст.

62. Подшоҳ хатш гайкипи ишқ атифар, ке авов: во, камбагалаки кат чи тиллоҳи обадунш кунум, горишт кати тулухайш вовот.

63. Амр акун, подшоҳ авов: и ҳафтай камбагалаки кат обадунш кунт. 64. Катш и ҳафтай даруни обадунш акунор. 65. Ке подшоҳ сурат адивар кати деволи ахаш, суратиса агор-агор, чутти аву, ки сарат чун адивар авов. 66. Эй подшоҳ чуни, зинда ойим метим наой, ке нек авим!

67. Камбагалти тав шахришинт метшинт нааст. 68. Подшоҳи ақлш ҳайрун апирахс. 69. Тобаву надумат акун, авов. 70. Ё туба! 71. Ё туба! 72. Чи кати дарун аниж, катиш ашав, ани катиш ашав, хумниш нааварш, ке инчш авов: чойбахша ту гуротаишт?

73. Эй инчак, ит зулми азобаст. 74. Ман фирунта чок арким аст, мардумтипи хисш кунумишт.

75. Инчш авов: чойбахша?

76. Ман хатим гиривумишт, халос, подшоҳ бетокаи аву.

77. И мет, подшоҳ ачаҳ, и фолвенаи рити ашав, хапиш фол апен. 78. Фолвенак авов: 79. Эй подшоҳи олам, чи тав зулми мардумт нолошт, шахр вайрун вичй. 80. Гайкит суроғт астит, ах и савдорари дастих, ани шахриса тортах, нашков.

81. Ке подшоҳ амр аку вазирти авов: ман арки чок асти ност мардумипи хис кунт.

82. Шаҳри бозор пент, чи ани шаҳрт савдогарт мол уронт пирунтонт.

83. Бозор шаҳри апенор ҳама апирунтошт, ахириношт.

84. И мет ке подшоҳ авов: и гум бозори шавум, горум, наҳав савдогари венумишт, ё на.

85. Подшоҳ бозори ашав, алакс, агор, и савдогар бодпо аспипи бозори атис, бозориш акун амун атир. 86. Тик ани мет, подшоҳ бозори ашав, агор тик наҳах савдогар аспипиш авов. Бозори атис, ке подшоҳ бозори далолти нуба акун авов наҳав савдогари чакдорт, ман ритиса урт. 87. Тик ани ҳафтай бозор аву. Далолт ашавор, савдогари ачакдорор, бодпо агор, соҳибш ачакдодор, шинга ахашу вита пучча акуну авов, но наҳаранка далолти ликатиш адеҳ, соҳибш руғаҳисаш ачеҳ апирайжор.

88. Тик ани ҳафтаи бозор аву, далолт салот ғавр авовор, бозори алаксор агорор тик наҳах савдогар авов, бозори атис, салот ашавор, савдогари ачакдорор, лундаш акунор, подшоҳи ритиса аварор.

89. Аварор ана подшоҳи олам, мох тав амр буд акунор.

90. Подшоҳ чи вахтхушиш аживар панҷ салотиш 20-ки мол атифар.

91. Ҷуволӣ сар апен агор, и хапи салотиш лундашинт икташинт. 92. Подшоҳ ҳамайш дуги анос.

93. Ҳама қасам аҳварор, ачакдаромш. 94. Ҳайрун апирахсор!

95. Ав савдогари додош подшоҳ хой. 96. Савдогар авов: додойсаш накл акун авов: ду гум асти. Ман ав шаҳри бозори чакдорна вошт. 97. Ман пирайжумишт.

98. Ке подшоҳ аҷах, Алаамат Марҷунай хапи тахтиш анидуну дас шутури мол вора акун ротақӣ аву.

99. Субҳ адам. 100. Подшоҳ ашав, бозори арас. 101. Авд салоти авовор, ит подшоҳи пирунтаку хиринақш маън акунор, подшоҳи рити аварор. 103. Подшоҳ амр акун, авов: ит савдогари зиндуни партовт, салот савдогари аварор подшоҳи зиндуниш апартовор. 104. Ке савдогар чи зиндун авов: мантим подшоҳим. 105. Агар ман салот фаҳмонт вовошт шаҳршнт чаппагардун куношт. 106. Подшоҳ бовар наакун, авов: ворт, чи руғаҳш гурра сангани партовт. Салот аварор чи руғаҳш санг апартовор подшоҳ амир.

107. Марҷуна хумни авен, хусуриш атуҳойор. 108. Саҳар аву, Марҷуна вирисаш хумниш накл акун. 109. Алам, бовар наакун.

110. Дут тирай мети аву но додойш даракш нааст. 111. Алам авов: Марчунай хумниш разг вутах.

112. Алам авов: во игум бодпой вора вум, додой суроғим шавум. 113. Чо гап аву, даракш нааст?

114. Марчуна тахти анид, ке Алам додой суроғиш атир, чи ритш и савдогар аниж, авов: пийун и подшоҳ, и савдогари салоттипиш ачақдорор, хапиш зиндуни апартовор. 115. Зинда вот, ё на иш нағиривумишт.

116. Алами тик аламш зиёд аву. 117. Чи ротш агард, ашав салотиш хипар акун, авов: ҳама тират камунт ност, шавимишт додойм чи зиндун халосш кунимишт.

118. Марчуна чанги бонг адеҳ, ҳама салот гавр авор чӣ мағриб машриқиса атирор. 119. Мағриби подшоҳи хипарш наш ой. 120. Алам адеҳ салотипиш шаҳри атис. 121. Ашав зиндунбуни авов: ман додой вир кух?

122. Зиндунбун авов: эй мадори дил, подшоҳ амр акун, савдогари зиндуни гурраш афирунор амир. 123. Алами қаҳрат қазабш зиёд аву авов: шав подшоҳи хипар кун, манпи чанги нижот. 124. Ашавор подшоҳи хипар атифарор, авовор Алам подшоҳ додой қасоси бахшаш тав чанги ухта. 125. Ке подшоҳ чанги бонг адеҳ.

126-127. Ҳама салотиш гавр авор, ке подшоҳи ду найза деҳақ жутаиш ой, ҳукмини, Алами сариса адавор. 128. Алам аҷеҳ, бодпой вора аву, найза дастиш ҳар и деҳақиш аспш чил гази осмуниса ачақишт. 129. Наҳаранка чанг акунор, ваҳин зунки қариб аҷах.

130. Марчуна хумни авен, Алами чанги бефараҳӣ каракшаст. 131. Аҷах хусуриш тозӣ аспш ой, ки дилш наовишт вораш вот, наҳав аспи вора аву, авов: ман вири ритим шавумишт. 132. Додо ман и фотиҳа тифар, Алами чунш азобих.

133. Додош Марчунай ночор аву, фотиҳаш атифар, авов: ғайким ҳағиёт кун тав бизуноштит.

134. Эй додо! 135. Мантим и ҳунарим астим! 136. Аҷеҳ тозӣ аспи вора аву, машриқиса атир, чи ритш и аламун аниж, қанатипиш Марчунай рит анос. 137. Марчуна авов: эй аламуни безавол, чо ман рит носишт? 138. Аламун авов: ту ку шавишт? 139. Ҳама лашкартит ман лашкари наҳорӣ ор! 140. Чи бидунш найзаш аҳаш, ки аламун дур аву, тозӣ асп йурғайпи ашав шаҳри атис. 141. Марчуна ағиривишт, подшоҳ солоти асптиш хишап ку аҳақишт. 142. Виёра ашав, саисхунай посбунӣ атухой.

143. Ҳама аспти анос авур, и гари ситам ҳай акун. 144. Хишпаш ашав, Алами авир, авов: ман хумни авеним, тав чун азобих. 145. Ман хишпаш ҳама аспти чи саисхуна ҳай ақуним, аварим гари ситам ҳай ақуним. 146. Саҳар аву, саривик аламунти каро-қурӣ гушиш арасишт.

147. Марчуна ҷанги зангула адеҳ, тик ҷанг сар аву. 148. Подшоҳи салот саисхунаи адавор, ашавор, агорор и асптим нааст.

149. Алам и қамчин адеҳ, аспш чил ғазӣ осмунивик аҷах. Марчуна чи ситамш ҷанги атис. 150. Ав подшоҳи наҳаранка безобита ақунор, чи и лап тухойиавор, ҳамаш пиёда чи шаҳр апирайжор. 151. Подшоҳи жуғайпиш аҷақдорор аварорш хапи зиндуниш апартоворш. 152. Авовор мох тав натуҳойимишт, ту хат азобипи миришт.

153. Ҷанг тамум аву. Подшоҳ мағлуб аву. Алам ду шаҳри подшоҳ аву. 155. Ке ба муродат мақсадшинт арасор.

Marjunay xumnī

1. Vuta navuta i kambayalak mortit vuta. 2. Kambayalaki id i yaykš vuta. 3. yayki ritš mahtobi meta rušanī akuništ. 4. Met, meti vičī, yaykak katta vičī. 5. No kambayalaki hičuxs nazariš naanosišt. 6. Muskinaki yayk katta avu, har met yayki baxšaš xušgunī avovošt. 7. Muskink či čukayriš kaxik katiš atisišt, naš naavovišt. 8. Ke i met yayk avov: - dodo – man har adami vaɖda natifar!

9. Dodoš avov: ey čujam, čo kunum?

10. Kambayalī, bekasī, afgort kunčī.

11. Čo kunkm?

12. Naa vovum, sepunoštim –dehoštim.

13. Ilojim nest.

14. Kaxik avov, magar hovš vovum. 15. Ke yayk avov: taydirim kaypik vot, man nahavi nasumišt. 16. Nihipti xušgunt mox kati vovošt, neki no man taydir avtitipi nax-dodo!

17. Dodoš hayrun apiraxs, fikri atir.

18. Ke yayk avov: dodo –man taydir xumnipim nižčī. 19. I xišap xumnim či. Mayrip i žuta avov: aspi bodpoypi anosim apirayž, nihipti dodo tav baxša aroyim, yorumišt, či yurday liqim sabzat gult damtaor. 20. Žutay apursim.

21. Čot num ast?

22. Avov – Alam.

23. Alamim- či alamim man tav suroyi avovim, avov. 24. Ke ayorim, man havoyvik tirakimast, yorumišt, xušgunt uxtaor, mox kati riti budufsašintast hamdigaripi.

25. – Ey dodo,- man čo darkorx virikarak?

26. «Olov kum buttay tirašot nahax butta suxsčī».

27. Manat tav yam, kax xorčī?

-Vo dodo, man nahav Alami nosum, ax či alamiš mox šahrisa uxtax.

28. Ey yaykim. Iš xumnit opi vov, opš varot.

29. Tav varont, man kax asti idoka?

30. Naa dodo.

31. Man tav napartovumišt.

32. Navot idoka metmox beh navičī.

33. Xišap agudar. 34. Sahar avu, tik xušgunt kambayalaki kati tisat, niž akunor. 35. Kambayalak hayrun apiraxs kay tifarum yaykim?

36. I guhun avu šamolot tupalang ajax. 37. yaykak či katš divari aniž ayor, i aspi bodpo rugahiš i žuta, vora uxtaxast. 38. yaykak darrav katiš atis avov: dodo Alam man baxša uxtax, man ritim navičī, ritiš šavum.

39. Šumox iyum no nižt, čo arzš astiš?

40. Dadoš aniž, žutaypi salum ažoy. 41. Žutatim salum ažoy. 42. Marjunay ritš naavu či katš divari nižot. 43. Ke dodoš avov: vo yaykim divari niž, man tav xumni qoilim. 44. Razg vutax, xumnit. 45. yaykim itun taydirt nihid žutaypi vutax. 46. Ke yayk či katš aniž, ritš mahtobi meta žutaypi salum ažoy. 47. Bodpo aspi padaš rag axaš, hingirast akun, žuta afahm, avov: vovt, darav aspi vora vit, navot arkimox badbaxtī ast. 48. Marjuna atis, kati oynay jonamoysa ayor, xapi suratš axaš, devoli tanay adehu aniž, bodpo aspi žutay qanjuay ajeh vora avu, dodošt看im vora avu asp havoyvik ajax, ani šahrisa atiror. 49. Xušgunt hamdigaripi dehki kambayalaki katisa avesor, ayoror katiš hičuxs naast. 50. Kati tanay ayaror Marjunoy suratiš yaaxšakast, xatšh nax. 51. Xušgunt avovor: 52. Obbo! 53. Mox dehodeht ku avor? 54. Ana yayk dodoypiš nax, i surat parday piraxtax xalos.

55. Xipar xušgunt podšohisa avaror avovor kambayalak yaykapiš pirayžtax.

56. Podšoh amr akun avov: kaxik kambayalaki yaykapiš virot, sad moli tillohipi tifarumištiš.

57. Hama šahri kučoti ovoza akunor.

58. Kaxik kambayalaki virot, podšoh sad molat tillohs tifarčī?

59. Akovor kambayalaki yaykapiš našaviror.

60. I met, podšoh xatš kambayalaki kati aves ayor, či vafrat, boruni kati devoltiš gartaor. 61. Ayor devoli tanay pardayvik yayki surat xast.

62. Podšoh xatš yaykipi išq atifar, ke avov: vo, kambagalaki kat či tillohi obadunš kunum, yorišt kati tuluhays vovot.

63. Amr akun, podšoh avov, i haftay kambagalaki kat obadunš kunt.

64. Katš i haftay daruni obadunš akunor. 65. Ke podšoh surat adivar kati devoli axaš, suratisa ayor-ayor, čutti avu, ki surat jun adivar avov. 66. Ey podšoh, juni zinda oyim metim naoy, ke nek avim!

67. Kambayalti tav šahrišint metšint naast. 68. Podšohi aqlš hayrun apiraxs. 69. Tobavu nadumat akun avov. 70. Yu tuba! 71. Yu tuba! 72. Či kati darun aniž, katiš ašav ani katiš ašav, xumniš naavarš, ke inčš avov čoybaxša tu yurotaišt?

73. Ey inčak, it zulmi azobast. 74. Man firunta čok arkim ast, mardumtipi hišš kunumišt.

75. Inčš avov: čoybaxša?

76. Man xatim yirivumišt, xalos podšoh betoqat avu.

77. I met, podšoh ajax, i folvenai riti ašav, xapiš fol apen. 78. Folvenak avov: 79. Ey podšohi olam, či tav zulmi mardumt nološt, šahr vayrun viči. 80. yaykik suroyt astit, ax i savdolari dastix, ani šahrisa tortax, naškov.

81. Ke podšoh amr aku vazirti avov: man arki čok asti nost mardumipi his kunt.

82. Šahri bozor pent, či ani šahrť savdogart mol uront piruntont.

83. Bozor šahri apenor hama apiruntošt, axirinošt.

84. I met ke podšoh avov: i yum bozori šavum, yorum, nahav savdogari venumišt yo na.

85. Podšoh bozori ašav, alaks ayor i savdogar bodpo aspipi bozori atis, bozoriš akun, amun atir. 86. Tik ani met, podšoh bozori ašav, ayor tik nahax savdogar aspipiš avov. Bozori atis, ke podšoh bozori dalolti nuba akun, avov, nahav savdogari čakdort, man ritisa urť. 87. Tik ani haftay bozor avu. Dalolt ašavor, savdogari ačakdoror, bodpo ayor sohibiš ačakdodor, šinga axašu vita pučča akunu avov, no naharanka dalolti likatipi adeh, sohibiš rugahisaš ajeh apirayzor.

88. Tik ani haftai bozor avu, dalolt salot yavr avovor, bozori alaksor ayaror tik nahax savdogar avov, bozori atis, salot ašavor, savdogari ačakdoror, lundaš akunor podšohi ritisa avaror.

89. Avaror ana podšohi olam, mox tav amr bud akunom.

90. Podšoh či vaxť xušiš aživarpanč salotiš 20-ki mol atifar.

91. Juvoli sar apen ayor, i xapi salotiš lundašint iктаšint.

92. Podšoh hamayš dui anos.

93. Hama qasam axvaror, ačakdaromš. 94. Hayrun apirasor!

95. Av savdogari dodoš podšoh xoy. 96. Savdogar avov: dodoysaš naql akun avov, du yum asti. Man av šahri bozori čakdorna vošt. 97. Man pirayžumišt.

98. Ke podšoh ajax, Alamat Marjunay xapi taxtiš anidunu das šuturi mol vora akun rotaki avu.

99. Subh adam. 100. Podšoh ašav bozori aras. 101. Avd saloti avovor, it podšohi piruntat xirinakš mašn akunor, podšohi riti avaror. 103. Podšoh amr akun, avov: id savdogari zinduni partovt, salot savdogari avaror, podšohi zinduniš apartovor. 105. Ke savdogar či zindun avov, mantim podšohim. 105. Agar man salot fahmont vovošt šahrišt čappagardun kunošt. 106. Podšoh bovar naakun, avov: vort či rugahš yurra sanga partovt. Salot avaror či rugahš sang apartovor podšoh amir.

107. Marjuna xumni aven, xusuriš atuxoyor. 108. Sahar avu, Marjuna virisaš xumniš naql akun. 109. Alam, bovar naakun.

110. Dut tiray meti avu no dodoys darakš naast. 111. Alam avov: Marjunay xumniš razg vutax.

112. Alam avov: vo iyum bodpoy vora vum, dodoy suroyim šavum.

113. Čo gap avu, darakš naast?

114. Marjuna taxti anid, ke Alam dodoy suroyiš atir, či ritš i savdogar aniž, avov: piyun i podšoh, i savdogari salottipiš ačakdoror, xapiš zinduni apartovor. 115. Zinda vot, yo na iš nayirivumišt.

116. Alami tik alamš yafpar avu. 117. Či rotš agard, ašav salotiš xipar akun, avov: hama tirat kamunt nost, šavimišt dodoyim či zindun xalosš kunimišt.

118. Marjuna jangi bong adeh, hama salot yavr avor či mayrib mašriqisa atiror. 119. Mayribi podšohi xiparš naš oy. 120. Alam adeh salottipiš šahri atis. 121. Ašav zindunbuni avov: man dodoy vir kux?

122. Zindunbun avov: ey madori dil, podšoh amr akun, savdogari zinduni yurraš afirunor amir. 123. Alami qahrat yazabš yafar avu avov, šav podšohi xipar kun, manpi jangi nižot. 124. Ašavor podšohi xipar atifaror, avovor Alam podšoh dodoy qasosi baxšaš tav jangi uxtax. 125. Ke podšoh jangi bong aeh.

126-127. Hama salotiš yavr avor, ke podšohi du nayza dehak žutaš oy, huknipi, Alami sarisa adavor. 128. Alam ajeh, bodpoy vora avu, nayza dastiš har i dehakiš aspš čil gazi osmunisa ajaxišt. 129. Naharanka jang akunor, vaxin zunki qarib ajax.

130. Marjuna xumni aven, Alami jangi befarahī karakšast. 131. Ajax xusuriš i tozī aspš oy, ki dilš naavišt voraš vot, nahav aspi vora avu, avov: man viri ritim šavumišt. 132. Dodo man i fotiha tifar, Alami junš azobix.

133. Dodoš Marjunay nočor avu fotihaš atifar, avov: yaykim hatiyot kun tav bizunoštit.

134. Ey dodo! 135. Mantim i hunarim astim! 136. Ajuh tozī aspi vora avu, mašriqisa atir, či ritš i alamun aniž, qanatipiš Marjunay rit anos. 137. Marjuna avov: ey alamuni bezavol, čo man rit nosišt? 138. Alamun avov: tu ku šavišt? 139. Hama laškartit man laškari nahorī or! 140. Či bidunš nayzaš axaš, ki alamun duyr avu, tozī asp yuraypi ašav šahri atis. 141. Marjuna ayirivišt, podšoh soloti asptiš xišap ku axašišt. 142. Viyora ašav, saixunay posbuni atuxoy.

143. Hama aspti anos avur, i yari sitam hay akun. 144. Xišap ašav, Alami avir, avov: man xumni avenim, tav jun azobix. 145. Man xišap hama aspti či saixuna hay akunim, avarim yari sitam hay akunim. 146. Sahar avu, sarivik uqobti qaro-qurī yušiš arasišt.

147. Marjuna jangi zangula adeh, tik jang sar avu. 148. Podšohi salot saixunay adavor, ašavor, ayoror i asptim naast.

149. Alam i qamčīn adeh, aspš čil gazi osmunivik ajih. Marjuna či sitamš jangi atis. 150. Av podšohi naharanka bezobita akunor, či i lap tixoyiavor, hamaš piyoda či šahr apirayzor. 151. Podšohi žutaypiš ačakdoror avarorš xapi zinduniš apartovorš. 152. Avovor mox tav natuxoyimišt, tu xat azobipi mirišt.

153. Jang tamum avu. Podšoh maylub avu. Alam du šahri podšoh avu. 155. Ke ba murodat maqsadšint arasor.

Хоби Марчона

1. Буд, набуд, як марди камбагал буд. 2. Камбагал як духтар дошт. 3. Рӯи духтараш мисли моҳ равшанӣ мекард. 4. Рӯзо мегузаранду духтарак калон мешавад. 5. Ин марди камбагалро назари ҳеҷ кас намегирифт. 6. Духтари ин марди мискин калон шуд, ҳар рӯз хостгорҳо ба хонааш меомаданд, ки духтаратро келин мекунем. 7. Ба хонаи ӯ хостгорҳо, ки меомаданд, ӯ аз тарсаш ба ҳеҷ кас “не” гуфта, наметавонист. 8. Баъд як рӯз духтарак ба падараш гуфт: маро ба ҳар кас ваъда надех!

9. Падараш гуфт: Эй чони падар, чӣ кор кунам? 10. Одамро камбағалию бекаси афғор мекунад. 11. Чӣ кунам? 12. Не гӯям, мезананд, меқубанд. 13. Илоҷ надорам. 14. Касе, ки омад, магар “ха” гӯям.

15. Духтарак дар ҷавоб гуфт: агар тақдири ман ба касе, ки бошад, ҳамон касро мегирам. 16. Ҳамин қадар хостгорон ба хонаи мо меоянд, лекин тақдири ман ба онҳо нест, падар!

17. Падараш ҳайрон монда ба фикр фуру рафт. 18. Духтарак ба падараш гуфт, тақдири ман [мувофик] ба хобам мебарояд. 19. Дар хобам, як шаб аз Мағриб як бача ба аспи бодпо омада, маро гирифта гурехт, ҳамин қадар, падар, барои шумо гиристам, ки аз оби дидаи ман сабза ва гулҳо дар замин дамидаанд. 20-21. Писаракро пурсидам: чӣ ном дорӣ?

22 Гуфт: - Алам. 23. Ман Алам ном дорам, аз аламам, ман ба суроғи ту омадаам. 24. Баъд нигоҳ кардам, ки хостгорон ба хонаи мо омадаанд, ман бошам дар ҳаво пару бол мезадам ва онҳо бошанд бо якдигар занозанӣ мекарданд.

25.-Эй падар, ба ман шавҳар кардан чӣ лозим! 26.«Алов дар кадом бутта афтад, ҳамон бутта месузад». 27. Ғами ману туро кӣ меҳӯрад? 28. Падарҷонам, шумо розӣ бошед, ман ҳамон Аламо мегирам, ки вай аз аламаш ба шаҳри мо омадааст. 29. Эй духтарам ин хобатро ба об гуй, ки об онро барад. 30. Туро баранд, ман дар ин ҷо кӣ дорам?

30.-Не, додо. 31. Ман туро ҳеҷ гоҳ танҳо намегузорам. 32. Лекин ман медонам, ки дар ин ҷо рӯзамон ба беҳӣ нест. 33. Шаб гузашт. 34. Субҳ дамид, боз хостгорон ба хонаи камбағалак даробаро мекарданд. 35. Камбағалак ҳайрон шуд, ки духтарамро ба кӣ диҳам? 36. Ба ногоҳ аз як тараф шӯришу шамоле пайдо шуд. 37. Духтарак аз хона баромада, дид, ки дар болои аспи бодпо як ҷавоне савор аст. 38. Духтарак ин ҷавони зеборо дида, зуд ба хонаашон даромада ба падараш гуфт: Алам омадааст, ман шарм мекунам, ки ба назди ӯ равам. 39. Шумо баромада пурсед, чи арз дорад? 40. Падараш аз хона баромада ба ҷавонписар салом кард. 41. Ҷавонписар ҳам салом кард.

42. Марҷона шарм мекард, ки аз хона ба берун барояд. 43. Баъд падараш хоҳиш кард, ки ӯ аз хона ба берун барояд ва ба хоби Марҷона падараш иқрор шуд. 44. Хобат рост будааст духтарам. 45. Акнун тақдират ба ҳамин ҷавони зебо будааст. 46. Баъд Марҷонаи мохру аз хона ба берун баромада ба писарак салом гуфт. 47. Пои аспи бодпо рағ кашида, ғиҳа кашид. Алам аз ин ғиҳа зуд пай бурда, ба онҳо таъкид кард, ки зуд омада ба асп савор шаванд, набошад як бадбахтӣ рӯй медиҳад.

48.-Марҷона зуд ба хона даромада ба оинаи ҷаҳоннамо нигариста, расми худашро дар парда кашида ба шиғти девор

овехту зуд омада ба аспи бодпо савор шуда, парвоз карда, ба шаҳри дигар рафтанд.

49. Хостгорон ба якдигар занозанӣ карда ба хонаи камбағалак омада диданд, ки ҳеҷ кас дар хонааш нест. 50. Ба шифти хона нигоҳ карда диданд, ки Марҷона расми ҳудашро ба парда кашида дар девор овехтааст. 51. Хостгорон гуфтанд. 52. Оббо! 53. Ҳамин қадар ба якдигар занозаниӣ мо кучо шуд?

54. Ана духтарак бо падараш нест, як расман дар парда мондасту ҳалос.

55. Хостгорон хабарро ба подшоҳ расонданд, ки камбағалак бо духтараш гурехтааст. 56. Подшоҳ фармон дод, ки касе ки камбағалакро бо духтараш ёбад, ман ба ӯ, сад сар мол⁸⁸ ва тангаву тилло медиҳам.

57. Дар кӯчаҳои шаҳр ҳама овоза карданд. 58. Касе, ки камбағалакро ёбад, подшоҳ ба ӯ сад сар мол ва тангаву тилло медиҳад. 59. Ҳамаи аҳли шаҳр дар кофтуков шуданд, лекин наёфтанд. 60. Як рӯз подшоҳ ба хонаи камбағалак омада, дид, ки аз барфу борон хонаи камбағалак деворҳояш ғашта вайрон шудааст. 61. Як назар карда дид, ки дар шифти девор расми духтарак мондасту ҳалос. 62. Подшоҳ ҳудаш ба расм нигариста, ба ӯ ошиқ шуд ва ба худ гуфт: хонаи камбағалакро аз тилло созам, шояд, ки аз рӯшноии хонааш пайдо шавад. 63. Ҳафт рӯз ба шумо фармон медиҳам, ки хонаи камбағалакро бунёд кунед. 64. Хонаашро дар мобайни ҳафт рӯз бунёд карда, супориданд. 65. Баъд подшоҳ ҳудаш расми Марҷонаро дароварда ба шифти девори хона овехту амр аз Худо шуд, ки расм чон дароварда гуфт:

66. Эй подшоҳ, чони зиндаам рӯз надошт, акнун ман ба шумо азиз шудам! 67. Камбағалон дар шаҳри ту рӯзи некро надидаанд. 68. Подшоҳ ҳайрон шуда монд. 69. Тавбаву надомат карда гуфт. 70. Ё, тавба! 71. Ё, тавба, гуфта, (72.) баромада ба хонааш рафт, аммо дар хонааш шаб хобаш набурд, сонӣ завҷааш аз ӯ пурсон шуд, ки чаро хоб намекуни?

73. Эй занак, зулм кардани мардумро оқибаташ азоб аст. 74. Ман пагоҳ чизе, ки дар тахтам дорам ба мардум тақсим карда медиҳам. 75. Занаш гуфт: Чаро?

76. Ман ҳудам медонам, гуфта, подшоҳ бегоҳат шуд. 77. Як рӯз подшоҳ аз хона баромада, ба назди фолбин рафта, ҳудашро

⁸⁸ Мол -- Ҳайвони чорпо

фол кушод. 78. Фолбин гуфт. 79. Эй подшоҳи олам аз зулми ту мардумон меноланд, окибат шаҳрат вайрон мешавад.

80. Духтаре, ки ту мекобӣ, вай дар дасти як савдогар аст, ки ба шаҳри дигар рафта аст, дигар нақобед.

81. Баъд подшоҳ омада, ба хонааш ҳамаи вазирон ва навақаронро ҷамъ карда гуфт: дар тахти ман чӣ қадаре ки бочу хироч аст, бароварда ба мискинон диҳед.

82. Подшоҳ дар шаҳраш боз як бозори мол ҳам кушод, ки савдогарон аз дигар шаҳр мол оварда мефурӯхтанд. 83. Бозор кушода шуд, ҳама хариду фурӯш мекарданд. 84. Як рӯз подшоҳ хоҳиши дидани бозорро кард ва гуфт шояд, ки ҳамон савдогарро мебинам, ё не. 85. Аз ҳамин хотир подшоҳ ҳудаш ба бозор рафта гашта дид, ки як савдогар бо аспӣ бодпо ба бозор даромада, савдогарӣ карда рафт. 86. Боз як рӯз подшоҳ ба бозор рафта дид, ки ҳамон савдогар бо аспаш ба бозор омада, хариду фурӯш карда, аз бозор баромада рафт ва подшоҳ ба ҳамаи савдогарон хабар дод, ки ҳамон савдогарро дошта ба назди ман оред!

87. Боз ҳафтаи дигар бозор кушода шуд, даллолҳои бозор рафта, ҳамон савдогарро доштанд. Аспӣ бодпо дид, ки соҳибашро даллолҳо доштанд, баланд шиха кашид ва бандашро канда, даллолонро бо лағад зад ва соҳибаш зуд ба болои асп ҷаҳиду гурехта рафт.

88. Пас аз гузаштани як ҳафта боз бозор кушода шуд, ҳамон савдогар ба бозор омада, хариду фурӯш мекард, ки навақарони шоҳ ҷамъ шуда, онро доштанд ва ба назди шоҳ бурданд. 89. Савдогар ўро ба назди шоҳ оварда, гуфтанд ана подшоҳи олам, фармони шуморо иҷро кардем! 90. Подшоҳ аз хурсандиаш ба панҷ нафар аскаронаш 20-тоғӣ ғусфанд ва тиллоам дод.

91. Банди қанорро⁸⁹ кушода диданд, ки дар доҳили қанор як аскари ҳудаш будасту ҳалос. 92. Подшоҳ ҳамаи аскаронашро ба зерӣ сиёсат гирифт. 93. Ҳамаи аскарон қасам хӯрданд, ки мо он савдогарро дошта будем. 94. Ҳайрон монданд. 95. Падари он савдогар подшоҳ буд. 96. Савдогар ба назди падараш рафта, арз кард, ки ду маротиба шуд, ки маро дар бозори он шаҳр доштани мешаванд, лекин дошта наметавонанд. 97. Ман меғурезам. 98. Баъд падараш ба ҳашм омада, Аламу Марҷонаро ба болои тахташ гузошту даҳ шутур борро гирифта, ба бозори он шаҳр равона шуд. 99. Субҳ дамид. 100. Подшоҳ рафта ба бозор расид.

⁸⁹ Қанор – ҳалтаи калон

101. Ҳафт нафар аскарони подшоҳ омада, хариду фуруши ин шохро манъ карданд. 102. Аскарон подшохро дошта, ба назди шох[-и худашон] оварданд. 103. Бо фармони подшоҳ, ин савдогари [дар асл] шохро бурда, ба зиндон партофтанд. 104. Баъд савдогар аз зиндон фарёд карда гуфт: ман ҳам подшоҳам.

105. Агар аскарони ман фаҳманд, омада, шахратро чапнагардон мекунанд.

106. Подшоҳ ба гапи ӯ бовар накарда, боз фармон медиҳад, ки аз болои он савдогар дар зиндон санг партоянд. то ин ки зудтар ҷонаш барояд.

107. Марҷона хоб дид, ки падаршӯяшро куштаанд. 108. Субҳ дамид, Марҷона хобашро ба шавҳараш накл карда дод. 109. Алам бовар накард.

110. Ду-се рӯз гузашт, аз шох дараке набуд. 111. Алам ба худ гуфт: хоби Марҷона рост аст. 112. Алам гуфт: ман ба аспӣ бодпо савор шуда, ба суроғи падарам меравам. 113. Чӣ ҳодисае рӯй додааст, ки аз ӯ хабаре нест.

114. Марҷонаро ба тахт шинонду худаш ба суроғи падараш рафт, ки аз пешаш як савдогар баромад ва савдогар гуфт: дирӯз подшоҳ як савдогарро дошта, ба зиндон партофт. 115. Лекин зинда бошад, ё набошад, инашро ман намедонам. 116. Аламо аз қаҳр аламаш зиёд шуд. 117. Ӯ аз рӯҳаш баргашта ба шаҳр омаду аскарони зиёдро чамъ карда, гуфт: ҳама яроку аслиҳаро гирифта, падарамро аз зиндони подшоҳ озод мекунем! 118. Марҷона бонги ҷангро зад, ҳамаи аскарон ба ҷанг тайёр шуданд. 119. Подшоҳи Мағриб хабар надошт. 120. Алам бо аскарони худаш ба як зарба зада ба он шаҳр даромад. 121. Ба назди зиндонбон рафта гуфт: падари маро зуд ёб. 122. Зиндонбон гуфт: эй мадори дили ман бошӣ, дирӯз подшоҳ фармон дод, як савдогарро дар зиндон, сангборон карда куштанд.

123. Қаҳру ғазаби Алам нисбат ба куштори падараш зиёд шуда гуфт: рав, подшохро ба ҷанги ман даъват кун. 124. Навкарони шох рафта ба ӯ хабар доданд, ки ба ҷанги Алам барояд. 125. Баъд подшоҳ хабардор шуда, бонги ҷанг зад. 126. Ҳамаи аскарони подшоҳ чамъ шуданд, подшоҳ ду писари найзазан дошт, ки онҳо бо қаҳру ғазаб ба сари Алам давиданд.

127. Алам ҳам зуд давида, ба болои аспӣ бодпо савор шуда, дар даст найза, ҳар боре найзаро ба сари онҳо мезад, чил газ ба осмон баланд мебаромад. 129. Ҳамин тарик ҷунон ҷанг шуд, ки хуни рехтаи одамизод қариб то ба зону расида буд.

130. Марчона хоб дид, ки Алам дар ҷанг тоб наоварда истодааст.

131. Марчона аз хоби бадаш норохат шуда, зуд ба аспии тозии падаришӯяш савор шуда, ба назди шавҳараш ба ҷанг рафтани шуд. 132. [Аввал] Марчона ба назди падараш даромада, талаби фотиҳа карда, мегӯяд, ки ҷони Алам дар азоб аст.

133-134. Падари Марчона ночор шуда ба Марчона фотиҳа медиҳад ва таъкид мекунад, ки эй духтарам, туро онҳо мешиносанд, эҳтиёт бош!

135. Ман ҳам ба худ як ҳунар дорам, падарҷонам.

136. Марчона ба аспии тозӣ савор шуда ба тарафи Мағриб рафта истода буд, ки дар рӯ ба рӯяш як уқоб баромада, бо қанотҳояш пеши Марҷонаро гирифт.

137. Марчона гуфт: эй уқоби безавол, чаро пеши роҳи маро мегирӣ? 138. Уқоб гуфт: «Ту ба кучо меравӣ?» 139. Ҳамаи лашкариёнат нахории лашкари мананд! 140. Марчона аз камарбанди миёнаш найзаро кашида, ба уқоб зад, ки уқоб худро ба қанор гирифтӣ боз роҳашро давом дода, ба шаҳр даромад.

141. Марчона медонист, ки подшоҳ шабона аспҳои аскаронро дар кучо мебандад. 142. Шаб шуд, Марчона рафта, посбони саисхонаро кушт. 143. Ҳамаи галаро оварда дар паси кӯҳ пинҳон кард. 144. Худи ҳамон шаб рафта, Аламо ёфт ва гуфт: ман хобе дидам, ки ҷони ту дар азоб аст. 145. Ман ҳамаи галаи подшоҳро аз саисхона ба паси кӯҳ бурда пинҳон кардам.

146. Субҳ дамид, аз ҳаво қароқури уқобон шунида мешуд. 147. Марчона бонги ҷанг зад, ҷанг сар шуд.

148. Ҳамаи аскарони подшоҳ ба саисхона давида рафтанд, ки дар саисхона ягон аспии ҷангӣ нест. 149. Алам як қамчин ба асп зад, ки асп чил газ ба осмон чаҳид ва Марчона аз пасаш ба майдони ҷанг даромад. 150. Подшоҳ дар ҷанги Аламо Марчона тоб наоварда, бо талафоти зиёде бо пои пиёда аз шаҳр берун шуд. 151. Подшоҳро дошта, бо фарзандонаш ба зиндони худаш партофтанд. 152. Ва гуфтанд, мо шуморо намекушем, шумо дар зиндон азоб кашида мемуред. 153. Ҷанг бо ҳамин тамом шуд. 154. Подшоҳ мағлӯб шуд. 155. Баъд Аламо Марчона ба муроду мақсадашон расиданд.

(7) Фотимат Сурак

1. Фотима дуғушчй, й майни ғари ситам й жутай Суракш нумш аст.

2. Жута наҳаранка хушру хой, ҳар мет, ғайкт ави баҳша деҳодеҳ ақуношт. 3. Иш авовишт, манш насумишт, ахш авовишт, манш носумишт.

4. Й мет, Фотимай момо, Сураки майни, подшоҳ жутайш туй акун, ҳамока хипар акун. 5. Ротш думета хой. 6. Фотимай момо ачаҳ, кулчаат, калама апухсун туйиса ротакй аву. 7. Ашав и мет, ғари так, й майни анид. 8. Ке саҳарй ачаҳ ғари дукивик агудар, ашав, подшоҳи туйи дарёб акун. 9. Подшоҳ жутайш туй акун, килиниш авур, чоф мети туй атифар. 10. Кампирак туй тамошо акун, ғайкт аргушт ашавор, ке кампираки ғурдаш й жутайса атираш. 12. Жута наҳаранка хушру хой, ритш хишифти мета, қошат миҷотиш мушки мета шов, қадш базеб, аргушти аниж. 13. Ғайкт жутай аргушти авенор, чи ҳавасишинт дилшинт гумбасти атисор, ики беҳуш авор, заминивик атирашор. 14. Чутти аву, подшоҳи келинтим чи ҷимилиқи так аниж, авов мантим туй тамошо кунум. 15. Подшоҳи килинтим жутай рит авен, беҳуш аву. 16. Хипар подшоҳиса ашав, подшоҳи туйш вайрун аву.

17. Ҳама ғайкт талор⁹⁰ тирашта ор. 18. Подшоҳ пурсупос акун, авовор й тилисмғар жута тахта ҳама ғайкти сеҳру чоду акун. 19. Ке подшоҳ амр акун, ворт жутай зиндуни партовт.

20. Подшоҳи канизакт авовор, жутай чи маърака ачакдорор, зиндуни апартоворш.

21. Сурак чоф мети ташнат, дивазноик, зиндуни мет акун.

22. Й мет подшоҳи килини ёди расчй. 23. Ке й мет, подшоҳи килин чи қаср ниҷчй, тамошой бухунай шавчй, зиндуни рах пенчй, ғорчй жутай ийока бучуракш дехташ нистах. 24. Татат ват деҳчй, вовчй й сангча вирум, Суракиса партовум, навирчй. 25. Ке дасти ангуштпуна носчй, жутайса партовчй, ангуштпуна весчи деҳт чирингаст кунчй. 26. Жута сариса ғорчй, подшоҳи килин хаст. 27. Сурак чи ташнагй дивайзноикй, бемадор витахой. 28. Ғайк дамш надеҳчй, раҳмш вовчй, шавчи катиш оч пухсунчй. 29. Ғорчи оч апухс, й катта лаълий оч хашчй, ругаҳиш йота мунчй, Сураки рит й вурта кунчй оч паноҳй ворчй. 30. Идокат авока ғорчй, ке зиндуни рах пенчй, ғорчй, Сураки рити й аждаҳор

⁹⁰ Талор-беҳуш бемадор.

ҳалқаш деҳта уштах. 31. Ке подшоҳи килин чи сар тавуш кунҷӣ. 32. - Сурак, о, - Сурак, мадори дилим- Сурак. 33. Ман тавбахша оч авурим, нимаши ёта, нимаши оч. 34. Сурак сариса ғорҷӣ, дастӣ нарасҷӣ, оч носот. 35. Сурак, ке аждаҳориса вовҷӣ, сан, оч нос ур, оч хваримишт? 36. Аждаҳор зиндуни деволивик печки санҷӣ, ғайк аждаҳори думи сари оч мунҷӣ аждаҳор думипиш Суракиса оч йозунҷӣ. 37. Ке подшоҳи килин ашав кати арас, вирш ухта, инчисаш авов: ту ку ойи?

40. Инҷи авов. 41. Ман дивари тамошой ништаойим.

42. Жута агор инчи агушттарини нах, вовҷӣ дасти ангушттаринт-ку?

43. Додом нима бочу хирочш апирунт, ангушттарин анос. 44. Ман тавш атифарим, вирш! 45. Ке инҷи авов, оп аносим, опи лап тираштах, шавумишт, урумиштиш.

46. Виёра аву, ҳама анипидор. Ке сахар вирш ачах арки ашав.

Тик ӣ мет, подшоҳи килин, ӣ чувани оч апухсун, ворзай ахаш, ёта ругахиш амун, Сураки рити ашав.

49. - Сурак - о Сурак, ман ангушттарин партов, агар вирим фахмот ман тавим тирафтах тухойчим.

50. Сурак ангушттарини чи дастӣ ахаш, дут, тирай ғум, чи зиндун сариса апартов, ғайк чакдорақ наатун. 51. Идқарат тик сариса апартов, тик чакдорақ наатун. 52. Аждаҳор агор, ангушттарин чи тиллоҳих раҳи апен, ангушттарин аждаҳори раҳи атис.

53. Жута аждаҳориса вовчи, ангушттарин чи рахт живар налживарҷӣ куртак деҳҷӣ, ангушттарин шавҷӣ, думи думғозайш уштҷӣ. 54. Подшоҳи килин ноумед катисаш тирҷӣ, шавҷӣ катиш тисҷӣ, ғорҷӣ, вири обидидайш тиракшаст.

55. Ке инҷи вовчи, чойбахша ту ройишт? 56. Эй авов инҷақ, додойм давлатат, савлатш, аждаҳори дуздтаҳ. 57. Инҷи афаҳм нуба наакун. 58. Вирш сахар аркиса атир.

59. Итқарат ғайк тик оч апухсун, шукакак лаълӣ ахаш, тик Сураки ритиса атир, 60. Ашав зиндуни рах апену Сурак-Сурак ғайрод акун. 61. Жута сариса агор, чи рити тулӯхайш зиндун рушан аву.

62. Сурак аждаҳори вовҷӣ, сан чо вовҷӣ? 63. Аждаҳор асан ғайки ритиш, ғайк авов. 64. Чо воишт? 65. Сураки ритим ур, ке аждаҳор авов, майл ман тав урумишт, неки ман хазинайса нағоришт.

66. Агар ман хазинайса ғор, ман дам кунумишт, шуришат шамолим, шумох печунҷӣ тухойт. 67. Ғайк чи чукайричи, аждаҳор саркалаш зиндуни лапи мунчи, ғайкиса вовҷӣ, ман дӯми ругаҳи нид, ман думи ругаҳим тав зиндуниса урумиштит.

68. Ғайк зиндуни авес, Суракипи ашно аву. 69-70. Авов эй бадбахт, ту ит зиндуни чутти аждаҳори дилт вийортатх. 71. Иш нима одамати қир акун, ту зинда ишт. 72. Сурак авов, ту парво нақун, ман начукайрумишт, неки тав мет, ман мет аву. 73. Ке ғайк авов: вирим ман ангушттарини бахша нуқим акун. 74. Сурак авов: ман чоф соатаст, ниҳид аждаҳорим пойаким аст, хортагиш қайт кунот ангушттарин носум. 75. Ғайк авов, питат, пирав, ман вирим нуқим акун, во ман нос. 76. Аждаҳори дил вирим, мох чи зиндун живарот.

77. Сурак авов: эй нодун, ит зиндуни аждаҳор қариб чоф одами сар ахвар, агар зиндуни ман рити тулуҳа навог зиндун торах. 78. Чав аждаҳор ман нахорҷӣ. 79. Аждаҳор ғайки гап адугуш, авов ғайки дар ахаш⁹¹. 80. Тик Сурак зиндуни тоқа апирахс. 81. Сураки ниҳипти тилисми каракшаст, чи зиндун нижум, наштунакаст. аждаҳоритим афзуни каракшаст.

82. Сурак хапишиш авов: мантим кад на кад вог, ахир дарим хашҷӣ. 83. Во аждаҳори и фиребш кунум, чи зиндун чуним раҳ кунум. 84. Ке и мет Сурак аждаҳори чи ғотқш фарёд акун, аждаҳор чи ғотқш, аниж. Эй аждаҳор чо куним? 86. Тутим дивазноик, мантим дивазноик, ниҳид зиндуни нидим. 87. Во ман чи зиндун живар, ман шавум, ҳам тав бахша, ҳам хапи бахшам бурдоқӣ йота урум, аждаҳор наа авов. 88. Эй аждаҳор авов: подшоҳи нунат, очш, ругинипих, манат, тав парвош аст. 89. Ке чутти аву аждаҳори Сураки гапш маъқул аву. 90. Аждаҳор авов. 91. Ман тав чи зиндун живарумт, чи рити тулуҳайт дунё рушанӣ кунҷӣ.

92. Во ритит шовопа шақумт, рит рушанӣ нақунот. 93. Ке Сурак авов: во ман рити шовопа шак, аждаҳар ашак, ритш шов аву. 94. Аждаҳор авов: ман думғозай вора ву, тав чи зиндун живарумт. 95. Сурак шамшер дастиш аждаҳори дӯми вора чи зиндун аниж, ағор подшоҳи молти чарошинт аст. 96. Жута ашав, и фарбеҳ сутури чи камаш ачақдор авур.

97. Ангушттарин аждаҳори думғозай хой. 98. Сурак аждаҳориса фарйод акун, аждаҳор чи зиндун аниж. 99. Ке Сурак

⁹¹ Дар ахаш- фуру бурдан.

авов: ту зиндуниса тис, ман бурдоқӣ чи тав ситам партовумишт, хатш и лукмаи тайорт вичӣ. 100. Аждаҳор зиндуниса нишеб аву, сутури чи ситамш Сурак апартов. 101 Шамшер анос дастиш тайор аву. 102. И готи аждаҳори думғозаш дивари апирахе, наҳаранка аждаҳори думғозайвик шамшерили адеҳ, аждаҳори думғоза чудо аву.

103. Ангушттарин думғозайш хой, Сурак ангушттарин аносу апирайж.

104. Аждаҳор наъра ахаш, подшоҳ жутотипиш чи катш давки авовор ағрор, аждаҳори рити и бурдоқӣ аст. 105 Ке подшоҳ авов: ниҳиш аждаҳор вутах ҳама бочу хирочим адузд, килиним ахвар. 106. Подшоҳ канизактиш фарёод акун, амр акун, авов чил чувани руғин энунтишт вортишт аждаҳори руғахивик виттишт, ман бисёр хароб акун. 107. Ке ҳама канизактиш ғавр вошт, чил чувани руғин энунот аварор, аждаҳори саривик авидор. 108. Аждаҳор чӣ ғор наъра ахашишт, ҳама чуш руғин руғахиш авидор, ачингунорш, аждаҳор амир, Сураки чунш халос аву.

109. Фотимай момо чи подшоҳи туй авов: ки Фотимай либости сипуни каракшаст. 110. Кампирак атис, кати камакак дам анос, ке момойсаш авов: чойбахша ғер авовӣ? 111. Эй чучам, подшоҳ чоф мети туй атифар, тамошо акуном. 112. Подшоҳи туйи и жутай Суракиш нумш ой, наҳаранка аргушт ашав, чи хушругиш ҳама ғайкт беҳуш авор, заминивик атирашор. 113. Фотима авов⁹²: момо жута чокара хой?

114. Эй чучам, жутай ритш маҳтоби мега рушанӣ ақуништ, қоштиш зиреки қоши мега ийор.

115. Чутти аву, жута аргушти аниж, ғайктипи подшоҳи килинтим тамошой аниж. 116. Амр чи халиш аву ҳама ғайкт жутай авенор, беҳуш авор, заминивик атирашор. Подшоҳи туйш вайрун аву. 118. Хукм акун, жутай чакдорт, зиндуни партовт. 119. Жутай аварор зиндуни апартовор. 120. Дилим наҳав жутайбахша сухсӣ. 121. Фотима чи момойш иш наклк адуғушк, ғурдотиш лики оп авору чи дуйр, жутайпи опук аву. 122. Хар мет Фотимай хайолш жутайпи атиришт, авовишт чутти кунум наҳав жутай венум.

123. Ке и мет, Фотима и бухуна акун, авов момо зимистуни вовакаст. 124. Ман санум, чи сахро имишки изм урум. 125.

⁹²Авов- гуфтан ва омадан.

Беолови чо кунимишт? 126. Мох мортит навог, чо куним? 126. Момош авог: майли чучам, сан изм ур! 127. Фотима атис кати вита анос, тик хайолш наҳав жутаса атир. 128. Ғари так асан, момой вовтагиш хайолиш авог: агор ғари дуки йахшакаст. 129. Ке имишки фикр акун авог: во игум санум, чи ғари дук тамошо кунум. 130. Фотима асан, чи ғари дук тамошо акун, ғурдаш майниса атираш дилш олов анос. 131. Ке авог: момой вовтаги майнш ниҳиш вог, чи ғари дук агудар, и рот анос наҳав майниса ротаки аву, атир...

132. Ашав, ашав, наҳав подшоҳи майни арас, хама чи ритш анижор, авог подшоҳи килин авог: кук витахойк. 133. Фотиматим чи хусни кам нахой, хушру хой.

134-135. Ке севачиносот подшоҳи катиса ашавор, авог севанчимох тифорт, килинт авог: мардумт нашабизунор. 136. Подшоҳи жутатим инчи фироқиш хой, адав, авог, агор, ах нах. 137. Умедш пучча аву. 138. Неки жута Фотимайса агор ошукш аву.

139. Ашав додайсаш авог: ман наҳав ғайки носумишт. 140. Ке додош авог, и килин акуном нааосойом. Тик чутти осоймишт. 141. Аввал ғорим, йагун чодугари навог, тик харобмох кунот. 142. Подшоҳ агор жутай дилш шов аву.

143. Ке авог: мун ғорим, наҳах ғайк кай кати тисчи, ке хушгунти куселимишт. 144. Агарор ғайк ашав, и кампири кати атис. 145. Кампир ғайки меҳмун акун, ке пурсат посш акун.

146. Авог: ғайким, ту чи ку авог?

147. Ғайк авог: ман момо ниҳидока туйи ухтахой, авог и жута подшоҳи туйи аргуст ашав, хама ғайкт наҳави бахша бемадор авор, заминивик атирашор.

147. Наҳах кух?

148. Кампир авог: эй чучам, ав жутай подшоҳ аварш зиндуни апартовш. 149. Жута хайф аву, хайфи йошиш. 150. Ҳозир ах зиндуни. 151. Ғайк авог: подшоҳи зиндун кух?

152. Кампир авог: шав зиндунбун пурс. Кух? 153. Ке гапт деҳчи. 154. Ғайк суроғиш ашав, подшоҳи зиндун авир. 155. Зиндунбунт авог, зиндуни и аждаҳор ой, ах подшоҳи каниз хой. 156. Аждаҳор подшоҳи ғафтар харобш акун. 157. Подшоҳ амр акун, чил чувани ругин олови атаспунор аждаҳори сари авидор, аждаҳор асухс амир, ке ах зинда пирахсчи, ахтим амир.

158. Ғайк иш наклк адуғушк, умедш чи жутай акану момой наклш чи йодш наатиришт, авовишт на зинда хаст.

159. Фотима майнисаш ротакї аву, ашав, ийока ташнаш аву, ашав чапмай лапї оп ажав, агор, и чиркинак жута опи лапи нистах. 160-162. Оп ажаву даррав ротакї аву, жутатим чи ситамш ротакї аву, агор гайк хушрух ишкш авант.

163. Гайк нахаранка ротивик атиришт, момой вовташ хайолиш авовишт. Гохи ситамисаш агоришт. 164. Агор, жутай чи ситамш шавакшаст.

165. Хапилиш авов: чо ав жутай чи ман ситамш вовакшаст?

166. Дилш вахм акун. 167. Ротивик шавакшой, чи ритшинт и дарй ониж.

168. Фотима дарйой лапи анид, ритш асиной. 169. Жутатим авов: опи лапи анид, дастат, ритш, асиной авун. 170. Гайк ротивик тиракиаву, ке тик ситамисаш агор, жутай рити рушан вийакшаст. 171. Тик, дилш вахм акун.

172. Авов оббо! 173. Иш чо бало вот?

174. Тик рангш ийани аву, чодугар навод, ротш анос, даррав- даррави пода апартов.

175. Жутатим дам наадех, чи ситамш тиракиаву.

176. Гайк ашав, гари дуки наздик аву, тик момой накшн хойолиш авовор, агор тим жутай чи ситамш вовакшаст.

177. Иткарат Фотима чи чукайриш роти сар авушт. 178. Ке агор наздики каракшаст. 179. Гайк жутай чи хушругиш пай авар, авов: нахах жутах!

180. Жута авов: гайкипи наздик акун, ке Фотима чи жутай апурс чот нумт аст?

181. Жута авов: ман Сурак нумим аст. 182. Тик чи зиндунбуни накл бовариш наавовишт, нахах жутах. 183. Иткарат Фотимай гурдаш лики оп аву ройки гурдотиш пок акун. 184. Ке жутайса авов: ман чи момой наклм тавпи мехр авантим, суроғит авовим. 185. Ана итун авенимт, мадори дилимишт. 186. Жута чи гайки мехрубунї, гайкипи ошук аву, ке чи сар-гудартагиш ики-ики гайкиса накл акун. 187. Хама гаптиш разг анижор. 188. Подшоҳ чутти зиндуниш партовчиш, чи зиндун чутти халос кунчи, хамаш Фотимайса наклд акун. 189. Вовчї метик ман подшоҳ зиндуни апартовим, подшоҳи и канизак аждахор зиндуниш хой. 190. Ман чуни подшоҳи килин Зағала⁹³ атис, манбахша ҳар мет оч акуништ, авуришт, панаҳї айозуништ, ке ман зинда апирахсим. 191. Йоки чутти аву, Зағала ман бахша

⁹³ Зағала – номи духтар ва номи рустании картошкamonанд

зиндуни атис. 192. Ах ангушттарини чи дастш анос манса апартов, аждаҳор рахш адор аждаҳори рахиса атир. 193. Ангушттарин аждаҳори думгозай хой. 194. Дутитмох маслихат акуном, чи зиндун нижим. 195. Аждаҳори ғуш доракш вута мох наағиривом, чи ғоткш аниж Зағалай дар ахаш. 196. Ман хатим зиндуни тоқа апирахсим. 197. Ке и мет аждаҳори фиреб акуним, авовим, дутитмох дивазноик нидим. 198. Во, ман чи зиндун живар, шавум чи катим тавбахша и бурдоқӣ урум. 199. Аждаҳор лап лески авов майлаш.

200. Ке Сурак авов: ман рити шовопа шак подшоҳ намбизунот. Аждаҳор чи зиндун аживарим, агорим подшоҳи сутурти боғи так чарошинт аст. 201. Ке ашавим, и фарбеҳ сутуриш чи подаш ачакдорим аждаҳори бахша авурим. 202. Ке аждаҳориса авовим, ту зиндуниса вес, ман чи тав ситам сутури, партовумишт лукмаи тайор вичӣ.

203. Аждаҳори манш и шамшерш тирафташой шамшерипи адеҳҳим думгозаш апар, чи думгозаш ангушттарин, аносим апирайжим. 204. Аждаҳор наъра адеҳ, подшоҳ наъраш дугушчи, вовчӣ ғорчи, зиндуни аждаҳори рити и бурдоқӣ аст. 205. Ке подшоҳ амр кунчи, канизтиш вовчӣ, руғин оп кунт, таспунт ворт, аждаҳори сари вигт, чил канизакиш руғин таспуношт варошт аждаҳори сари видошт сухсчӣ, мирчӣ.

207. Агар аждаҳори натуҳойошт, мантим ахваришт. 208. Нихитипи ман чун халос аву. 209. Ман рит чойбахша шов хой, агар шов нивишт ман тик подшоҳ ачакдоришт зиндуни апартовишт.

210. Сурак ғайкиса наклш тамум акун. 211. Ке Сурак ангушттарин чи бугунчш анос, ғайкиса нишун адору Фотимай чилики ахаш. 212. Арзи холшинт тамум акунор, чи дук ғар ағударор Фотимай майниса ротакӣ авор атир...

213. Ашавор майни арасар, чи ритишнт Фотимай момо аниж авов: ман тавбахша сарим сафед аву, бидуним букка адеҳ.

214. Фотима Сураки катишнт адивар авов: ана момо ман Сураки авирим. 215. Момош Сураки ритиса ғорчӣ вовчӣ, ана нипешиним⁹⁴ мақсадишиш арас, вовчи чун тифорчӣ.

Ке Суракат Фотима варошт момойш кури так куношт, гардор умршинт давум тифарошту ба муродат мақсадшинт расошт.

⁹⁴ Нипешин – нибера, ё набера

Fotimat Surak

1. Fotima duyuščī, ī mayni yari sitam ī žutay Surakš numš ast.

2. Žuta naharanka xušru xoy, har met, yaykt avi baxša dehodeh akunošt. 3. Iš avovišt, manš nasumišt, axš avovišt, manš nosumišt.

4. ī met, Fotimay momo, Suraki mayni, podšoh žutayš tuy akun, hamoka xipar akun. 5. Rotš dumeta xoy. 6. Fotimay momo ajax, kulčaat, kalama apuxsun tuyisa rotakī avu. 7. Ašav i met, yari tak, ī mayni anid. 8. Ke saharī ajax yari dukivik agudar ašav, podšohi tuyi daryob akun. 9. Podšoh žutayš tuy akun, kiliniš avur, čof meti tuy atifar. 10. Kampirak tuy tamošo akun yaykt aryušt ašavor, ke kampiraki yurdaš ī žutaysa atiraš. 12. Žuta naharanka xušru xoy, ritš xištfti meta, qošt mijotiš muški meta šov, qadš bazeb, aryušti aniž. 13. yaykt žutay aryušti avenor, či havasišint dilšint gumbasti atisor, iki behuš avor, zaminivik atirašor. 14. Čutti avu, podšohi kalintim či jimiliqi tak aniž, avov mantim tamošo kunum. 15. Podšohi kilintim žutay rit aven, behuš avu atiraš. 16. Xipar podšohisa ašav, podšohi tuyš vayrun avu.

17. Hama yaykt talor tiraštaor. 18. Podšoh pursupos akun, avovor ī tilismgar žuta taxta hama yaykti sehru jodu akun. 19. Ke podšoh amr akun, vort žutay zinduni partovt.

20 Podšohi kanizakt avovor, žutay či maṣraka ačakdoror, zinduni apartovorš.

21. Surak čof meti tašnat, divaznoik, zinduni met akun.

22. ī met podšohi kilini yodi rasčī. 23. Ke ī met, podšohi kilin či qasr nižčī, tamošoy buhunay šavčī, zinduni rax penčī, yorčī žutay iyoka bujurakš dehtaš nistax. 24. Tatāt vat dehčī, vovčī ī sangča virum Surakisa partovum navirčī. 25. Ke dasti anguštṗuna noščī, žutaysa patovčī, anguštṗuna vesčī deht jiringast kunčī. 26. Žuta sarisa yorčī, podšohi kilin xast. 27. Surak či tašnagi. Divaznoi, bemador vitaxoy. 28. yayk damš nadehčī, rahmš vovčī, šavčī katiš oč puxsunčī. 29. yorčī oč apuxs, ī katta laḷiy oč xaščī, rugahiš yota munčī, Suraki rit i vurta kunčī oč pianohi vorčī. 30. Idokat avoka yorčī ke zinduni rax penčī, yorčī Suraki riti ī aždahor halqaš dehta uštax. 31. Ke podšohi kilin či sar tavuš kunčī. 32. - Surak, o, - Surak, madori dilim Surak. 33. Man tavbaxša oč avurim, nimaš yota, nimaš oč. 34. Surak sarisa yorčī, dastš narasčī oč nosot. 35. Surak, ke aždahorisa vovčī, san oč nos ur oč xvarimišt? 36. Aždahor zinduni devolvik pečki sanči, yayk oč aždahori dumi sari munčī aždahor dumipiš Surakisa oč yozunčī. 37. Ke podšohi kilin ašav kati aras, virš uxtax, inčisaš avov, tu ku oyi?

40. Inčš avov. 41. Man divari tamošoy nižtaoyim.

42. Žuta ayor inči anguštarinš nax, vovčī dasti anguštarint-ku?

43. Dodom nima boju xirojš apirint, anguštarin anos. 44. Man tavš atifarim virš! 45. Ke inčš avov, op anosim, opi lap tiraštax, šavumišt, urumištiš.

46. Viyora avu, hama anipidor. 47. Ke sahar virš ajax arki ašav.

48. Tik ī met, podšohi kilin, ī čuvani oč apuxsun, vorzay axaš, yota rugahiš amun, Suraki riti ašav.

49. – Surak – o Surak, man anguštarin partov, agar virim faxmot man tavim tiraftax tuxoyčim.

50. Surak anguštarin či dastš axaš, dut, tiray yum, či zindun sarisa apartov, yayk čakdorak naatun. 51. Idkarat tik sarisa apartov, tik čakdorak naatun. 52. Aždahor ayor, anguštarin či tillohix raxš apen, anguštarin aždahori raxi atis.

54. Žuta aždahorisa vovči, anguštarin či raxt živar našživarčī qurtak dehčī, anguštarin šavčī dumi dumyozayš uštčī. 54. Podšohi kilin noumed katisaš tirčī, šavčī katiš tisčī, yorčī, viri obididayš tirakšast.

55. Ke inčš vovči, čoybaxša tu royišt? 56. Ey avov inčak dodoym davlatat, savlatš, aždahori duzdtax. 57. Inčš afahm nuba naakun. 58. Virš sahar arkisa atir.

59. Itkarat yayk tik oč apuxsun, šukakak laḷī axaš, tik Suraki ritisa atir, 60. Ašav zinduni rax apenu Surak-Surak fayod akun. 61. Žuta sarisa ayor, ki či riti tūlūhayš zindun rušan avu.

62. Surak aždahori vovčī, san čo vovčī? 63. Aždahor asan yayki ritiš yayk avov. 64. Čo vovišt? 65. Suraki ritim ur, ke aždahor avov: mayl man tav urumišt, neki man xazinaysa nayorišt.

66. Agar man xazinaysa yor, man dam kunumišt, šurišat šamolim, šumox pečuncī tuxoyt. 67. yayk či čukayriči aždahor sarkalaš zinduni lapi munči, yaykisa vovčī, man dūmi rugahi nid, man dumi rugahim tav zindunisa urumištnt.

68. yayk zinduni aves, Surakipi ašno avu. 69-70. Avov ey badbaxt, tu it zinduni čuti aždahori dilt viyoortatx. 71. Iš nima odamtī qir akun, tu zindaišit. 72. Surak avov: tu parvo nakun, man načukayrumišt, neki tav met, man met avu. 73. Ke yayk avov: virim man anguštarini baxša nukim akun. 74. Surak avov: man čof soatast, nihid aždahorim poyakim ast, xortagiš qayt kunot anguštarin nosum. 75. yayk avov: pitat, pirav man virim nukim akun, vo man nos. 76. Aždahori dil virim mox či zindun živarot.

77. Surak avov: ey nodun, id zinduni aždahor qarib čof odami sar axvar, agar zinduni man riti tuluxa navot, zindun torax. Čav aždahor man naxorči. Aždahor yayki gap aduyuş, avov: yayki dar axaş. 80 Tik Surak zinduni toqa apiraxs. 81. Suraki nihipti tilismi korakšast, či zindun nižum, naštunakast, aždahoritim afzuni karakšast.

82. Surak xapipiš avov, mantim kad na kad vot axir darim xaščī. 83. Vo aždahori ī firebš kunum, či zindun junim raho kunum. 84. Ke ī met Surak aždahori či yotkš faryod akun, aždahor či yotkš, aniž. Ey aždahor čo kunim? 86. Tutim divaznoik, mantim divaznoik, nihid zinduni nidim. 87. Vo man či zindun živar, man šavum ham tav baxša, ham xapi baxšam burdoqī yota urum, aždahor naa avov. 88 Ey aždahor avov: podšohi nunat očš ruynipix, manat, tav parvoš ast. 89. Ke čutti avu aždahori Suraki gapš maškul avu. 90. Aždahor avov. 91. Man tav či zundun živarumt, či riti tuluhayt dunyo rušanī kunči.

92. Vo ritit šovopa šakumt, rit rušanī nakunot. 93. Ke Surak avov: vo man riti šavopa šak, aždahar ašak, ritš šov avu. 94. Aždahor avov: man dumyozay vora vu, tav či zindun živarumt. 95. Surak šamšer dastiš aždahori dūmi vora či zindun aniž, ayor podšohi moliti čarošint ast. 96. Žuta ašav, ī farbeh suturi či kamaš ačakdor avur.

97. Anguštтарin aždahori dumyozay xoy. 98. Surak aždahorisa faryod akun, aždahor či zindun aniž. 99. Ke Surak avov: tu zindunisa tis, man burdoqī či tav sitam partovumišt, xatš ī luqmatī tayort viči. 100. Aždahor zindunisa nišeb avu, suturi či sitamš Surak apartov. 101. Šamšer anos dastiš tayor avu. 102. ī yoti aždahori dumyozaš divari apiraxe naharanka aždahori dumyozayvik šamšeripi adeh, ki aždahori dumyoza judo avu.

103. Anguštтарin dumyozayš xoy, Surak anguštпuna anosu apirayž.

104. Aždahor naъra axaş, podšoh žutotipiš či katš davki avovor ayror, aždahori riti ī burdoqī ast. 105 Ke podšoh avov: nihiš aždahor vutax hama boju xirojim aduzd, kilinim axvar. 106. Podšoh kanizaktiš faryod akun, amr akun, avov: čil čuvani ruyn ešuntišt vortišt aždahori rugahivik vittiš, ki man bisyor xarob akun. 107. Ke hama kanizaktiš yavr vošt, čil čuvani ruyn ašunor avaror, aždahori sarivik avidor. 108. Aždahor či yor naъra axašišt, hama juš ruyn rugahiš avidor, ajingunorš, aždahor amir, Suraki junš xalos avu.

109. Fotimay momo či podšohi tuy avov, ki Fotimay, libosti sipuni karakšast. 110. Kampirak atis, kati kamakak dam anos, ke momoysaš avov, čoybaša yer avovī? 111. Ey čujam podšoh čof meti tuy atif, tamošo akunom. 112. Podšohi tuyi ī žutay Surakš numš oy, naharanka aryušt

ašav, ki či xušrugiš hama yaykt behuš avor, zaminivik atirašor. 113. Fotima avov: momo žuta čokara xoy?

114. Ey čujam, žutay ritš mahtobi meta rušanī akuništ, qoštis zireki qoši meta iyor.

115. Čuti avy, ki žuta aryušti aniž, yayktipi podšohi kilintim tamošoy aniž. 116. Amr či xapiš avu hama yaykt žutay avenor behuš avor, zaminivik atirašor. Podšohi tuyš vayrun avu. 118. Hukm akun, žutay čakdort, zinduni partovt. 119. Žutay avaror zinduni apartovor. 120. Džilim nahav žutaybaxša suxsči. 121. Fotima či momoyš iš naqlk aduyuš, yurdottiš liqi op avoru či duyri žutaypi ošuq avu. 122. Har met Fotimay xayolš žurtaypi atirišt, avovišt čutti kunum nahav žutay venum.

123. Ke i met, Fotima ī buhuna akun, avov: momo zimistuni vovakast. 124. Man sanum, či sahro imiški izm urum. 125. Beolovi čo kunimišt? 126. Mox mortit navot, čo kunim? 126. Momoš avov: mayli čujam, san izm ur! 127. Fotima atis kati, vita anosu, tik xayolš nahav žutasa atir. 128. yari tak asan, ki momo vovtagišti xayoliš avov, ayor yari duki yoxšikast. 129. Ke imiški fikr akun, avov: vo iyum sanum, či yari duk tamošo kunum. 130. Fotima asan, či yari duk tamošo akun, yurdaš maynisa atirdilš olov anos. 131. Ke avov: momoy vovtagī maynš nihiš vot, či yari duk agudar, ī rot anos nahav maynisa rotakī avu, atir...

132. Ašav, ašav, nahav podšohi maynī aras, hama či ritš anižor, avovor, podšohi kilin avov, kuk vitaxoyk. 133. Fotimatim či husni kam naxoy xušru xoy.

134-135. Ke sevačinosot podšohi katisa ašavor, avovor sevančimox tifort, kilint avov, mardumt naš abizunor. 136. Podšohi žutatim inči firoqiš xoy, adav, avov, ayor, ax nax. 137. Umedš pučča avu. 138. Neki žuta Fotimaysa ayor ošuqš avu.

139. Ašav dodaysaš avov: man nahav yayki nosumišt. 140. Ke dodoš avov: ī kilin akunom naaosoyom. Tik čutti osoimišt. 141. Avval yorim, yogun jodugari navot, ki tik xarobmox kunot. 142. Podšoh ayor žutay dilš šov avu.

143. Ke avov: mun yorim, nahax yayk kay kati tisči, ke xušgunti kuselimišt. 144. Ayaror ki yayk ašav, ī kampiri kati atis. 145. Kampir yayki mehmun akun, ke pursat pošš akun.

146. Avov yaykim, tu či ku avovī?

147. yayk avov: man momo nihidoka tuyi uxtaxoy, avov: ī žuta podšohi tuyi aryušt ašav, hama yaykt naxavi baxša bemador avor, zaminivik abirašor.

147. Naxak kux?

148. Kampir avov: ey čujom, av žutay podšoh avarš zinduni apartovš. 149. Žuta hayf avu, hayfi yošiš. 150. Hozir ax zindunix. 151. ħayk avov: podšohi zindun kux?

152. Kampirak avov: šav zindunbuni purs. Kux? 153. Ke gapt dehči. 154. ħayk suroyiš ašav podšohi zindun avir. 155. Zindunbunt avovor, zinduni ī aždahor oy, ax podšohi kaniz xoy. 156. Aždahor podšohi yaftar xarobš akun. 157. Podšoh amr akun, čil čuvani ruġin olovi ataspunor aždahori sari avidor aždahor asuxs amir, ke ax zinda piraxeči, axtim amir.

158. ħayk iš naqlk aduġušk, umedš čī žutay akanu momoy naqlš čī yodš naatirišt, avovišt na zinda xast.

159. Fotima maynisaš rotaki avu, ašav, iyoka tašnaš avu ašav, čašmay lapī op ažav, ayor, ī čirkinak žuta opi lapi nistax. 160-162. Op ažavu darrav rotaki avu, žutatim čī sitamš rotaki avu ayor ħayk xušruġ išqš avant.

163. ħayk naharanka rotivik atirišti momoy vovtašš xayoliš avovišt. Gohi sitamisaš ayorišt. 164. Ayor, žutay čī sitamš šavakšast.

165. Xapipiš avov: čo av žutay čī man sitamš vovakšast?

166. Dīlš vahm akun. 167. Rotivik šavakšoy, čī ritišint ī daroy aniž.

168. Fotima daryoy lapi anid, ritiš asinoy. 169. Žutatim avov: opi lapi anid, dastat ritiš asinoy avu. 170. ħayk rotivik tirakiavu, ke tik sitamisaš ayor, žutay vitirušan viyakšast. 171. Tik, dīlš vahm akun.

172. Avov obbo! 173. Iš čo balo vot?

174. Tik rangš iyonī avu, jodugar navot, rotš anos, darrav, daravi poda apartov.

175. Žutatim dam naadeh, čī sitamš tirakiavu.

176. ħayk ašav, ħari duki nazdik avu, tik momoy naqlš xoyoliš avovor, ayor tim žutay čī sitamš vovakšast.

177. Itkarat Fotima čī čukayriš roti sar avušt. 178. Ke ayor nazdiki karakšast. 179. ħayk žutay čī xušrugiš pay avar, avov: nahax žutax!

180. Žuta avov: ħaykipi nazdik akun, ke Fotima čī žutay apurs čot numt ast?

181. Žuta avov: man suřak numim ast. 182. Tik čī zindunbuni naql bovarim naavovišt, nahax žutax. 183. Itkarat Fotimay ħurdaš liqi op avu royki ħurdotiš pok akun. 184. Ke žutaysa avov: man čī momoy naqlim tavpi mehr avantim, suroyit avovim. 185. Ana itun avenimt, madori dilimišt. 186. Žuta čī ħayki mehrubunī ħaykipi ošuq avu, keči sar gudartagiš iki ħaykisa naql akun. 187. Hama gaptiš razg anižor. 188. Podšoh čutti zinduniš partovčiš, čī zindun čutti xalos kunči, hamaš Fotimaysa naqd akun. 189. Vovči metik man podšoh zinduni apartovim, podšohi ī kanizak aždahor zinduniš oy. 190. Man juni podšohi kilin

Zayala atis, manbaxša har met oç akuništ, avurišt, panahi ayozuništ, ke man zinda apiraxsim. 191. Yoka çutti avu Zayala man baxša zinduni atis. 192. Ax angušttarin či dastš anos mansa apartov, aždahor raxš ador aždahori raxisa atir. 193. Angušttarin aždahori dumyozay xoy. 194. Dutitmox maslixat akunom, ki či zindun nižim. 195. Aždahori yuš dorakšvuta, mox nayirivom, či yotkš aniž Zayalay dar axaš. 196. Man xatim zinduni toqa apiraxsim. 197. Ke ī met aždahori fireb akunim, avovim dutitmox divaznoik nidim. 198. Vo, man či zindun živar, šavum či katim tavbaxša ī burdoqī urum. 199. Aždahor lap leski avov maylaš.

200. Ke Surak avov: man riti šovopa šak podšoh nambizunot. Aždahor či zindun aživarim, ayorim podšohi suturti boyi tak čarošint ast. 201. Ke ašavim, ī farbeh suturiš či podaš ačakdorim aždahori baxša avurim. 202. Ke aždahorisā avovim, tu zindunisa ves, man či tav sitam suturi, partovumišt luqmai tayor viči.

203. Aždahori manš ī šamšerš tiraftašoy šamšeripi adehhim dumyozayš apar, či dumyozaš angušttarin, anosim apirayžim. 204. Aždahor naъra adeh, podšoh naъraš duyušči, voči yorči zinduni aždahori riti ī burdoqī ast. 205. Ke podšoh amr kuñči, kaniztiš vovči, ruyin op kunt, taspunt, vort, aždahori sari vitt, čil kanizakiš ruyin taspunošt varošt aždahori sari vidošt suxsči, mirči.

207. Agar aždahori natuxoyošt, mantim axvarišt. 208. Nihitipi man jun xalos avu. 209. Man rit čoybaxša šov xoy, agar šov nivišt man tik podšoh ačakdorišt zinduni apartovišt.

210. Surak arzi holš řaykisa naqlš, tamum akun. 211. Ke Surak angušttarin či buyunš anos, řaykisa nišun adoru Fotimay čiliki axaš. 212. Arzi holšint tamum akunor, či duk řar agudaror, Fotimay maynisa rotakī avor atir...

213. Ašavor mayni arasar či ritišnt Fotimay momo aniž avov man tavboxša sarim safed avu bidunim, bukka adeh.

214. Fotima Suraki katišnt adivar avov: ana momo man Suraki avurim. 215. Momoš Suraki ritisa yorči vovči ana nipešinim maqsadipiš aras vovči jun tifoři.

Ke Surakat Fotima varošt momoyš kuri tak kunošt gardor umršint davum tifaroštu ba murodat maqsadšint rasošt.

Фотима ва Сурак

1. Дар паси кӯҳ, дар деҳае чавонписаре бо номи Сурак зиндагӣ мекард, инро Фотима [ном духтараке] мешунавад. 2.

Чавонписар чунон зебо буд, ки ҳар рӯз духтарон барои ин чавони хушқадуқомат ба якдигар баҳс мекарданд. 3. Яке аз духтарон мегуфт: ман ўро дўст медорам ва дигаре мегуфт, ки ман ўро дўст медорам.

4. Як рӯз подшоҳ мардумони ҳамаи деҳаҳоро ба тўй, ба деҳае, ки Сурак мезист даъват намуд. Модаркалони Фотима ҳам ба он ҷо рафт. 5. Тўй якчанд рӯз давом мекард. 6. Модаркалони Фотима барои ба тўй рафтан кулчаву калама пӯхта ба он ҷо равон шуд. 7. Вай як рӯз роҳ рафта, дар деҳаи поёни кӯҳ шабро рӯз кард. 8. Саҳарӣ барвакт хеста, аз суроҳии кӯҳ гузашта, ба тўйхонаи подшоҳ расид. 9. Подшоҳ писарашро тўй мекард ва ба ӯ келин меовард. Чанд рӯз тўй давом мекард. 10. Пиразан тамошо мекард. 11. Як рӯзи тўй, писарбачаҳо бо духтарон ба рақс даромаданд, чапми пиразан ба як чавони зебое афтид. 12. Писарбача чунон зебо менамуд, ки рӯяш мисли шир сафед, мӯяш сиёҳ рақс мекард. 13. Духтарон рақси зебои ин писарбачаро дида, дилашон ба тарақ-турук даромада, як- як беҳуш шуда ба замин афтиданд.

14. Даре нагузашта, келини подшоҳ, аз тағи парда баромада, рақси зебои писарбачаро тамошо кард. 15. Келини подшоҳ ҳам рақси зебои ин чавонро дида, беҳуш шуда ба замин афтид. 16. Хабари нохуш ба подшоҳ расид ва гуфтанд, ки тўй вайрон шуд. 17. Ҳамаи духтарон беҳуш ба замин афтидаанд. 18. Подшоҳ аз онҳо пурсон шуд ва онҳо гуфтанд, ки ин писарбача сеҳру ҷоду мекунад, ки ҳамаи духтарон ба замин беҳуш шуда афтиданд. 19. Подшоҳ фармон дода гуфт: ўро дошта ба зиндон партоед! 20. Канизакони подшоҳ омада, ўро аз маърака дошта, бурда ба зиндон партофтанд. 21. Сурак чанд рӯз гурӯсна дар зиндон нишаст. 22. Як рӯз ин чавони зебо ба ёди келини подшоҳ расид. 23. Келини подшоҳ, аз ҷой хеста, бо баҳонаи тамошо ба назди зиндон рафта, дари зиндонро кушод ва дид, ки Сурак дар як ҷой гунд шуда нишастаст. 24. Ба ин тараф, бо он тараф нигариста, меҳост як сангчаро ба тарафи Сурак партояд, лекин наёфт. 25. Духтарак ночор ангушттарини дасташро гирифта, ба тарафи Сурак партофт ва ангушттаринаш чирингос зада, ба замин гелид. 26. Ва Сурак ба боло нигариста дид, ки келини подшоҳ аст. 27. Сурак аз ташнагӣ ва гурӯснагӣ бемадор шуда буд. 28. Духтарак ба ӯ дам назад ва зуд ба хона омада, барои ӯ ош пӯхт. 29. Дар як табақи қалон ош бардошта аз болояш гӯшт монда, онро ба дастархон печонда, пинҳонӣ ба назди Сурак бурд. 30. Ва ба ин

тараф ба он тараф нигариста, дари зиндонро кушода, мебинад, ки дар назди Сурак як аждаҳо ҳалқа зада хоб аст. 31. Сипас келини подшоҳ аз боло номи Суракро гирифта, фарёд мекунад. 32. - Сурак, о Сурак, мадори дилам -- Сурак. 33. Ман барои ту ош пухта овардам, ки нисфаш гӯшт аст. 34. Сурак ба боло нигариста дид, ки дасташ намерасад. 35. Баъд Сурак ба аждаҳо гуфт: рав, ошро гирифта биёр, меҳурем! 36. Аждаҳо ба шишти девори зиндон печида-печида ба боло баромада, бо думаш табаки ошро печонда гирифта, ба поёни зиндон дароз кард. 37. Духтарак ошро доду зуд ба хонааш рафт. 38. Сурак ошро хӯрду андаке кувват гирифт.

39. Келини подшоҳ ба хонааш расид, ки шавҳараш омадааст, сонӣ шавҳараш аз завҷааш пурсид: ту ба кучо рафта будӣ? 40. Завҷааш ҷавоб дод. 41. Ман ба сайру ба тамошо рафта будам.

42. Писарбача дид, ки ангуштарини завҷааш нест ва гуфт: ангуштарини дастатро нишон деҳ! 43. Падарам нисфи бочу хирочи хонаамонро фурухта ба ту он ангушттаринро харид. 44. Ман онро ба ту додам, ёб. 45. Сонӣ, завҷааш гуфт: аз лаби об об мегирифтам, дар ҳамон ҷо афтидааст, рафта меорам. 46. Шаб шуд, ҳама хуфтанд. 47. Субҳ дамид, шавҳараш ба кор рафт. 48. Боз як рӯз, келини подшоҳ як дег ош пухта ба табак кашид, аз болояш гӯшт монда, ба назди Сурак рафт.

49. Сурак, о Сурак, ангуштарини маро парто, агар шавҳарам фаҳмад, ки ман ба шумо додам, маро мекушад.

50. Ангуштаринро Сурак аз дасташ кашида, аз зиндон ба боло партофт, лекин келини подшоҳ онро дошта натавонист. 51. Бори дигар ангуштаринро Сурак ба боло партофт, боз келини подшоҳ онро дошта натавонист. 52. Аждаҳо дид, ки ангуштарин аз тилло сохта шудааст, даҳонашро кушода онро фуру бурд. 53. Писарбача аз аждаҳо хоҳиш кард, ки онро аз даҳонаш барорад, лекин аждаҳо онро набароварду ба борикии думаш гузаронд. 54. Келини подшоҳ ноумед ба хонааш баргашту дид, ки аз чашмони шавҳараш катраҳои оби дидааш чакида истодаанд. 55. Завҷааш аз шавҳараш пурсид, ки чаро гирия мекунед?

56. Шавҳараш гуфт: тамоми бойгариӣ падарамро аждаҳо ғорат карда бурд, ба гумонам, ҳамон ангуштаринро ҳам ӯ дуздидааст. 57. Завҷааш фаҳмид, лекин сирро ошкор накард. 58. Писарбача чизе нагуфт ва ба кораш рафт. 59. Духтарак шавҳарашро ба кор гусел карду боз як дег ош пухта ба назди Сурак рафт. 60. Даҳони зиндонро духтарак кушоду Сурак, о-Сурак, гӯён фарёд кард. 61. Писарбача ба боло нигоҳ кард, аз

акси рӯшноии рӯйаш зиндон равшан шуд. 62. Сурак аз аждаҳо хошиш кард, ки рафта аз духтарак пурсад, ки ӯ чӣ мегӯяд? 63. Аждаҳо аз зиндон баромада, аз духтарак пурсид: (64.) чӣ арз доред. 65. Келини подшоҳ аз аждаҳо хошиш кард, ки ӯро ба назди Сурак барад ва аждаҳо духтаракро ба болои думаш шинонду гуфт: ба хазинаи ман нигоҳ накун. 66. Агар ба хазинаи ман нигоҳ кунӣ, тӯфоне пайдо шуда, шуморо несту нобуд мекунад.

67. Келини подшоҳ аз тарс чизе нагуфт ва аждаҳо сарашро ба лаби зиндон монду ба ӯ гуфт: ба рӯи думи ман нишин, туро ба зиндон мебарам. 68. Духтарак ба [думи ӯ нишаста ба] зиндон фуromaду бо Сурак шинос шуд.

69. Сурак ба духтарак гуфт: чи хел дили аждаҳоро ёфтӣ, ба ин ҷо омадӣ? 70. Бадбахт! 71. Ин [аждаҳо] ягон одамро дар зиндон намонда, ҳамаро фуру бурд.

72. Духтарак гуфт: ту ҳам парво накун, ман наметарсам. Сурак гуфт: рӯзи бади ман ба сари ту омад. 73. Сурак ба духтарак арзи ҳол кард. Духтаракро шавҳараш барои ангуштарин аз хона берун карда буд. 74. - Сурак гуфт: ман чанд соат аст, ки ба қай қардани аждаҳо нигоҳ карда истодаам, то ки ангуштаринро гирам.

75. Духтарак ба Сурак гуфт: акнун маро шавҳарам аз хона пеш кард, маро ба занӣ гир. 76. Дили аждаҳоро ёфтан даркор, ки моро аз зиндон барорад. 77. Сурак ба духтарак муроҷиат карда гуфт: эй нодон, ин аждаҳо чандин одамонро несту нобуд кард, агар рӯшноии рӯи ман набошад, ману туро ҳам меҳӯрад. 78. Аз барои ҳамин ману туро намехӯрад. 79. Аждаҳо ин гуфторро шунида, духтаракро ба даҳонаш фуру бурд. 80. Боз Сурак худаш якаву танҳо монд. 81. Сурак сеҳру ҷоду мекард, ки аз зиндон барояд, лекин баромада наметавонист, аждаҳо ӯро ба худ афсун мекард. 82. Ва ба худ мегуфт, ки ягон рӯз маро ҳам фуру мекашад. 83. Акнун бояд аждаҳоро фиреб дода, ҷонамро халос кунам. 84. Як рӯз Сурак ғамгин аждаҳоро аз хонаи ҷег зада, гуфт:

85. Эй аждаҳо, чӣ кор мекунем? 86. Ту ҳам гурусна, ман ҳам гурусна дар ҳамин зиндон мешинем. 87. Маро аз зиндон барор, ман барои ту гӯшти гӯсфанди фарбеҳро меорам, аммо аждаҳо розӣ нашуд.

88. Эй аждаҳо, подшоҳ нону ошаш бо равған аст, парвои ману туро надорад. 89. Сонӣ, гапи Сурак ба аждаҳо маъқул шуд. 90. Ва аждаҳо ба Сурак гуфт:

91. Ман туро аз зиндон мебарорам, аммо аз рушноии рӯи ту дунё равшан мегардад. 92. Ба рӯят оби сиёхро мемолам, то ин ки рӯшноии рӯятро набинанд.

93. Баъд аждаҳо рафта, оби сиёхро оварда ба рӯи Сурак молид, рӯи Сурак бисёр сиёх шуд. 94. Аждаҳо гуфт: ба рӯи думи ман савор шав, туро аз зиндон мебарорам! 95. Сурак шамшер дар даст ба рӯи думи аждаҳо савор шуда, аз зиндон баромад ва дид, ки дар боғи подшоҳ ғусфандони фарбеҳ чарида истодаанд. 96. Рафта як ғусфанди фарбеҳи подшоҳро аз гарданаш дошта, ба назди зиндон овард. 97. Ангуштарин дар думи аждаҳо ҷой гирифта буд.

98. Сурак аждаҳоро фарёд карда ба назди зиндон овард. 99. Баъд Сурак ба аждаҳо гуфт: ту ба зиндон даро, ман аз паси ту ғусфандро мебароям, худаш ба ту лукмаи тайёр шуда мемонад! 100-102. Аждаҳо то ба андозаи думаш тамом шудан ба зиндон даромад ва ғусфандро Сурак аз пасаш ба зиндон пртофт. 101. Шамшерро гирифта чунон ба думи аждаҳо зад думи аждаҳо аз танааш ҷудо шуд. 103. Сурак ангуштаринро аз думи аждаҳо гирифт гурехт. 104. Аждаҳо чунон наъра кашид, ки подшоҳ бо писаронаш аз хонааш давида ба назди зиндон омаданд ва диданд, ки дар пеши аждаҳо як ғусфанди калон хобида аст. 105. Баъд подшоҳ гумонбар шуд, ки ҳамаи чизҳои гумшударо аждаҳо дуздида будааст. 106. Ба тамоми канизакҳояш фармон дод, ки рафта ба чил дег равған ҷӯш кунанд ва ба рӯи аждаҳо резанд. 107. Канизакони подшоҳ ҷамъ шуда ба чил дег равғанро об карда ба рӯи аждаҳо рехтанд. 108. Аждаҳо аз даруни ғор чунон наъра кашида ба берун ҳамла кардани мешуд, лекин ҳолати аз ғор баромадан надошт. Сурак аз ин бало халос шуд.

109. Модаркалони Фотима, аз тӯи подшоҳ омада, дид, ки Фотима ба либосҳояш дарбеҳ карда истодааст. 110. Пиразан ба хона даромада, каме дам гирифт, сонӣ Фотима ба модаркалонаш гуфт: чаро шумо дер кардед? 111. Эй духтарам, подшоҳ чанд рӯз тӯй дод, тамошо кардам. 112. Дар тӯи подшоҳ, як писарбача бо номи Сурак чунон раксу бозӣ кард, ки аз хусни зебоияш духтарон беҳуш шуда, ба замин афтиданд.

113. Фотима аз модаркалонаш пурсид: писарбача чи хел буд? 114. Эй духтарам, писарбача чунон хушрӯй, рӯяш мисли мохтоб рушноӣ мекард, абрӯвонаш мисли абрӯҳои кабк сиёх буданд. 115. Баногоҳ писарбача дар ракси тӯи подшоҳ буд, ки келини подшоҳ ҳам ба тамошои ракси писарбача баромад. 116. Ба амри Худо, келини подшоҳу ҳамаи духтарон ракси писарбачаро дид,

беҳуш шуда ба замин афтиданд. 117. Тӯйи подшоҳ вайрон шуд. 118. Подшоҳ фармон дод, ки писарбачаро дошта ба зиндон партоянд. 119. Писарбачаро канизакони подшоҳ дошта ба зиндон партофтанд. 120. Дилам барои ҳамаи писарбача месӯзад.

121. Вақте ки Фотима ин нақро аз модаркалонаш шунид, чашмонаш пур аз оби дида шуданду гоибона ӯ ба он писарбача ошиқ шуд. 122. Ҳар рӯз ба ёдаш писарбача меомад ва [ба худ] мегуфт, ки чи тавр карда, Суракро бинам! 123. Фотима як рӯз ба модаркалонаш гуфт: ана зимистон ҳам наздик омада истода аст. 124. Ман ба саҳро баромада каме ҳезум биёрам. 124. Аз беҳезумӣ чӣ кор мекунем? 125. Мо мард надорем, чӣ кор мекунем? 126. Модаркалонаш ин гапро шунида гуфт: майлаш рав, ҳезум биёр! 127. Фотима ба хона даромада, бандро гирифтӯ аммо ҳаёлаш ба писарбача буд.

128. Ҳамин тариқ Фотима ба саҳро раҳсипор шуда, ба тағи кӯҳ наздик омад ва боз гуфтаҳои модаркалонаш зуд-зуд ба ҳаёлаш меомад. Каме ба худ фикр кард ва гуфт, ки рафта аз сӯрохии кӯҳ тамошо кунам. Вай баромада, аз сӯрохии кӯҳ ба ҳар тараф нигоҳ кард ва баноғоҳ чашмаш ба деҳае афтиду дилаш чунон алав гирифт, ки дигар тоқат карда натавонист.

131. Ба ҳамин Фотима аз сӯрохии кӯҳ гузашта, бо як роҳи дуру дароз ба ҳамаи деҳа раҳсипор шуд. 132. Деҳае, ки аз дур менамуд, Фотима ба ҳамаи деҳа, наздик шуда, ҳамаи аҳли деҳа Фотимаро дида, ба пешвои ӯ баромаданд ва гуфтанд: ана келини подшоҳ омад.

132. Ҳусни зебои Фотима ҳамаро мафтун карда буд. 134. Одамони ин деҳа Фотимаро дида, ба назди подшоҳ рафта, талаби шодиёнаро мекарданд, ки келинат пайдо шуд. 135. Шодиёнагирон ӯро нашинохта, гумон мекарданд, ки келини подшоҳ аст ва аз ин рӯ онҳо талаби шодиёна мекарданд.

136. Писари подшоҳ дар фироқи занаш буд. 137. Духтаракро писари подшоҳ диду умедаш аз занаш канда шуд. 138. Дар ҳамин ҳолат писарбача Фотимаро дида ба ӯ ошиқ шуд.

139. Писари подшоҳ ба назди падараш рафта, арз кард, ки Фотимаро хостгорӣ кунад. 140. Падараш ба писараш гуфт: як келин кардем аз ӯ наосидем. 141. Аввал, мо бояд ба рафтори духтар шинос шавем, ки ӯ ягон ҷодугар набошад, ба ғоратгарӣ моро хароб кунад. 142. Подшоҳ нигоҳ кард, ки дили писараш сиёҳ шуд. 143. Сипас гуфт: бубинем, ин духтарак ба ҳонаи кӣ меҳмон мешавад, баъд хостгорҳоро мефириستم. 144. Сонӣ, нигоҳ карданд, ки духтарак рафта ба ҳонаи як пиразан меҳмон

шуд. 145. Пиразан духтаракро дар хонааш меҳмон карду ба нурсупос гузашт. 146. Гуфт: духтаракам, ту аз кучо омадӣ? 147. Духтарак гуфт: модаркалони ман ба тӯи подшоҳ омада буд, лекин дар ҳамин тӯй, як писари хушқадукомат рақс карда будааст, ки аз дидани рақси писарак духтарон беҳуш шуда, ба замин афтидаанд. 147. Ҳамон писарак дар кучост?

148. Пиразан дар ҷавоб гуфт: Он писаракро подшоҳ ба зиндон партофт. 149. Писарак ҳайф шуд, вой бар умри ҷавониаш. 150. Вай дар зиндони подшоҳ аст. 151. Сипас духтарак аз пиразан пурсид, ки зиндони подшоҳ дар кучост?

152. Инро аз зиндонбон пурсидан даркор. 153. Танҳо роҳашро ман ба шумо нишон медиҳам.

154. Духтарак ба суроғ рафта, зиндони подшоҳро ёфт. 155. Зиндонбон ба духтарак зиндонро нишон дод, ки дар зиндон аждаҳо буд. 156. Ин аждаҳо ба подшоҳ бисёр зарар расонда буд. 157. Бо амри подшоҳ ба чил дег равшан тафсонид, ба рӯи аждаҳо рехтанд, аждаҳо мурд, вай ҳам мурдааст. 158. Духтарак ин нақлҳоро шунид ва умедаш аз писарак канда шуд, лекин нақли модаркалонаш ҳеч гоҳ аз хотираш намебаромад. 159. Фотима ноумед ба хонааш раҳсипор шуда ва дар роҳ меҳост аз оби чашма нӯши ҷон кунад баногоҳ дид, ки аз пасаш як ҷавони ифлос омада истода аст. 160. Обро нӯшиду роҳашро давом дод. 161. Ба пасаш нигариста дид, ки писарак дар лаби чашма нишаста, об нӯшида истодааст. 162. Писарак дид, ки духтарак аз дур ҷунон зебо менамояд ва ба ӯ ошиқ шуд. 163. Духтарак гарчанде роҳ мегашт, лекин гуфтаҳои модаркалонаш ба хотираш меомад ва ба пасаш нигоҳ мекард. 164. Дид, ки писарак аз пасаш омада истодааст. 165. Ва ба худ мегуфт: чаро ин писарак аз паси, ман омада истодааст? 166. Дилаш метапид. 167. Ба роҳ рафта истода буданд, ки аз пешашон як дарё баромад. 168. Фотима дар лаби дарё нишаста, рӯяшро шуст. 169. Писарак ҳам омада дар лаби дарё нишасту дасту рӯяшро шуст. 170. Духтарак роҳашро давом дода мерафт ва ба пасаш нигоҳ кард, ки рангу рӯи писарак дигар шудааст аз рухсораҳои писарак рушноӣ омада истодааст. 171. Боз дар дилаш шубҳа омад. 172. Ба худ гуфт: Оббо! 173. Ин чи бало бошад?

174. Боз рангу рӯяш дигар шуд, ягон ҷодугар набошад, тез-тез кадам партофта, роҳ мегашт. 175. Писарбача дам намезадӯ аз дунболи ӯ мерафт.

176. Духтарак рафта ба деҳаашон наздик шуда, сӯрохии кӯхро диду ва боз нақли модаркалонаш ба ҳаёлаш омад, дид, ки писарак аз пасаш омада истодааст. 177. Дар дилаш шубҳа омаду дар сари роҳ истод. 178. Сонӣ, нигоҳ кард, ки писарбача ба назди ӯ наздик шуда истодааст. 179. Фотима аз рухсораҳои зебои писарбача пай бурд, ки ҳамон писарбача аст. 180. Писар омада ба духтарак наздик шуд ва аз ӯ духтарак пурсон шуд, чӣ ном дорӣ?

181. Писарбача дар ҷавоб гуфт: Сурак ном дорам! 182. Боз аз рӯи нақли зиндонбон дар дилаш шубҳа афтид, ки ҳамон бача аст. 183. Чашмони Фотима пур аз оби дида шуда зуд-зуд оби чашмонашро пок мекард. 184. Ва ба Сурак гуфт: ман аз рӯи нақли модаркалонам ба ту ошиқ шудам ба суроғат расидам, ту қуввати дили ман мешавӣ.

186. Сурак аз меҳрубонии Фотима ба ӯ ошиқ шуду ҳамаи саргузашташро як-як нақл карда дод. 187. Дарвоқеъ, ҳамаи гапҳои рост баромаданд гуфт: Фотима ба Сурак.

188. Суракро подшоҳ чи хел ба зиндон мепартояд ва чи тавр аз зиндон халос мешавад ба Фотима ҳамаашро нақл мекунад. 189. Рӯзе, ки подшоҳ маро ба зиндон партофта буд, дар он ҷо хидматгори подшоҳ – аждаҳо ҳам буд.

190. Ҷони маро келини подшоҳ Зағала аз аждаҳо раҳонид ва ҳар рӯз барои ман ош пухта оварда медод, ки ман аз гуруснагӣ намирам. 191. Зағала маро дӯст медошт, ӯ тоқат накарда ба зиндон даромад. 192. Вай ангуштаринро ба тарафи ман партофт, лекин аждаҳо даҳонашро кушода, онро фуру бурд. 193. Ангуштарин дар думи аждаҳо ҷой гирифта буд. 194. Ҳар дуямон маслиҳат карда, аз зиндон гурехтани будем. 195. Аждаҳо ин гапҳои моро шунида аз ғораш баромада, Зағаларо фуру бурд. 196. Ман яккаву танҳо дар зиндон мондам. 197. Баъд як рӯз аждаҳоро фиреб дода гуфтам, ки ҳардуямон дар ҳамин зиндон гурусна мешинем. 198. Биё, як фикр мекунем, ту маро аз зиндон барор, ман рафта барои ту як гӯсфанди фарбеҳ меорам. 199. Аждаҳо лабонашро лесида гуфт: майлаш. 200. Баъд, Сурак гуфт: ба аждаҳо ба рӯи ман оби сиёхро молид, то ки подшоҳ маро нашиносад. 201. Аждаҳо маро аз зиндон бароварду ба ногоҳ чашмам ба боғи подшоҳ афтид, гӯсфандони подшоҳ чаро доштанд. 201. Баъд рафта як гӯсфанди фарбеҳи подшоҳро дошта, ба аждаҳо овардам. 202. Ба аждаҳо гуфтам, ту ба зиндон даро, ман аз пасат гӯсфандро мепартоям, ҳудаш лукман тайёр шуда мемонад. 203. Аждаҳо ба ман як шамшер дода буд, вақте ки

аждаҳо ба зиндон даромад, ман бо шамшери тез чунон задам, думи аждаҳо чудо шуду аз думаи ангуштаринро гирифта, гурехтам. 204. Аждаҳо чунон наъра кашид, ки подшоҳ аз хонааш наъраи ўро шунида, омада ба зиндон нигоҳ мекунад, ки дар пеши аждаҳо як ғусфанди калонаш истодааст. 205. Баъд подшоҳ ба канизаконаш фармон медиҳад, ки равғанро тафсонда ба рӯи аждаҳо резанд. 206. Чил канизаки подшоҳ ба чил дег равған тафсонда, ба болои аждаҳо мерезанд, вай мемурад.

207. Агар аждаҳоро намекуштанд, ў маро ҳам нест мекард. 208. Бо ҳамин роҳ чони ман халос шуд. 209. Рӯи ман аз барои ҳамин сиёҳ буд, агар подшоҳ маро медид боз ба зиндон мепартофт.

210. Сурак саргузашташро ба Фотима гуфта тамои кард. 211. Ва аз кисааш ангуштаринро гирифта, ба ангушти Фотима гузаронид. 212. Бо ҳамин сӯхбаташонро тамои карда, аз сӯрохии кӯх гузашта ба деҳаи Фотима равон шуданд.

213. Сураку Фотима ба деҳа рафтаанд ва аз пешашон модаркалони Фотима баромада, онҳоро пешвоз гирифтӣ гуфт: аз барои ту, мӯи сарам сафед шуду қоматам ҷанг зад. 214. Фотима Суракро ба хонааш дароварда ба модаркалонаш гуфт: ана ман Суракро ёфтам!

215. Модаркалонаш ба рӯи Сурак нигариста меғӯяд акнун набераам, ту ба мақсадат расидӣ ва ҳудаш ҷон медиҳад. 216. Сураку Фотима модаркалонашро ба ҳок месупоранду омада, зиндагиашонро давом медиҳанд ва ба мақсаду мурод мерасанд.

(8) Нодунӣ

1. Вута навути и қадокқарак мусафед вута. 2. Ҳар мет асбобат анҷумтиш аносишт, кат пар кат алаксишт, ворзат, зиван, ҷумчат, ҷойник соғу⁹⁵ қадок ақуништ. 3. Мусафед ҷоф мети кативикт алакс, унхастагӣ ворзат, зиван, ҷумчат, ҷойникт қадок ақуништ. Ҳақиш ғаллат, орта катиш авуришт ахвар.

4. Тик и мет, мусафед ҷоф кативик алакс, ке авов и кампири кати атис. 5. Кампир кук унхастагӣ қизтиш ой авур, мусафеди рити амун, авов: қадокшинт кун. Ман ҳақит ғаллат ортат тифарумиштит. 7. Мусафедак ҷоф қизиш қадок ақун, ки қадокш тамум аву. 8. Кампириса авов: қадоким тамум аву. 9. И ворзат

⁹⁵ Соғу – зарфи ҷубине ки ба он дӯғ мекашанд.

апирахс, ахш фирунта қадокш кунумишт. 10 Сонй, кампир авов: инурат фирунта навов, ке ани навовишт. 11. Во ман, сандуки гор, имишки чй худораҳмати вирим зард тунука пирахта, агар вонт, нос ман ворзайвик деҳ. 12.Саргардун наву. 13. Қадоккарак мусафед ашав, сандуки агор, сандуки дарун тиллоҳ ор хуш чи сарш атир. 14. Имишки авушт, фикр акун. 15. Авов: ман кампири чош вовум? 16. Ке мусафед сир бой наатифар, ҳамаш чи сандук аносу кампириса авов: иш тунукот камками ғафсй куношт. 17. Ман иш тунукот варум, катим деҳум, тунукшинг кунум, ке урумишт, шумох ворза қадок кунумишт. 18. Мусафед чи вахтхушиш қанатак деҳки тиллоҳи тунукот авар, катиш бачо акун.

19. Ке фирунташ чи хапи тунукотиш авур, кампири ворза қадок акун. 20. Кампир авов: мусафед ду мети вичи, ман арки бахша саргардунх.

21. Магар, имишки ғаллат орташ тифарум. 22.Ашав, катта и ворзай ғалла, и ворзай орта чи кулиш анос авур. 23. Авов: ако, турбашинг дорт, ман ғаллаш видум. 24. Ругин нос, ругин ҳақит тифарум. 25.Мусафед авов: эй кампир, шумох чо ипти саргардунишинг астй? 26.Ман худораҳмати абизунимишт, наҳави арвоҳ шод вот вичй. 27. Чи шумох ҳақ талабим нааст. 28. Фирок тик и анокайса тирумишт, авову чи кампири кат аниж. 29. Кампири вахтш хуш аву. 30. Ке кампир катиш атис, ворзай тунукайса агор, ки чав тунукай нах. 31. Авов: ман тунука йаллакқаст акуним. 32. Иш ани тунуках. 33.Кампир имишки фикр акун, ке авов, гумуним нахах тунукот тиллоҳ ийор. 34. Чав мусафед чи ман ҳақш наанос. 35. Ох! – Маккор! Ох! – Маккор мусафед! 36. Ту ман ҳақи чо акунй?

37. Кампир и мет, сарат ритш канки асан, аков мусафеди кат авиру, ке катисаш агард авес.

38. Ке ани мети, имишки кумочит, кулча, апухсун дастархуни апечун, қадоккарак мусафеди кати асан.

39. Мусафед катиш нахой. 40 Инчипиш дугуна аву. 41. Авов: раҳмати вирим хумним атис, авов, иғум шав, қадоккарак мусафед хипар нос, ман чави некий розй им.

42. Ниҳиранка кампир қадоккарак мусафеди инчи абизун, дугуна авор.

43. Халипиш фикр акун, авов кампир чутгй ман тиллоҳт чити носум?

44. Инур итун мусафед нах. 45. Ман мехмунш вумишт. 46. Андак хишапк аву, говт чи пода авесор. 47. Қадокқараки инч чакна⁹⁶ анос, авов: шумоҳ мехмунот нидт, ман гови чакаки шавумишт, гови чакакиса атир.

48. Ке кампир агор, кати ҳичухс нааст, аҷаҳ чи и лап катиш аков.

49. Кампир ковки тиллот чи кулӣ чи каллай дарун авир, ҳамаш бугунтиш абуғунчун аmun. 50. Ке қадокқарак инчиса авов: дугуна итун мет вийора аву, ман катисам тирумишт.

51. Ниҳиранка кампир хайру хуш акун, тиллоҳт авур катиш баҷо акун.

52. Қадокқарак мусафед кадик катиш авовишт, тиллоҳтиш кулий хипар аносишт. 53. Фирунташ мусафед чӣ аркш авов: атис кулӣ, каллай агор, тиллоҳт наор.

54. Баланд тавуш акун, авов: кампир, ман тиллоҳт ку ор?

55. Кулӣ рити, тиллоҳти бахша талхаш акаф, чоғаиш амир. 56. Ниҳитипи қадокқарак мусафеди муродш ҳосил нааву. 57. Аварорш кури атап. 58. Кампир айуни пириш тиллоҳт чи мусафеди анос ба муродату мақсадш арас.

Nodunī

1. Vuta navuta i qadoqkarak musafed vuta. 2. Har met asbobat anjuntiš anosišt kat par kat alaksišt, vorzat, zivan, čumčat, čoynik, soyu qadoq akuništ. 3. Musafed čof meti kativikt alaks unxastagī vorzat, zivan, čumčat, čoyniki, soyu qadoq akuništ. Haqis ʔallat, orta katiš avurišt axvar.

4. Tik i met musafed čof kativik alaks, ke avov i kamriri kati atis. 5. Kampir čok unxastagī čiztiš avur, musafedi riti amun, avov, qadoqšint kun. Man haqit ʔallat ortat tifarumišt. 7. Musafedak čof čiziš qadoq akun, qadoqš tamum avu. 8. Kampirisa avov, qadoqim tamum avu. 9. I vorzat apiraxs, axš firunta qadoqš kunumišt. 10. Sonī, kampir avov, inurat firunta navov, ke ani navovišt. 11. Vo man, sanduqi ʔor, imiški čī xudorahmati zard tunuka piraxta, agar vont, nos man vorzayvik deh. 12. Sargardun navu. 13. Qadaqkarak musafed ašav, sanduqi ayor, sanduqi darun tilloh or huš čī sarš atir. 14. Imiški avušt, fikr akun. 15. Avov man kampiri čoš vovum? 16. Ke musafed sir boy naatifar, hamaš čī sanduq anosu kampirisa avov, iš tunukot kam kami ʔafsī kunošt. 17. Man iš tunukot varum, katim dehum, tunukšint kunum, ke urumišt, šumox vorza

⁹⁶ Чакна – зарфи говдушӣ

qadoq kunumišt. 18. Musafed či vaxtxušiš qanatak dehki tillohi tunukot avar, katiš bajo akun.

19. Ke firuntaš či xapi tunukotiš avur, kampiri vorza qadoq akun. 20. Kampir avov, musafed du meti viči man arki baxša sargardunx.

21. Magar imiški yallat ortaš tifarum. 22. Ašav, i katta vorzay yalla, i vorzay orta či kuliš anos avur. 23. Avov, ako, turbašint dort, man yarlaš vidum. 24. Ruyin nos, ruyin haqit tifarum. 25. Musafed avov, ey kampir, šumox čo ipti sargardunišint asti? 26. Man xudorahmati abizunimišt, nahavi arvoh šod vot viči. 27. Či šumox haq talabim naast. 28. Firok tik i anokaysa tirumišt, avov či kampiri kat aniž. 29. Kampiri vaxtš čoq avu. 30. Ke kampir katiš atis, vorzay tunukaysa ayor, čav tunukay nax. 31. Avov man tunuka yallaqqast akuništ. 32. Iš ani tunukax. 33. Kampir imiški fikr akun, ke avov, gumunim nahax tunukot tilloh iyor. 34. Čav musafed či man haqš naanos. 35. -Oh! – Makkor! - Oh! – Makkor musafed! 36. Tu man haqi čo akunī?

37. Kampir i met, sarat ritiš kanki asan, akov musafedi kat aviru ke katisaš agard aves.

38. Ke ani meti imiški kumočit kulča apuxsun, dastarxuni apečun, qadoqkarak musafedi kati asan.

39. Musafed katiš naxoy. 40. Inčipiš duguna avu. 41. Avov: rahmati virim xumnim atis, avov, iyum šav, qadoqkarak musafed xipar nos, man čavi nekiy rozī im.

42. Nihiranka kampir qidoqkarak musafedi inčiš abizun, duguna avor.

43. Xapiš fikr akun, avov kampir, čutti man tilloht čiti nosum?

44. Inur itun musafed nax. 45. Man mehmuniš vumišt. 46. Andak xišapk avu yovt či poda yovt avesor. 47. Qadoqkaraki inč čakna anos, avov, šumox mehmunot nidtt, man yovi čakaki šavumišt, yovi čakakisa atir.

48. Ke kampir ayor, kati hičuxs naast, ajax či i lap katš akov.

49. Kampir kovki tillot či kullī či kallay darun avir, hamaš buyuntiš abuyunjun amun. 50. Ke qadoqkarak inčisa avov, duguna itun met viyora avu, man katisam tirumišt.

51. Nihiranka kampir xayru xuš akun, tilloht avur katiš bajo akun.

52. Qadoqkarak musafed kadik katiš avovišt, tillohtiš kuliy xipar anosišt. 53. Firuntaš musafed či arks avov, atis kulī kallay ayor, tilloht naor.

54. Baland tavuš akun, avov, kampir, man tilloht ku or?

55. Kulī riti tilloti baxša talxaš akaf, jogahiš amir. 56. Nihitipi qadoqkarak musafedi murodš hosil naavu. 57. Avarorš kuri atap. 58. Kampir ayuni piriš tilloht či musafedi anos, ba murodat maqsadš aras.

1. Буд, набуд, як муйсафеди кадокгар⁹⁷ буд. 2. Муйсафед ҳар рӯз асбобу анҷомҳои худро гирифта, ҳона ба ҳона гашта, табак, кафлес, ҷумча, ҷойник ва зарфҳои ҷубини дугкаширо қадок карда мегашт. 3. Муйсафед, ҳона ба ҳона гашта, табак, кафлес, ҷумча ва ҷойнику зарфи ҷубини дугкашии шикастагиро қадок мекард ва ба ҷои муздаш орд, ғалла гирифта ба ҳонааш меовард. 4. Як рӯз муйсафед ба якчанд ҳона рафта, ниҳоят ба ҳонаи як пиразан медарояд. 5. Пиразан ҳамаи зарфҳои шикастагиро оварда дар назди муйсафед мемонад, ки ба ин зарфҳои шикастагиро пайванд кунед. 6. Ман ба ҷойи хизмататон ба шумо ғаллаву орд медиҳам.

7. Муйсафед як чанд зарфҳои шикастагии пиразанро пайванд кард, ки тунукааш тамом шуд. 8. Ба пиразан гуфт: тунукаам тамом шуд. 9. Як табак мондааст, он табакро пагоҳ пайванд мекунам. 10. Пиразан бегоҳат шуда, ба муйсафеди пайвандгар гуфт: имрӯзу пагоҳ нагӯй. 11. Бие, ба сандуки ман нигоҳ кун, каме аз тунукаҳои худораҳмати шавҳарам мондааст, агар шавад, гирифта ба табаки ман часпонед. 12. Шумо [пагоҳ] саргардон нашавед. 13. Муйсафеди пайвандгар рафта, ба дохили сандук нигоҳ кард, ки ҳамааш тилло, хуш аз сараш парид. 14. Муйсафед худдорӣ карда каме ба фикр фуру рафт. 15. Ва ӯ ба худ гуфт: ман ба пиразан чӣ гӯям? 16. Муйсафед дид, ки ҳамааш тилло аст, сирашро накушоду ҳамаи тиллоро гирифт ба пиразан гуфт: ин тунукаҳо каме ғафсанд. 17. Ман ин тунукахоро ба ҳонаам бурда, онҳоро каме тунуктар мекунам, сонӣ оварда ба табаки шумо мечаспонам. 18. Муйсафед аз хурсандиаш паруболзанон тиллои пиразанро оварда, дар ҳонааш пинҳон кард. 19. Баъд пагоҳ ба ҷои тилло аз тунукаҳои худаш оварда, табаки пиразанро пайванд кард.

20. Пиразан аз кори муйсафед хурсанд шуда ва ба ӯ гуфт: рӯзи дуҷум аст, ки шумо барои кори ман саргардон шуда омадаед. 21. Магар, ба ҷои муздатон, ман ба шумо каме орду ғалла диҳам. 22. Пиразан зуд рафта аз ҳонааш ба як табак орд, ба табаки дигар ғалла овард. 23. Ақалон, сари халтаро доред, ман орду ғалларо резам! 24. Агар равагон гиред, равагон ҳам медиҳам. 25. Муйсафед ба пиразан гуфт: эй кампир, шумо чаро ин қадар ташвиш мекашед? 26. Ман худораҳмати шавҳаратонро медонистам, арвоҳи он кас шод шавад, ман хурсандам. 27. Ман

⁹⁷ Қадокгар – тармимгари зарфҳо. Қадок – пайванд, дарбех.

аз шумо ҳақ талаб надорам. 28. Пас фардо ман боз ба ҷои дигар меравам. 29. Пиразан аз пайвандгар хеле хурсанд шуд, ки аз ман ҳақ талаб накард. 30. Баъд пиразан ба хона даромада ба тунукаи часпонда шудаи табакҳояш нигоҳ кард, ки аз тунукаи ҳудаш нест. 31. Пиразан гуфт: Тунукаҳои додаи ман ялтарос мекарданд. 32. Ин тунукаҳо дигаранд. 33. Каме пиразан ба фикр фуру рафту ба ҳудаш гуфт: ба фикри ман ҳамон тунукаҳо тилло буданд. 34. Барои ҳамин муйсафед аз ман ҳақ талаб накард.

35. – Ҳой, маккор! Ҳой, муйсафеди маккор! 36. Ту дар ҳақки ман чӣ кор кардӣ? Нобакор!

37. Як рӯз пиразан сару рӯяшро канда-канда хонаи муйсафеди маккорро кофта-кофта ёфту сонӣ ба хонааш баргашт. 38. Рӯзи дигар пиразан дар хонааш фатиру кулчаи бисёреро пухта, ба дастурхонаш печонду ба хонаи пайвандгар раҳсипор шуд. 39. Муйсафед дар хонааш набуд. 40. Пиразан ба зани пайвандгар ошноӣ пайдо кард. 41. Ва ба ӯ гуфт: худораҳмати шавҳарам дар хобам даромада гуфт: бирав, аз аҳволи муйсафеди пайвандгар хабар гир, ки аз некиҳои вай, ман хурсандам. 42. Бо ҳамин ҳилаву найранг пиразан бо завҷаи ӯ шиносӣ пайдо кард. 43. Пиразан ба худ гуфт: чи хел карда, тиллоҳоро ман аз завҷаи пайвандгар гирам? 44. Акнун имрӯз муйсафед дар хонааш нест.

45. Андаке бегоҳ шуд, вақти омадани пода шуд. 46. Зани пайвандгар кӯзаеро гирифта, ба дӯшидани гов ба оғил рафт ва аз ӯ хоҳиш кард, ки шаб меҳмон ӯ шавад. 48. Сонӣ, пиразан дид, ки зани пайвандгар ба оғил рафт, вай ба кофту кови хона машғул шуд. 49. Пиразан кофта-кофта кӯзаи тиллоҳоро аз дохили кулӣ⁹⁸ ёфту ҳамаи тиллоро ҳамроҳи худ гирифт. 50. Баъд аз зани пайвандгар хоҳиш кард, ки рӯз шаб шуд, акнун ман ба хонаам меравам. 51. Ҳамин тариқ пиразан бо ӯ хайрухуш карду ба хонааш омада ҳамаи тиллоро дар хонааш пинҳон кард. 52. Муйсафеди пайвандгар ҳар вақте ки ба хона меомад, аввал рафта, кӯзаи тиллоҳоро хабар мегирифт. 53. Пагоҳ муйсафед аз қори пайвандгарӣ ба хонааш омада, рафта кӯзаро аз дохили кулӣ бардошта дид, ки дар кӯза зарраи тилло намондааст.

54. Ӯ бо садои баланд дод мезанад. Тиллоҳои ман дар қучост? 55. Ва дар назди кулӣ талхакаф шуда, қон меҷаҳад. 56. Бо ҳамин қораш муйсафеди пайвандгар муроде ҳосил накард. 57. Ӯро бурда ба ҳок супурданд. 58. Пиразан дар айёми пиронсолӣ соҳиби тиллои хеш гашту ба муроду мақсадаш расид.

⁹⁸ Кулӣ -- охури махсус барои нигоҳдории ғаллаву орд.

(9) Ало замбур

1. Ало замбур асали замбурипи баҳс куношт. 2. Ало замбур гунгаст карки шавчи, вовт, асали замбуриса вовчӣ. 3. Ту чо ипти арк куништ?

4. Кай баҳша арк куништ?

5. Ту нодун, ниҳипти арк куништ, чи ҳаётит наосойишт. 6. Анна, ман арк кунумишт, қанду наботим, шираву шарбатим хатим чучотипим хварумишт, чуни ғарибим. 7. Ту ниҳипти арк куништ, шираву шарбат ким ках хорчӣ.

8. Эй вовчи, асали замбур, чи тав хичухс наосойчӣ.

9. Ман чи нешим то асалисам дору хаст. 10. Ту хапит замбурти подшоҳ носишт, абрапилуни мета гунгаст карки шавишт вов, и фойдат нааст! 11. Мох намуништ озод фурим, зийунт мохпитим хаст. 12. Чи одам то чуку чундориса неш деҳишт. 13. Чи тав хубӣ нанижчӣ. 14. Ту вовишти, ман подшоҳ, ахт вовчи, ман подшоҳ, наҳаранка якдигари хишойтишт тамум кунтишт. 15. Чи шумох чо баҳра. 16. На хапили от, на и анипи от. 17. Асали замбур вовчи, мох и авлод ийока зиндагӣ кунимишт. 18. Ҳамамох дуст ом. 19. Агар мирим, ийока миримишт. 20. Ту хапит ниҳипти паҳлавун носишт, шавишт, тортанаки тори руст вишт, тортанак асалт зимақчӣ, миришт. 21. Зимистунк аву чи танбалит кат ковишт, хварна ковишт, чи бадит, хичухс рот натифорчӣ. 22. Асали замбур вовчӣ; мох вим, чи бухор то тирамоҳиса арк кунимишт ке асрамох зимистун рохатипи хваримишт. 24. Ало замбур вовчӣ, ман гиривумишт шумох порапи одамизотипи ошно от. 24. Албата мох одамизотипи ошно ом. 25. Мох баҳша кат куношт, зимистуни шумох мета дивари напирохсимишт, кат наковимит. 26. Шумох вит кат пар кат лакстишт. 27. Кат ковтишт. 28. Ало замбури қаҳрш ачах авов: ҳозир шавумишт, ҳамайшинт нобуд кунумишт. 29. Ало замбур афур, авов асали замбури сур акун, ашав тортанаки тори руст аву, тортанақт гаврш акунор. 30. Тортанақт авовор, ана инура наҳоримох авиром. 31. Ало замбур наҳаранка гунгаст кунчи, нагунчӣ чи тортанаки тор халос кунот. 32. Ке асали замбур вовчӣ, ана ман натавовим, шумох мох сари зур от. 33. Кани идока зурӣ кун? 34. Ало замбур авов: агар шумох вовт, ман чит ачал холос кунт, чо аркишинт вот, ман тайорим. 35. Замбур хапиш тат адеҳ, ват адеҳ, халоси карак наатун. 36. Асали замбур раҳмш авов, ашав хама замбурти фарёд акун, асали замбурт

авовор, тортанаки торг тикка-пикка акунор, ало замбури халос акунор, ғунғаст карки афур асан атир. 37. Чи бухор тобистун аву, тик ало замбур ғунғаст карки авов, асали замбури чи гули ругах нуқӣ акун. 38. Асали замбур авов: «чи хубӣ, некӣ нанижчӣ» ту нахах нашит, мох тав чи тортанаки тор халост акуном. 39. Тик намуништ, мох хапи метипимох лаксим, фурим, мети вовчӣ, тик ту зора куништ, фирумич накун мант халост акуним. 40. Ало замбур авов: наҳод, ман шумоҳ подшоҳ вум, тик чи шумоҳ халосӣ зора кунум. 41. Тик и ғоти аву зимистун атис, асали замбурт афурор, авесор катишинт атисор. 42. Ало замбури и теппай танайш ғоткш ой. 43. Муйшт ғоткш ковошт, асалиш хварошт. 44. Санчӣ катиш ғорчӣ, катиш хичӣ напирархта, нола карки асали замбурти ритиса всечӣ, вовчӣ чо вичӣ ман катишинт рот тифорт. 45. Асали замбур авов: ту хубӣ нағиривишт, мох ахантишт, авовишт шумоҳ одамизоти ғулом от. 46. Бухорат тобистун мох намуништ чи гулти баҳра варим, итун зурт авов, мох рити вовишт. 47. Мох, ҳама вахт меҳнат кунимишт, чи меҳнатимох осоиимишт миннатдором. 48. Ту, ву чи бухор то зимистуниса фуришт, катагӣ куништ лакс, фирунтай ғамт нахваришт. 49. Ана мох асал одамтипи ҳакимх, зимистунк авов, мох одамизот бунӣ куношт. 50. Тав ках бунӣ кунчӣ? 51. Ту зимистуни сармой ларзишт, чи дивазноикӣ миришт, тавбаҳша чоғах нааст тир. 52. Ало замбур тат, ват, адеҳ асали замбурт ротш наатифарорш. 53. Саҳар аву асали замбур ағор ало замбур чи хунуқӣ муртах. 54. Ана авовор «бад одам чи хапи бадиш мирчӣ». 55. «Хубӣ кун, опивик партов». Агар фаҳмот фаҳмчӣ. 56. Чи бад одами, хапит дуйр нос!

Alo zambur

1. Alo zambur asali zamburipi bahs kunošt. 2. Alo zambur yungast karki šavčī, vovt asali zamburisa vovčī. 3. Tu čo ipti ark kuništ? 4. Kay baxša ark kuništ? 5. Tu nodun, nihipti ark kuništ či hayotit naosoyišt. 6. Ana man ark kunumišt, qandu nabotim, širavu šarbatim xatim čujotipim xvarumišt, juni yaribim. 7. Tu nihipti ark kuništ, širavu šarbat kim kax xorčī. 8. Ey vovčī, asali zambur, či tav hičuxs naosoyčī. 9. Man či nešim to asalisam doru xast. 10. Tu xapit zamburti podšoh nosišt, abrapiluni meta yungast karki šavišt vov ī foydat naast! 11. Mox namuništ ozod furim, ziyunt moxpitim xast. 12. Či odam to juku jundorisa neš dehišt. 13. Či tav xubī nanižčī. 14. Tu vovišti man podšoh, axt vovčī man podšoh,

naharanka yakdigari xişoytişt tamum kuntişt. 15. Či şumox čo bahra. 16. Na xapipi ot, na ī anipi ot. 17. Asali zambur vovčī, mox ī avlod iyoka zindagī kunimişt. 18. Hamamox dust om. 19. Agar mǰirim iyoka mirimişt. 20. Tu xapit nihipti pahlavun nosişt, şavişt, tortanaki tori rust vişt, tortanak asalt zimakčī, mirişt. 21. Zimistunk avu či tanbalit kat kovişt, xvarna kovişt, či badit, hiçuxs rot natiforčī. 22. Asali zambur vovčī; mox vim, či buhor to tiramohisa ark kunimişt, ke asramox zimistun rohatipi xvarimişt. 24. Alo zambur vovčī, man yirivumişt şumox porapi odamizotipi oşno ot. 24. Albata mox odamizotipi oşno om. 25. Mox baxša kat kunoşt, zimistuni şumox meta divari napiraxsimişt, kat nakovimit. 26. Şumox vit kat par kat lakstişt. 27. Kat kovtişt. 28. Alo zamburi qahriş ajax avov: hozir şavumişt hamayşint nobud kunumişt. 29. Alo zambur afur, avov asali zamburi sur akun, aşav tortanaki tori rust avu, tortanakt yavrş akunor. 30. Tortanakt avovor ana inura nahorimox avirom. 31. Alo zambur naharanka yungast kunčī, natunčī či tortanaki tor xalos kunot. 32. Ke asali zambur vovčī, ana man natavvovim şumox mox sari zur ot. 33. Kani idoka zurī kun? 34. Alo zambur avov, agar şumox vovt, man čit ajal xolos kunt, čo arkişint vot, man tayorim. 35. Zambur xapiş tat adeh, vat adeh, xalosi karak naatun. 36. Asali zambur rahmş avov, aşav hama zamburti faryod akun asali zamburt avovor tortanaki tort tikka-pkkat akunor, alo zamburi xalos akunor, yungast karki afur, asan atir. 37. Či buhor tobistun avu, tik alo zambur yungast karki avov, asali zamburi či guli rugah nuki akun. 38. Asali zambur avov «či xubī, nekī nanižčī» tu nahax naişt, mox tav či tortanaki tor xalost akunom. 39. Tik namunişt, mox xapi metipimox furim, meti vovčī, tik tu zora kunişt, firumič nakun, mant xalos akunim. 40. Alo zambur avov naxod man şumox podşoh vum, tik či şumox xalosī zora kunum. 41. Tik ī vaxti avu, zimistun atis, asali zamburt afuror, avesar, katişint atisor. 42. Alo zamburi ī teppay tanayş yotkş oy. 43. Muşt yotkş kovoşt, asalş xvaroşt. 44. Sančī katiş yorčī, katiş hiči napiraxta, nola karki asali zamburti ritisa vsečī, vovčī čo viči, man katişint rot tifart. 45. Asali zambur avov: tu xubī nayirivişt, mox axantişt, avovişt şumox odamizoti yulom ot. 46. Buhorat tobistun mox namunişt či gulti bahra varim, itun zurt avov, mox riti vovişt. 47. Mox, hama vaxt mehnat kunimişt, či mehnatimox minnatdorom. 48. Tu, vu či buhor to zimistunisa furişt, katagī kunişt, laks, firuntay yamt naxvarişt. 49. Ana mox asal odamtipi hakimx zimistunk avov, mox odamizot bunī kunoşt. 50. Tav kax bunī kunčī? 51. Tu zimistuni sarmoy larzişt, či divaznoikiy mirişt, tavbaxša jogah naast tir. 52. Alo zambur tat, vat, adeh asali zamburt rotş naatifurorş. 53. Sahar avu, asali zambur ayor, alo zambur či xunuki

murtax. 54. Ana avovor bad odam či xapi badiš mirči. 55. «Xubī kun opivik partov». Agar fahmot fahmči. 56. Či bad odami xapit duy nos!

Занбури ало

1. Занбӯри ало бо занбӯри асал баҳс мекунанд. 2. Занбӯри ало гунгаскунон парвоз карда, ба замбӯри асал меғӯяд (3.) ту чаро ин қадар кор мекуни? 4. Барои кӣ кор мекуни? 5. Туи нодон ҳамин қадар кор мекуниву лекин дар зиндагиат осоиш надорӣ. 6. Ана, ман ҳам кор карда истодаам, захираи гункардаам – шираву шарбати асаламро худам меҳӯрам. 7. Ту ҳамин қадар кор карда истодай, лекин захираатро каси дигар меҳӯрад. 8. Занбӯри асал меғӯяд: аз ту касе намеосояд. 9. Маро аз нешам то ба асалам дору аст. 10. Ту худатро шоҳи занбӯрон мегири, мисли абрапилон⁹⁹ парвоз карда ба ин тараф, ба он тараф меравӣ, лекин ягон манфиат надорӣ. 11. Намегузори, ки мо озод парвоз кунем, зарарат ба мо ҳам кам нест. 12. Аз одамон сар карда, то ба чонварон ба ҳама неш мезанӣ. 13. Аз ту хубӣ намебарояд. 14. Ту меғӯӣ, ки ман шоҳ, вай меғӯяд: ман шоҳ, ҳамин тариқ якдигарро несту нобуд мекунед. 15. Аз шумо чи баҳра? На ба худ неки мекунеду на ба дигарон. 17. Занбӯри асал меғӯяд: мо як авлод дар як ҷо иттифок зиндагӣ мекунем. 18. Ҳамаамон бо якдигар дӯст мебошем. 19. Агар бимирем, дар як ҷо мемирим. 20. Ту худатро паҳлавон мегири, лекин ту дар тори тортанак дармемонӣ, тортанак асалатро мемакаду мемури. 21. Фасли зимистон ояд аз танбалият хона мекобӣ, ҳӯрок мекобӣ. 22. Занбӯри асал меғӯяд: мо аз фасли баҳор сар карда то фасли тирамоҳ кор мекунем ва фасли зимистон бо роҳат асал меҳӯрем. 23. Замбӯри ало меғӯяд: ман медонам, шумо барои пора ба одамизод гулом мебошед. 24. [Занбӯри асал меғӯяд:] албатта, мо бо одамон дӯст мебошем. 25. Аз барои мо, одамон хона месозанд, фасли зимистон мисли шумо дар ба дар хона намекобем. 26. Шумо бошад, дар ба дар мегардед. 27. Хона мекобед. 28. Занбӯри ало дар қаҳр шуда, меғӯяд: ҳоло рафта ҳамаатонро нобуд мекунам! 29. Занбӯри ало аз дунболи занбӯри асал парвоз карда, ба тори тортанак меафтад ва ўро тортанакҳо гирд мекунанд. 30. Тортанакҳо меғӯянд: имрӯз ҳӯрокамонро ёфтем. 31. Занбӯри ало гунгаскунон роҳи халосӣ меҷӯяд, ки аз тори тортанак раҳой ёбад. 32. Занбӯри асал омада,

⁹⁹ Абрапилон – аэроплан, ҳавопаймо

ба занбӯри ало мегӯяд ман нагуфтам, шумо зӯриатонро ба мо нишон медиҳед. 33. Зӯр бошӣ, зӯр зан. 34. Занбӯри алоро чонаш ба лаб омада, аз занбӯри асал ёрӣ металабад ва мегӯяд агар маро аз тори тортанакҳо халос кунӣ, чи хизмат дошта бошӣ, ман онро ичро мекунам. 35. Лекин занбӯри ало худро ба ин тараф, ба он тараф зад ва аз тори тортанакҳо раҳой наёфт. 36. Занбӯри асалро раҳмаш омаду рафта ҳамаи занбӯрҳоро чег мезанад. Занбӯрҳои асал омада, ҳамаи торҳои тортанакро пора-пора карда, занбӯри алоро озод мекунамд. 37. Боз фасли баҳору тобистон омад, занбӯри ало пайдо шуда, ҳамаи занбӯрҳои асалро аз рӯи гулҳо ронд. 38. Занбӯри асал гуфт: «ба ивази ҳубӣ ҳубӣ набудааст», ту ҳамон занбӯр нестӣ, ки мо туро аз тори тортанакҳо начот додем. 39. Ба ҳоли худамон намегузорӣ, ки мо парвоз карда гардем ва рӯзе мсояд, ки ту аз мо ёрӣ металабӣ. Фаромӯш накун, мо туро халос карда будем. 40. Занбӯри ало гуфт: наҳод, ки ман шоҳи шумо бошаму боз аз шумо ёрӣ талабам. 41. Рӯзҳо гузаштанд, фасли зимистон омад, занбӯрҳои асал парвоз карда ба хонашон даромаданд. 42. Занбӯри ало дар танай як теппача хона сохта буд. 43. Мушҳо омада, хонаашро ғорат карда, захираашро хӯрданд. 44. Занбӯри ало бепарво ба хонааш рафта мебинад, ки дар хонааш захирае намондааст ва нолақунон ба хонаи занбӯри асал меояд ва мегӯяд: маро дар хонаатон ҷой диҳед. 45. Занбӯрҳои асал ба занбӯри ало мегӯянд, ту хубиро намедонӣ, мо ёнро меҳандидӣ, ки шумо гуломи одамизод ҳастед. 46. Баҳору тобистон намегузорӣ, ки аз гулҳо баҳра бигирем, акнун, ки ба танг омадӣ, ба назди мо омадӣ. 47. Мо ҳама вақт меҳнат мекунем, аз меҳнати худ миннатдор ҳастем. 48. Ту бошӣ, аз баҳор сар карда, то омадани фасли зимистон кайфу сафо карда мегардӣ, парвои имрӯзу фарло надорӣ. 49. Ана, асали мо ба одамон дору аст, дар фасли зимистон одамон ба мо ҷонварон нигоҳубин мекунамд. 50. Лекин туро кӣ нигоҳу бин мекунад? 51. Ту аз сармои зимистон ларзида мемириӣ, ба ту ҷой нест, рав. 52. Занбӯри ало худро ба ин тараф ба он тараф зада аз занбӯрҳои асал ҷой талаб мекард, лекин ўро роҳ надоданд. 53. Субҳ дамид, занбӯрҳои асал диданд, ки занбӯри ало аз хуноки ҷон додааст. 54. Занбӯри асал гуфт: ҳар як бадкор аз бадкории хеш мемирад. 55. «Ҳубӣ куну ба об парто». Агар [некиро] фаҳмад, мефаҳмад. 56. Аз одами бадкин, ҳешро дур ниғаҳ дор!

НАКЛУ РИВОЯТХО

(10) Ман тавса чо вовумишт, ту ғушит нос!

1. Ё вахти ё пирати кампир вута. 2. Пират кампири и жуташинт вута. 3. Додот очаш чоф соли бемор вутаор. 4. Чуттик мардумт вовопт. 5. Додот очат «хуг вот, хугбунӣ кун, кут вот, кутбунӣ кун». 6. Жуташинт наҳаранка боадаб хой. 7. Ҳар мети жуташ кати атисшифт чи додой, очай салуматиш апурсишт. 8. Чок додой очаш авовошт, лабай, додочун, лабай очачун авовишт, катиса атисишт. 9. Ниҳипти соли додот очаш бемор ийор, автити гап наагардуништ, авовишт, ман чи додой очайм ё дуёи нек носум вичӣ. 10. Жуташинт гоҳ-гоҳи шикори ашавишт. 11. Авовишт, ки мантим иш касал натисот, ани мох ках горчӣ? 12. Ғари асаништ, нахшир адеҳишт авуришт. 13. Тик атисишт, аввал додот очай аҳволш апурсишт, ке ашавишт кати аркш акуништ. 14. И мет додой аҳволш бад аву, ке жутайш фарёд акун, жуташ лабай, лабай, вовки кати додой ритиш атис. 15. Дадодш авов: ман рити нид чучам, 16. «Ман тавса чо вовумишт, ту ғушит нос, жутам!» 17. Итун манат очат инуром, ё фирунта. 18. Чит касали халосимох нааст. 19. Ман вум 18-сол аст, очат вот. 12-соли аст касалом, ниҳид касалипи тиримишт. 20. Ту ғафтар мохбаҳша хизмат акунӣ, мох чи тав розӣ ом.

21. Неки ман ё накл кунум, ту ғуш дор! 22. «Мох мета и пират кампир вута.

39. Бухор аву. 40. Дододш жутайсаш авов: ана, чучам, бухор ову. 41. Сан, ниҳид ғари ҳилоли мурғ тухм кунчӣ, агар тухмш авирӣ, даррав арчай лахчайпи тухмш шов кун. 42. Ке шав чи ё дурока пой ушт, ҳилоли мурғк авов: даррав ғотки ругаҳиш нидчӣ.

43. Горчи тухми ругаҳиш шов доғ аст, ирӣм кунчи, ани ғоткиш нанидчи, шавчӣ чи ғари рафот «кимйой» вайш вирчӣ урт. 44. Ке тухмш наҳав вайшипи доғш тоза кунчӣ. 45. Агар навирот, ғоткш маҳрум кунчӣ, ани ғоткисаш навовчӣ.

46. Неки агар вирот, наҳах вайш, носчӣ раҳиш урт. 47. Вайштипи тухми доғш тоза кунчи, ке партовчӣ. 48. Анаҳах вайш «кимйой» вайш! 49. Ту дарравак шав, кимйой вайш абуғунҷ дастит нос катиса ур. 50. Аҳ вайш ҳар хел одам навирчӣ, ҳазору ду дарди давох.

51. Ке жута ашав, чи хилоли мурғи готки рит вайш абугунч катисаш авур. 52. Жута авов: кати атис, авов: ана додо, ман шумох воватагӣ вайш авурим. 53. Ке жута вайш анос, чуш опи айшун, имишки додойш атифар, имишки очайш атифар.

54. Жута агор, додот очай сухробшинт ийанӣ авор, хвараки атисор.

55. Бидуни чоф мети агудар, додош оста-остай тийоки ругахи ачах, рот ашав. 56. Тик бидуни чоф мети агудар, очаштим ачах камками рот ашав. 57. Жутай вахтш хуш аву. 58. Додош авов: ана чучам, мадори дил, фарзанд нихид меттӣ даркорх.

59. Худо! Илоҳим умрт ван куномтт, чи умрит осой, мадори дил.

60. Иш накл, ман чи Лукмони Ҳакими дугуштамхой, Бухорой!

61. Жута ҳама накл чи додойш адуғуш.

62. И мет сахарӣ ру ба бухор жута ачах, гариса шикори асан атир...

63. Жута асан гар пар гар алакс, ӣ гари рафаки авес, агор хилол мурғи готкиш тухмш икташ.

64. Ке жута ашав, имишки арчай парога абугунч авур олов аволхашун. 65. Шов лахча авур, хилоли тухми ругах шов акун.

66. Ҳатш ашав чи ӣ дуйрока апой. 67. Агор, ки хилол мурғ готкисаш авов: готки ругахиш анид, имишки гичир-гичир акун.

68. Тухмти агор, шов ор, ке чи готкш афур и дуйрокаиса атир...

69. Чи сахар қариб ваира аву, ӣ готи, хилол мурғ рахиш «кимйой» вайш анос авур, нулипиш тухмти доғ тоза акун. 70. Имишки тухмти ругахиш анипид. 71. Ке жута ашав, хилоли мурғ чи готкш афур.

72. Ҳама «кимйой» вайшт абугунч анос, килашиш катиса авур. 73. Ке авов: ана, додо ман шумох воватагӣ вайш авурим. 74. Чош кунум?

75. Додош авов: нос имишкиш чуш опи даруни партов хуб эшот, ке имишки опш очайт тифар жавот. 76. Жуташ кимйой вайш чуш опи айшун, имишки опш додойш атифар, имишки очайш атифтар ажавор. 77. Бидуни чоф мети агудар агор додот очай рангш ийани авор. 78. Дут, тирай, мети агудар, додош тийоки ругахи ачах, рот ашав. 79. Тик бидуни чоф мети агудар, очаштим ротакӣ аву. 80. Ниҳиранка додот, очаш подай ругахи чахошт. 81. Ке додот очаш вовашт чучам, тутим додот очай

бахшат хизмат акунӣ. 82. Мох ӣ умри чи тав розӣ ом. 83. Фарзанд ниҳид мети даркорх.

84. Худо! Итун умрт ван кунот, гирек нос дастит зар вот. 85. Илоҳим, тутим чи фарзандит умрит осой. – Чуҷам!

86. Ту наавишт, мох аҳвол чо авишт? 87. Жута ағор додот очаш нек витаор, ачах тирай сутури акуш, туй атиф. «Нек жута бог урчӣ, бад жута доғ урчӣ».

Man tavsa čo vovumišt tu yušit nos!

1. I vaxti ī pirat kampir vuta. 2. Pirat kampiri ī žutašint vuta. 3. Dodot očaš čof soli bemor vutaor. 4. Čutik mardumt vovošt. 5. Dodot očat «xug vot, xugbunī kun, kut vot, kutbunī kun». 6. Žutašint naharanka boadab xoy. 7. Har meti žutaš kati atiššit či dodot očay salumatiš apursiš. 8. Čok dodot, očaš avovošt, labay, dodojun, labay očajun avovišt, katisa atišiš. 9. Nihipti soli dodot očaš bemor iyor, avtiti gap naagarduništ, avovišt, man či dodot očaym i duьoi nek nosum vičī. 10. Žutašint goh-gohi šikori ašavišt. 11. Avovišt, mantim iš kasal natisot, ani mox kax yorčī? 12. yari asaništ naxšir adehišt avurišt. 13. Tik atišiš avval dodot očay ahvolš apursiš, ke ašavišt kati arkš akuništ. 14. I met dodoy ahvolš bad avu, ke žutayš faryod akun, žutaš labay, labay, vovki kati dodoy ritiš atis. 15. Dadoš avov, man riti nid čujam, 16. «Man tavsea čo vovumišt, tu yušit nos, žutam!» 17. Itun manat očat inurom, yo firunta. 18. Čit kasali xalosimox naast. 19. Man vum 18-sol ast, očat vot. 12-soli ast kasalom, nihid kasalipi tirimišt. 20. Tu yaftar mox baxša xizmat akunī, mox či tav rozī om.

21. Neki man ī naql kunum, tu yuš dor! 22. «Mox meta ī pirat kampir vuta.

39. Buhor avu. 40. Dodoš žutaysaš avov, ana čujam, buhor avu. 41. San nihid yoti hiloli mury tuxm kunčī, agar tuxmš aviri, darrav arčay laxčaypi tuxmš šov kun. 42. Ke šav či ī duroka poy ušt, hiloli muryk avov: darrav yotki rugahiš nidčī.

43. yorčī tuxmi rugahiš ašav doy ast, irim kunči, ani yotkiš nanidči, šavčī či yari raffot «kimyoy» vayš virčī urt. 44. Ke tuxmš nahav vayšipi doyš toza kunčī. 45. Agar naviro, yotkš mahrum kunčī, ani yotkisaš navovčī.

46. Neki agar virot, nahax vayš, nosčī raxiš urt. 47. Vayštipi tuxmi doyš toza kunčī, ke partovčī. 48. Anahax vayš «kimyoy» vayšx! 49. Tu darravak šav, kimyoy vayš abuynj, dastit nos katisa ur. 50. Ax vayš har xel odam navirčī, hazoru du dardi davox.

51. Ke žuta ašav, či hiloli muryi yotki rit vayš abuyunj katisaš avur.
52. Žuta avov, kati atis, avov, ana dodo, man šumox vovtagi vayš avurim.
53. Ke žuta vayš anos, juš opi ayšun, imiški dodoyš atifar, imiški očayš atifar.

54. Žuta ayor, dodot očay suhrobsint iyanī avor, xvaraki atisor.

56. Biduni čof meti agudar, dodoš osta-ostay tiyoqi rugahi ajax, rot ašav. 56. Tik biduni čof meti agudar, očaštīm ajax kam kami rot ašav.

57. Žutay vaxtš xuš avu. 58. Dodoš avov, āna čujam, madori dil, farzand nihid mettī darkorx.

59. Xudo! Ilohim umrt van kunomtt, či umrit osoy, madori dil.

60. Iš naql man či Luqmoni Hakimi duyuštamxoy, Buxoroy!

61. Žuta hama naql či dodoyš aduyuš.

62. I met saharī ru ba buhor žuta ajax, yarisa šikori asan atir...

63. Žuta asan yar par yar alaks, i yari raffaki aves ayor hilol muryi yotkiš tuxmš iktaš.

64. Ke žuta ašav, imiški arčay paroya abuyunj avur olov avolxašun.

65. Šov laxča avur, hiloli tuxmi rugah šov akun. 66. Xatš ašav či I duyroka apoy. 67. Ayor, hilol mury yotkisaš avov, yotki rugahiš anid, imiški yijir-yijir akun.

68. Tuxmti ayor, šov or, ke či yotkš afur i duyrokaisa atir...

69. Či sahar qarib vayora avu, i yoti avu, hilol mury raxiš «kamyoy» vayš anos avur, nulipiš tuxmti doy toza akun. 70. Imiški tuxmti rugahiš anipid. 71. Ke žuta ašav, hilol mury či yatkš afur.

72. Hama «kimyoy» vayšt abuyunj anos, kipašiš katisa avur. 73. ke avov ana, dodo man šumox vovtagi vayš avurim. 74. Čoš kunum?

75. Dodoš avov, nos imiškiš juš opi daruni partov xub ešot, ke imiški opš očayt tifar žavot. 76. Žutaš kimyoy vayš juš opi ayšun imiški opš dodoyš atifar, imiški očayš atiftar ašavor. 77. Biduni čof meti agudar ayor dodot očay rangš iyani avor. 78. Dūt, tiray, meti agudar, dodoš tiyoqi rugahi ajax, rot ašav. 79. Tik biduni čof meti agudar, očaštīm rotakī avu. 80. Nihiranka dodot očaš poday rugahi jaxošt. 81. Ke dodot očaš vovošt čujam, tutim dodot očay baxšat xizmat akunī. 82. Mox I umri či tav rozī om. 83. Farzand nihid mettī darkorx.

84. Xudo! Itun umrt van kunot, yirek nos dastit zar vot. 85. Ilohim, tutim či farzandit umrit osoy. – Čujam!

86. Tu naavišt, mox ahvol čo avišt? 87. Žuta či dodot očam nek vitaor, ajax tiray suturi akuš tuy atif. «Nek žuta boy urči, bad žuta doy urči».

Ман ба ту чӣ меғӯям, ба гӯшат гир!

1. Дар як замон пирамарде бо пиразанаш зиндагӣ мекарданд. 2. Онҳо як писар доштанд. 3. Вале худашон солҳои дароз дар бистари беморӣ меҳобиданд. 4. Чи хеле ки мардумон меғӯянд: (5.) «Падарат ҳук бошад, ҳукбонӣ кун, агар саг бошад, сагбонӣ кун». 6. Писараш чунон бачаи баодоб буд, ки дигарон ба ӯ ҳасад мебурданд. 7. Ҳар рӯз ғайр аз корҳои хона ба назди падару модараш даромада, аҳволпурсӣ мекард. 8. Чи супорише, ки аз тарафи падару модараш мешуд, лаббай, гуфта ба назди онҳо мебаромад. 8. Чандин сол буд, ки падару модараш дар бистари беморӣ меҳобиданд. 9. Гарчанде ки бемории онҳо дуру дароз тӯл мекашид, ба гапҳои онҳо гӯш меод, ки аз падару модарам дуои нек бигирам. 10. Ин писарак каме ба шикор ҳам машғул буд. 11. Писарак кӯшиш мекард, ки ба ин кор одат накунад, вагарна аз аҳволи онҳо кӣ хабар мегирад?. 12. Дар вақтҳои бекорӣ ба кӯҳ баромада, нахчир шикор карда меовард. 13. Ва боз ба назди падару модараш даромада аҳволи онҳо меурсиду сонӣ, ба кори хона машғул мешуд.

14. Як рӯз аҳволи падараш бад мешавад, сонӣ писарашро ба назди худ чег мезанад, писараш лаббай, гӯён ба назди падараш мебарояд. 15. Падараш меғӯяд: писарам ба назди ман шин! 16. “Ман ба ту чӣ меғӯям, ба гӯшат гир”! 17. Писарам! Акнун ману модарат имрӯз ҳастем, ё не. 18. Аз ин касал раҳой надорем. 19. Ман бошам, ҳаҷдаҳ сол аст дар бистари беморӣ меҳобам, модарат бошад, дувоздаҳ сол дар бистари беморӣ меҳобад. 20. Ту писарам барои мо бисёр хизмат кардӣ, мо аз ту миннатдорем. Лекин ман як нақл мекунам ту ба гӯшат гир! 21. “Дар як давра мисли ману модарат як пирамард бо пиразанаш солҳои дароз бемор будаанд. 22. Баъд писарашонро ба назди худ чег мезананд”.

39. Баҳор шуд. 40. Падараш ба писараш гуфт: ана писарам, баҳор шуд. 41. Дар ҳамин фасл мурғони ҳилол ба тухмгузорӣ сар мекунанд, агар дар ягон ҷои кӯҳ тухми мурғи ҳилолро ёфти, зуд бо лахчаи арча тухми онро сиёҳ кун. 42. Баъд рафта дар ягон ҷо пинҳон шаву чашматро аз лонаи он дур нақун, мурғи ҳилол вақте ки омад, вай ба болои тухмҳоиаш менишинад. 43. Мурғи ҳилол мебинад, ки рӯи тухмҳоиаш доғ дорад, ӯ барои табобати тухмҳоиаш ба ҷои дур парвоз карда, алафи «кимий»-ро ҷустуҷӯ карда меорад. 44. Ҳамаи доғҳои тухмашро бо ҳамин алаф тоза мекунад.

51. Ke žuta ašav, či hiloli muryi ŷotki rit vayš abuyunj katisaš avur.
52. Žuta avov, kati atis, avov, ana dodo, man šumox vovtagi vayš avurim.
53. Ke žuta vayš anos, juš opi ayšun, imiški dodoyš atifar, imiški očayš atifar.

54. Žuta ayor, dodot očay suhrobsint iyanī avor, xvaraki atisor.

56. Biduni čof meti agudar, dodoš osta-ostay tiyoqi rugahi ajax, rot ašav. 56. Tik biduni čof meti agudar, očaštīm ajax kam kami rot ašav.

57. Žutay vaxtš xuš avu. 58. Dodoš avov, āna čujam, madori dil, farzand nihid mettī darkorx.

59. Xudo! Ilohim umrt van kunomtt, či umrit osoy, madori dil.

60. Iš naql man či Luqmoni Hakimi duryštamxoy, Buxoroy!

61. Žuta hama naql či dodoyš aduyuš.

62. I met saharī ru ba buhor žuta ajax, yarisa šikori asan atir...

63. Žuta asan yar par yar alaks, i yari raffaki aves ayor hilol muryi ŷotkiš tuxmš iktaš.

64. Ke žuta ašav, imiški arčay paroya abuyunj avur olov avolxašun.

65. Šov laxča avur, hiloli tuxmi rugah šov akun. 66. Xatš ašav či ī duyroka apoy. 67. Ayor, hilol mury ŷotkisaš avov, ŷotki rugahiš anid, imiški yijir-yijir akun.

68. Tuxmti ayor, šov or, ke či ŷotkš afur i duyrokaisa atir...

69. Či sahar qarib vayora avu, i ŷoti avu, hilol mury raxiš «kamyoy» vayš anos avur, nulipiš tuxmti doy toza akun. 70. Imiški tuxmti rugahiš anipid. 71. Ke žuta ašav, hilol mury či ŷatkš afur.

72. Hama «kimyoy» vayšt abuyunj anos, kipašiš katisa avur. 73. ke avov ana, dodo man šumox vovtagi vayš avurim. 74. Čoš kunum?

75. Dodoš avov, nos imiškiš juš opi daruni partov xub ešot, ke imiški opš očayt tifar žavot. 76. Žutaš kimyoy vayš juš opi ayšun imiški opš dodoyš atifar, imiški očayš atiftar ašavor. 77. Biduni čof meti agudar ayor dodot očay rangš iyani avor. 78. Dut, tiray, meti agudar, dodoš tiyoqi rugahi ajax, rot ašav. 79. Tik biduni čof meti agudar, očaštīm rotakī avu. 80. Nihiranka dodot očaš poday rugahi jaxošt. 81. Ke dodot očaš vovošt čujam, tutim dodot očay baxšat xizmat akunī. 82. Mox ī umri či tav rozī om. 83. Farzand nihid mettī darkorx.

84. Xudo! Itun umrt van kunot, yirek nos dastit zar vot. 85. Ilohim, tutim či farzandit umrit osoy. – Čujam!

86. Tu naavišt, mox ahvol čo avišt? 87. Žuta či dodot očam nek vitaor, ajax tiray suturi akuš tuy atif. «Nek žuta boy urči, bad žuta doy urči».

Ман ба ту чӣ мегӯям, ба гӯшат гир!

1. Дар як замон пирамарде бо пиразанаш зиндагӣ мекарданд. 2. Онҳо як писар доштанд. 3. Вале худашон солҳои дароз дар бистари беморӣ меҳобиданд. 4. Чи хеле ки мардумон мегӯянд: (5.) «Падарат хук бошад, хукбонӣ кун, агар саг бошад, сагбонӣ кун». 6. Писараш чунон бачаи баодоб буд, ки дигарон ба ӯ ҳасад мебуданд. 7. Ҳар рӯз ғайр аз корҳои хона ба назди падару модараш даромада, аҳволпурсӣ мекард. 8. Чи супорише, ки аз тарафи падару модараш мешуд, лаббай, гуфта ба назди онҳо мебаромад. 8. Чандин сол буд, ки падару модараш дар бистари беморӣ меҳобиданд. 9. Гарчанде ки бемории онҳо дуру дароз тӯл мекашид, ба гапҳои онҳо гӯш меод, ки аз падару модарам дуои нек бигирам. 10. Ин писарак каме ба шикор ҳам машғул буд. 11. Писарак кӯшиш мекард, ки ба ин кор одат накунад, вагарна аз аҳволи онҳо кӣ хабар мегирад? 12. Дар вақтҳои бекорӣ ба кӯҳ баромада, нахчир шикор карда меовард. 13. Ва боз ба назди падару модараш даромада аҳволи онҳо меپурсиду сонӣ, ба кори хона машғул мешуд.

14. Як рӯз аҳволи падараш бад мешавад, сонӣ писарашро ба назди худ ҷеғ мезанад, писараш лаббай, гӯён ба назди падараш мебарояд. 15. Падараш мегӯяд: писарам ба назди ман шин! 16. “Ман ба ту чӣ мегӯям, ба гӯшат гир”! 17. Писарам! Акнун ману модарат имрӯз ҳастем, ё не. 18. Аз ин касал раҳой надорем. 19. Ман бошам, ҳаҷдаҳ сол аст дар бистари беморӣ меҳобам, модарат бошад, дувоздаҳ сол дар бистари беморӣ меҳобад. 20. Ту писарам барои мо бисёр хизмат кардӣ, мо аз ту миннатдорем. Лекин ман як нақл мекунам ту ба гӯшат гир! 21. “Дар як давра мисли ману модарат як пирамард бо пиразанаш солҳои дароз бемор будаанд. 22. Баъд писарашонро ба назди худ ҷеғ мезананд”.

39. Баҳор шуд. 40. Падараш ба писараш гуфт: ана писарам, баҳор шуд. 41. Дар ҳамин фасл мурғони ҳилол ба тухмгузорӣ сар мекунад, агар дар ягон ҷои кӯҳ тухми мурғи ҳилолро ёфти, зуд бо лахчаи арча тухми онро сиёҳ кун. 42. Баъд рафта дар ягон ҷо пинҳон шаву чашматро аз лонаи он дур нақун, мурғи ҳилол вақте ки омад, вай ба болои тухмҳоиаш менишинад. 43. Мурғи ҳилол мебинад, ки рӯи тухмҳоиаш доғ дорад, ӯ барои табобати тухмҳоиаш ба ҷои дур парвоз карда, алафи «кимийе»-ро ҷустуҷӯ карда меорад. 44. Ҳамаи доғҳои тухмашро бо ҳамин алаф тоза мекунад.

45. Агар ин алафро наёбад, аз ин лона маҳрум мешавад, дигар ба ин лона наздик намешавад. 46. Агар ҳамин алафи «кимӣ»-ро ёбад, дар даҳонаш гирифта меорад. 47. Бо ҳамин алаф ҳамаи доғҳои тухмашро тоза карда, баъд мепартояд. 48. Ана ҳамин алаф «кимӣ» аст. 49. Ту зуд рафта, ҳамон алафҳои кимӣро чамъ карда, гиру ба хона биёр. 50. Ин алафро ҳеҷ кас ёфта наметавонад, ки ба ҳазору ду дард даво аст. 51. Сонӣ, он ҷавони сайёд дид, ки мурғи ҳилол ҳамаи доғҳои тухмашро тоза карда, партофт, зуд рафта, ин алафро чамъ карда, ба хонааш овард.

52. Ба назди падару модари бемораш даромада гуфт: оча, падарҷон, ман ҳамон алафи гуфтагии шуморо овардам. 53. Писараш зуд аз ин алафи кимӣ каме бо об ҳамроҳ карда онро ҷӯшониду обашро гирифта, каме ба падараш ва каме ба модараш нӯшонид. 54. Пас аз нӯшонидани ин дору алафӣ дид, ки рангашон дигартар шуд, ба хӯрдани хӯрок сар карданд. 55. Аз байн чанд рӯз гузашт, ки оҳиста-оҳиста падараш таъя ба асо каме роҳ мегашт. 56. Боз аз байн чанд рӯз гузашт, ки модараш ҳам аз ҷой хеста, ба роҳ равон шуд. 57. Писарашон дид, ки падару модараш беҳтар шудаанд, худро хушбахт ҳис мекард. 58. Падараш аз ин хизмати наҷибонаи писараш шод шуда, ба писараш меғӯяд: ана писарам, фарзанд дар ҳамин рӯз ба кор меояд. 59. Эй Худо! Илоҳо, умрат дароз шавад, тамоми умр аз зиндагиат биосой, серфарзанд шавӣ, илоҳим барака ёбӣ, писарам! 60. Ин нақлро ман аз Лукмони Ҳаким шунида будам дар Бухоро! 61. Писараш ин нақли падарашро гӯш кард.

62. Баҳор омад, як рӯз пагоҳӣ писараш камонро гирифта ба кӯҳ ба шикор баромада рафт. 63. Камон сари китф дар ҷустуҷӯи алафи «кимӣ» шуда, кӯҳ ба кӯҳ мегардад ва ба ногоҳ мебинад, ки дар як тегаи кӯҳ мурғи ҳилол лона гузоштааст. 64. Баъд шикорчӣ рафта, шоҳаҳои арчаро месӯзонад. 65. Лахчаи сиёҳашро оварда, ба ҳамаи тухмҳои мурғи ҳилол молида, онҳоро доғдор мекунад. 66. Худаш рафта дар як ҷои кӯҳ пинхон мешавад. 67. Баногоҳ мебинад, ки мурғи ҳилол парвозкунон омада, бол афшонда меҳост, ба болои тухмҳояш нишинад, аммо аз ин доғҳо пай бурда, ғичир-ғичиркунон дар канори лонааш нишаст. 68. Мурғи ҳилол дид, ки ҳамаи тухмҳояш доғдоранд, лонаашро гузошту парида рафт. 69. Шикорчӣ аз саҳар то бегоҳ интизори омадани мурғи ҳилол шуд, ки мурғ ҳам дар даҳонаш алафи «кимӣ»-ро оварда бо нӯлаш ҳамаи доғҳои тухмашро тоза кард. 70. Каме дар болои тухмҳояш хобид. 71. Шикорчӣ дид, ки вақт

рафта истодааст, вай ба назди лонаи мург рафт, мурғи ҳилол аз лонааш парида рафт. 72. Сайёд ҳамаи алафҳои кимёро чамъ карда ба хонааш оварду гуфт: падарчон накли шумо рост будааст. 73. Алафи кимиёро ман барои шумо овардам, шумо ҳамон алафери гуфта будед, онро пайдо кардам. 74. Акнун чи кор кунам, ин алафро?

75. Падараш гуфт: писарам каме аз ин алаф гирифта дар оби ҷӯш ҷӯшонида, аз он оби нӯшдору каме ба ман ва каме ба модарат деҳ, менӯшем. 76. Писари меҳрубонаш ин алафро дар оби ҷӯш ҷӯшонида, қатрае ба падараш ва қатрае ба модараш нӯшонид. 77. Аз байн чанд рӯз гузашт, ки дид рангу рӯи падару модараш дигар шудан гирифтанд. 78. Дар байн ду-се рӯз гузашт, падараш така бар асо роҳ мегашт. 79. Боз аз байн чанд рӯз гузашт, ки модараш ҳам ба роҳ даромад. 80. Ҳамин тарик, бо истеъмоли нӯшдору падару модараш шифо ёфта, рӯи по хестанд. 81. Сипас, бо вақти хуш ба писарашон гуфтанд, ки писарам, ту ҳам барои мо хизмат кардӣ. 82. Мо аз ту як умр миннатдорем. 83. Фарзанд дар ҳамин рӯзи беморӣ даркор аст. 84. Эй Худо! Умрат дароз шавад, ҳок дар дастат гирӣ, зар шавад. 85. Илоҳим ту ҳам аз фарзандҳоят биосой, писарам!

86. Агар ту намешудӣ, ин аҳволи мо чӣ мешуд? 87. Писараш аз падару модараш дуёи некро гирифта, дид, ки падару модараш аз ин дард раҳо ёфтанд, зуд се гӯсфандро кушта тӯй дод. «Фарзанди нек боғи падар, фарзанди бад доғи падар».

(11) Ду ҳамрай

1. Ду ҳамрай ротивик тирошт. 2. Иш пул ой, иш пулш наой. 3. Бепулш наҳаранка дуно хой. 4. Ротивик тирошт, ке аҳ ҳамраш вовчӣ ӣ гап деҳ! 5. Вовчӣ ӣ гап деҳумишт, ӣ нун тифаришт. 6. Пулдорӣ нунш тифорчӣ хварчӣ. 7. Тик ҳамрахш вовчӣ, ӣ гап деҳ. 8. Вовчӣ: «Ҳар ӣ гапи чоғаҳат, макунш асти». 9. Тик ҳамрахш вовчӣ, ӣ гап деҳ. 10. Бепул вовчӣ, «Ҳар гулӣ хапи гулбуттайпиш зебш асти». 11. Ротивик тиракшинтой, рот чи рит тирай аву.

12. Ҳар и рати нипиштагӣ ор!

13. И роти нипишагӣ ор, ситамиса гардишт. 14. И роти нипиштагӣ ор, ситамиса нагардишт.

15. Бепул ӣ ротивик тирчӣ, ки ситамиса гардак авишт. 16. Пулдор и ротивик тирчӣ, ситамиса гардак наавишт. 17. Пулдор ашав, ӣ роти чи ритш девт анижор. 18. Ду жутайшинт роти сар

амунор. 19. Ке девт авовор. 20. Куми жутамох хушрух? 21. Гап деҳ. 22. Навот кордипӣ тилим-тилимит кунимишт, имишки фикр кунҷӣ. 24. Гапик чи ҳамрайш дуғушташ ой, наҳах гап ёдиш авов.

25. Агар вовум, иш жута хушрух, ахш тухойчим. 26. Агар вовум ах жута хушрух, иш тухайчим.

27. Во наҳах хиритагӣ гапим деҳум. 28. Ке иш мортит девтиса вовҷӣ: «Ҳар ӣ гули хали гулбуттайпиш зебш астиш». Ке чунш чи деви халос вичӣ, ротивикш тирҷӣ.

Du hamray

1. Du hamray rotivik tirošt. 2. Iš pul oy, iš pulš naoy. 3. Bepulš naharanka duno xoy. 4. Rotivik tirošt, ke ax hamraš vovčī ī gap deh. 5. Vovčī ī gap dehumišt, ī nun tifiarišt. 6. Puldor ī nunš tifiročī xorčī. 7. Tik hamraš vovčī ī gap deh. 8. Vovčī: « Har ī gapī jogahat , makunš astī». 9. Tik hamraš vovčī, ī gap deh. 10. Bepul vovčī, «Har guli xapi gulbutaypiš zebš asti». 11. Rotivik tirakšintoy, rot či rit tiray avu.

12. Har ī roti nipištāgī or!

13. I roti nipištāgī or, sitamisa gardišt. 14. I roti nipištāgī or, sitamisa nagardišt.

15. Bepul ī rotivik tirčī, ki sitamisa gardak avišt. 16. Puldor ī rotivik tirčī, sitamisa gardak naavišt. 17. Puldor ašav, ī roti či rišt devt anižor. 18. Du žutayšint roti sar amunor. 19. Ke devt avovor. 20. Kumi žutamox xušruh? 21. Gap deh. 22. Navot kortipi tilim-tilimit kunimišt, imiški fikr kuncī. 24. Gapik či hamraš duyuštaš oy nahax gap yodiš avov.

25. Агар вовум, иш жута хушрух ахш тухойчим. 26. Агар вовум, ах жута хушрух, иш тухайчим.

27. Во наҳах хиритагӣ гапим деҳум. 28. Ке иш мортит девтиса вовҷӣ: «Ҳар ӣ гули хали гулбуттайпиш зебш астиш» воҷӣ. Ке мортити јунш чи деви халос виҷӣ, ке ротивикш тирҷӣ.

Ду ҳамроҳ

1. Ду рафиқ ба роҳ мерафтанд. 2. Яке пул дошту дигаре пул надошт. 3. Марди бепул пул надошту лекин шахси боилму доно буд. 4. Онҳо ба роҳ ҳамроҳ мерафтанд, ки рафикаш ба вай меғуяд, ягон сухан гӯй. 5. Бепул, дар ҷавоб меғуяд, як гап мезанам, лекин ту ба ман аввал нон медиҳӣ. 6. Пулдор ба вай нон медиҳад, нонро меҳурад. Баъд рафикаш аз ӯ хоҳиш мекунад, ки

акун гап занад. 8. Ў дар ҷавоб мегӯяд: «Ҳар як гап ҷойу маконе дорад». 9. Боз рафикаш хоҳиш кард, ки як гап зан. 10. Дар ҷавоб боз мегӯяд: «Ҳар як гул дар гулбуттаи хеш зеб дорад».

11. Онҳо ба роҳ рафта истода буданд, ки аз пешашон се роҳ баромад. 12. Дар сари ҳар як роҳ навиштае буд. 13. Ба ин роҳ агар равӣ, дигар барнамегардӣ. 14.[Дар дигараш навиша шуда буд, ки] ба ин роҳ равӣ, пас баргашта метавонӣ.

15. Бепул ба роҳе меравад, ки баргаштанаш мумкин аст. 16. Пулдор ба роҳе меравад, ки ба пас баргаштан амри маҳол аст.

17. Пулдор ба як роҳе рафт, ки аз пешаш девҳо баромаданд. 18. Девҳо ду писаракро дар роҳ мондаанд. 19. Девҳо гуфтанд (20.) Аз ин ду писарак кадомаш хушрӯйтар? 21. Гап зан! 22. Набошад бо корд туро пора-пора мекунем. 23. Сонӣ, ин мард каме фикр кард. 24. Гуфтаи рафикаш ба ёдаш омад.

25. Агар гӯям ин писарак хушрӯй, вай маро мекушад. 26. Агар гӯям он писарак хушрӯй, ин маро мекушад. 27. Биё, ҳамон гапе, ки дар роҳ ман аз рафикам харида будам, ҳамон гапро мегӯям. 28. Баъд ин мард ба девҳо мегӯяд: «Ҳар гул дар гулбуттаи хеш зеб дорад». Инро гуфта, ҷонашро аз девҳо халос карда ба роҳаш раҳсипор шуда меравад.

(12) Модари фотиҳа

1. Бухорой пират кампири ӣ жуташинтай. 2. Ахтит ӣ сабабиши чи Бухоро пирайжошт Яғнобиса во вошт. 3. Мусафед чи аҳли илм хой. 4. Пират кампир ҳучут ақуношт, жутамох жойот олим вот. 5. Чоф солик додош зинда хой, жутайш аёчун, олим аву.

6. Мети аву, дадош чи дунё ағудар. 7. Жуташ ятиму бе ёчунна апирахс. 8. Ятим, ёш, илмш олимипи, арас, ке авов: ман кай рити шавум, фотиҳа ғосум, бағайрат олим Яғнобӣ нааст. 9. Нихити бахша иш жута вовчӣ, ман бояд Бухорой шавум. 10. Тик мети аву жутай модар бемор аву. 11. Сунӣ, жуташ модари беморисаш наагор, аҷах, роти кулворш анос, авов, ман Бухорой додой шогирти ритим шавумишт. 12. Ке жуташ атис модарисаш авов: ман фотиҳа тифар Бухоройса сафар кунум. 13. Бемор модарш авов: ман ит аҳволи им, ту ку шавишт? 14. Модар авов: ҷучам дилим аранҷунӣ, ку шавишт?

Ку сафар куништ, ит таиҳой,
Сафарит накуништ пушаймунӣ,
Дуёо чи ман нос, ӣ осунӣ.
Бухорой рот вотит рушанӣ.
Мардумт нахантонг ит чавунӣ – ёшӣ
Модар танҳо, иш беадабӣ.

15. Ман ит аҳволим им, ҳама мардумт тав хантошт. 16. Жуташ очай гапш наанос кулвор гуркиш апартов Бухоройса сафар акун. 17. Модари горат, мунш хешат таборипи атифар. 18. Модар чи жутай сафариш розӣ нахой. 19. Иш жута чи модариш фотиҳа наносчи сафари ниҷчи, олами ситам венчи. 20. Жута чи сафари каракиш пушаймун вичӣ, Бухорой шаҳри наздик вичи, чи дуйрий ӣ кат йаҳши вичӣ, аҳока масҷид хой. 21. Эшун хеле бефара витахой, камакак дам анос, ашав масҷиди нимочи ажой. 22. Бухорой бозори рубунот арубуношт. 23. Ду миршаби ду рубунай чи бозор сур куношт, рубунот пирайжошт, вовор масҷиди тисошт, чи ручча чиҳошт нижошт тирошт. 24. Миршабт гумун куношт, рубунот (дузгт) масҷиди атисор. 25. Ахтитим давки весошт, масҷиди тисошт горошт ӣ одами нимочи жойокашт. 26. Ави рубуна вовошт, деҳошт хашкортайпи ду дастат подайш калта куношт, ке жутай бозори катая рити сайношт. 27. Миршабт нимтани аҳволш пурсошт. 28. Вовошт чой баҳша ту рубуништ? 29. Нимтан зивокими вовчи миршабиса. 30. Ман рубуна наим, бе гуноҳ ман дастат подот калта акунор.

31. Иш чи инсофи на. 32. Чунипим қасам, ман нооим. 33. Миршаб жутай аҳволи агор раҳмш авов. 34. Ке миршабти катш ҳама миршабти ритиш фарёд акун ке амр акун авов: ниҳид жутай вортишт майниш тифортишт чи Шохветай мадрасай каттай руқъа ностишт уртишт.

35. Миршабт ӣ гап наадехор нимтани аспи ругаҳи ворш акунор Яғнобиса авурор кати ритиш амунор, чи мадраса руқъа аносор агардор. 36. Эшун чи дастат подай суҳсакиш нола акуништ. 37. Модар нолаш дугушчӣ чапи опи урақ талаб кунчӣ.

38. Дардманд жутай овоз дугушчӣ, ке вовчӣ: дастат подам нааст, овоз тифорчӣ. 39. Тик модар чапи опи урақ талаб кунчӣ, опим ур, тик эшун чавобиш вовчӣ: дастат подам нааст, овоз тифорчӣ. 40. – Модар, камакак овоз гуш дорчӣ, жутай овози меташ. 41. Сунӣ, модар вовчӣ, ту фолунча ишт. Ҳа. – Балле, модарчуним. 42. Ман баҳш, гуноҳ акуним. 43. Ротивик олами

азоб ахашим, Бухорой ду дастат подайм кук акуним. 44. Ке тик жуташ вовчй, модар ман бахш ниҳиранка чун тифорчй, часадш варошт Шохветай мадрасай рити гирекиш супорошт. 45. «Иш накл тарбиявих, бояд хар и одам падарат модари хурматш дорот».

46. Тик и воваки вовошт, мардумт модари чичи меҳр аст, модар Худойса роз вовчи, зора кунчи, ман жутай Худо дастат подаш тифар, амр чи Худой вичи, подотиш чогахиш вовошт. 47. Жута ниҳипти шодй кунчи, модари бариш носчи туба кунчй, ани ман ниҳишранка арк накунумишт.

Modari fотиha

1. Buxoroy pirat kampiri ī žutašintoy. 2. Axtit ī sababipi či Buxoro pirayžošt Yaynobisa vovošt. 3. Musafed či ahli ilm xoy. 4. Pirat kampir hujut akunošt, žutamox žoyot olim vot. 5. Čof solik dodoš zinda xoy, žutayš ayočun, olim avu.

6. Meti avu, dadoš či dunyo agudar. 7. Žutaš yatimu be yočunna apiraxs. 8. Yatim, yoš, ilmš olaimipi, aras ke avov, man kay riti šavum, fотиha nosum, bayayrat olim Yaynobī naast. 9. Nihiti baxša iš žuta vovčī, man boyad Buxoroy šavum. 10. Tik meti avu žutay modar bemor avu. 11. Sunī, žutaš modari bemorisaš naayor, ajax roti kulvorš anos avov: man Buxoroy dodoy šogirti ritim šavumišt. 12. Ke žutaš atis modarisaš avov: man fотиha tifar Buxoroysa safar kunum. 13. Bemor modarš avov: man it ahvoli im, tu ku šavišt? 14. Modar avov: čujam dilim aranjuni tu ku šavišt?

Ku safar kuništ, it tanhoī,

Safarit nakuništ pušaymunī,

Дубо či man nos, ī osunī.

Buxoroy rot votī rušanī.

Mardum naxantont it javunī – yošī

Modar tanho iš beodabī.

15. Man it ahvolim im, hama mardumt tav xantošt. 16. Žutaš očay gapš naanos, kulvor yurkiš apartov Buxoroysa safar akun. 17. Modari yorot munš xešat taboripi atifar. 18. Modar či žutay safariš rozī naxoy. 19. Iš žuta či modariš fотиha nanosči safari nižči olami sitam venči. 20. Žuta či safari karakiš pušaymun viči, Buxoroy šahri nazdik viči, či duyriy ī kat

yaxši viči axoka masjid xoy. 21. Ešun xele befara vitaxoy, kamakak dam anas ašav masjidi nimoči ažoy. 22. Buxoroy bozori rubunot arubunošt. 23. Du miršabi du rubunay či bozor sur kunošt rubunot pirayžošt vovor masjidi tisošt či ručča jihošt nižašt tirošt. 24. Miršabt gumun kunošt, rubunot (duzdt) masjidi atisor. 25. Axtitim davki vesošt, masjidi tisošt yorošt ī odomi nimoči žoyokašt. 26. Avi rubuna vovošt, dehošt xaškortoyi du dastat podayš kalta kunošt ke žutay bozori katay riti saynošt. 27. Miršabt nimtani ahvolš pursošt. 28. Vovošt čoy baxša tu rubuništ? 29. Nimtan zivokipiš vovči miršabisa. 30. Man rubuna naim, be gunoh man dastat podam kalta akunor.

31. Iš či insofi na. 32. Junipim qasam, man naoyim. 33. Miršab žutay ahvoli ayor rahmiš avov. 34. Ke miršabti kattaš hama miršabti ritiš faryod akun, ke amr akun avov: nihid žutay vortišt mayniš tifortišt, či šohvetay madrasay kattay ruqaa nostišt urtišt.

35. Miršabt ī gap naadehor nimtani asrpi rugahi vorš amunor Yaynobša avuror kati ritiš akunor, či madrasa ruqaa anasor agardor. 36. Ešun či dastat poday suxsakiš nola akuništ. 37. Modar nolaš duyušči, čavi opi urak talab kunči.

38. Dardmand žutay ovoz duyušči ke vovči: dastat podam naast, ovoz tiforči. 39. Tik modar čavi opi urak talab kunči, opim ur, ti ešun javobiš vovči: dastat podam naast ovoz tiforči. 40. – Modar, kamkak ovoz yuš dorči, žutay ovozi metaš. 41. Suni? modar vovči tu folunčaišt. – Ha. – Bale modarjunim. 42. Man baxš, gunoh akunim. 43. Rotivik olami azob axaišm, Buxoroy du dastat podaym kuk akunim. 44. Ke tik žutaš vovči, modar man baxš nihiranka jun tiforči, jasadš varošt šohwetay madrasai riti yirekiš suporošt. 45. Tik ī vovaki vovošt, mardumt modari čiči mehr ast, modar xudoysa roz vovči, zora knči, man žutay xudo dastat podaš tifar, amr či xudoy viči podotiš xujogahiš vošt. 46. Žuta nihipti šodi kunči, modari bariš nosči tuba kunči, ani man nihišranka ark nakunumišt.

Фотиҳаи модар

1. Дар Бухоро пиразану пирамарде як писар доштанд. 2. Онҳо бо сабабе аз Бухоро гурехта, ба Яғноб меоянд. 3. Пирамард яке аз донандагони илм буд. 4. Пирамарду пиразан кӯшиш мекарданд, ки писарашон хонда, олим шавад. 5. Пирамард то даме ки зинда буд, писарашро илм меомӯхт. 6. Рӯзе шуд, ки пирамард аз олам гузашт. 7. Писараш ятиму бе мударрис монд.

8. Ятими чавон олим шуд, баъд гуфт: ман ба назди кӣ рафта фотиҳа гирам, олимони боқувват дар Яғноб нест. 9. Аз ин хотир ин писарак меғӯяд: ман бояд ба Бухоро равам. 10. Рӯзе шуд, ки модараш ҳам бемор шуд. 11. Аммо писар ба бемории модараш нигоҳ накарда, борхалтаро гирифта гуфт: ман ба назди шогирдони падарам, ба Бухоро меравам. 12. Баъд писараш ба назди модараш даромада гуфт: ба ман фотиҳа деҳ, ба Бухоро сафар кунам. 13. Модараш дар бистари беморӣ меҳобид, ба ӯ чунин ҷавоб дод: 14. Ман бемор меҳобам, ту ба кучо сафар мекуни?

Кучо сафар кунӣ, дар танҳой?
Дар сафари хеш накуни пушаймонӣ,
Дуёе зи ман бигир, дар осонӣ.
Роҳи Бухоро шавад, бароят рушноӣ.
Мардум наханданд дар ин ҷавонӣ.
Модар танҳою ин [кори ту аст] беадабӣ.

15. Ман ба ин аҳвол, ҳамаи мардум туро меҳанданд. 16. Писараш ба гапҳои модараш аҳамият надода, борхалтаашро ба пушташ партофту ба сӯи Бухоро раҳсипор мешавад. 17. Ва нигоҳубини модарашро ба ҳамдеҳагон месупорад. 18. Модараш аз сафари фарзандаш норозӣ буд. 19. Ин ҷавони худсар азбаски аз модараш фотиҳа нагирифта, ба сафар мебарояд, дар сафари хеш ба душвории зиёд дучор мешавад.

20. Аз сафари худсаронааш пушаймон шуда, ба шаҳри Бухоро наздик мешавад, як бинои калоне аз дур намоён мешавад, он ҷо масҷид буд. 21. Ӯ азбаски хеле монда шуда буд, каме дам гирифта, боз борхалтаашро ба китфаш гирифта, равоишро дар масҷид ҷойнамоз партофта, намоз меҳонад. 22. Дар бозори Бухоро ғоратгарон дуздӣ мекарданд. 23. Ду миршаб ду дузд аз бозор доштани мешаванд, кӣ онҳо аз бозор ғурехта, омада ба масҷид мебароянд ва аз даричаи дигари масҷид ҷаҳида, ба дигар тараф меғурезанд. 24. Миршабҳо гумон мекунанд, ки ғоратгарон дар масҷиданд. 25. Онҳо тохта омада, ба масҷид мебароянд ва мебинанд, ки як ҷавон ҷойнамоз партофта, намоз хонда истодааст. 26. Ӯро дузд гумон карда, ду дасту пояшро бо ханҷар кӯтоҳ мекунанд ва ҷасади нимҳолашро ба назди миршаби калони бозор меоранд. 27. Мирбоб аҳвали ин нимтанро дида, аз ӯ меپурсад. 28. Чаро ту дуздӣ мекуни? 29. Нимтан ба забони ҳол

омада, ба миршаб мегӯяд. 30. Ман дузд нестам, бе гуноҳ дасту пой маро буридаанд. 31. Ин аз рӯи ҳақиқат нест. 32. Ба ҷонам қасам, ки ман [дузд] набудам». 33. Мирбшаб аҳволи ноҷои ўро дида, раҳмаш омад. 34. Сардори миршабҳо ҳамаи миршабҳоро ба наздаш хонда, фармон дод, ки ҷасади нимтани ҷавонро ба хонааш бурда, супоранд ва аз ҷои истикомати ў як руқъа оранд. 35. Миршабҳо чизе нагуфта, ҷасади нимтани ўро ба асп савор карда ба Яғноб мебаранд ва ўро ба назди ҳавлиаш гузошта, аз мударриси мадраса руқъа гирифта бармегарданд. 36. Ҷавон дар назди ҳавлиаш аз сӯзиши дасту пой нолиш мекард. 37. Ин садоро модари бемораш шунида, аз вай талаби об оварданро мекунад. 38-39. Ҷавони олим, дардманд садоро шунида, дар ҷавоб: дасту пой надорам, гӯён фарёд мезанад. 40. Модараш каме гӯш мекунад, ки ин садои фарзандаш барин. 41. Сипас, модараш мепурсад: ту фалоний? – Ҳа, модарҷонам, манам. 42. Маро бубахшед, ки ман гуноҳ кардам. 43. Дар роҳ ба мушкilotи зиёде дучор шуда, дар Бухоро ду дасту пой гум кардам. 44. Маро бубахш модари азизам, гуфта, ҷон медиҳад ва ҷасади ўро дар назди мадрасаи Шаҳвегаи Яғноб ба хок месупоранд.

45. Боз ба гуфтаҳои дигарон, ки модар дар синааш меҳр дорад, гӯё ба Худо роз мегӯяд ва зорӣ мекунад, ки писараш соҳиби дасту пой гардад ва амр аз Худо шуда, дасту пой писараш аз нав барқарор мешавад. 46. Писараш хурсандӣ карда, модарашро ба оғӯш мекашад ва тавба мекунад, ки ин корро такрор намекунад!

ЛАТИФАҲО

Дар миёни жанрҳои адабиёти шиғоҳи латифа яке аз серистеъмолтарин навъҳои фолклори махсуб аст. Яғнобиён ин навъи мазкурро *ханта* ё *хантунак* мегӯянд, ки аз решаи “ханда” гирифта шудааст, баъзеҳо онро *афандӣ нақл*, ё *қизик нақл* меноманд. Латифа дар вақтҳои фориғ будан аз кор, дар ҷамъомадҳо, туйҳо, нишастҳо, маҳфилҳо, ё дар вақти кору бор, хашарҳо гуфта мешавад. Барои дили мардумро ба кору зиндагӣ гарм кардан иштирокчиён сухани зарофатноке нақл мекунанду дар охир хандае ба миён меояд.

Роҷеъ ба латифаҳои тоҷикӣ фолклоршиносон Р. Амонов¹⁰⁰, В. Асрорӣ¹⁰¹, Д. Обидов¹⁰², Р. Раҳмонӣ¹⁰³, С. Қосимӣ¹⁰⁴, С. Маҳдиев¹⁰⁵ ва дигарон дар асарҳои худ андешаҳои онро иброз кардаанд. Аммо дар мавриди латифаҳои мардуми Яғноб ба ҷуз аз ҷанд сухани умумӣ ҳанӯз баррасиҳои илмӣ сурат нагирифтаанд.

Латифагӯӣ дар байни мардуми Яғноб мавқеи хоса дошта, умуман ҳаҷв дар байни мардум зиддият ва муносибатҳои байни табақаҳои иҷтимоиро ифода мекунанд. Дар латифаҳои мардуми Яғноб вожаҳои маҳфӣ, маҷозҳо бештар ба назар мерасад, ки дар гуфтор на ҳама мефаҳманд. Чунончӣ, пиравӣ – шахси хавфнок, синчин – шахси дарназар дошта, хорҷаксара – милиса ва ғайра.

Дар байни мардум латифагӯӣҳо ва ширинкороне ҳастанд, аз тарафи мардум лақабҳои хос гирифтаанд. Масалан, хантуна Бобобег, қизик Зоғак, Қузибой кинавовак, Саъдуллои хушгап, мастак Фозил ва ғайраҳо.

Дар деҳаҳои Куктеппа, Зуманд, Сафедорак Гароб дар нишастҳо, хангоми фориғ будан аз кор мардону ҷавонон бо навбат латифагӯиро сар мекунанд ва шахсони дар атроф нишаста бо ҳаловат гӯш мекунанду вазнинии меҳнатро соате бошад ҳам, фаромӯш мекунанд. Дар ин нишаст агар латифа ба нафаре нигаронида шуда бошад ва мазмунӣ киноявӣ дошта бошад, он

¹⁰⁰ Р. Амонов. Асрорӣ В. Эҷодиёти даҳанакии халқи тоҷик. Душанбе: Маориф, 1980.

¹⁰¹ В. Асрорӣ. Жанрҳои хурди фольклор. Душанбе: 1990.

¹⁰² Д. Обидов. Афсонаҳои ҳаҷвии маишии тоҷикӣ. Душанбе: Дониш, 1978.

¹⁰³ Р. Раҳмонӣ. ва жанрҳои дигари насри шиғоҳӣ. Душанбе: 1999

¹⁰⁴ С. Қосимӣ. Бадеияти латифаҳои халқии тоҷик. Диссертатсияи номзадӣ. 1998.

¹⁰⁵ С. Маҳдиев. Проблемаи жанри латифа. Душанбе: Дониш 1977.

шахси ҳадафшуда бар акси кинояи вай ҷавоб мегардонаду мусобиқае байни онҳо сурат мегирад. Дар Яғноб нисбат ба деҳаҳои номбурда дар ҷойҳои махфӣ (пинҳонӣ) латифагӯи мекунанд.

Дар поён намунаҳое аз латифаҳои яғнобиро зикр мекунем, ки аз хушзавқиву латифзабонии мардуми ин диёри зебоманзар гувоҳӣ медиҳанд.

(1)

1. И камбағалак бойи кати метат виёрайса арк ақуништ. 2. Камбағалак бойиса авов: агар ман мирум, ҷутти ман кури муништ? 3. Бой авов: авд бари карбосипит курит мунумишт. 4. Ке кабағалак авов: во ҳозир ухш бариш носим тирай бориш ту нос, тирай бориш ман носум нугунтим. 5. Тук амири и бариш тав печуним. 6. Ман лучтим кури мун майлаш.

1. I kambayalak boyi kati metet viyoraysa ark akuništ. 2. Kambayalak boyisa avov: agar man mirim, čutti man kuri muništ?

3. Boy avov: avd bari karbosipit kurit munumišt. 4. Ke kabayalak avov: vo hozir uxš bariš nosim, tiray boriš tu nos, tiray boriš man nosum nuyuntim. 5. Tuk amiri i bariš tav pečunim. 6. Man lučtim kuri mun maylaš.

Тарҷума:

1. Як камбағалак дар хонаи бой шабу рӯз кор мекард. 2. Камбағалак ба бой гуфт: агар, ман мирам, чи хел маро ба гур мемонӣ? 3. Бой гуфт: ба ҳафт қабат карбос печонда ба гур мемонам. 4. Баъд кабағалак ба бой гуфт: биё, ҳозир шаш қабаташро гирем, се қабаташро ту пӯш, се қабаташро ман пӯшам. 5. Ту мирӣ ба як қабаташ туро мепечонем. 6. Ман ки мурдам, маро луч ҳам гӯронед майлаш.

* * *

(2)

1. Ё мортит афтобуси вора вичӣ. 2. Афтобуси одам бисйор ой. 3. Дузд чи и мортити буғун пул гумун шиноснома дуздчӣ. 4. Шиноснома дарун горчӣ, 200 сомонӣ пул асти пулаш носӣ. 5. Ке шиноснома ворчӣ шофири тифорчӣ, вовчи соҳиби шиносномай

вов, мирчї пул ғафтар мунот. 6. Иткарат шиносномаиш дастим тирашот, чиреғаш кунумишт партовум.

1. Ī mortit aftobusi vora vičī. 2. Aftobusi odam bisyor oy. 3. Duzd či Ī mortiti buyun pul gumun šinosnoma duzdči. 4. Šinosnoma darun yorči, 200 somoni pul asti pulaš nosī. 5. Ke šinosnoma vorči šofiri tiforči, vovči sohibi šinosnomaš vov mirči pul yaftar munot. 6. Itkarat šinosnomaš dastim tirašot, jireyaš kunumišt portovum.

Тарчума:

1. Як мард ба автобус савор мешавад. 2. Дар автобус одам бисёр буд. 3. Дузд аз кисаи ин мард пул гумон шиносномаашро медуздад. 4. Шиносномаро кушода мебинад, ки дар дохилаш 200 сомони пул аст, онро мегирад. 5. Баъд шиносномаро бурда ба ронанда медиҳад ва мегӯяд соҳиби шиносномаро гӯй, ки мемурад, пул бисёртар монад. 6. Агар ин дафъа ба дастам афтад, шиносномаашро пора-пора карда мепартоям!

* * *

(3)

Шери ҳашар

1. Шер и мет ҳашар кунчї. 2. Ҳама ҳайвунтиса вовчї, ман ҳашари вовт! 3. Ҳайвунт ҳамаш ҳашари вовошт. 4. Ке шер горчї, ҳама ҳайвунт ҳашари ор. 5. Харгӯш нахаст. 6. Шер рубайса вовчї, чой бахша ман ҳашари харгӯш нахаст. 7. Чах шав, харгӯши гапш деҳ вовот. 8. Руба шавчи харгӯшиса вовчї, ки ҳазрати шер амр акун дарав вовот! 9. Қе харгӯш вовчї. 10. Эй руба, тав дами носакт вот, и одам вовот бeроҳат кунот, ту чош воишт? 11. Руба вочї ани гапим нааст. 12. Роҳат кун! 13. Шери рити шавчї вовчї. 14. Харгӯши роҳати каракшаст, нофорш наакуним. 15. Тик шер урки фармойчї. 16. Ту шав гор, ави чо арки каракшаст? 17. Урки шер фармойчї шав харгӯшиса вов вовот. 18. Ҳазрати шер амр акун, ки даррав вовот. 19. Эй уркчон тавтим ийокат роҳатт вогт, й одам вовот нофор кунот ту чош вовошт? 20. Сонї урк вовчї, гапим нааст роҳат кун! 21. Урк шавчи шериса вовчї, харгӯши роҳати каракшой нофорш накуним. 22. Шер чаҳл кунчї шавчї харгӯшиса вовчї. 23. Ту чойбахша ман ҳашарї нашавишт? 24. Ке харгӯш шериса вовчї. 25. Эй ҳазрати шер! 26. Тав ийокат роҳатт вогт, и одам вовот нофорт кунот. 27. Ту чош воишт? 28.

Шер авов: роҳат кун, гапим нааст! 29. Имишки ротивик тирҷӣ, ке вовҷӣ. 30. Харгӯши кайпӣ роҳатиш вот? 31. Ритиш ҳичухс нааст. 32. Тик шер гардчи вовт, харгӯши пурсҷӣ. 33. Эй харгӯш, ту кайпӣ роҳат куништ? 34. Харгӯш вовҷӣ эй ҳазрати шер! 35. Ман тав ҳашари роҳатим аст.

Šeri hašar

1. Šer ī met hašar kunčī. 2. Hama hayvuntisa vovčī, man hašari vovt! 3. Hayvunš hamaš hašari vovošt. 4. Ke šer yorčī, hama hayvunt hašari or. 5. Xargūš naxast. 6. Šer rubaysa vovčī, čoy baxša man hašari xargūš naxast. 7. Jax, šav, xargūši gapš deh vovot. 8. Ruba šavčī xargūšisa vovčī, hazrati šer amr akun darav vovot! 9. Ke xargūš vovčī. 10. Ey ruba, tav damī nosakt vot, ī odam vovot tu čoš vovišt? 11. Ruba vočī, ani gapim naast. 12. Rohat kun! 13. Šeri riti šavčī vovčī. 14. Xarguši rohati karakšast, nocorš naakunim. 15. Tik šer urki farmoyčī. 16. Tu šav yor, avi čo apk karakšast? 17. Urki šer farmoyčī šavčī xargūšisa vov vovčī. 18. Hazrati šer amr akun, ki darrav vovot. 19. Ey urkjon tavtim iyokat rohat vott, ī odam vovot nofor kunot tu čoš vovošt? 20. Sonī urk vovčī, gapim naast, rohat kun! 21. Urk šavčī šerisa vovčī, xargūši rohati karakšoy noforš nakunim. 22. Šer jahl kunčī šavčī xargūšisa vovčī. 23. Tu čoybaxša man hašarī našavišt? 24. Ke xargūš šerisa vovčī. 25. Ey hazrati šer! 26. Tav iyokat rohat vott ī odam vovot nofort kunot. 27. Tu čoš vovišt? 28. Šer avov: rohat kun, gapim naast! 29. Imiški rotivik tirčī, ke vovčī. 30. Xargūši kaypī rohatš vot? 31. Ritiš hičuxs naast. 32. Tik gardči vovt, xargūši pursčī. 33. Ey xargūš, tu kaypī rohat kuništ? 34. Xargūš vovčī ey hazrati šer!. 35. Man tav hašari rohatim ast.

Тарҷума:

Ҳашари шер

1. Шер як рӯз ҳашар мекунад. 2. Ҳамаи ҳайвонҳоро ба ҳашари худ даъват мекунад. 3. Ҳайвонҳо ҳамаашон ба ҳашари шер меоянд. 4. Баъд, шер нигоҳ мекунад, ки ҳамаи ҳайвонот ба ҳашар омадаанд. 5. Лекин харгӯш нест. 6. Шер ба рӯбоҳ меӯяд, ки чаро харгӯш ба ҳашар наомадааст? 7. Зуд рав, харгӯшро гӯй ба назди ман ояд! 8. Рӯбоҳ ба назди харгӯш рафта, меӯяд, ки ҳазрати шер фармон дод, ки зуд ба назди ман ояд. 9. Харгӯш дар ҷавоб меӯяд: 10. Эй рӯбоҳ, агар ту дар ягон ҷой истироҳат дошта бошӣ, ягон

одам туро норохат кунад, ба ӯ чи мегӯй? 11. Рубоҳ гуфт: дигар гап надорам. 12. Роҳат кун! 13. Ба назди шер рафта гуфт: 14. Харгӯш истироҳат карда истодааст. 15. Боз шер гургро фармон медиҳад. 16. Ту рав бин, вай чи кор мекунад? 17. Гург бо фармони шер рафта, харгӯшро даъват мекунад. 18. Ҳазрати шер фармон дод, ки зуд ба назди ман ояд! 19. Эй гургчон, ту дар як ҷой истироҳат карда истода бошӣ, як одам ояд, туро бетоқат кунад, чӣ мегӯй? 20. Гург мегӯяд, гап надорам, роҳат кун. 21. Гург рафта ба шер мегӯянд, ки харгӯш роҳат карда истодааст. 22. Шер ба қаҳру ғазаб омада, ҳудаш рафта ба харгӯш мегӯяд. 23. Ту чаро ба ҳашари ман намеоӣ? 24. Баъд харгӯш ба шер мегӯяд. 25. Эй ҳазрати шер! 26. Ту дар ягон ҷой истироҳат карда истода бошӣ, ягон кас туро нороҳат кунад. 27. Ту чӣ мегӯӣ? 28. Шер мегӯяд: роҳат кун, гап надорам. 29. Шер ба роҳаш равон шуду гуфт: 30. Харгӯш бо кӣ роҳат мекунад? 31. Дар пешаш ягон кас нест. 32. Боз шер аз роҳаш ғашта аз харгӯш мепурсад. 33. Эй харгӯш ту бо кӣ роҳат мекунӣ? 34. Харгӯш мегӯяд. Эй ҳазрати шер! 35. Ман аз ҳашари шумо [гурехта] истироҳат дорам.

* * *

(4)

1. И жута :чӣ Яғноб тирамоҳи сафар кучӣ, вовчи Кули ғарсарай расчӣ. 2. Ғарсарай сармо ҷахчӣ. 3. Ҳамротиш вовошт. 4. Эй жута сармот надехот. 5. Ке жута вовчӣ наъа куртай миҷам абрешимх. 6. Имишки ротивик тирошт, ке гардошт ғорошт, жутаи кайлактиш сахт витаор, замини ругахи тираштах. 7. Ке рафиқш вовчӣ итун абрешими куртайпи итун роҳат кун!

1. I žuta čī Yaʿnoba tiramohi safar kučī vovči Kuli ǧarsaroy rasčī. 2. ǧarsaroy sarmo jaxčī. 3. Hamrotiš vovošt. 4. Ey žuta sarmot nadehat. 5. Ke žuta vovčī naʿa kurtay mižam abrešimx. 6. Imiški rotivik tirošt, ke gardošt ʻorošt, žutay kaylaktiš saxt vitaor, zamini rugahi tiraštah. 7. Ke rafiqš vovčī itun abrešimi kurtaipit itun rohat kun!

Тарҷума:

1. Дар фасли тирамоҳ як писарак аз Яғноб сафар карда ба ағбаи Қул мерасад. 2. Дар ағба хунокии сахт мешавад. 3. Рафиқонаш ба ӯ мегӯянд. 4. Эй писарак туро сармо мезанад. 5.

Баъд писарак дар ҷавоб мегӯяд: не торҳои куртаам аз абрешиманд. 6. Каме рохро давом дода мераванд, баъд рафиканаш гашта ба пасашон нигоҳ мекунанд, ки ҷоғҳояш аз сармо шах шуда ба замин афтадааст. 7. Баъд рафикаш омада чунин мегӯяд, акнун юа куртаи абрешиминат роҳат кун!

* * *

(5)

1. Муш чи подшоҳи туй гардчи вовт, ҳавзивик тирчӣ. 2. Ке инчисаш вовчӣ, даст ман тифар, чи ҳавз нижум. 3. Инчш вовчӣ: на, на, ту падшоҳи ғайкипи қаҳ-қаҳ малалӣ. 4. Ке муш қасам ёд кунчӣ, ахтитим санги так гурдотиш биқилилӣ.

1. Muš ċi podšohi tuy gardċi vovt, havzivik tirċi. 2. Ke inċisaš vovċi, dast man tifar, ċi havz nižum. 3. Inċš vovċi: na, na, tu podšohi ғaykipi qah-qah malali. 4. Ke muš qasam yod kunċi, axtitim sangi tak yurdotiš biqilili.

Тарҷума:

1. Муш аз тӯйи подшоҳ баргашта ба хонааш меомад, ки дар роҳ ба ҳавзи об ғарқ мешавад. 2. Баъд ба занаш мегӯяд, ки дасти маро гир, ман аз ҳавз бароям. 3. Занаш мегӯяд: не, не, ту ба духтари подшоҳ қаҳ-қаҳ малалӣ¹⁰⁶. 4. Сонӣ, муш қасам ёд мекунад, ... дар таги санг [буданд], чашмам биқилилӣ¹⁰⁷.

* * *

(6)

1. И мусафед хари вора вичӣ, роти тирт. 2. Ғорчӣ, роти сар ду жутай уштаор. 3. Мусафед харипиш наздик вичӣ, хар жутоти венчӣ турчӣ. 4. Мусафед чи хари сар дивинчӣ (тирашчи). 5. Жутот қаҳ-қаҳ кантошт. 6. Ке мусафед вовчӣ. 7. Ҷо ханттишт? 8. Ман ҳапим чи хари сар весакимой.

1. Ī musafed xari vara viċi, roti tirt. 2. ғorċi, roti sar du žutay uštaor. 3. Musafed xaripiš nazdik viċi, xar žutoti venċi turċi. 4. Musafed ċi xari sar divinċi. 5. Žutot qah-qah xantošt. 6. Ke musafed vovċi. 7. Ĵo xanttišt? 8. Man hapim ċi xari sar vesakimoy.

¹⁰⁶ Яъне қаҳ-қаҳ меҳандидӣ ва бозӣ мекардӣ.

¹⁰⁷ Яъне чашмҳоям дурахшон.

Тарҷума:

1. Як мӯйсафед ба хараш савор шуда роҳ мерафт. 2. Дар роҳ мебинад, ки ду писарбача истодаанд. 3. Мӯйсафед бо хараш наздиктар меояд, ки ногаҳон хараш бачаҳоро дида мерамад. 4. Мӯйсафед аз болои хар меафтад. 5. Бачаҳо қаҳ-қаҳзанон меҳанданд. 6. Баъд мӯйсафед ба бачаҳо мегӯяд: 7. Чи меҳандед? 8. Ман худам аз болои хар фаромаданӣ будам.

* * *

(7)

1. И мортит ҳамсоҷӣ инчителиш ошуқ вичи ке вовҷӣ, ҷутти кунум ниҳид инчаки гапи тирайшум. 2. Ҷоф ғум гапш деҳчиш, инчак авовишт ту айб ғирившт, ё на. 3. Ман тав ҳамсоҷа вумишт, вирим дугушот, ҷот вовҷӣ? 4. Мортит инчаки биттаҳш нашмунҷӣ, ке инчак вовчи вирим камандировка иёка шавот, ке мадор ӣ фикр кунумишт. 5. Ҷуттӣ вичӣ инчаки вирш чид арк хипарш вичӣ инчилиш маслиҳат куношт. 6. Вирш вовҷӣ, ҳамсоҷа ҷокт авов: вов хишапк аву вов, ман дивараки дастай ғор, агар сурх латта вот, катиса натис, агар сафед латта вот, дивар пен, тис шукак. 7. Ке мортит ғорҷӣ ҳамсоҷӣ камандировка ашав, хишап шукукак шавҷӣ ҳамсоҷӣ катиш тисчи, ғорчи ҳамсоҷаш нах. 8. Мортит нағирифчи, ҳамсоҷӣ инчилиш маслиҳатшинт икташинтой. 9. Тисҷӣ ҳамсоҷӣ инчиш мулунчи ғорҷӣ дивар тақ-тақ аву. 10. Ке инчак вовҷӣ, ана вирим авов, тухойчим, агар тав венот. 11. Ани ҷуттӣ кунум ман? 12. Инчак вовҷӣ, ман кати таки диворак пенумишт, ту койиса вес, сафед вузи пушт сарит хаш, вузтипи вайш хвар, вирим нағирилот. 13. Инчак диворак апен, ошуқиш койиса акусел, ке авов вири диварш апен. 14. Авов тис, мортитчун тист. 15. Мортит катиш атис авов, ӣ сафед вуз чи базор ухтамой фақат юхта витах, вузти деҳҷӣ, ваастшинт аст. 16. Иғум ман койи весум, хипар носум, ҷо ипти вузти вааст астишинт? 17. Вирш дастиш ӣ ғафс дорк носҷӣ, весҷӣ, ғорҷӣ, вузти вайш хварақшинт аст. 18. Мортит дасти доркипиш сахт-сахти сафед вузи деҳакивичӣ, мартит чи ҷукайриш лаптиш диндаки так мунҷӣ, дам надеҳҷӣ. 19. Тик мортит деҳак ғафтар кунҷӣ, итқарат мортит чи ҷуни дахшайш вовчи, иғум шов вузи деҳ, ҷо вичӣ, фақат ман деҳишт?

1. Ī mortit hamsoyay inčitiš ošūq viči ke vovčī, čuttī kunum nihid inčaki gapi tirayšum. 2. Čof ħum gapš dehčiš, inčak avoviš tu ayb ħirivšt, yo na. 3. Man tav hamsoya vumišt, virim duħušot čoe vovčī? 4. Mortit inčaki bittahš našmunčī, ke inčak vovčī virim kamandirovka iyoka šavot, ke mador Ī fikr kunumišt. 5. Čuttī viči inčaki virš čid ark xiparš viči inčipiš maslihat kunoš. 6. Virš vovčī hamsoya čokt avov: vov xišap̄k avu vov, man divaraki dastay ħor, agar surx latta vot, katisa natis, agar safed latta vot, divar pen, tis šukak. 7. Ke mortit ħorči hamsoyam kamandirovka ašav, xišap̄ šukakak šavčī hamsoyay katiš tisičī, ħorči hamsoyaš nax. 8. Mortit naħirifčī hamsoyaym inčipiš maslihattšint iктаšintoy. 9. Tisčī hamsoyay inčiš mulunčī ħorči divar taq-taq avu. 10. Ke inčak vovčī, ana virim avov tuxoyčim, agar tav venot. 11. Ani čuttī kunum man? 12. Inčak vovčī, man kati taki divarak penumišt, tu koyisa ves, safed vuzi pust sarit xaš, vuztipi vayš xvar, virim naħirivot. 13. Inčak divarak apen ošūqiš koyisa akusel, ke avov viri divarš apen. 14. Avov tis, mortitjun tist. 15. Mortit katiš atis avov: Ī safed vuz čī bazor uxtamoy faqat yuxta vitax vuzti dehčī vaastšint ast. 16. Īyum man koyi vesum, xipar nosum, čoe ipti vuzti vaast astišint? 17. Virš dastiš Ī ħafs dork nosčī vesčī ħorči vuzti vayš xvarakšint ast. 18. Mortit dasti dorkipiš saxt-saxti safed vuzi dehakivičī, martit čī čukayriš laptiš dindaki tak munčī, dam nadehčī. 19. Tik mortit dehak ħaftar kunčī, itkarat mortit čī juni daxšayš vovčī Īyum šov vuzi deh, čoe viči, faqat man dehišt?

Тарчума:

1. Як мард ба зани ҳамсояаш ошик мешаваду баъд мегӯяд, ман чи кор кунам, ки ҳамин занакро ба гап дарорам? 2. Мард чанд маротиба ба занак гап мепартояд, занак мегӯяд ту айбро медонӣ, ё не. 3. Ман ҳамсояи шумо мешавам, агар шавҳарам шунавад, чӣ мегӯяд? 4. Мард зани ҳамсояашро ба ҳолаш намегузорад, дар охир занак мегӯяд шавҳарам ба сафари хидмати равад, баъд як фикр мекунам. 5. Аз ин кор шавҳараш хабардор мешаваду ба занаш пинҳонӣ маслиҳат мекунам. 6. Шавҳараш мегӯяд: ба ҳамсоя гӯй, ки шаб шуд, ба дастаи дар нигоҳ кун, агар латтаи сурх бошад ба хона надаро, -агар латтаи сафед бошад дарро кушода хомӯшона ба хона даро. 7. Марди ошик мебинад, ки ҳамсояаш ба сафар рафт, шаб оромона ба хонаи ҳамсояаш медарояду мебинад, ки ҳамсояаш нест. 8. Марди ҳамсоя намедонист, ки ҳамсояаш бо занаш маслиҳат кардаанд. 9. Ҳамсоя даромада, зани ҳамсояашро каме молиш мекунад, ки

ногахон дар так-так мешавад. 10 Зани ҳамсоя ба ошикаш меғӯяд, ана шавҳарам омад, агар ту ро бинад, маро мекушад. 11. [Мард меғӯяд:] акун ман чӣ кор кунам. 12. Занак меғӯяд: ман дари хонаи зеризаминиро мекушоям, шумо ба оғил фароед, пӯсти бузи сафедро ба сарат гиреду ҳамроҳи бузҳо алаф хӯред, лекин шавҳарам нафаҳмад. 13. Зани ҳамсоя дари дигарро кушоду ошикаш ба оғили бузҳо даромаду сипас дарро ба рӯи шавҳарашро кушод. 14. Марҳамат, мардакҷон ба хона дароед! 15. Шавҳараш ба хона даромаду гуфт: як бузи сафед аз бозор оварда будам, доимо бузҳои дигарро мезанад, онҳо вааст¹⁰⁸ доранд. 16. Як бор ман ба оғил фаромада хабар гирам, чаро ин қадар бузҳо вааст доранд? 17. Шавҳараш ба дасташ як чӯби ғафсро гирифта ба оғил мефарояд, мебинад, ки бузҳо алаф хӯрда истодаанд. 18. Ин мард бо калтаки ғафси худ бузи сафедро чунон мезанад, ки марди дар таги пӯсти бузи сафед буда, аз тарс лабҳоро таги дандон карда дам намезанад. 19. Боз ин мард бо чӯбдасташ бештар мезанад, марди ҳамсоя аз зарбаи саҳти чӯб ба дод омада меғӯяд: ҳамеша маро мезанӣ, як бор бузи сиёхро зан чӣ!?

(8) И пиразани нақлш

1. И кампирак курутвида ғари сари курут авидишт. 2. Ке и мет чакка анос ғари сари асан курут види аву, ке Худоуса роз акун, авов: эй Худо ман rischi метим ғафтар кун. 3. «И мортит кампири товуш адуғуш, авов: фирунта й кашкули қаймоқат, танат, чурғот ур, ғари сари мун. 4. Ман rischi мет ғафтар кунумишт. 5. Содда кампир гумун акун, ман роз худойса акуним, ҷавоб чи Худой авов. 6. Ани мети кампир и кашкули қаймоқат танат чурғот авур ғари сари амун. 7. Чи чаккайш имишки курут авиду козайса атир. 8. Ашав авов: кампиртиса ман rischi метим Худо ғафтар кунҷӣ. 9. Худойбахша қаймоқат танат чурғот аварим, зоро rischi метим ғафтар кунот. 10. И мет агудар кампир курутвида ғари ашав, ағор қаймоқат танат чурғот хварташор. 11. Тик кампир Худойса роз акун, эй Худо ман rischi мет ғафтар кун. 12. Чи ғари так наҳах мортит кампири тавуш адуғуш авов: имишки чанголит, ругин ур мун, rischi мет ғафтар кунум. 13. Эй Худо чутти rischi метим ғафтар куништ, ҳар мет иптки ман тав баҳша урум, ке ман rischi мет чутти ғафтар вичӣ? 14. Питик воғ, Вов ҳамаш тав тифарум, чи хун весум тирум».

¹⁰⁸ Вааст – садон тақлидӣ ба буз.

I pirazani naqš

1. «ī kampirak qurutvida ʔari sari qurut avidišt. 2. Ke ī met čakka anos ʔari sari asan qurut vidi avu, ke xudoysa roz akun, avov ey xuldo man risqi metim ʔaftar kun. 3. I mortit kampiri tovuš aduyuš avov: firunta ī kaškuli qaymoqat tanat juryot ur ʔari sari mun. 4. Man risqi met ʔaftoar kunumišt. 5. Sodda kampir gumun aukn, man roz Xudoysa akunim, javob či Xudoy avov. 6. Ani meti kampir i kaškuli qaymoqat, tanat, juryot avur, ʔari sari amun. 7. Či čakkayš imiški qurut avidu kozaysa atir. 8. Ašav avov: kampirtisa man risqi metim Xudo ʔaftar kunči. 9. Xudoybaxša daymoqat, tanat, juryot avarim, zoro risqi metim ʔaftar kunot. 10. ī met agudor kampir qurutvida ʔari ašav, aʔor qaymoqat tanat juryot xvartašor. 11. Tik kampir xudoysa roz akun, ey Xudo man risqi met ʔaftar kun. 12. Či ʔari tak nahax mortit kampiri tavuš aduyuš avov: imiški čangolit, ruyin ur mun risqi met ʔaftar kunum. 13. Ey Xudo čuttī risqi metim ʔaftar kuništ, har met iptki man tav baxša urum, ke man risqi met čutti ʔaftar vičī? 14. Pitik vot, vov hamaš tav tifarum, či xun vesum tirum”.

Тарчума:

Нақли як пиразан

1. Як пиразан дар болои санги курутсозӣ курут месохт. 2. Баъд аз як рӯз пиразан чакка гирифта ба болои санги курутсозӣ баромада курут сохтан гирифту сонӣ, ба Худо роз карда гуфт: эй Худо ризку рӯзии маро зиёда кун. 3. Як мард садои пиразанро аз таги кӯҳ шунида гуфт: пагоҳ як косагӣ қаймоқ ва чурғот оварда, ба болои санг мон. 4. Ман ризку рӯзиатро зиёд мекунам. 5. Пиразани содда гумон мекунанд, ки ман ба Худо роз кардам, ҷавоб аз Худо омад. 6. Рӯзи дигар пиразан як косагӣ қаймоку чурғот оварда ба болои санг меғузорад. 7. Аз чаккаи овардааш каме курут андохта ба авул меравад. 8. Ба назди пиразанҳо рафта гуфт: ман ба худо роз кардам, Худо ризку рӯзии маро зиёд мекунад. 9. Аз барои Худо ман қаймоку чурғот барам, шояд, ки ризқи маро зиёд кунад. 10. Пиразан як рӯз ба болои санги курутхушконӣ рафта дид, ки қаймоку чурғотро хӯрдаанд. 11. Боз пиразан ба Худо роз кард, эй Худо ризку рӯзии маро зиёд кун. 12. Аз паси кӯҳ, боз ҳамон мард садои пиразанро шунида гуфт: каме чанголӣ¹⁰⁹ ва равған оварда мон, ризку рӯзиатро зиёд мекунам.

¹⁰⁹ Чанголӣ – як навъи хӯрок, ки аз нони гарму маска тайёр мекунанд.

13. Эй Худо, чй хел ризку рӯзии маро зиёд мекунӣ, ки ҳар рӯз ин қадар ман ба ту диҳам, чи тавр ризку рӯзии ман зиёд мешавад?
14. Набошад, ҳамаашро гир, ман аз авул баромада равам.

* * *

(9)

1. Ё гадо кат пар кат алаксишт, гадоӣ акуништ. 2. Ё мет ё кати авов, товуш акун, ҳой иёоч хайр кунт. 3. Соҳиби кат и инчак аниж, ағор гадо рахи дивари уштах. 4. Ке инчак атис, ё лапи нун чи катш аживар, гадоӣ атифар. 5. Гадо нун турбайш авид авов: ҳолт ман мета гадо, ҳолт ман ҳоли мета гадо атир. 6. Ке инчак давки ашав, гадоӣ дарёб акун. 7. Авов: ту чойбахша ман дуёо куништ? 8. Гадо авов: ман гадо им, ту чи мантим гадо ишт. 9. Ё лапи нун атифарӣ.

1. Ī gado kat par kat alaksišt gadoī akuništ. 2. Ī met ī kati avov tavuš akun, hoy iyoč xayr kunt. 3. Sohībi kat ī inčak aniž aʻor, gado raxi divari uštax. 4. Ke inčak atis ī lapi nun či katš aživar gadoy atifar. 5. Gado nun turbayš avid avov: holt man holi meta gado, holt man hji meta gado atir. 6. Ke inčak davki ašav, gadoy daryob akun. 7. Avov: tu čoybaxša man duo kuništ? 8. Gado avov: man gado im tu či mantim gado išt. 9. Ī lapi nun atifarī.

Тарҷума:

1. Як гадо хона ба хона гашта, гадоӣ мекард. 2. Як рӯз гадо ба хонае омада, фарёд зад, Ҳой, ягон чиз хайр кунед! 3. Соҳиби хона — як занак аз хонааш баромада дид, ки як гадо дар дари хонааш истодааст. 4. Баъд занак ба хонааш даромада, як лаби нонро бароварда ба гадо под. 5. Гадо нонро ба халтааш андохту гуфт: ҳолат ҳоли ман, ҳолат ҳоли ман гуфта рафт. 6. Баъд занак ин гапро шунида аз паси гадо давид. 7. Гадо чаро маро дуёо мекунӣ? 8. Гадо гуфт: ман гадоам, ту аз ман ҳам гадотар будай. 9. Як лаби нон ба ман додӣ.

* * *

(10)

1. И мет подшоҳ чи Афандӣ апурс, дунё чоф табақайх? 2. Афандӣ авов: дунё ухш табақайх. 3. Подшоҳ авов: номакул акунӣ, иш ахварӣ-ку? 4. Афандӣ авов: дунёӣ и табақаш чи тав ҷабру зулмӣ вайрун витaх, ҷав ҳисобш наакуним.

1. ĩ met podšoh ĉi afandĩ apurs, dunyo ĉof tabaqayx? 2. Afandĩ avov: dunyo uxš tabaqayx. 3. Podšoh avov: nomaqul akunĩ, iš axvarĩ-ku? 4. Afandĩ avov: dunyoy ĩ tabaqas ĉi tav jabru zulmĩ vayrun vitax ĉav hisobš naakunim.

Тарҷума:

1. Як рӯз подшоҳ аз Афандӣ пурсид, дунё чанд табақа дорад? 2. Афандӣ гуфт: дунё шаш табақа дорад. 3. Подшоҳ гуфт: номаъкул кардӣ, яктоашро хӯрдӣ? 4. Афандӣ гуфт: як табақаи дунё аз ҷабру зулми ту вайрон шудааст, барои ҳамин ман яктоашро ҳисоб накардам.

* * *

(11)

1. Подшоҳ ҳар хишап бад хумни авеништ авовишт, чи афандӣ хумни таъбирш апурсишт. 2. Подшоҳ ӣ мет, хумни авен, тахтиш хурус нистаху тавуш каракшаст. 3. Апар агурос, тахтиш хичухс нааст. 4. Саҳари инчисаш авов: хурусти ҳамайш тухойт, Ани ман хуруси тавуш надугушум. 5. Тик подшоҳ давки афандӣ рити ашав, таъбири хумниш чи афандӣ апурс. 6. Авов: хумним ман тахти хурус нистах тавуш карокшаст. 7. Таъбирш чоҳ? 8. Афандӣ авов: чаҳ, шав, тахтит чокт асти мардумиш ҳис кун, навогт миришт. 9. Хуруси тавуш одамай ройақ хаст, ту фирунта миришт. 10. Ке подшоҳ, ҳаламуна авов: тахтиш чок ой, мардумиш атифар. 11. Афандӣ авов: подшоҳи апурс, ман шарт буд акунӣ, подшоҳ авов. - Ҳов. 12. Ана, итун ахирунш, ё инчит ман тифар, ё тахт ман тифар. 13. Подшоҳ ҳайрун аву. 14. Ке подшоҳ авов: агар тахтим афндӣ тифарум, афандӣ бой вичи. 15. Во инчим тифарумш, тик чи тахт ииоч пирунгумишт, инч носумишт. 16. Афандӣ ниҳид хайлайпи соҳиби инч вичи.

1. Podšoh har xišap bad xumni aveništ avovišt, či Afandī xumni taabir apursišt. 2. Podšoh i met, xumni aven, ki taxtiš xurus nistaxu tavuš karokšast. 3. Apar ayuros, taxtiš hičuxs nast. 4. Sahari inčisaš avov: xurusti hamayš tuxoyt, Ani man xurusi tavuš naduyušum. 5. Tik podšoh davki afandī riti ašav tatbiri xumniš či afandī apurs. 6. Avov, xumnim man taxti xurus nista tavušš karokšast. 7. Tabbirš čox? 8. Afandī avov, jax, šav, taxtit čokt asti mardumiš his kun, navot mirišt. 9. Xurusi tavuš odati royak xast, tu firunta mirišt. 10. Ke podšoh, halamuna avov: taxtiš čok oy mardumipi atifar. 11. Afandī avov, podšohi apurs, man šart bud akunī, podšoh avov hov. 12. Ana, itun axirunš yo inčit man tifar, yo taxt man tifar. 13. Podšoh hayrun avu. 14. Ke podšoh avov: agar taxtim afndī tifarum, Afandī boy viči. 15. Vo inčim tifarumš, tik či taxt im iyoč piruntumišt inč nosumišt. 16. Afandī nihid haylaypi sohibi inč viči.

Тарчума:

1. Подшоҳ ҳар шабе, ки ҳоби бад мезд, таъбири хобашро аз Афандӣ мепурсид. 2. Подшоҳ як шаб хоб дид, ки хурӯсе ба тахташ нишаста, фарёд дорад. 3. Парида аз хоб бедор шуд, ки дар тахташ касе нест. 4. Саҳарӣ ба занаш гуфт, ки ҳамаи хурӯсхоро кушед, то ки ман фарёди хурӯсро нашунавам. 5. Ва подшоҳ тохта ба назди Афандӣ рафта, таъбири хобашро пурсид. 6. Гуфт: ман хоб дидам, ки ба тахтам хурӯсе нишаста, фарёд дорад. 7. Таъбираш чист? 8. Афандӣ гуфт: хез ба тахтат рав, дар тахтат (ҳазинаат) чӣ дорӣ, ба мардум тақсим карда деҳ вагарна, мемирӣ. 9. [Таъбири] фарёди хурӯс гиристанӣ одам аст, ногоҳ мемирӣ. 10. Баъд подшоҳ саросемавор омада, дар тахташ чизе, ки буд ба мардум тақсим карда дод. 11. Сипас Афандӣ омада, аз подшоҳ пурсид, гуфтаи маро иҷро кардӣ? Шоҳ гуфт: Бале. 12. Ана акнун дар охир, ё занатро, ё тахтаро ба ман медихӣ. 13. Подшоҳ ҳайрон шуд. 14. Баъд подшоҳ гуфт: агар тахтамро ба афандӣ диҳам, Афандӣ бой мешавад. 15. Биё, занамро ба Афандӣ медиҳам, боз аз тахтам ягон чиз фурухта, зан мегирам. 16. Афандӣ ба ҳамин найранг соҳиби зан шуд.

НАҚЛУ РИВОЯТҲО

(1) Сайёди нақл

1. И сайёд ӣ мет, шикори санҷӣ, ки чи дуйрӣ гурдаиш ӣ тулӯҳа деҳҷӣ. 2. Сайёд наҳах тулӯҳа носҷӣ шавҷи, ӣ вайруна майнӣ расҷӣ. 3. Охистаҳах шавҷи вовҷи, игум горум наҳах рушанӣ чо вот? 4. Горҷӣ, ӣ калламуши тиллоҳи бисйориш жигаташ чи готкш бозиш каракаст. 5. Ке оста-остаи шавҷӣ наздик вичи, муйш “ҳа-ҳаъ” вовҷӣ, тиллоҳти ругаҳи ҷунш санҷӣ. 6. Тиллоҳт саййодипи пирахсошт. 7. Ке саййод хапишиш вовҷӣ, кук калламуиш астӣ наҳавока тиллоҳ вута.

8. Иш нақл одавт дугушошт.

9. И мет и бой тиллоҳтиш кук кунҷӣ. 10. Вовҷи катиш каллай даруни и тиллоҳтим нааст. 11. Ҷаҳлипи наҳаранка инҷиш дсҳҷӣ, кариб якмаргш кунҷи. 12. Вовҷӣ тиллоҳт вир! 13. Навот тухойумиштит. 14. Инҷш тат, ват, аков наавир. 15. Ке дилш чи ҳамсойайш дуйр атир, наҳав ҳамсойайм дузтаор. 16. Шавҷи вирш ҳамсойайпиш деҳодеҳ кунҷӣ, вовҷӣ тиллоҳт вир, тав дузтаор! 17. Ҳамсояш вовҷӣ, ман ҷит арк хипарим нааст.

18. Ман тӯҳмат накув. 19. Вовҷӣ, агар тав надузтатвот игум шав инкири алови тис! 20. Ночор вичӣ, шавҷӣ инкири алови мортит тисҷӣ, олови ругаҳи имишки нидҷи. 21. Ке чи олови дарун ниҷҷӣ, ҳама гиребуншинт ҷакдорашт. 22. И ани ҳамсойот вошошт пурсор. 23. Ту олови наасухсӣ, вовҷӣ кайк гуноҳ аст, наҳах суҳсҷӣ. 24. Нек одавт вошошт: «Аввал ҳамсоя хирин, ке кат хирин!» разг вутах.

25. Ке ӣ мусафед вовҷӣ, шумоҳ беҳуда ҷанҷол накув. 26. Тиллоҳт ҳамсойайт надузтаор. 27. Тав тиллоҳт агар разг вовт, калламуиш дузтаор. 28. Игум шав катит гор, пой калламуш астӣ, ӣо на. 29. Ке иш мортит вовҷӣ, имишки кати такш ғалла видҷӣ, сунӣ пойҷӣ. 30. Мортит ке хишап пойҷӣ, горҷӣ, ӣ калламуиш чи готкш аниҷ ғаллот ғушат раҳиш анос, готкисаш атис атир.

31. Саҳарӣ вичӣ, иш мортит шавҷӣ, хоркан урҷӣ, ке калламуиш готк канҷӣ, тиллоҳтиш чи муйши готк вирҷӣ.

32. Наҳчит нақл, одавт вошошт, кук калламуш асти наҳавока тиллоҳ астӣ.

Sayyodi naql

1. ĩ sayyod ĩ met šikori sančĭ, čĭ duyri ħurdayš ĩ tulūha dehčĭ.
 2. Sayyod nahax tulūha nosčĭ šavčĭ ĩ vayruna maynĭ rasčĭ.
 3. Oyistahak šavčĭ vovčĭ, ĩyum ħorum nahax rušanĭ čo vot? 4. ħorčĭ, ĩ kallamušĭ tillohi bisyorĭš žĭyataš čĭ yotkš boziš karakast. 5. Ke osta-ostay šavčĭ nazdik vičĭ, muyšha-haš vovčĭ, tillohti rugahi junš sančĭ. 6. Tilloht sayyodipi piraxsošt. 7. Ke sayyod xapipiš vovčĭ, kuk kallamuyš asti, nahavoka tilloh vuta.

8. Iš naql odamt duyušošt.

9. ĩ met ĩ boy tillohtiš kuk kunčĭ. 10. Vovčĭ katiš kallay daruni ĩ tillohtim naast. 11. Jahlipi naharanka inčĭš dehčĭ, qarib yakmargš kunčĭ. 12. Vovčĭ tilloht vir! 13. Navot tuxoyumištĭt. 14. Inčš tat, vat, akov naavir. 15. Ke dilš čĭ hamsoyayš duyĭr atir, nahav hamsoyaym duztaor. 16. Šavčĭ virš hasoyaypiš deho deh kunčĭ vovčĭ tilloht vir tav duztaor! 17. Hamsoyaš vovčĭ mat čĭt ark xiparim naast.

18. Man tūhmat nakun. 19. Vovčĭ agar tav natduztatvot ĩyum šav inkiri alovi tis! 20. Nočor vičĭ šavčĭ inkiri alovi mortit tisčĭ, olovi rugahi imiški nidčĭ. 21. Ke čĭ olovi dvrun nižčĭ, hama grebunšĭnt čakdorošt. 22. ĩ ani hamsoyot vovošt pursor. 23. Tu olovi naasuxsĭ, vovčĭ kayak gunoh ast, nahax suxsčĭ. 24. Neki odamt vovošt: «Avval hamsoya xirin, ke kat xirin!» Razg vutax.

25. Ke ĩ musafed vovčĭ, šumox behuda janjol nakunt. 26. Tilloht hamsoyayt naduztaor. 27. Tav tilloht agar razg vovt, kallamuyšĭ duztaor. 28. ĩyum šav katit ħor, poy kallamuš asti, yo na. 29. Ke iš mortit vovčĭ, imiški kati takš ħalla vidčĭ sunĭ poyčĭ. 30. Mortit ke xišap poyčĭ, ħorčĭ, ĩ kallmuyš čĭ yotkš aniž yallot ħušet, raxiš anos yotkisaš atisatir.

31. Saharĭ vičĭ, iš mortit šavčĭ, xorkan určĭ, ke kallamuyšĭ yotk kančĭ, tillohtiš čĭ muyšĭ yotk virčĭ.

32. Naxčĭt naql, odamt vovošt kuk kallamuš asti nahavoka tilloh astĭ.

Нақли сайёд

1. Рӯзе як сайёд ба шикор баромада, чашмаи ба рӯшноие меафтад. 2. Сайёд ҳамон рӯшноиро гирифта ба деҳаи вайронае мерасад. 3. Охиста-охиста қадам гузошта, меҳоҳад аз сирри рушноӣ огоҳ шавад, ки он чӣ бошад? 4. Ба ногоҳ мебинад, ки як калламуш тиллои бисёреро аз хонааш бароварда, бозӣ карда истодааст. 5. Сипас сайёд охиста-охиста ба назди калламуш

мераваду калламуш нохост аз омадани сайёд огоҳ шуда, онро дида, “хеъ-хеъ”- гуён чонаш мебарояд. 6. Боигарии калламуш ҳамааш ба сайёд мемонад. 7. Сайёд зуд аз дил мегузаронад, ки дар кучое калламуш бошад, дар он ҷо тилло ҳаст. 8. Ин наклро одамон мешунаванд.

9. Як рӯз як бой тиллои бисёреро аз хонааш гум мекунад. 10. Вай дар дохили кӯза як чандто тилло дошт ва мебинад, ки дар кӯза ягон тилло нест. 11. Ба қаҳру ғазаб омада, занашро лагадкӯб карда, беҳуш мекунад. 12. Ва мегӯяд, тиллои маро ёфта дар ҷояш мон! 13. Агар тиллоро наёбӣ, ман туро мекушам!

14. Завҷаш аз ҷояш хеста, ин ҷои хона, он ҷои хонаро мекобад, аммо тиллоро намеёбад. 15. Сонӣ, аз дил мегузаронад: ҳамон ҳамсоҷам дуздидаст. 16. Шавҳараш рафта, ба ҳамсоҷаш занозанӣ мекунад, ки тиллои маро ту дуздидай. 17. Ҳамсоҷаш аз хонааш баромада мегӯяд: ман аз ин кор беҳабарам. 18. Маро тӯҳмат накун. 19. Агар ту надуздида бошӣ канӣ, рав ба даруни танӯр даро! 20. Ночор ин мард барои халос шудан аз тӯҳмати ногаҳонӣ рафта, ба даруни танур мебарояд, дар рӯи оташ каме мешинаду сонӣ аз даруни оташ солим мебарояд, ҳама даст ба гиребон мешаванд. 22. Ҳамсоҷҳои дигар омада, аз ҳоли ӯ пурсон мешаванд. 23. Ту дар даруни оташ насухтӣ, ҳар кӣ гуноҳ дорад, ҳамон кас месӯзад. 24. Одамон мегӯянд: «Аввал ҳамсоҷ ҳар, баъд хона!»

25. Баъд аз ин кор як мӯйсафед огоҳ шуда мегӯяд, шумо беҳуда чанҷол накунед. 26. Тиллохоятро ҳамсоҷат надуздида аст. 27. Агар рост гӯӣ, тиллои туро калламуш дуздидаст. 28. Раव, ба хонаат дар як ҷой пинҳон шаву бубин, ки дар хонаатон калламуш ҳаст, ё не. 29. Баъд ин марди нодон ба хонааш омада, ба тағи хонааш каме гандум мепошад ва дар як ҷой пинҳон шуда, интизори баромадани калламуш мешавад. 30. Ба ногоҳ калламуш шаб аз хонааш баромада, як-як донаҳои гандумро чида ба гӯшу ба даҳонаш гирифта, боз ба хонааш даромада меравад. 31. Саҳарӣ ин мард аз ҷояш хеста, лонаи калламушро кофта, ҳамаи тиллоро аз лонаи калламуш пайдо мекунад. 32. Аз рӯи ҳамин нақл одамон мегӯянд, ки дар кучое, ки калламуш аст, дар он ҷо тилло ҳам ҳаст.

(2) Ҳақими ривоят

1. Ё ҳақим канизактипиш ийодайса сафари хой. 2. Кук ашавишт хурматш ақуношт. 3. Кай ғовш ой, кай вузш ой, кай сугурш ой ҳақими атифарошт. 4. Ҳақими ду канизакиш ой. 5. Кум шаҳрик ашавишт, қадриш арасошт. 6. Ҳақим чи ҳар шаҳрат майн молтиш гавр ақуништ канизакгиш ҳай ақуношт авурошт.

7. Ё мет, ҳақим канизактипиш чоф шутури ворат мол урошт.

8. Ке ҳақим ротивик вовчӣ, вовт и майни дам носим. 9. Ё майни вовошт, ё пират кампири меҳмун вошт. 10. Пират кампири ё сутуришинт ой. 11. Ке ҷаҳошт вовошт, катимох меҳмун асти, сутуришинт меҳмунтибахша фитирошт. 12. Чойшинт куношт. 13. Сутури йота вирайошт, урошт ритишинт муношт. 14. Меҳмунт хварошт, ке ҷаҳошт ротақӣ вошт. 15. Ҳақим канизактисаш авов: шавт ё шутури вор, ё асп, дас сутури урт, пират кампири бахша мунт.

16. Ке моли ҳай ақунор, канизакт ашавор, чошк вовташ ой атифарор, ке роти атисор.

17. Канизактиш ротивик авовор, ё ҳақим, шумох чойбахша, ишти ё пират кампири мол атифарӣ? 18. Ҳақим авов: эй нодунт! 19. Ав пират кампири бизоатишинт, ё сутуришинт ой.

20. Мох хурмати ачаҳ, ё сутуриш афитир, мох бахша авирай. 21. Мох ахваром. 22. Аҳ ё мош чи мох ҳайф наадун. 23. Молик манш атифарим тим камшх.

Hakimi rivoyat

1. Ğ hakim kanizaktipiř iyokaysa safari xoy. 2. Kuk ařaviřt hurmatř akunořt. 3. Kay ғovř oy, kay vuzř oy, kay suturř oy, hakim atifarorořt. 4. Hakimi du kanizakiř oy. 5. Kum řahrik ařaviřt, qadriř arasořt. 6. Hakim ři har řahrat, mayn moltiř ғavr akuniřt, kanizaktiř hay akunořt avurořt.⁴

7. Ğ met, hakim kanizaktipiř řof řururi vorat mol urořt.

8. Ke hakim rotivik vovči, vovt Ğ mayni dam nosim. 9. Ğ mayni vovořt, Ğ pirat, kampiri mehmun vořt. 10. Pirat kampiri Ğ suturřint oy. 11. Ke jaxořt vovořt, katimox mehmun asti, suturiřint mehmuntibaxřa fitirirořt. 12. Čoyřint kunořt. 13. Suturi yota virayořt urořt ritiřint munořt. 14. Mehmunt xvarořt ke jaxořt rotakī vořt. 15. Hakim kanizaktisař avov: řavt Ğ řuturi vor, Ğ asp, das suturi urt pirat kampiri baxřa munt.

16. Ke moli hay akunor, kanizakt aşavor čoşk vovtaş oy, atifar, ke roti atisor.

17. Kanizaktiş rotivik avovor, yo hakim, şumox çoybaxşa ipti ī pirat kampiri mol atifarī? 18. Hakim avov: ey nodunt! 19. Av pirat kampiri bizoatişint, ī suturişnt oy. 20. Mox hurmati ajax, ī suturiş afitir, mox baxşa aviray. 21. Mox axvarom. 22. Ax ī molş či mox hayf naadun. 23. Molik manş atifarim kamş xast.

Ривояти ҳаким

1. Як марди ҳаким бо хизматгорҳояш ба ҷо сафар мекунанд. 2. Онҳоро бо хушнудӣ мепазиранд. 3. Кӣ гов дошт, кӣ буз дошт, кӣ гӯсфанд дошт, [як-як] ба ин ҳаким медоданд. 4. Ҳаким бо худ ду хизматгор дошт. 5. Ба кадом шахре, ки сафар мекард, ба кадри ӯ мерасиданд. 6. Дар сафарҳои худ ба шахру деҳот ба ӯ молҳои¹¹⁸ бисёре медоданд, ки хизматгори онҳоро ронда меоварданд.

7. Як рӯз ҳаким ба хизматгорҳояш чанд шутур бору мол меорад. 8. Баъд ҳаким дар роҳ хаста шуда, ба ҳамроҳонаш меғӯяд, биед дар ягон ҷой дам гирем. 9. Онҳо дар роҳ бисёр хаста шуда, ба деҳае мерасанд ва дар он ҷо меҳмони як пирамарде мешаванд. 10. Пирамарду пиразан дар бойгариҳои худ ба ғайр аз як гӯсфанд дигар чизе доштанд. 11. Онҳо худ ба худ меғӯянд, акнун ба хонаамон меҳмон омадааст, гӯсфандро барои меҳмонон куштан лозим. 12. Ҷой мекунад. 13. Сонӣ, гӯсфандро кушта, барои онҳо гӯштбирён мекунад. 14. Меҳмонон гӯштбирёнро хӯрда ба роҳ медароянд. 15. Ҳаким аз хизматгоронаш хоҳиш мекунад, ки як шутур бор, як асп ва даҳ гӯсфандро ба пирамард диҳад. 16. Хизматгори хоҳиши ҳакимро ба ҷо оварда, сипас ба роҳ медароянд. 17. Хизматгори дар роҳ ба ҳаким меғӯянд: ё ҳаким, ҷаро ба пиру кампир ин қадар мол додӣ? 18. Ҳаким ҷавоб медиҳад: Эй нодонҳо! 19. Пирамард бо пиразан дар бойгариҳои худ танҳо як гӯсфанд доштанд. 20. Барои ҳурмату эҳтироми мо ягона гӯсфанди хешро дарег надошта, онро куштанд. 21. Мо хӯрдем. 22. Вай ягона молашро аз мо дарег надошт-ку? 23. Чизҳое, ки ман ба онҳо додам, ҳоло ҳам каманд.

¹¹⁸ Молҳо – ба маънои чорпоҳи хонагӣ

(3) Бефарзанди нақл

1. Ё мортит инч носҷӣ, чоф соли ҳайот куношт, фарзанд навирошт. Инҷш хапиши фикр кунҷӣ, иш айб маник вот, ё вириким вот, ман фарзанд навирумист. 3. Муллои рити ашавим, мулло авов: мортити айб нааст. 4. Тав айб аст. 5. Ке инҷш ийока ашав, ё заъифай дугуна анос. 6. Заъифай вирш наой, бива хой. 7. Авов: дугуна ниҳиранка бива лаксисти. 8. Во ийока ё аҳл мортит аст, наҳви тав тифарим, ке иш заъифа авов: майлаш. 9. Заъифа авов: сарай мети катиш фикр акун авов: вири баҳшам ийока хушгунӣ кунум, ё наъ.

10. Ё мет, мортити апурс ту инч носишт ё на. 11. Мортит авов: тав чо вита, тик ман инч носум?

12. Эй мортит, мани чоф сол аву бефарзандом, иранкайпи вҷӣ, бефарзанд лаксак. 13. – Во, ман ийока ё аҳл дугунам аст, тавбаҳшаш хушгунӣ кунум. 14. Мортит имишки фикр акун авов. – Майлаш. 15. Заъифа кулчат таққа акун, ке дугунай ритиш ашав, авов: дугуна, ман тавбаҳша ё вир авирим. 16. Мортит ман вири метах. 17. Ке иш заъифа авов: қилингат пайсам ур додойм тифар. – Майлаш, авов.

18. Заъифа тик агард катиш авов, чи хапи асрайш анос заъифай кати авар додойш атифар. 19. Ке и мет, ашав, заъифай туй акн, катисаш авур. 20. Хишап хапи мортитиши дугунайш бояд ҳамра кунот. 21. Заъифа авушт чи рашкиш имишки фикр акун авов: «Ман хатим, хапи подай takim, намак авидим». 22. Дилш олов анос. 23. Мортитисаш авов тис, ах аркт кун. 24. Хатш зимистун, вафр и вачаби, чи рашкиш дилш алов носҷӣ, пойлуч нижчи дивари уштучӣ. 25. Хунукӣ нағирифҷӣ. 26. Ке вирш горҷӣ, ах инҷш нахаст. 27. Дивари нижҷӣ горт, инҷш пойлуч дивари вафри ругаҳи ушттах. 28. Дилш суҳсҷӣ вовҷӣ, ман чоф соли тавпи ҳайот акуним; чи тав озорим намвета. 29. Ман тавпи зиндаим. 30. Заъифа мортитиса, вовҷӣ, эй мортит, тис ах аркт кун, ке ман тисумишт.

31. Мортит инчисаш вовҷӣ, ту агар кати натис, ман авипи нарасумишт.

32. Инҷш вҷӣ наъа тис, ах аркт кун, ке ман тисумишт. 33. Мортит ночор вичӣ, ке ав инчи ритисаш тисҷӣ тирт...

34. Мортит атис, инчиш катиш адивар.

35. Ниҳиранка мортит чи инчиш миннатдор вичӣ, ке ё чав инчиш фарзанд вирҷӣ. 36. Чи вахтхушишинт, хайрун ор кумш

жутаї кипашиш носот. 37. Инчш вовчї, мортит ман тав инч атифарим, некї тим рашк дилим уштах.

38. Вовумишт жутаї венум, некї заѣифай навенум.

39. «Рашк чи харакат кунгузаки пирахтах», вовошт разг вутах!

Befarzandī naql

1. I mortit inč hosči, čof soli hayot kunošt, farzand navirošt. Inčš xapitiš fikr kunčī, iš ayb manik vot, yo virikim vot, man farzand naviriumišt. 3. Mulloy riti ašavim, mullo avov, mortiti ayb naast. 4. Tav ayb ast. 5. Ke inčš iyoka ašav, i Za'ifay duguna anos. 6. Za'ifay virš naoy biva xoy. 7. Avov duguna nihiranka biva laksišt. 8. Vo iyoka i ahl mortit ast, nahvi tav tifarim, ke iš Za'ifa avov maylaš. 9. Za'ifa avov: saray meti katiš fikr akun, avov: viri baxšam iyoka xušgunī kunum, yo naš.

10. I met, mortiti apurs tu inč nosišt yo na. 11. Mortit avov: tav čo vita, tik man inč nosum?

12. Ey mortit manpi čof sol avu befarzandom, irankaypi veči barmox xoldī laksim. 13. – Vo, man iyaka i ahl dugunam ast, tavbaxšaš xušgunī kunum. 14. Mortit imiški fikr akun avov. – Maylaš. 15. Za'ifa kulčat taqqa akun, ke dugunay ritiš ašav avov, duguna man tavbaxša i vir avirim. 16. Mortit man viri metax. 17. Ke iš Za'ifa avov, qilingat paysam ur dodoym tifar. – Maylaš.

18. Za'ifa tik agard katiš avov: či xapi asrayš anoe Za'ifay kati avar dodoyš atifar. 19. Ke i met, ašav, Za'ifay tuy akn, katišaš avur. 20. Xišap xapi mortitipiš dugunayš boyad hamra kunot. 21. Za'ifa avušt či raškiš imiški fikr akun avov: «Man xatim xapi poday takim namak avidim». 22. Dilš olov anos. 23. Mortitisaš avov tis ax arkt kun. 24. Xatš zimistun, vafr i vajabi, či raškiš dilš alov nosči, poyluč nižči divori uštuči. 25. Xunuki nayirifči. 26. Ke virš yorči, ax inčš naxast. 27. Divari nižči ykot inčš poyluč divari vafri rugahi ušttaš. 28. Dilš suxeči vovči, man čof soli tavpi hayot akunim, či tav ozorim namveta. 29. Man tavpi zindaim. 30. Za'ifa mortitisa vovči, ey mortit tis, ax arkt kun, ke man tisumišt.

31. Mortit inčisaš vovči tu agar kati natis, man avipi narasumišt.

32. Inčš vovči naba tis ax arkt kun, ke man tisumišt. 33. Mortit nočor viči, ke av inči ritisaš tisči tirt...

34. Mortit atis, inčiš katiš adivar.

35. Nihiranka mortit či inčiš minnatdor viči, ke či čav inčiš farzand virči. 36. Či vaxtxušišt, hayrun or kumš žutay kipašiš nosot. 37. Inčš vovči mortit man tov inč atifarim neki tim rašk dilim uštaš.

38. Vovumišt žutay venum neki Za'ifay navenum.

39. «Rašk či xarakat qunyuzaki piraxtaš», vovošt raz vutax!

Нақли бефарзандӣ

1. Марде хонадор шуда, чандин сол бо завҷааш зиндагӣ кард, вале дар ин муддат онҳо фарзанд наёфтанд. 2. Занааш ба худ фикр мекард, ки айб дар ман бошад, ё айби шавҳарам бошад, ки мо фарзанд намеёбем. 3. Ба мулло мурочиат кард, мулло айбро ба зан гузошт. 4. Ӯ гуфт: ту айб дорӣ, духтарам. 5. Баъд ин зани бечора ба назди як дугонааш рафт. 6. Дугонааш бевазан буд. 7. Ба дугонааш бо хушнудӣ назар карда гуфт: ту бевазаниро аз сарат гузарондӣ. 8. Биё, дугоначон дар як ҷо, як марди бофазлу адаб аст. Ҳамон мардро гир. Дугонааш дар ҷавоб гуфт: хуб шудааст. 9. Дугонааш ба ин бевазан мулоқот карда, ба хонааш баргашту се рӯз ба фикр фуру рафту гуфт: барои шавҳарам ба хостгорӣ равам-мӣ, ё на.

10. Як рӯз шавҳараш ба хона омаду зан аз ӯ пурсон шуд. Зан мегири, ё не? 12. Шавҳараш дар ҷавоб гуфт: магар, ба ту чӣ шудааст, ки ман зан гирам? 13. Завҷааш гуфт: биё, ман як дугонаи меҳрубон дорам, онро аз бораи шумо хостгорӣ кунам. 14. Шавҳараш каме фикр карда гуфт: агар ба хоҳиши дили ту бошад, - хуб шудааст. 15. Зан кулчаву дастурхон карда ба назди дугонааш меояд ва меғӯяд: ман аз барои шумо як марди оличаноб ёфтам! 16. Ин марди нексиришт, мисли шавҳари ман аст, афташон монанд.

17. Бевазан гуфт: дастурхонро ҳамаашро бурда ба падарам деҳ! – ман розӣ. 18. Дугонааш аз он ҷо ба хонааш баргашту ҳамаи чизҳои лозимиро гирифт ба хонаи дугонааш бурда, ба падари бевазан супурд. 19. Як рӯз дугонааш шавҳарашро шахмат карду ба хонаи дугонааш омаду ӯро тӯй карда овард. 20. Шаб бояд ҳудааш шавҳарашро ба дугонааш хобонад.

21. Ин зани дилсӯз аз рашки сӯзиши дилаш каме истода фикр карда гуфт: «Ман худам ба зери пои худам намак пошидам»-ку. 22. Дилаш чунон оташ гирифт. 23. Ба шавҳараш гуфт: акун дарё, бо арӯсат бош. 24. Ҳудааш дар чиллаи зисистон, пойлӯч аз рашқу сӯзиши дилаш, хуниро парво накарда, дар берун меистод. 25. Вале хуниро ҳис намекард. 26. Шавҳараш дар хона нигоҳ мекунад, ки завҷааш нест. 27. Ба берун баромада мебинад, ки занаш пойлӯч дар болои барф истодааст. 28. Дилаш месӯзад ва ба занаш меғӯяд, ман чандин сол ҳаётамро бо ту гузаронидам, лекин аз ту озоре надидам. 29. Ман бо ту зиндаам. 30. Боз занаш ба шавҳараш меғӯяд: назди арӯсат бирав, ман дертар ба хона медароям.

жутай кинашиш носот. 37. Инчш вовчй, мортит ман тав инч атифарим, некй тим рашк дилим уштах.

38. Вовумишт жутай венум, некй заѝфай навенум.

39. «Рашк чи харакат кунгузаки пирахтах», вовошт разг вутах!

Befarzandī naql

1. I mortit inč hosči, čof soli hayot kunošt, farzand navirošt. Inčš xapitiš fikr kunčī, iš ayb manik vot, yo virikim vot, man farzand naviriumišť. 3. Mulloy riti ašavim, mullo avov, mortiti ayb naast. 4. Tav ayb ast. 5. Ke inčš iyoka ašav, i Za'ifay duguna anos. 6. Za'ifay virš naoy biva xoy. 7. Avov duguna nihiranka biva laksišť. 8. Vo iyoka i ahl mortit ašť, nahvi tav tifarim, ke iš Za'ifa avov maylaš. 9. Za'ifa avov: saray meti katišť fikr akun, avov: viri baxšam iyoka xušgunī kunum, yo naš.

10. I met, mortiti apurs tu inč nosišť yo na. 11. Mortit avov: tav čo vita, tik man inč nosum?

12. Ey mortit manpi čof sol avu befarzandom, irankaypi večī barmox xoldī laksim. 13. – Vo, man iyaka i ahl dugunam ast, tavbaxšaš xušgunī kunum. 14. Mortit imiški fikr akun avov. – Maylaš. 15. Za'ifa kulčat taqqa akun, ke dugunay ritišť ašav avov, duguna man tavbaxša i vir avirim. 16. Mortit man viri metax. 17. Ke iš Za'ifa avov, qilingat paysam ur dodoym tifar. – Maylaš.

18. Za'ifa tik agard katišť avov: či xapi asrayš anoe Za'ifay kati avar dodoyš atifar. 19. Ke i met, ašav, Za'ifay tuy akn, katišaš avur. 20. Xišap xapi mortitipišť dugunayš boyad hamra kunot. 21. Za'ifa avušť či raškišť imiški fikr akun avov: «Man xatim xapi poday takim namak avidim». 22. Dilš olov anos. 23. Mortitisaš avov tis ax arkt kun. 24. Xatš zimistun, vafri vajabi, či raškišť dilš alov nosčī, poyluč nižči divori ušťuči. 25. Xunuki nayirifči. 26. Ke virš yorčī, ax inčš naxast. 27. Dīvari nižči ykot inčš poyluč divari vafri rugahi ušťtax. 28. Dilš suxeči vovčī, man čof soli tavpi hayot akunim, či tav ozorim namveta. 29. Man tavpi zindaim. 30. Za'ifa mortitisa vovčī, ey mortit tis, ax arkt kun, ke man tisumišť.

31. Mortit inčisaš vovčī tu agar kati natis, man avipi narasumišť.

32. Inčš vovčī naša tis ax arkt kun, ke man tisumišť. 33. Mortit nočor viči, ke av inči ritisaš tisčī tirt...

34. Mortit atis, inčiš katiš adivar.

35. Nihiranka mortit či inčiš minnatdor viči, ke či čav inčiš farzand virči. 36. Či vaxtxušišť, hayrun or kumš žutay kipašišť nosot. 37. Inčš vovčī mortit man tov inč atifarim neki tim rašk dilim ušťtax.

38. Vovumišť žutay venum neki Za'ifay navenum.

39. «Rašk či xarakat qunyuzaqi piraxtaš», vovošť raz vutax!

Накли бефарзандӣ

1. Марде хонадор шуда, чандин сол бо завчааш зиндагӣ кард, вале дар ин муддат онҳо фарзанд наёфтанд. 2. Занааш ба худ фикр мекард, ки айб дар ман бошад, ё айби шавҳарам бошад, ки мо фарзанд намеёбем. 3. Ба мулло мурочиат кард, мулло айбро ба зан гузошт. 4. Ӯ гуфт: ту айб дорӣ, духтарам. 5. Баъд ин зани бечора ба назди як дугонааш рафт. 6. Дугонааш бевазан буд. 7. Ба дугонааш бо хушнудӣ назар карда гуфт: ту бевазаниро аз сарат гузарондӣ. 8. Биё, дугонаҷон дар як ҷо, як марди бофазлу адаб аст. Ҳамон мардро гир. Дугонааш дар ҷавоб гуфт: хуб шудааст. 9. Дугонааш ба ин бевазан мулоқот карда, ба хонааш баргашту се рӯз ба фикр фуру рафту гуфт: барои шавҳарам ба хостгорӣ равам-мӣ, ё на.

10. Як рӯз шавҳараш ба хона омаду зан аз ӯ пурсон шуд. Зан мегири, ё не? 12. Шавҳараш дар ҷавоб гуфт: магар, ба ту чӣ шудааст, ки ман зан гирам? 13. Завчааш гуфт: биё, ман як дугонаи меҳрубон дорам, онро аз бораи шумо хостгорӣ кунам. 14. Шавҳараш каме фикр карда гуфт: агар ба хоҳиши дили ту бошад, - хуб шудааст. 15. Зан кулчаву дастурхон карда ба назди дугонааш меояд ва меғӯяд: ман аз барои шумо як марди оличаноб ёфтам! 16. Ин марди нексиришт, мисли шавҳари ман аст, афташон монанд.

17. Бевазан гуфт: дастурхонро ҳамаашро бурда ба падарам деҳ! – ман розӣ. 18. Дугонааш аз он ҷо ба хонааш баргашту ҳамаи чизҳои лозимиро гирифт ба хонаи дугонааш бурда, ба падари бевазан супурд. 19. Як рӯз дугонааш шавҳарашро шахмат карду ба хонаи дугонааш омаду ӯро тӯй карда овард. 20. Шаб бояд ҳудаи шавҳарашро ба дугонааш хобонад.

21. Ин зани дилсӯз аз рашқи сӯзиши дилаш каме истода фикр карда гуфт: «Ман худам ба зерӣ пои худам намак пошидам»-ку. 22. Дилаш чунон оташ гирифт. 23. Ба шавҳараш гуфт: акун даро, бо арӯсат бош. 24. Ҳудаи дар чиллаи зисистон, пойлӯч аз рашқи сӯзиши дилаш, хунокиро парво накарда, дар берун меистод. 25. Вале хунокиро ҳис намекард. 26. Шавҳараш дар хона нигоҳ мекунад, ки завчааш нест. 27. Ба берун баромада мебинад, ки занаш пойлӯч дар болои барф истодааст. 28. Дилаш месӯзад ва ба занаш меғӯяд, ман чандин сол ҳаётамро бо ту гузаронидам, лекин аз ту озоре надидам. 29. Ман бо ту зиндаам. 30. Боз занаш ба шавҳараш меғӯяд: назди арӯсат бирав, ман дертар ба хона медароям.

31. Шавҳараш ба завчааш дилсузона гуфт: агар ту ба хона надарой, ман ба вай намерасам. 33. Шавҳараш ночор шуда, ба назди арусаш мебарояд. 34. Баъдтар занашро ба хона даъват мекунад. 35. Шавҳараш аз занаш бисёр хурсанд мешаваду баъд аз завҷаи дигараш фарзанд меёбад. 36. Аз хурсандӣ ҳайрон буданд, ки кадомаш ин писарро ба оғӯш бигирад. 37. Занаш меғӯяд: ман туро соҳиби зан кардаму дилам холо ҳам рашк дорад. 38. Шавҳараш меғӯяд: «Рашк аз тамоми чуку чондор¹¹¹ мондааст», - рост меғӯй!

(4) Бадбахт шикорчӣ

1. Ё шикорчи ҳар мет ғари шикори асаништ. 2. Ҷе ё мет хипар вичӣ, ё мортит инчишиш лаксनावутах. 3. Мортит вочӣ, агар ҷангш кунум, катим вайрун вичӣ.

4. Имишки фикр кунҷӣ, вовҷӣ, во айокайса кучум тирум, ани ах аркш накунот. 5. Ҷе иш мортит кучат бандш носҷӣ, ийокайса кучҷӣ. 6. Ҳарат аспиш урҷӣ, кучш вора кунҷӣ. 7. Инҷш шукак ошуқиш катта сабати даруйн мунҷӣ чи ругахш курпача ликат кунҷӣ.

8. Вовҷӣ эй мортит, ах сабат ғуркит нос, мортит шавҷӣ, сабат ғуркиш носҷӣ, ротақӣ вошӣ.

9. Инҷақ фақат ниҳиш байд ажойишт, ротивик:

Ёри ёрим сабатих,

Мадори дилим сабатих,

Ёри обадуним сабатих,

Вирази ғуркаим, ёрим сабатих.

10. Тик инҷш ниҳиш байд ажой тиракиаву. 11. Ҷе ийока ашавор, мортит мунда аву, инҷисаш авов: ту тириву, ман камакак дам носум, он ҷавум, чи ситафт шавумишт. 12. Мортит авов: во игум сабати даруйн ғорум, чош асти, илти вазминх. 13. Мортит сабат апен ағор, ошуқиш сабати даруйнх. 14. Картиши сарш асухой, аварш дарахти так апартов.

15. Ашав инҷиш дарйоб акун, инҷш тик нахах байдш ажой.

16. Мортит дамш наадеҳ, байди ҷавобиш иштим ё байд ажой.

17. Мортит:

Эҳей чунаким, гаптит ҳара ор,

¹¹¹ Чуку чондор - ба маънои хашарот

Танаш дарахти так апирахс.

Ахтиш ков, сабати ор,

Чи ман напирохс, наву бейор.

Badbaxt šikorči

1. I šikorči har met yari iškori asaništ. 2. Ke ī met xipar viči, ī mortit inčipiš laksnavutax. 3. Mortit voči, agar jangš kunum, katim vayrun viči.

4. Imiški fikr kunči, vovči, vo ayokaysa kučum tirum, ani ax arkš nakunot. 5. Ke iš mormit kučat bandš nosči iyokaysa kučči. 6. Xarat aspiš urči kučš vora kunči. 7. Inčš šukak ošuqiš katta sabati daruyn munči či rugahš kurpača lakat kunči.

8. Vovči ey mortit, ax sabat yurkit nos, mortit šavči sabat yurkiš nosči, rostakī vošt.

9. Inčak faqat nihiš bayd ažoyišt, rotivik:

Yori yorim sabatix,

Madoridilim sabatix,

Yori obadunim sabatix,

Viraki yurkakim, yorim sabatix.

10. Tik inčš nihiš bayd ažoy tirakiavu. 11. Ke iyoka ašavor, mortit munda avu, inčisaš avov: tu tirivu man kamakak dam nosum, op žavum, či sitamt šavumišt. 12. Mortit avov: vo iyum sabati daruyn yorum čoš asti, ipti vazminx. 13. Mortit sabat apen ayor, ošuqš sabati daruynx. 14. Kortipi sarš asuxoy, avarš daraxti tak apartov.

15. Ašav inčiš daryob akun, inčš tik nahax baydš ažoy.

16. Mortit damš naadeh, baydi javobiš ištīm ī bayd ažoy.

17. Mortit:

Ehey junakim, gaptim hara or

Tanaš daraxti tak apiraxs.

Axtiš kov sabati or.

Či man napiraxš navu beyór.

Шикорчи бадбахт

1. Як шикорчї хар рӯз ба кӯх шикор мерафт. 2. Як рӯз гумонбар мешавад, ки занаш бо як марди бегона вомехӯрад. 3. Шавхараш [ба худ] меғӯяд, агар ман ин сирро ошкор кунам, хонавайрон мешавам. 4. Шикорчї каме дар бораи зиндагиаш фикр карда, ба хулоса меояд: чи чора, ба чое кӯчидан лозим. 5.

Баъд шикорчӣ тамоми анҷомҳои хонаро гундошта, ба кӯчидан аз мекунад. 6. Хару аспашро оварда, тамоми асбобу анҷомҳои хонаашро бор мекунад. 7. Занааш аз фурсат истифода бурда, ошиқашро дар дохили сабати калоне ҷой мекунад аз руяш бо кӯрпача рӯйпуш мекунад. 8. Сонӣ, ба шавҳараш фармон медиҳад, ки он сабатро ба китфат гир ва раҳсипор мешаванд. 9. Занааш дар роҳ ин сурудро тақрор ба тақрор месарояд

Як ёр дорам дар сабат аст,
Мадори дилам дар сабат аст.
Ёри зеботаринам дар сабат аст,
Дар пуштаки ёрам, ёрам дар сабат аст.

10. Ҳамин сурудро месарояду рафтани мегиранд. 11. Баъд ба ҷое мерасанд, шавҳараш аз бори вазнин, мондаву хаста шуда, ба занааш мегӯяд: ту рафтани гир, ман каме дам гирифта, об менӯшам, баъд аз паси ту меравам. 12. Шавҳараш аз вазнинии сабат дида, шубҳа мекунад, ки биё як бинам, ки дохили сабат ҷӣ ҳаст.

13. Марди бадбахт дохили сабатро мебинад, ки дар дохили он як ҷавоне хобидааст. 14-15. Ин мард саҳт асабӣ шуда, сари ҷавонро аз тан ҷудо карда, ба тағи дарахт мепартояду аз паси занааш раҳсипор шуда, ўро дарёб мекунад. Занааш боз ҳамон сурудро месарояд. 16. Тағии шавҳараш дигар шуда, дар ҷавоб ин сурудро мекунад.

Эҳей ҷонакам, гуфтори шумо дурӯғ аст.
Танааш дар тағи дарахт, ... дар сабат.
... кофғӣ, ёр кофғӣ, ... дар сабатай
Ёри ту манам, наков сабат ғалатӣ.

(5) Шикорчӣ нақл

1. Ё мет Сирочиддин додот очайпиш мадоро кунҷӣ, вовҷӣ, додо ана ру ба бухор авов. 2. Ман итун додо, нахшири шикори санумишт.

3. Ке Сирочиддин камунш носҷӣ, шавҷӣ тозӣ кутиш носҷӣ шикориса санҷи тирт...

4. Сирочиддин санҷӣ, санҷӣ ӣ ғартакай расҷӣ. 5. Ғари так ӣ калф ой.

6. Санҷӣ калфили наздик вичӣ чи ғари сар тарма ҳуҷа вичӣ.

7. Тад деҳҷӣ, ват деҳҷӣ, пирайжаки чогах навирҷӣ, ке шавҷӣ калфи даруйн, тармаш путушҷӣ. 8.Тарма весҷӣ калфи рит путушҷӣ. 9.Сирочиддин ғорҷӣ калфи даруйн хирс чучотипиш карахт нипистах. 10.Оббо, вовҷӣ, чутти чит бало халос кунум? 11. Вовчи дивариса нижум, ритш васта, тат ват акун, илочи пирайжак наштаст. 12. Шикорҷӣ дуно хой.

13. Вовҷӣ катта хирси тухоюм, калфи даруйн пирахсумишт. 14.Уштҷӣ имишки фикр кунҷӣ, вовҷӣ во ду чучайш тухойум, дарай кутим вот. 15. То бухориса йоташ хварумишт, намирумишт. 16. Сирочиддин ке чукайрки дарайш диваз вичӣ. 17. Корт носҷӣ, аввал й чучайш кордипи камаш фитирҷӣ. 18. Йоташ носчи ритиш асра кунҷӣ, ке хирси чучайш пуст носчи танайш хашҷӣ нипидт. 19. Ке вовҷӣ, ит тозиим ку варум! 20 Тик чахчи ав чучайштим тихойчи, пусти даруйнш тозӣ нипидҷӣ. 21. Хирс карахт нипистахой. 22. Ке Сирочиддин вовҷӣ, шотим бухори вияки хирс чахот калфи рит пенот, тарма дук вот.

23. Навот ман натуништ чи калфи даруйн нижум. 24. Ид бидуни чоф мети Сирочиддин хирси йота хорҷӣ тозипиш нипидҷӣ. 25. И мет ғорҷӣ хирси чумбакаст, сарш дарав пусти даруйн панах кунҷӣ. 26.Хирс чахчи ке шавҷӣ чучотиш дакка деҳҷӣ, вовҷӣ чахт! 27. Тарма арк куним. 28.Сирочиддин чи чукайриш начумҷӣ. 29. Хирс шавҷӣ имишки тарма канҷӣ, тик вовҷӣ чучотиш дакка деҳҷӣ. 30. Ниҳиранка чоф мети тарма канчи ке тарма дук вичӣ. 31. Хирс тик вовҷӣ, чучотиш дакка деҳҷӣ, ҳарраст кунҷӣ, чахт дивари нижим. 32. Сирочиддин чи пусти даруйн начумҷӣ, ке хирс тармай дукивик нпижҷӣ ғурдотиш тора ийор.

33. Имишики хирс чи тармай дук нижҷӣ дивариса тамошо кунҷӣ.

34. Сирочиддин остахак ғорҷӣ, хирс дивари аниж, ке чи ситамш пойки нижҷӣ хирси ғартисаш тамошо астиш.

35. Тик чаппасар вовҷӣ, пуст танайш хашчи нипидт. 36. Хирс тик калфиса тисҷӣ, шавҷӣ чучотиш дакка деҳҷӣ, вовҷӣ бухораву чахт, дивари нижим. 37.Ниҳипти ҳарраст кунҷӣ, вовҷӣ чахт дивари нижим, начахошт. 38. Ке хирс тик дивари нижчи, иткарат чи калфш дуйрока шавҷӣ, санчи чи ғари сар тамошо кунҷӣ. 39. Иткарат Сирочиддин чи хирси ситам пойки нижҷӣ, ғорҷӣ, хирс й ғари сар сатах й дуйрокайсаш тамошош астиш. 40. Ке Сирочиддин гардҷӣ тисҷӣ хирси чучотиш пуст печунҷӣ, дасти такиш носҷӣ, чи калф нижҷӣ. 41. Ғорчи хирси ритш й ани тарафисаш тамошош астиш.

42. Ke rot tozипиш носчй нахаранка пирайжчй, ани ситамисаш нагорчй. 43. Ит дут тирай соати рот шавчй, катиш расчй нахав метш Сирочиддини чилш атифарошт. 44. Чили метиш Сирочиддин шавчй катиш расчй, хама хайрун вошт. 45. Вовошт Сирочиддин муртахой, чутти зинда аву? 46. Ке шавчй додот очайлиш кучокун носчи вовчй. 47. Ман шикорик асаним, тарма чи ғар ҳужжа аву қариб ликатим акун.

48. Сирочиддин чил метй, й ҳоли витахой. 49. Сарат рити пашмш й ваҷаби витахой. 50. Усто вовчй, сарат ришаш тошчй, ке шавчи ҳамум кунчй вовт. 51. Мардумт вовошт чили сариш туй вичй, вахтхушй куношт.

Šikorči naql

1. I met Sirojiddin dodot oçaypiş madoro kunčī, vovčī, dodo ana ru ba buhor avov. 2. Man itun dodo naxiširi šikori sanumišt.

3. Ke Sirojiddin kamunš nosčī, šavčī tozī kutiṣ nosčī ʔarisa šikorisana sančī tirt...

4. Siročiddin sančī, sančī i ʔartakay rasčī. 5. ʔari tak i kalf oy.

6. Sančī kalfipi nazdik vičī, či ʔari sar tarma huṣa vičī.

7. Tad dehčī, vat dehčī, pirayṣaki jogah navirčī, ke šavčī kalfi daruyn tarmaṣ putuiščī. 8. Tarma vesčī kalfi rit putiščī. 9. Sirojiddin ʔorčī kalfi daruyn xirs čujotipiṣ karaxt nipistax. 10. Obbo vovčī, čutti čit balo xalos kunum? 11. Vovčī divarisa niṣum ritṣ vasta, tat vat akun, iloji pirayṣak naṣast. 12. Šikorčī duno xoy.

13. Vovčī katta xirsi tuxoyum, kalfi daruyn piraxsumišt. 14. Uštčī imiški fikr kunčī, vovčī vo du čujayṣ tuxoyum, daray qutim vot. 15. To buhorisa yotaṣ xvarumišt, namirumišt. 16. Sirojiddin ke čukayrki darayṣ divaz vičī. 17. Kort nosčī, avval i čujayṣ kortipi kamaṣ fitirčī. 18. Yotaṣ nosčī ritiṣ asra kunčī, ke xirsi čujay pust nosčī tanayṣ xaščī nipidt. 19. Ke vovčī, it tozim ku varum. 20. Tik čaxčī av čujayṣtim tixoyčī, pusti daruynṣ tozī nipidčī. 21. Xirs karaxt nipistaxoy. 22. Ke Sirojiddin vovčī šotim buhori viyaki xirs jaxot kalofi rit penot, tarma duk vot.

23. Navot man natununišt či kalfi daruyn niṣum. 24. It biduni ī meti Sirojiddin xirsi yota xorčī tozipiṣ nipiddt. 25. ī met ʔorčī xirsi jumbakast, sarṣ drav pusti daruyn panah kunčī. 26. Xirs jaxčī ke šavčī čujotiṣ dakka dehčī, vovčī jaxt! 27. Tarma ark kunim. 28. Sirojiddin či čukayriṣ najumčī. 29. Xirs šavčī imiški tarma kančī, tik vovčī čujotiṣ dakka dehčī. 30. Nihiranka čof meti tarma kančī ke tarma duk vičī. 31. Xirs tik vovčī

čujotiš dakka dehčī, harrast kunčī jaxt divari nižim. 32. Sirojiddin či pusti daruyn najumčī, ke Xirs tarmay dukivik npižčī yurdotiš tora iyor.

33. Iminiki xirs či tarmay duk nižči divarisa tamošo kunčī.

34. Sirojiddin ostaxak yorčī, xirs divari aniž, ke či sitamš payki nižčī xirsi yartisaš tamošo astiš.

35. Tik čappasar vovčī, pust tanayš xašči nipidt. 36. Xirs tik kalfisa tisčī, šavčī čujotiš dakka dehčī, vovčī buhor avu jaxt divari nižim. 37. Nihipti harrast kunčī, vovčī jaxt divari nižim, najaxošt. 38. Ke xirs tik divari nižči, itkarat či kalfš duyroka šavči, sanči či yari sar tamošo kunčī. 39. Itkarat Sirojiddin či xirsi sitam poyki žižčī, yorčī, xirs ī yari sar satax ī duyarakaysaš tamošoš astiš. 40. Ke Sirojiddin gardči tisčī xirsi čujoti pust pečunči dasti takiš nosči či kalf nižčī. 41. yorči xirsi ritiš ī ani paraysaš tamošoš atstiš.

42. Ke rot tozipiš nosči naharanka oirayžčī, ani sitamisaš nayorčī, pirayžčī. 43. It dut tiray soati rot šavčī, katiš rasči, nahav metš Sirojiddini čilš atifarošt. 44. Čili metiš Sirojiddin šavčī katiš rasči, hama hayrun vošt. 45. Vovošt Sirojiddin murtaxoy, čutti zinda avu? 46. Ke šavči dodot očajpiš qučoqun nosči vovčī. 47. Man šikorik asanim, tarma či yar huža avu, qarib likatim akun.

48. Sirojiddin čil metī ī holi vitaxoy. 49. Sarat riti pašmš ī vajabi vitaxoy. 50. Usto vovčī, sarat rišaš toščī, ke šavči hamum kunčī vovt. 51. Mardumt vovošt čili čilaš tuy vičī, vaxtxuši kunošt.

Нақл дар бораи шикорчи

1. Як руз Сирочиддин бо падару модараш хайру хуш карда гуфт: ана бӯи баҳор ҳам омад. 2. Ман ба шикори нахчир мебароям. 3. Сирочиддин камонро сари китф карда, саги тозиашро гирифта, ба кӯҳ баромада меравад. 4. Вақте ки Сирочиддин ба таги кӯҳ мерасад, (5.) дар таги кӯҳ як ғоре буд. 6. Сирочиддин дар вақте ки ба ғор наздик мешавад, аз болои кӯҳ тарма мефарояд. 7. Вай саросема шуда ба ин тараф, ба он тараф давида, роҳи ғурез мечӯяд, зуд ба ғори таги кӯҳ мебарояд.

8. Тарма даҳани ғорро маҳкам мекунад. 9. Вай мебинад, ки дар дохили ғор хирсе бо бачаҳояш хобида аст. 10. Оббо, меғӯяд, чи кор кунам, аз ин бало раҳо ёбам? 11. Сирочиддин ба ин тараф, ба он тараф менигарад, лекин илочи аз он ҷо баромаданро намеёбад. 12. Дар шикор вай мергани ботачриба буд. 13. Агар, – гуфт, – ман хирси калонро кушам, дар дохили ғор [зинда]

мемонам. 14. Вай истода каме фикр кард ва гуфт: бачаҳои хирсро барои хӯрдан куштан лозим, набошад аз гуруснагӣ мемирам. 15. Баъд вай бачаи хирсро кушта то омадани баҳор аз он гӯшти хом мехӯрад, то ки намирад. 16. Сирочиддин, ки шикамаш гурусна буд, (17.) кордро гирифта, яке аз он бачаҳои хирсро мекушад. 18. Пӯсти хирсро аз танаш чудо карда, гӯшташро дар пешаш гузошта, пӯшташро ба танаш мепӯшад. 19. Баъд мегӯяд худам пӯсти хирсро мепӯшам, ин саги тозиро чи кор кунам? 20. Боз Сирочиддин маҷбур шуда бачаи дигари хирсро мекушаду саги тозиро ба дохили пустаи ҷой мекунад. 21. Хирси калон бошад қарахт шуда, меҳобид. 22. Ин хирс шояд, ки дар баҳор бедор шуда, тармаро сӯрох кунад. 23. Агар хирс тармаро сӯрох накунад, ман наметавонам аз ин гор бароям. 24. Чанд рӯз гузашт, Сирочиддин аз гӯшти хирс истеъмом мекард. 25. Як рӯз вай дид, ки хирс ба ҷунбиш даромад, зуд сарашро дар таги пӯст пинҳон кард. 26. Хирс аз ҷояш хесту ба назди бачаҳояш омада, онҳоро бедор карданӣ мешавад ва мегӯяд, хезед! 27. Тармаро сӯрох кунем. 28. Сирочиддин аз тарсаи аз ҷояш наметунбад. 29. Хирс худаш рафта, тармаро каме канда ва боз ба назди бачаҳояш меояд. 30. Ҳамин тариқ хирс чанд рӯз тармаро канда, ниҳоят онро сӯрох мекунад. 31. Ва боз ба назди бачаҳояш омада, ҳарраст карда, мегӯяд, хезед ба берун мебароем. 32. Сирочиддин аз тарс аз ҷояш наметунбид, хирсро чашмҳояш намедиданд. 33. Хирс аз гор ба берун баромада, тамошо мекунад.

34. Сипас, Сирочиддин, поида-поида аз дунболи хирс ба берун баромада мебинад, ки хирс кӯҳхоро тамошо дорад. 35. Вай зуд ба пас ғашта ба дохили гор даромада, пӯстро ба танаш кашида меҳобад. 36. Хирс боз ба гор даромада, бачаҳояшро бедор карданӣ шуда мегӯяд, хезед, баҳор омад! 37. Наъра мекашад, хезед, баҳор омад, ба берун бароем, вай (Сирочиддин) аз ҷояш наметунбад. 38. Боз хирс ба берун баромада, аз гор хеле дур рафта ба болои кӯҳҳои баланд ба дигар тараф нигоҳ карда, тамошо кардан мегирад. 39. Боз Сирочиддин аз дунболи хирс поида-поида баромада мебинад, ки хирс ба як ҷои дур рафта аз болои кӯҳҳои баланд тамошо карда истодааст. 40. Вай зуд ба гор даромада, пӯстҳои хирсро печонда, ба дасташ мегираду ба берун мебарояд. 41. Сирочиддин мебинад, ки хирс рӯяш ба дигар тараф тамошо карда истодааст. 42. Ӯ роҳи гурезро пеш гирифта, дигар ба пасаш нигоҳ накарда медавад.

43. Як-ду соат роҳ гапта, рафта ба хонааш мерасад. 44. Дар хамин рӯз дар хонашон, барои хотираи ӯ маросими чиллашро медоданд, аммо ҳама вайро дида ҳайрон мешаванд. 45. Онҳо фикр мекарданд, ки Сирочиддин мурда аст, аммо чи хел вай зинда шудааст? 46. Сирочиддин падару модарашро ба оғӯш мегирад. 47. Саргузашти худро ба онҳо нақл мекунад, “вақте ки ман ба шикор мебаромадам, аз болои кӯҳ тарма лағжида қариб буд, ки маро печонида барад”. 48. Вай дар байни чил рӯз афғор шуда буд. 49. Мӯйи сару ришаш як ваҷаб дароз шуда буданд. 50. Сартарош омада, мӯйи сару ришашро метарошаду сонӣ, ба ҳамом даромада шустушӯ мекунад. 51. Мардум дар хонаи Сирочиддин маросими чилро мегузарониданд, лекин рӯзи чили вай ба тӯй табиал ёфту ҳама хурсанд шуданд.

(6) Ривоят

1. Яғноби ду бунай ҳиндит чи кук вовошт, аввал Шахсарай мени нидошт, ӣ ду соли ҳаёт варошт. 2. Мардумт горошт аркшинт сеҳрат ҷоду чи Шахсарай мен нукишинт куношт, тик вовошт Шоҳветай мени нидошт, мадрасайи дарс тифарошт, илмшинт зур хой. 3. Ҳидит тик нихедокой тим мардуми сеҳрат ҷоду ақуношт, мадрасай имум нукиништ кун. 4. Ахтит яғнобӣ зивокӣи обадун гап адеҳошт. 5. Ке иш во ҷӣ мох иём, шумох сеҳрат ҷоду аёҷуном, итун ках ё ёҷунчишинт? 5. Ҳиндита дилшинт ранҷӣ, ке куч вантошт, Каше мениса гударошт, ӣ гапи, мардумт воошт, яғноби мардумт чи ҳиндита илми кашмирӣ ёд носошт. 7. Ҳозир Каше мен наҳавтита нуми хаст. 8. Тик ӣ ривоятани асти, мардум вовошт чи ғайб ду varaки тоб хварки весчи, Воғинзойи мени дивичӣ, олимп носошт жоёр, қоғазивик кашмирӣ илми нипиштагӣ аст. 9. Ке мадрасай катташ (имумш) воҷӣ жоит, ёд ност, ид илмипи арк накунт кофир витишт.

Rivoyat

1. Yāʿnobī du bunay hindit ʿi kuk vovošt, avval Šaxsaray meni nidošt, ī du soli hayot varošt. 2. Mardumt ʿorošt arkšint sehrat jodu ʿi Šaxsaray men nukīšint kunošt, tik vovošt Šohvetay meni nidošt, madrasayš dars tifarōšt, ilmšint zur xoy. 3. Hidit tik nihidokoytim mardumi sehrat jodu akunošt, madrasai imum nukiništ kunošt. 4. Axtit yāʿnobī zivokīi obadun gap adehošt. 5. Ke iš vovʿi mox iyom šumox

sehrat jodu ayočunom, itun kax yo čunčisint! 5. Hinditi dilšint ranjčib ke kuč vantošt, Kaše menisa gudarost, ī gapi, mardumt vovošt, yaʔnobi mrdumt či hinditi ilmi kašmirī yod nosošt. 7. Hozir Kaše men nahavtiti numi xast.. 8. Tik ī rivoyatani asti ki mardum vovošt či yaʔb du varaqi tob xvarki vesči Voyinzoyi meni divinči olimt nosošt žoyor qayazivik ilmi kašmirī nipištaḡi ast. 9. Ke madrasay kattaš vovči žoyt yod nost, it ilmpi ark nakunt kofir vitišt.

Ривоят

1. Дар Ягноб ду хочағи ҳиндуҳо аз кучое ба деҳаи Шахсара меоянду як-ду сол дар ин деҳа зиндағӣ мекунанд. 2. Мардумон мебинанд, ки касбу корашон сеҳру ҷодугарӣ аст, аз деҳаи Шахсара онҳоро меронанд, сипас онҳо ба деҳаи Шоҳвета меоянд ва ба мардум дар мадраса касби сеҳру ҷодугариро меомӯзанд. 3. Дар ин деҳа ҳам боз ҳамон касби ҷодугариро идома медиҳанд, баъд мударриси мадраса ба хулосае омада, онҳоро аз ин деҳа меронанд. 4. Онҳо дар давоми чанд соли зиндағиашон бо забони ягнобӣ хуб гап мезадағӣ шуданд. 5. Баъд яке аз ҳиндуҳо рӯ ба онҳо оварда меғӯяд: мо будем, ки шумо илми кашмирий омӯхтед, агар равам ба шумо ин илмо кӣ меомӯзад? 6. Ҳиндуҳо аз мардум дилашон ранҷида ба деҳаи Каше мегузаранд ва боз як гапи дигаре ҳаст, ки ягнобиҳо аз ҳамон вақт, илми кашмириро аз ҳиндуҳо омӯхтанд.

7. Ҳоло деҳае, ки дар бари кӯҳ аст, онро бо номи онҳо Каишии гузоштаанд. 8. Боз як ривояти дигаре ҳаст, ки мардумон меғӯянд, ки аз ғайб ба деҳаи Вағинзой ду varaқ қоғази навиштағӣ меояд ва он varaқҳоро хонда, илми кашмириро аз ҳамон вақт меомӯзанд. 9. Баъд имоми мадраса фармон медиҳад, ки ин илмо омӯзеду истифода набаред, вағарна кофир мешавед.

(7) Нахшири ёта

1. Ягноби тирай шикорчӣ, маслиҳат куношт, вовошт, сахариши ғари шикори саним. 2. Ке душ сахарили чахошт, камун фикишинт носошт, ид ҳамрай кати, дивари вовошт, тавуш куношт. 3. Ҳой фалунча. 4. Чах! 5. Тозӣ нос, шикори саним. 6. Тора вута, ҳамрашинт ҳаламуна чи пайш чахчӣ камунш фикиш носчӣ, шавчӣ чи кой тозӣ камаш вантчӣ, чи кой ниҷчӣ. 7. Ке ҳамаш тора-торай ротакӣ вошт, ғариса саношт. 8. Андармун

гари таки саношт, тозидор чи ситам хой. 9. Ҳамротиш чи рит иёр.

10 Субҳ адам. 11. Тозидор ситамисаш ағор, макшай камаш васташ, шикориш сайта.

12. Ке имишки фикр акун, авов: агар ҳамротим венант, ман шарманда вумишт.

13. Во. 14. И фикр кунум. 15. Нағиривум, автити чо вовум? 16. Шикорчӣ фикр акун, ке авов: ҳамротисаш. 17. Ҳой мортитт ушт, тозӣ апирайж, макша пирахтах. 18. Ке ҳамраш авов: «(вотит хаварот), гумуним, тозӣ пайи макшайт васта, шикорит сайта».

19. Ани чутти майниса весим, ҳамамох шарманда авом. 20. Шикорчит чи шикор апирахсор. 21. Чи нима рот азувортот, макшай апарунор. 22. Ёташ тирайтитиш ҳис акунор, майниса авесор. 23. Майни одамт авовор, вовт фалунчай кати нахшири ётай хварки шавим. 24. Ке и ду одами гавр вошт, шикорчӣ кати шавошт. 25. Шикорчӣ ночор, инчисаш вовчӣ, чах имишки нахшири ёта таф тифар, одамти рити ур. 26. Шикорчӣ инч ачаҳ, ашав, кулвари ругаҳ апен, ағор кулвори дарун ҳам ёта аст, ҳам макшай саркала. 27. Баланд тавуш акун. 28. Ҳой мортит. 29. Кулвори даруйн макшай саркала аст. 30. Ке шикорчӣ авов: ит соли нахширти шох наастӣ, ани сол шох сайношт. 31. Инчак ёта таф атифар, ворзайвик меҳмунти рити авур. 32. Меҳмунт ёта ахварор, ки шикорчиса авовор, нахшири ётай мазаш нааст, иш чой ётах? 33. Нахшири ёташ, бурси мазаш аст. 34. Иш нахшири ёта нах. 35. Тик шикорчӣ фикр акун авов: ит сол бурст вафри так вита ор. 36. Бурс навог, нахшири ёта, чи ку бурси маза кунчӣ? 37. Ниҳитипи шикорчити сир майни овоза вичӣ.

Naxširi yota

1. Yāynobi tiray šikorčī, mašlihat kunošt, vovt, saharipi yari šikori sanim. 2. Ke duš saharipi jaxošt, kamun fikišint nosošt, it hamray kati, divari vovošt, tavuš kunošt. 3. Hoy falunča. 4. Jax! 5. Tozī nos, šikori sanim. 6. Tora vuta, hamrašint halamuna či payš jaxči kamunš fikiš nosči, šavči či koy tozī kamaš vantči, či koy nižči. 7. Ke hamaš tora- toray rotakī vošt yarisanošt. 8. Andarmun yari taki sanošt, tozidor či sitam xoy. 9. Hamrotiš či rit iyor.

10 Subh adam. 11. Tozidor sitamisaš ayor, makšay kamaš vastaš, šikoriš sayta.

12. Ke imiški fikr akun, avov agar hamrotim venont man šarmanda vumišt.

13. Vo. 14. ī fikr kunum. 15. Nayirivum, avtiti čo vovum? 16. Šikorčī fikr akun, ke avov, hamrotisaš. 17. Hoy mortitt ušt, tozī apirayž, makša piraxtax. 18. Ke hamraš avov, votit xvarot, gumunim, tozī payi makšayt vasta, šikorit sayta.

19. Ani čuti maynisa vesim, hamamox šarmanda avom? 20. Šikorčit či šikor apiraxsor. 21. Či nima rot azuvortor, makšay aparunor. 22. Yutaš tiraytitš his akunor, maynisa avesor. 23. Mayni odamt avovor, vovt falunčay kati naxišri yotay xvarki šavim. 24. Ke ī du odami yavr vošt šikorčī kati šavošt. 25. Šikorčī nočor, inčisaš vovčī, jax imiški naxširi yota taf tifar, odamti riti ur. 26. Šikorčī inč ajax, ašav, kulvari rugah apen. ayor kulvori darun ham yota, ham makšay sarkalaast. 27. Baland tavuš akun. 28. Hoy mortit. 29. Kulvori daruyn makšay sarkala ast. 30. Ke šikorčī avov: it soli naxišrti šox naastī, ani sol šox saynošt. 31. Inčak yota taf atifar vorzayvik mehmuntī riti avur. 32. Mehmunt yota axvaror, ki šikorčisa avovor, naxširi yotay mazaš naast, iš čoy yotax? 33. Naxširi yotaš, bursi mazaš ast. 34. Iš naxširi yota nax. 35. Tik šikorčī fikr akun avov, it sol burst vafri tak vita or. 36. Burs navot, naxširi yota, či ku bursi maza kunčī?. 37. Nihitipi šikorčiti sir mayni ovoza vičī.

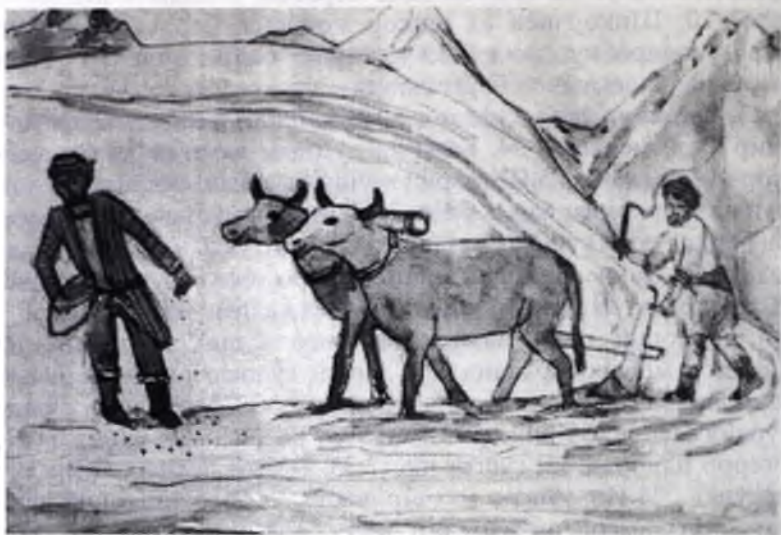
Гӯшти нахчир

1. Дар Ягноб се шикорчӣ маслихат мекунанд, ки биёед пагоҳӣ ба кӯҳ шикор мебароем. 2. Баъд ду нафарашон пагоҳӣ барвакт хеста, камон ба китф мегиранду ба хонаи рафикашон рафта, ўро чеғ мезананд. 3. Ҳой фалонча. 4. Хез! 5. Саги тозиро гирифта, ба шикор мебароем. 6. Торик буд, ҳамроҳашон саросемавор аз ҷой хеста, камон ба китф гирифта, рафта аз огил гардани саги тозиро баста, гирифта ба шикор мебароянд. 7. Баъд ҳамаашон шабона ба кӯҳ равона мешаванд. 8. Ҳангоми ба таги кӯҳ наздик шудан шикорчии тозидор аз пасашон расида меояд. 9. Рафикони дигараш аз пеш мерафтанд. 10. Субҳ медамад. 11. Шахси тозидор ба пасаш менигарад, ки ба ҷои саги тозӣ бандро ба гардани ғӯсолаашро баста, ба шикор овардааст. 12. Шикорчӣ каме фикр карда, ман шарманда мешавам, гуфта:

13-14. Биё, як фикр мекунам. 15. Намедонам, бо онҳо чӣ гӯям? 16. Шикорчӣ фикр кард, баъд ба рафиконаш гуфт: 17. Ҳой рафикон истед, тозӣ гурехт, ғӯсола монд. 18. Баъд ҳамроҳонаш гуфтанд: ҳай нобакор, ба ҷои тозӣ ғӯсоларо баста ба шикор

овардӣ. 19. Акнун чӣ тавр ба деҳа меравем, ҳамаамон шарманда шудем? 20. Шикорчиён аз шикор монданд. 21. Аз нисфи роҳ гашта ғӯсоларо куштанд. 22. Ғӯшташро байни якдигар тақсим карданд ва ба деҳаашон баргаштанд.

23. Одамони деҳа гуфтанд: биёед, ба хонаи фалонча ғӯшти нахчир хӯрӣ меравем. 24. Баъд як ду одам чамъ шуда ба хонаи шикорчӣ мераванд. 25. Шикорчӣ ночор ба занаш меғӯяд, хез каме ғӯшти нахчир бирён карда биёр. 26. Завҷаи шикорчӣ аз ҷой хеста, сари борхалтаро кушода мебинад, ки ҳам ғӯшт асту ҳам каллаи ғӯсола. 27. Зани шикорчӣ шавҳарашро баланд ҷег мезанад. 28. Ҳой мардак! 29. Дар дохили борхалта каллаи ғӯсола аст-ку. 30. Сонӣ, шикорчӣ гуфт: нахчирони имсола шох надоранд, дар оянда шох мебаровардаанд. 31. Занаш ғӯштро бирён карда, ба табақ кашида, ба пеши меҳмонон меорад. 32. Меҳмонон ғӯштро меҳӯранду сипас ба шикорчӣ меғӯянд, ки ин ғӯшт таъми ғӯшти нахчирро надорад, ин ғӯшти чист? 33. Ғӯшти нахчир, бӯии арча намекунад. 34. Ин ғӯшти нахчир нест. 35. Боз шикорчӣ фикр карду гуфт: имсол арчаҳо дар таги барф мондаанд. 36. Арча набошад, ғӯшти нахчир аз кучо бӯии арча мекунад? 37. Ҳамин тавр сирри шикорчӣ дар деҳа овоза мешавад.

ЧАШНИ НАВРҶИИ МАРДУМИ ЯҒНОБ ВА МАРОСИМҲОИ СУННАТӢ

Наврӯз яке аз қадимтарин чашнҳои эронӣён, аз ҷумла мардуми Ягноб мебошад, ки онро *Соли сар* (Soli sar), яъне “сари сол” меноманд. Аз қадимулайём халқҳои Осиёи Марказӣ ин чашни фархундаро истиқбол мекарданд. Роҷеъ ба таърихи пайдоиши Наврӯз дар асарҳои муаррихону адибон маълумотҳои судбахше мавҷуданд. Олим, файласуфи бузург Абӯрайҳони Берунӣ ибтидои чашнгирии Наврӯзро ба яке аз қаҳрамонони асотири эронӣ, Ҷамшеди пешдодӣ нисбат дода мегӯяд: «Чун Ҷамшед барои худ тахт бисохт ва дар ин рӯз бо он савор шуд ва чин ва шаётин онро ҳамла карданд ва дар як рӯз ба кӯҳҳои Дамованд ва Бобул омад, мардум ҳама ба тамошони он баромадаанд ва ин рӯзро эронӣён ид карданд».¹¹²

Дар бораи чашнгирии Наврӯз Муҳаммад Наршаҳии Бухорӣ дар «Таъриҳи Бухоро» чунин овардааст, ки Наврӯзро чи аҳли дарбор ва чи мардуми оддӣ чашн мегиранд ва баъди панҷ рӯзи он мугон қайд мекунанд, якero Наврӯзи кишоварзон ва

¹¹² Абӯрайҳони Берунӣ. Осор-ул-бокия. Душанбе: Ирфон, 1990. сах. 259.

дигареро «Наврӯз»-и Муғон мегуянд.¹¹³ Олим ва файласуфи бузург Умари Хайём доир ба ҷашнгирии Наврӯз дар «Наврӯзнама»-и ҳеҷ чунин қайд кардааст, ки асосгузори ин ҷашни фархунда Ҷамшед мебошад. Аз рӯи гуфтаҳои Хайём, офтоб дар сесаду шасту панҷ рӯзу шаб ду давр мезанад ва моҳи ҳамад, яъне фасли баҳор сар мешаваду соли нав медарояд.¹¹⁴

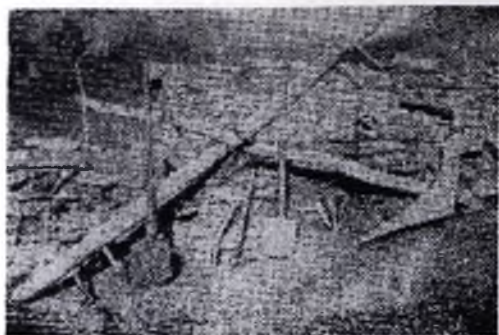
Олимон, шоирон ва нависандагони гузаштаю имрӯзаи мо дар бораи ҷашнгирии «Наврӯз» асарҳои бисёре офаридаанд, ки дар бораи таърихи пайдоиши ҷашни Наврӯз нақлу ривоятҳои мардумиро таҷассум кардаанд.

Дар вилоятҳои Бухоро, Самарқанд, Хучанд, Ҳисор, Кӯлоб, Қаротегин, Дарвозу Бадахшон ва маҳаллаҳои дигар мардум дар субҳи Наврӯз ба якдигар гулоб пошида, шарбату ширинӣ мечошониданд, то ки тамоми сол рӯзгорашон осудаву пур аз хушраамӣ бошад.

Ҳоло мо мехоҳем роҷеъ ба таҷлили ҷашни Наврӯз дар байни мардуми Яғноб сӯҳбат намоем, ки он вижагиҳои хешро дорад. Дар баъзе деҳаҳои Яғноб як ду ҳафта пеш кӯдакон ба тан либосҳои рангоранг пӯшида хона-хона гашта, пиразанон ва деҳқонони асилро ба омади иди ҷашни фархунда муборакбод менамоянд, ки ин рӯзро яғнобиён “ғурайшак” “ғурайшак”, бедор кардан меноманд. Ва ба кӯдакон чун: (кулча) синчова *sinčova* канд, кашк – *kask* – гандумкӯча медиҳанд. Мардум баробари омадани «Соли сар», яъне «сари сол» ба тоза кардани хонаҳо, боғҳо мепардозанд, ба рӯи баъзе заминҳои киште, ки ҳанӯз барфпӯшанд, хоку хокистар мепошанд. Олоти меҳнатӣ, яъне бел, хоркан, юғу испор, омор ва дигар воситаҳои меҳнатиро омода месозанд, барзаговҳои ҷуфтиро хунук мекунаанд.

¹¹³ Наршаҳӣ Абубақр Муҳаммад бинни Ҷаъфар. Таърихи Бухоро. Душанбе: Дониш, 1979 с. 23.

¹¹⁴ Умарӣ Хайём. Наврӯзнама. Наврӯзнама, дар маншаъ ва таъриху одоби ҷашни Наврӯз. Тасхех ва таҳияи Мучтабо Минуй. Техрон: Интишороти Асотир, 1380 х. с. 2.

Югу испор

1. Испори мушта
2. Гундушкак
3. Муштаки дорк
4. Дорки нули оҳан
5. Юглоки бандак
6. Юглоки вита
7. Отанг
8. Отанги доркак

Субхи Наврӯз як пири донишманд ва дехқони асил ба болон бом, ё ягон баландӣ баромада, пайдо шудани нӯри офтобро интизорӣ мекашад. Ва дар ин маврид *суманак* (сала-гирдаи аз сабзаи гандум тайёркарда¹¹⁵)-ро ҳафт духтар ба сарашон гузошта, ба назди кочӣ – пачна ҳунарманде, ки ин шарбатҳоро мепазад мебаранд, ки ин дастачамъиро ягнобиён шарикӣ меноманд. Дар вақти пухтани ин таомҳои лазиз таронаҳоеро ҳам месароянд. Чунончи:

Хавомох бегуруру соф вот,
Кайбуни мох дастш ширин вот.
Пачим, пачим, кочӣ пачим,
Пачим, пачим, кочӣ пачим.

havomox beyururu sof vot,
Koybunimox dastš širin vot.
Pačim, pačim, kočī pačim,
Pačim, pačim, kočī pačim.

Тарҷума:

Хавоамон софу бкгубор бошад,
Кайбонуамон дасташ ширин бошад.
Пазем, пазем, шарбати суманак пазем,
Пазем, пазем, шарбати суманак пазем.

¹¹⁵ Духтарон ҳафтогӣ тақсим шуда майсан гандумро, ки барои шарбат ва суманак пазондан ба назди ҳунарманде мебаранд, ва ёрӣ ҳам месароянд, сарсабуз чуфт шаванд.

Ва аз ин фурсат истифода бурда, баъзе занҳо ба даст кӯза гирифта ба сӯи чашма аз барои гирифтани зам-зами оп, “zam-zami op” оби зам-зам мераванд. Ва гӯё дар ин замон дар назарашон оби чашма хушк шуда аз нав аз он чашма қатраҳои обе дар кӯза мечакида бошад, онро ба хона оварда ба ҳар яке фарзандонашон мечашонанд, ки ранҷу шиканҷ аз онҳо дур шавад “Раҳмати оп” “Rahmati op” замон дар ин рӯз метавонанд, кокули муйини фарзандонашонро бо қайчӣ бурида ба дарё ё ба ҷӯи сероб партоянд. Ва се маротиба аз болои ҷӯи сероб мечаҳанд. “Найсунӣ оп” – “оби найсон” дар рӯзи “Наврӯз” и аз ҳаво борони гарми майда борида ба тамоми ҷонварони рӯи замин шифо мебахшад, Яғнобиён онро “найсунӣ оп” “Naysuni op” меноманд ва тирӯ камон ҳам бо ҳафт ранг гӯё пайдо мешавад. Ҳама баҳровари тамошои он мешаванд. Ҳамин ки нури офтоб пайдо шуд, пири хирадманд бо як нидо – Ҳой мардумт! Иннӯр “Наврӯз!” Ной мардумт! – Inur “Navruz” Ҳой мардумон, имрӯз “Наврӯз” гуфта, садо медихад. Намунааш дар таронаи зер:

- (1) Чи Ҷамшеди тулӯхай тулӯха авов,
Чи тулӯхайш файзу баракат авов.

Či Jamšedi tulūhay tulūha avov,
Či tulūhayš fayzu barakat avov.

Тарҷума:

Аз нури Ҷамшед нур омад,
Аз нураш файзу баракат омад.

Ё ин ки:

- (2) Ҳой мардумт! Инур Наврӯз,
Хуйр чи зимистунӣ кат аниж.
Бӯҳори бари кати атис,
Қароқӯ авов, соли сар атис.

Hoy mardumt! Inur Navruz,
Huyr ci zimistuni kat aniz.
Buhori bari kati atis,
Qaroqu avov, soli sar atis.

Тарҷума:

Ҳой мардумон, имрӯз Наврӯз!
Офтоб аз хонаи зимистон баромад!
Ба дари хонаи баҳор даромад,
Турна омад, соли нав даромад!

Мардумон бо шунидани ин садоҳо ҳама ба як майдончаи васеъ баромада, ҷой тайёр мекунанд. Дастархони наврӯзиро кушода ба он ҳар хел нӯшу неъматҳо: чун суманнак, гирдаҳои бузурги нон, кулчаро ба руи дастархони «Наврӯз»-и гузошта ва ба тайёр кардани ғизоҳои хурданӣ, маъмулан ба ягнобиҳо пас аз истилои арабҳо дар кӯхистони саҳти сангин бо унвони ҳафт син ва ҳафт шин расм нашудааст, лекин ҷанголии суманак, ҷанголии аз фатири гарм ва шарбати суманак ва ганҷи сафедӣ пешкаш менамоянд. Ва намоиши ҳафт духтарро дар майдон ислом манъ кардааст. Ки ин намоишро духтаракон бештар дар бозӣ иҷро мекунанд. Ниг. саҳ. 379 Шарбати аз суманак тайёркардашударо, боз ҳамон пири хирадманд бо ҳамаи пиру ҷавон мечашонад ва боқимондаашро ба пирон ва пиразану шахсони барҷомондагон мефиристонанд, то ки онҳо ҳам аз шарбати солинавӣ чашида, баҳра бигиранд.

Пас аз оши наҳорӣ одамон ба базми ҷашни Наврӯз шуруъ мекунанд. Ойинҳои оштикунонӣ ва хонадоршавӣ, мусобиқаҳои варзишӣ чун гуштингирӣ, бузкашӣ, чалаку лофбозӣ, гӯйбозӣ, зув-зувакон, бучулбозӣ, ҷавгонбозӣ, аргунҷакбозӣ, сангчилбозӣ, тубчабозӣ, лагатзанӣ, ғувғувакбозӣ¹¹⁶ машғул гашта, бо ҳамроҳии суруду мусиқӣ ва ракс барпо мешаванд ва ҳама тамошову вахтхушӣ мекунанд.

Вақте ки ин базм анҷом пазируфт ҳама ба тамошои маросими *Ҷуфтбаророн*, яъне «Киштай живарак» ба саҳро раҳсипор мешаванд.

¹¹⁶ Ғувғувак – ҷубе. Ки аз мобайнаш бо банд баста шудааст он ро тоб дола давр мезанонанд.

*Ин расм аз тарафи олимони фолклоршинос дар соли 1959
ба навор гирифта шудааст*

Наврӯз нуборак!

(3) Наврӯзи мет аву, соли сар атис, обадун,
Гулу сабзот кабуд чи сар имишки борун.
Думанай рангш ани аву, вудш обадун,
Чи ғари сар тармот авесор, нахширт овар, хайрун.
Кишокти киштай аживар, бобойи деҳқун,
Булбули тавуш адуғуш кишта акун, и майдун.
Наврӯз тахтахаст, мох майнат думанай меҳмун,
Вовт, аргушт шавим, шаҳримох ухта меҳмун.
Тоҷикистони Наврӯз аст, арасоти меҳмун,
Ҳам чи Эрун, ҳам чи Авғунистуну Олмун.

Navruz nuborak!

Navruzi met avu, soli sar atis, obadun,
Gulu sabzot kabud ĉi sar imiški borun.
Dumanay rangš ani avu, vudš obadun,
Ĉi ғari sar tarnot avesor, naxširt avor, hayrun.
Kišokti kištay azivar, bobyi dehqun,
Bulbuli tavuš aduyuş kišta akun, i maydun.
Navruz taxtaxast, mox maynat dumanay mehmun,
Vovt aryušt šavim, šahrimox uxtaor mehmun.
Tojikistoni Navruz ast, arasoti mehmun,
Ham ĉi Erun, ham ĉi Avyunistunu Olmun.

Тарчума: Наврӯз муборак!

Рӯзи Наврӯз шуд, сари сол файзборон,
Гулу сабзаҳо кабуд, аз боло каме борон.
Ранги табиат дигар шуд, бўяш фораи,
Аз болои кӯҳ тармаҳо фароянд, нахширон хайрон.
Барзаговҳоро ба кишт баровард Бобои Деҳкон.
Садои булбулонро шунида, кишт кард як майдон.
Наврӯз даромадааст, меҳмони деҳаи мо.
Биёед, ракс кунем, ба шаҳрамон омадааст меҳмон.
Тоҷикистон Наврӯз дорад, меҳмон бисёр,
Ҳам аз Эрон, ҳам аз Афғонистону Олмон.

(4) Наврӯз Вов!

Наврӯз авовӣ. Вов! Ман тав пазмуним,
Хишапат мет ӣ аву, тав меҳмуним.
Зимистуни сармо агудар, тав чуним,
Думанай булбули тавуш, Худо ёрим.
Лاپим ташна, дарайм дивайз асухсим,
Тавушим ғар анос, вов, ту меҳмуним.
Кайса вовум роз. Цигарбирюним?
Подайм кукана, меҳрт, дилт, чуним.
Во! Сайр куним, боги ту ишт, бустуним,
Гулти гор, хантакшинт аст, тавса давуним.
Туман ритим, Наврӯз идим, Во! Гул чиним,
Лапт хишойум. Во! Инур ба умедим,

Navruz vov!

Navrūz avovī. Vov! Man tav pazmunim,
Xiṣapat met ī avu, tav mehmunim.
Zimistuni sarmo agudar, tav junim,
Dumanay bulbuli tavuš, Xudo yorim.
Lapim tašna, daraym divayz, asuxsim,
Tavušim ɣar anos, vov, tu mehmunim.
Kaysa vovum roz? Jigarbiryunim.
Podaym kukana, mehrt, dilt, junim.
Vo! Sayr kunim boyi, tu išt bustunim,
Gulti yor, xantakšint ast, tavsa davunim.
Tuman ritim, Navrūz idim, Vo! Gul činim,
Lapt xišoyum. Vo! Inur ba umedim,

Тарчума

Наврӯз омадӣ? Биё! Ман туро пазмонам,
Шабу рӯз як шуд, меҳмони туям.
Сармои зимистон гузашт, туро чонам,
Дар домана навои булбул, Худо ёрам.
Лаб ташна, дил гурӯсна, сӯхтам,
Садоямро кӯҳ гирифт, биё, ту меҳмонам.
Ба кӣ гӯям роз? Чун цигарбирёнам,

Поям баста меҳрат, дилат дар чонам.
Биё, сайр кунем, дар боғу бӯстонам.
Ба гулҳо нигар, ханда доранд, ба сӯи ту давонам.
Туман дар пешам, Наврӯз идам. Биё, гул бичинем.
Лабонатро газам, биё, ки имрӯз баумедам.

(5) Момочуним

(6)

Момочуним саманаки чанголи¹¹⁷ авур,
Ворза пун хой, ахваром базур.
Дарамох сер аву, раҳмат момойм,
Момом хушрух, офсуна вовчӣ гулӣ
Намунчи ӣ одам, кати нидот бекор,
Вовчӣ, китоб жойт адаб ёд ност.
Катак авитӣ, раҳмат дугушт,
Одамӣ чи адабиш хурматш гулӣ.

Momojunim

Momojunim samonaki čangoli avur,
Vorza pun hoy, axvarom bazur.
Daramox ser avu, rahmat momoym,
Momom xušruх ofsunā vovčī yulī.
Namunči ī odam, kati nidot bekor,
Vovčī, kitob žoyt, adab yod nost.
Katak aviti, rahmat duyūšt,
Odami či adabiš hurmatš yulī.

Тарҷума:

Модаркалонам чанголии суманак овард,
Табак пур буд, хӯрдем базӯр.
Шиқамамон сер шуд, раҳмат ба модаркалон,
Зебост модаркалонам, афсона гӯяд бисёр,
Намемонад дар хона як одам нишинад бекор,
Мегӯяд, китоб хонед, адаб ёд гиред.
Калон шавед, ба шумо раҳмат гӯянд.
Одамиро аз адабаш эҳтироми зиёд мекунанд.

¹¹⁷ Саманаки чанголи – чанголин суманак

Баробари ба майдони кишт расидани деҳконон боз ҳамон пири ботачриба бо умеду орзуҳои нек ба доманаш гандум гирифта, ба нияти файзи сол ба майдони кишт гандум мепошад ва меғуяд:

(6) Ё дунайм сад дунай,
Ё дунайм сад дунай,
Бухор файзим тифарот арасотӣ,
Ҳаво борунакт рихсот, киштотӣ.
Ё дунайм сад дунай,
Ё дунайм сад дунай,
Думанай рангш ани аву, ҳамока кабудо,
Худо файзмох тифарот, кишокти мадоро.
Ё дунайм сад дунай,
Ё дунайм сад дунай.

ī dunaym sad dunay,
ī dunaym sad dunay,
Buhor fayzim tifarot arasotī,
Havo borunakt rixsot, kištotī.
ī dunaym sad dunay,
ī dunaym sad dunay,
Dumanay rangš ani avu, hamoka kabudo,
Xudo fayzmox tifarot, kiškoti madoro.
I dunaym sad dunay,
I dunaym sad dunay.

Тарҷума:

Як донаам сад дона,
Як донаам сад дона,
Баҳор файзам диҳад бисёр,
Ҳаво боронат резад ба киштзор.
Як донаам сад дона,
Як донаам сад дона,
Ранги саҳро дигар шуд, ҳама ҷо кабудизор.
Худо файзам бидеҳу ба барзаговон мадоро
Як донаам сад дона,
Як донаам сад дона.

Поям баста меҳрат, дилат дар чонам.
Биё, сайр кунем, дар боғу бӯстонам.
Ба гулҳо нигар, ханда доранд, ба сӯи ту давонам.
Туман дар пешам, Наврӯз идам. Биё, гул бичинем.
Лабонатро газам, биё, ки имрӯз баумедам.

(5) Момочуним

(6)

Момочуним саманаки чанголи¹¹⁷ авур,
Ворза пун хой, ахваром базур.
Дарамох сер аву, раҳмат момойм,
Момом хушрух, офсуна вовчӣ гулӣ
Намунчи ӣ одам, кати нидот бекор,
Вовчӣ, китоб жойт адаб ёд ност.
Катак авитӣ, раҳмат дуғушт,
Одамі чи адабиш ҳурматш гулӣ.

Momojunim

Momojunim samonaki čangoli avur,
Vorza pun xoy, axvarom bazur.
Daramox ser avu, rahmat momoym,
Momom xušruх ofsuna'vovčī yuli.
Namunči ī odam, kati nidot bekor,
Vovčī, kitob žoyt, adab yod nost.
Katak aviti, rahmat duyušt,
Odami či adabiš hurmatš yuli.

Тарҷума:

Модаркалонам чанголии суманак овард,
Табак пур буд, хӯрдем базӯр.
Шикамамон сер шуд, раҳмат ба модаркалон,
Зебост модаркалонам, афсона гӯяд бисёр,
Намемонад дар хона як одам нишинад бекор,
Мегӯяд, китоб хонед, адаб ёд гиред.
Калон шавед, ба шумо раҳмат гӯянд.
Одамиро аз адабаш эҳтироми зиёд мекунамд.

¹¹⁷ Саманаки чанголи – чанголии суманак

Баробари ба майдони кишт расидани деҳқонон боз ҳамон пири ботачриба бо умеду орзуҳои нек ба доманаш гандум гирифта, ба нияти файзи сол ба майдони кишт гандум мепошад ва меғуяд:

- (6) Ё дунайм сад дунай,
Ё дунайм сад дунай,
Бухор файзим тифарот арасотӣ,
Хаво борунакт рихсот, киштотӣ.
Ё дунайм сад дунай,
Ё дунайм сад дунай,
Думанай рангш ани аву, ҳамока кабудо,
Худо файзмох тифарот, кишокти мадоро.
Ё дунайм сад дунай,
Ё дунайм сад дунай.

ī dunaym sad dunay,
ī dunaym sad dunay,
Buhor fayzim tifarot arasotī,
Havo borunakt rixsot, kištotī.
ī dunaym sad dunay,
ī dunaym sad dunay,
Dumanay rangš ani avu, hamoka kabudo,
Xudo fayzmox tifarot, kišokti madoro.
I dunaym sad dunay,
I dunaym sad dunay.

Тарҷума:

Як донаам сад дона,
Як донаам сад дона,
Баҳор файзам диҳад бисёр,
Хаво боронат резад ба киштзор.
Як донаам сад дона,
Як донаам сад дона,
Ранги саҳро дигар шуд, ҳама ҷо кабудизор.
Худо файзам бидеҳу ба барзаговон мадоро
Як донаам сад дона,
Як донаам сад дона.

Барзгарон равгани зардро ба шохи барзаговҳо молида, аз паси бобой деҳқон каме кишт карда, баъд суруду таронаҳо хонда ба манзили хел бармегарданд. Равган яъне чарпа – ҷағра дар боварҳои мардум ҳамчун рамзи баракату серҳосилӣ, ё аз борида ни барфу борон ҳифз намудани шохи барзагов, ки ба он намноки таъсир расонида, биниши барзаговро заиф гардонида мемоланд.

Як қатор рубоӣҳо ва порчаҳои шеърӣ бахшида ба Наврӯзу маросими киштукори баҳорӣ гирд оварда шудаанд ба зер нигаред. Чунончӣ:

- (7) Бухор авов, вант бидунт маҳкам,
Кишта куним, дам ба дам.
Ҳосил носим, роҳати чун куним,
Дастархун мох пунни нун куним.

Buhoṛ avov: vant bidunt mahkam,
Kišta kunim, dam ba dam.
Hosil nosim, rohati jun kunim,
Dastarxun mox punni nun kunim.

Тарҷума:

Баҳор омад, миёнро банд маҳкам,
Кишт кунем дам ба дам.
Ҳосил гирем, роҳати ҷон кунем,
Дастархонамонро пури нон кунем.

- (8) Наврӯз бобой думинш пунни дун,
Кишокти авур, Даврун.
Ҳама саҳрой ақунор даврун,
Кишта ақунор, и майдун.

Navrūz boboy duminš punni dun,
Kišokti avur, Davrun.
Hama sahroy akunor davrun,
Kišta akunor ī maydun.

Тарҷума:

Наврӯз боборо доманаш пур аз дон,
Барзаговхоро овард Даврон.

Ҳама дар сахро карданд даврон¹¹⁸,
Кишт карданд як майдон

(9) Меҳнат кунг, оламӣ

Бухор авов: кишта кунт оламӣ,
Меҳнат кунт, мадормох чи деҳқунӣ.
Замин зар тифорчӣ, ҳам ширинӣ,
Сарат либосмох чи заминӣ.
Ҳосил ност, арасотӣ, накунт камӣ,
Шукр хуйри, файзмох хаст, чи деҳқунӣ.
Шукри давлатмох, ҳамокай серӣ,
Олам сер вот, ҳамокай бардамӣ.

Mehnat kunt olamī

Buhoṛ avov, kišta kunt olamī,
Mehnat kunt, madormox či dehqunī.
Zamin zar tifoṛčī, ham širinī,
Sarat libosmox či zaminī.
Hosil nost, arasotī, nakunt kamī,
Šukr xūyri, fayzmox xast, či dehqunī.
Šukri davlatmox, hamokay serī,
Olam ser vot, hamokay bardamī.

Тарҷума:

Меҳнат кунед фаровон

Баҳор омад, кишт кунед фаровонӣ,
Меҳнат кунед, қувватамон аз деҳқонӣ.
Замин зар медихаду ҳам ширинӣ,
Сару либосамон аз замин.
Ҳосил шавад фаровон, накумед камӣ,
Шукри офтоб файзамон аз деҳқонӣ.
Шукри давлатамон дар ҳама ҷо серӣ,
Олам сер шавад дар ҳама ҷо бардамӣ.

¹¹⁸ Даврун – хурсандӣ

(10) Наврӯз авов

Наврӯз авов! Вовт, пуллот тамошой шавим,
Ҳамамох суруд жойим, арғушт шавим.
Абрти даводав астӣ, ман инур шодим,
Чи думана гул чиним, кати варим.

Navrūz avov

Navrūz avov! ovt, pullot tamošoy šavim,
Hamamox surud žoyim, aryušt šavim.
Abrti davodav astī, man inur šodim,
Či dumana gul činim, kati varim.

Тарҷума: Наврӯз омад

Наврӯз омад! Биёед, бачаҳо ба тамошо равем,
Ҳамаамон суруд хонем, ракс кунем.

Абрхо тохтутоз доранд, ман имрӯз шодам,
Аз дашт гул чинем, ба хонаамон барем.

(11) Бухор

Ман бухори гули чуни ғарсарай асанам,
Ғари лапи анидим, тоза ҳаво аносим.
Бухор ачаб рангинкамун ишт, ман тав юхта,
Вовт, пуллот, гул чиним, модари хотирмох варим.

Buhor

Man buhori guli čuni ғarsaray asanim,
ғari lapi anidim, toza havo anosim.
Buhor ajab ranginkamun išt, man tav yuxta,
Vovt, pullot! Gul činim, modari xotirmox varim.

Тарҷума:

Ман баҳорон ба чидани гул бақуллаи кӯҳ баромадам,
Дар лаби кӯҳ нишастам, ҳавои фораи гирифтам.
Баҳор аҷаб рангинкамони, ман ба ту омӯхт.
Биёед, бачаҳо, гул чида ба модарҳоямон барем.

- (12) Эй пуллот, бухор сечӣ авов,
Қароқӯт қатор ор, нава сол авов.
Ит соли фаззат баракат астиш,
Вовт меҳнат куним, роҳатш авов.

Ey pullot! Buhor seči avov,
Qaroqūt qator or, nava sol avov.
It soli fayzat barakat astiš,
Vovt mehnat kunim, rohatš avov.

Тарҷума:

Эй бачаҳо! Сол баланд омад,
Турнаҳо қаторанд, соли нав омад.
Ин сол соли аҷаб фаззу баракат омад,
Биёед, меҳнат кунем, роҳаташ омад.

Наврӯз

- (13) Нава мети ғайкакти дастӣ гул астӣ,
Адошинт вум, гули вуди куношт мастӣ.
Кӯйрта танайшинт рангобаранг хастӣ,
Соли сарш атис, мох бахша кунт чанголи.
Ворзаймох хашт, чанголи баробарӣ,
Саманак салат, самбуса, ширинӣ.
Дастархуни мунт, урт, ғанҷат сафедӣ.
Ҳамамох пичашим куним наҳорӣ
Кӯҳна ранҷ ағудар, ҷахт, куним бозӣ!
Олов олхашунт, куним, чиҳо-чиҳӣ.

Navrūz

Nava meti ғaykakti dastī gul astī,
Adošint vum, guli vudi kunošt mastī.

Kūyrta tanayšint rangobarang xastī,
 Soli sarš atis, mox baxša kunt čangolī.
 Vorzaymox xašt, čangolī barobarī,
 Samanak salat, sambusa, širini.
 Dastarxuni munt, urt, ganjat safedi.
 Hamamox pičašim kunim nahori
 Kūhna ranj agudar, jaxt, kunim bozi!
 Olov olxašunt, kunim, jiho-jihī.

Тарчума: Наврӯз

Дар рӯзи Наврӯз духтарон¹¹⁹ гул ба даст доранд,
 Адояшон шавам, дар бӯи гул мастӣ доранд.
 Дар танашон куртаҳои рангобаранг доранд,
 Соли нав омад, барои мо чанголи кунед.
 Чанголиро ба табақҳо баробар тақсим кунед,
 Суманак, самбӯса, сабза, саллаву¹²⁰ ширинӣ.¹²¹
 Ба дастархон ниҳед, оред ганчу сафедӣ¹²²!
 Ҳамаамон чашем, кунем наҳорӣ.
 Ранчи кӯҳан бигзашт, хезед шодӣ кунем,
 Оташ афрӯзед, чаҳ-чаҳӣ кунем.

Гулхан афрӯхта чунин мегӯянд: *Зардим чи тав – сурхит чи ман*, ва бо навбат се маротиба меҷаҳанд ва ба пас нигоҳ накарда ҳафт кадам мемонанд.

Дар суруди «Наврӯз нуборак вот!» ҷавонписарон, ё ҷавондухтарон дар даст ягон асбоби мусиқӣ (датор, дойра, чанг, ё лаълӣ) гирифта, суруди дар боло зикршударо месароянд. Ва духтароне, ки бо ҳафт ранг дар танашон либосҳои рангобаранг пӯшида, як давраи нимдоираро оро медиҳанд ва рӯ ба қибла истода, таъзим мкунанду ба боло нигариста, талаби хешро аз Худо мецоҳанд, сонӣ, ҳамаи духтарон мардумро ба ин иди пуршукӯҳ табрик мекунанд.

¹¹⁹ Ҳафт духтар ин салаи сабзаро ба сар мегузоранд -- Ин рамзи ҳафт малоика ва ҳафт сайёра аст.

¹²⁰ Сала -- сабзаи солинавӣ, ки аз гандум сабзонда шудааст.

¹²¹ Кочӣ -- шарбате, ки аз суманак тайёр карда шудааст.

¹²² Ганчи сафедӣ -- шир. маска ва ғайра.

Тиру камони Ҳасану Ҳусен (бози кӯдакон)

Ҳама:	Наврӯзишнт муборак вот!
Духтари дуҷум:	Вовт якдигарипи оштӣ куним!
Духтари сеҷум:	Хушвахтӣ кунт, аргӯшт шавт!
Духтари чорум:	Кахик қаҳрих оштӣ кунт!
Духтари панҷум:	Азизгӣ кунт!
Духтари шашум:	Меҳнат кунт, кишта кунт!
Духтари ҳафтум:	Кӯҳна ранҷ ағудар, оловпарак кунт!

Hama:	Navruzšint muborak vot!
Duxtari duyum:	Vovt yakdigaripi ošti kunt!
Duxtari seyum:	Xušvaxti kunt, arguš savt!
Duxtari čorum:	Kaxik qahrix ošti kunt!
Duxtari panjum:	Azizgi kunt!
Duxtari sašum:	Mehnat kunt, kišta kunt!
Duxtari haftum:	kuhna ranj agudar, olovparak kunt!

Тарҷума:

Ҳама:	Наврӯзатон муборак!
Духтари дуҷум:	Биёед, ба якдигар оштӣ кунем!
Духтари сеҷум:	Хурсандӣ кунеду райс кунед!
Духтари чорум:	Касе қаҳрӣ аст, оштӣ кунед!
Духтари панҷум:	Якдигарро ҳурмату иззат кунед!
Духтари шашум:	Меҳнат кунем, кишт кунем!
Духтари ҳафтум:	Ранҷи кӯҳна бигзашт, аловпарак кунем!

Дар ин аввалин рӯзҳои баҳорӣ, рӯзи нозанин, яғнобиён хуӣр, яъне тулӯи офтобро интизорӣ мекашанд. Ҳамин ки нури офтоб аз ҷои муқаррарӣ пайдо шуд, онро «соли сар» (soli sar) яъне сари соли нав меноманд ва дар давраҳои қадим меғуфтанд: ин нури ҷамшедист, ғайзи сол аст, хурсандӣ кунед!

М. Бойс¹²³ дар бораи мардуми ориёнажот эътиқод доштани онҳо, нисбат ба оташ маълумоти хуб доданд, ки намунааш дар байни мардуми яғнобиён побарҷост.

¹²³ М. Бойс. Народы Азии Африки. Москва 1981 стр. 226

Барои бардаму солим баромадан аз соли кӯҳан ба соли нав мардум, бештар занҳо алавпарак карда, онҳо хурду калон се бор аз болои оташ меҷаҳанду ҳафт қадам монда ба пасашон нигоҳ накарда, роҳ мерафтанд. Ва ин рӯзи аловпарак дар рӯзҳои чоршанбе, ки онро «Чоршанбесур» меноманд такрор шуда пас аз моҳи «Сафар» ҳам ин анъана такрор шуда, пас аз гузариши ин моҳ як зарфи бехтаринро бароварда мешикананд, ки шикасту рехт дар оилашон такрор нашавд.

Яғнобиён, дар ин рӯз гурӯҳ-гурӯҳ шуда, ба зиёрати ҷойҳои муқаддас, барои шод шудани арвоҳи гузаштагон ва ба орзуи муроду мақсади худ расидан, мераванд.

Мазори Ҳатти Мулло яке аз ҷойҳои муқаддастарини водии Ягноб буда, сокинони деҳаҳои Ягноб барои зиёрат ба ин ҷой меояд

Ҳамин тавр, ҷашни Наврӯзро мардуми Ягноб ва мардумони ягнобиёни деҳаҳои Сафедорак, Куктеппа, Гароб, Рог, Зуманд бо тантана мегузаронанд.

Маросими дигар ин аст, ки ягнобиён онро «Оноито вот» Anaita vat меғуянд, ки ин маросимро тоҷикон «Сусхотун» Susxotun меғуянд. Ҷи тавре ки муҳаққиқони фолклоршиносии варзида Р. Амонов, Р. Қодиров, Таджикова З. М., Хромов А. Л. ва Боголюбов қайд кардаанд андаке тафовут дошта, аз рӯи вариантҳоиашон фарқ мекунанд.

Дар баъзе деҳаҳо ягнобиён баробари омадани хушксолӣ, ҳама аз хона берун баромада бо як нидо садо бароварда як косагӣ гандкм, гушт, раған гирифта ба сӯи хирмани майдони гандумкӯби раҳсипор шуда як деги калон kask - кашк, яъне гандумкӯча мепазанд ва розе ба Худо мекунанд, ки ин ақидаҳои тасмийӣ меноманд.

Ҳама хурду калон аз ин зиёфати пӯхташуда тановул мекунанд. Пас аз тановаул як базм ораста, ҳофизон суруд мехонанд, рақосаҳо рақсу бозӣ ташкил карда, пас аз анҷоми базм, пиразане об аз ҷӯй гирифта ба рӯи онҳо пошида ва таронае месарояд, ин ақидаҳо тасмийианд.

Эй Худо борун вот, киштот насухсонт,
Зайтмох оп жавонт, ғаллот арусак вонт.

Вот, вот, борон вот! Оноито вот!
Вот, вот, борон вот! Оноито вот!

Оп пошим якдигари борун вот!
Кашк пухсуним, хашим кашкулактимох

Вот, вот, борон вот! Оноито вот!
Вот, вот, борон вот! Оноито вот!

Ey Xudā! Borum vāt! Kistot nasuxsont?
Zoytmāx āp zavont? yallāt, arusak vont.

Vāt, vāt, bārun vāt! Onāitā vāt!
Vāt, vāt, bārun vāt! Onāitā vāt!

Op posim, yakdigari bārun vāt!
Kask puxsunim, kaskulatmox

Vāt, vāt, bārun vāt! Onāitā vāt!
Vāt, vāt, bārun vāt! Onāitā vāt!

(Қосимов Шукур с.т 1916)

Якахон.. Эй Худо борон шавад, коштахо насӯзанд
Замини кмштамон обхӯрад, гандумхо арусак шаванд.

Ҳама.. Шавад, шавад, борон шавад! Оноито бошад,
Шавад, шавад, борон шавад! Оноито бошад,

Якахон.. Об пошем ба якдигар, борон шавад!
Гандумкӯча пазем, кошем дар косахоямон.

Ҳама.. Шавад, шавад, борон шавад! Оноито бошад,
Шавад, шавад, борон шавад! Оноито бошад,

Ҳамин тарниқ обпошӣ сар шуда, ба якдигар обпошӣ кард
ба сӯи хона тохта мераванд. Ба ақидаи ин мардум обпошӣ
орпасак обпошидан рамзи боридаи борон аст ва борон ҳам
меборидааст.

1. Р. Амонов Эҷодиёти даҳонаии халқи тоҷик. Нашриёти маориф, Душанбе соли 1980, ст. 60-64

2. Р. Қодиров Фолклори маросимии тоҷикони водии Қашқадарё, Душанбе, 1963.

Маросими дигар рупак; -рупак-даравидан ва **хигамӣ хоуак** – хояк – хирманкӯбӣ мебошад, ки ин маросими тирамоҳии мардуми кӯхистон буда, ин маросими душвортарин дар Ягноб ба шумор меравад. Дехқонон дар ин маросими тирамоҳ бо ҳашарҳои пайдар пай ҳосилро ба даст меоранд. Аз номусондии ҳаво дар Ягноб баъзе заминҳои кишти ғалла дарав накарда мемонанд ва барф борида, ҳушаҳои гандум тар мешаванд. Аз ин хотир дехқонон гандуми даравидаашонро ғанак-ғанак, унак унак карда, барои аз паррандагон ва аз номусондии боду ҳаво ҳушаҳои гандумро дар дохилаш паноҳ нигоҳ медоранд. Ва дар рӯзҳои офтобӣ, онро хушк карда ва ба хирман пош дода, онро бо чопарӣ – мола – ҷарағӣ, ки ба юғи барзагов васл карда шудааст, бештар ҷавонон коллетилона барзаговонро ронда, чунин тарона мехонанд:

Пум¹²⁴, пум, майда-майдай ғаллай дуйм¹²⁵,
Пум, пум, майда-майдай ғаллай дуйм.
Кафсанг чи сар носим, баробарӣ,
Ҳосил пирохсати деҳқунӣ.

Pum-pum, mayda-mayda yalay duym,
Pum-pum, mayda-mayda yalay duym,
Kafsang çi sar nasi,, barabari,
Hosil paraxsoti dehquni.

Майда-майда, думи гандум, кохи майда
Майда-майда, думи гандум, кохи майда
Кафсанго аз болои хирман гирем баробарӣ
Ҳосилаш бимонад ба деҳқон.

Бачаҳо ин таронаро сарчамъ сароида бо гавронҷуби барзгарон хирманкӯбӣ карда, талаби кафсангро мекунанд, ки ин тарона оҳанги иҷтимоӣ дошта, меҳнати пурбаракати зери хирман бударо ба деҳқоне, ки араки чабин рехтааст муносиб медонанд. Пас аз қуфти гандуми даравидашуда занҳо хашари гандумбези ташкил карда, ки онро яғнобиён yallaî yauray karak меноманд бо явра бехта гандумро аз сараки пучи гандум чидо мекунад. Дар Яғноб хирмани кӯфташуда, агар шарикӣ бошад, ҳосилу коҳашро баробар тақсим карда, баъдан ба хонаҳо мекашонанд. Пас аз тақсимои ҳосил ки инро яғнобиён сарқутӣ-sarqutî, ё хирами так - xîramî tak – зери хирман ҳосил монд, онро ба камбағалон медиҳанд. Ва дар охир сурае бобои деҳқон аз Каломи Шариф қироат карда талаби файзи деҳқониашро ах Худо талаб карда даст ба рӯй меборанд халос.

¹²⁴ Пум¹ - майдаи коҳе ки аз он барои андова кардани шифти деволи хона ва барои пуркардани пинаи гавҳора истифода бурда мешавад

¹²⁵ Ғаллайдйом - решаи гандум ё чав мебошад. Чунки бештар дар яғноб гандуму чавро бо решааш дарва мекунанд.

Ба ҳамаи муҳаққиқон маълум аст, ки фолклори як минтақа ё халқи муайян дар худ махсусиятҳои пеш аз ҳама ҷуғрофӣ-табiiй, иҷтимоӣ ва таърихиро бозтоб менамояд. Ин дигаргуниҳо на шакли тасвири мустақим, балки дар шакли бадеӣ фароҳам меоянд, ки илова ба аҳамияти таърихӣ ва фарҳангӣ доштанишон боз арзишҳои бадеӣ-эстетикиро низ соҳибанд.

Ҳамин гуна арзишҳои пурқимати илмиро дар фолклори Ягноб мушоҳида менамоем, ки дар тӯли се садсола таваҷҷуҳи бостоншиносону муаррихон ва муҳаққиқони фарҳангу забонро ба худ ҷалб кардааст. Тавре ки аз намунаҳо ва таҳлилу баррасиҳои мӯҷази мо маълум шуд, фолклори Ягноб дорои матну унсурҳои вижаи худ буда, таҳқиқи ҳар як матну мотиви асарҳои шифоҳии он маъниеро ё худ пораеро рӯзгори мардуми сафодили ин диёр бо аксҳои гуяндагон дар китоб бозгӯӣ мекунанд.

Таърихшиносон бештар ба сарчашмаҳои хаттӣ ва ҳуччату нигораҳои бостоншиносӣ таъя мекунад, аммо зайле ки аз намунаҳои таърихи шифоҳии мардуми Ягноб бармеояд, бисёр ноғуфтаҳои муҳим дар хотираи шохидон мавҷуд аст, ки намунаи онҳоро мо сабту дарҷ намудем. Нақлу ривоятҳо ҳамчун далели забонӣ дар миёни мардуми заҳмату меҳнатдидаи ин диёр ба таври васеъ маъмул аст, ки барои ба наслҳои баъдина дар қатори забону расму одот мерос гузошта мешавад. Мардум бо баёну шунидани ҳар матни фолклорӣ хувияти этникии худро тақвият мебахшанд.

Намунаҳои афсонаву латифа, рубой, байту ашӯла, зарбулмасалу мақол гувоҳи онанд, ки завқи бадеию эстетикӣ афкори ин мардуми зебониғор хеле баланд аст ва месазад, ки таҳқиқоти махсусе дар ҳалли масоили адабиётшиносӣ ву фолклоршиносӣ ҳар як жанри фолклори Ягноб сурат бигирад.

Маросимҳои тӯии аруси ва ҷашни Наврӯзи оламафрӯз дар Ягноб ба тарзи хос мегузаранд. Аз тасвири кӯтоҳи мо маълум шуд, ки ханӯз ҳам баъзе унсурҳои қадимаи ин ҷашнҳо дар ин пораи фарҳанги тоҷикӣ эронӣ боқӣ мондаанд. Ҷунончи, сумонак (сала-гирдаи аз сабзаи гандум тайёркардаест, ки аз он суманак пухта мешавад)-ро ҳафт духтар ба сарашон гузошта, либосҳои фарқкунандаро пушида ба назди ҳунарманде ки ин шарбатро мепазад мебаранд ва ба он ёрӣ расонида сонӣ ба

намоиш мебароянд. Ё худ ба мисли чаҳоршанбесурии манотиқи дигари тоҷикнишини Осиёи Марказӣ ва Эрон мардуми Ягноб дар рӯзи чоршанбеи охарини сол ва дар моҳи “Сафар” маросими гулханафрӯзӣ карда, як зарфи бехтаринро бароварда мешикананд, ки ранҷ аз мо дур шавад. Ва баъзе соли, ки хушка меояд онро тоҷикон “Сусхотун” ва ягнобиён онро “Оноито вот” меноманд ва талаби боридани “борон”-ро мекунанд. Ва пас аз ин маросим, маросими “Хирманкӯбӣ” яъне Хирами хояк – *Xirami hoayak*, меноманд, оғоз мешавад.

Маросими тӯйи арӯсии ягнобиён бо ҷашни арӯсии тоҷикон умумияту монандиҳои зиёде дорад. Аммо аз маводи сабт ва ҷопшуда бармеояд, ки ба ҷуз аз аносири тоҷикӣ тӯйи сури ягнобиён вижагиҳои дигар низ доранд. Чунончи, дар Ягноб барои арӯс қалин ё ҷиҳоз расм нашудааст ва касе, ки қалин гирад, боиси мазаммати ҳамдеҳагон мегардад. Шояд дасттангии шароити зисти онҳо имкон наметавонад, ки қалиндиҳӣ расм нашудааст. Сабабҳои ба вучуд омадани ин падида бояд аз нигоҳи этнографияву ҷомиашиносӣ муайян намуд.

Забони асарҳои фолклорӣ, ки дар ин китоб мо ба се гуна матнҳоро зикр кардем, барои забоншиносон, лаҳҷашиносон ва решашиносони забон маводи гаронбаҳое ҳисоб мешавад. Дар онҳо калимаҳои дучор шудан мумкин аст, шакли хеле наздики онро дар забонҳои сугдӣ, паҳлавӣ, авестӣ ва форсии бостон дидан мумкин аст. Масалан, вожаи Ягнобро ҳамчун забони ягнобӣ онро пай мебарем. Асосан ин вожа номи водиро ифода мекунад. Забон – забони сугдист, ки мо якҷанд вожаҳои сугдиро мисол меоварем: *хуғ* – офтоб, *kat* – хона, *werk-wirk-urk* – гурғ, сейно – *seyno* – симург, Оноито – *Onoito* – Анахита, *Mithra* – Вага? *Vayu*? *Rigvede* офарандаи осмону замин, *wafr-waфра* – барф, *ruca* – равзан, асп-эсп, харгӯш - *xargōše*, гӯсфанд - *əstor*, васеъ, фаррох-ягда – *yaйда*, *etk*- пул, бародари хурд – *brōt-wirōtā* ва ғайра.

Ҳамин тариқ, фолклори ноби мардуми Ягноб молмоли мавзӯю маъниҳои тоза, маводу матнҳои таҳқиқнагашта, суҳанҳои нодиру зебо ва махсусиятҳои этниқиву ҷуғрофӣ мебошад, ки барои муҳаққиқони илмҳои инсониву ҷамъиятӣ маводи пурарзиши илмӣ ба шумор меравад.

АДАБИЁТ:

1. Алиев Б. Этнолингвистическая лексика ягнобского языка. Автореферат дисс. канд. филол. наук. Душанбе, 1997.
2. Амонов Р., Асрорӣ В. Эҷодиёти даҳанакии халки тоҷик. Душанбе: Дониш, 1980.
3. Андреев М. С. Ягнобские тексты. М-Л: Издательство АН СССР, 1957.
4. Андреев М.С. Материалы по этнографии Ягноба, Душанбе: Дониш, 1970.
5. Аҳмадов Р. Наврӯзи оламафрӯз. Нашриёти Ирфон, 1978.
6. Аҳмадов Р. Наврӯзи хучастапай. Нашриёти Ирфон, 2001.
7. Аҳмадов Р. Наврӯз дар Варорӯдон, Техрон с. 2004.(бо алифбои форсӣ)
8. Асрорӣ В. Адабиёт ва фолклор. Душанбе, 1967.
9. Афсонаҳои халкии тоҷикӣ. Тартибдиҳандагон: Р. Амонов ва К. Улугзода, Сталинобод, 1957.
10. Боголюбов М. Н. Ягнabский язык – «Язык народов СССР». Т.1. Индоевропейские языки, М., 1966.
11. Боголюбов М. Н. Ягнabский (новосогдинский язык, её исследование и материалы. Автореферат диссертации доктора филологических наук, Л., 1956, ст. 26.
12. Брагинский И. С. Из истории персидско-таджикской литературы. М.: Наука, 1972.
13. Бузургмехр Б. (Тураев Б.) Ягнобиёни муқимии Душанбешахр ва музофоти Душанбешахр // Студент. Душанбе, 2005, с.117-128.
14. Бузургмехр Б. Таърихи як вожа ва ё «Ягноб» чи маънӣ дорад? Маҷм. мақ. Душанбе, 2004. С.79-85.
15. Ғорифӣ Қ. Аморати Бухоро тахти вожун ё истилои булшевикӣ. Душанбе: Адиб, 1993. Саҳ. 18-20.
16. Даҳ соли қонуни забон. Маҷмӯаи мақолаҳо. Душанбе: Ирфон, 1999, саҳ. 77-82.
17. Ёрзода Т. Чашни арӯсӣ дар байни мардуми Ягноб // Номаи Пажӯҳишгоҳ, 2003, № 3, саҳ. 123-130.
18. Ёрзода Т. Аз нури Чамшед нур меояд // Фурӯғ №3. 2003, с. 18-19.
19. Ёрзода Т. Баҳор ва Наврӯз // Мардумгиёҳ, №9-10, 2002, с. 68-69.
20. Ёрзода Т. Вир вирак // Мардумгиёҳ с. 2002, № 9-10, с. 67.

21. Ёрзода Т. Чашни Наврӯз дар Ягноб // Фонус, № 4. 2002, с. 151-155.
22. Ёршотир Эҳсон. Рустам дар забони сугдӣ //Мачал. «Меҳр», 1331, сах. 206-211 (ба ҳуруфи форсӣ).
23. Заршинос З., Забонҳои эронии миёнаи шарқӣ. – Техрон, 1380 ш.
24. Карамшоев Д. Русум ва истилоҳоти Наврӯз дар Бадахшон // Номаи Пажӯҳишгоҳ, 2003, № 3, сах. 105-113.
25. Климчицкий С.И. Ягнобцы и их язык // Труды Таджикистанской базы АН СССР, т. IX, М.-Л., 1940.
26. Қосимов С. Бадеияти латифаҳои халқи тоҷик. Рисолаи номзадӣ. 1998.
27. М. Бойс. Народы Азии Африки. Москва 1981.
28. Мирзозода С. Луғати ягнобӣ – тоҷикӣ. Душанбе: Деваштич, 2002.
29. Мирзозода С. «Ягноби зивок», китоби дарсӣ барои синфи 4. Душанбе: Сурушан, 1998.
30. Мирзозода С. Истикболи чашни Наврӯз дар Ягноб. Номаи Пажӯҳишгоҳ № 6, 2004, с. 129-134.
31. Мирзозода С. Ягноб прекрасная страна печали // Гардиш, №1, 2004. с. 22-25.
32. Мирзозода С. «Ягноби зивок», китоби дарсӣ барои синфи 2. Душанбе: Маориф, 1993.
33. Мирзозода С., Қосимӣ М. Фарҳанги забони ягнобӣ. Душанбе: 1995.
34. Муродов О. М. Дар пардаи сеҳру чоду. Душанбе: Маориф, 1990.
35. Муродов Ф. Вариантнокии зарбулмасал ва мақолҳои халқии тоҷикӣ. Душанбе. 2001.
36. Мухтаров А. Калиграфия и резчики Ягнаба. Душанбе: 1980.
37. Намунаҳои фолклори мардуми Ягноб // Мардумгигӣ, № 1-2, 1998-2002. сах. 65-69.
38. Неъматов Г. «Ягноби зивокӣ алифбо», Душанбе. 2004.
39. Ниматов Г. Лексика животноводства ягнобского языка. Автореферат дисс. канд. филол. наук. Душанбе, 1998.
40. Обидов Д., Афсонаҳои ҳаҷвӣи маишӣи тоҷикӣ. – Душанбе, 1978.
41. Померанцева В. В., Сказки. –В кн.: «Русское народное творчество», Москва. с. 137.

42. Раҳимӣ Д. Шугун ва боварҳои мардуми тоҷик. Душанбе, 2004.
43. Раҳмонӣ Р. Афсона ва жанрҳои дигари насри шиғоҳӣ. – Душанбе, 1999.
44. Панфилов О. Ягноб акунси вайрон // Фарҳанг, №7, 1991. сах. 45-47.
45. Саидов Файзулло. Рамзҳои тамаддуни Ориёӣ. Душанбе-2003.
46. Сайид Бурҳониддини Бузургмехр. Наврӯзи марзи Ягноб // Ошно, Техрон, 1374 шамсӣ, с.150-169.
47. Саймиддинов Д. Фарҳангномаи форсии миёна. – Душ.: Дониш, 1994, сах. 74-79.
48. Смирнова О.И. Карта верховьев – Зарафшона первой четверти VIII века, сб. страны и народы Востока, география, Этнография история 2, М., 1961.
49. Согдийские документы с горы Муг», вып. 11. М.: 1962
50. Суфиев А. Чистонҳои халқии тоҷикӣ, Душанбе, 1972.
51. Суханҳои дилафрӯз, тартибдиҳанда Б. Тилавов, Душанбе 1973
52. Таджикова З.М., Хромов А.Л. Песенное творчество ягнобцев // Ахбори АФ РСС Тоҷикистон. № 2, Душанбе, 1991. сах. 66-74.
53. Тилавов Б. Суханҳои рӯҳафзо. Нашри мукаммали дуҷум. Душанбе: 2006.
54. Тиловов Б. Поэтика таджикских народных пословиц и поговорок. Душанбе: Дониш, 1967.
55. Умарова Ш. Исторические песни таджикского фольклора. Автореферат дисс. канд. филол наук, Душанбе, 1999.
56. Фрейман А.А. Описание, публикации и исследование документов с горы Муг, М., 1962.
57. Хромов А. Л., Ягнобский язык. Тексты. – Москва, 1972.
58. Хромов А.Л., Суғдиён: – Техрон, 1381, сах. 56-59 (ба хуруфӣ форсӣ). Ҳайдарзода Б. Ягноб дараи ях ин нест // Илм ва ҳаёт. 1990, № 9. Ҷумъаев Р. Аз таърихи мардумшиносии Ягноб // Дар ҷустуҷӯи фарҳанги водии Ҳисор. Душанбе:1992, с.75-82.
59. Ҷумъаев Р. Ягнобмарз ва мардуми он. Душанбе: Амри илм, 2000.
60. Ҷунайдӣ Фаридун. Нақши ҷонварон дар сухани суғдӣ. – Техрон, 1369, сах. 3-5 (ба хуруфи форсӣ).

Ба забонҳои хориҷӣ:

61. A, Christensen. Etdessur la zoroastrisme de ia prese antique, kobenhavn, 1928, p.14-15.
62. A Ctoss Iranistik und Volkerkude – Aeta Iranika, (Monumentum H.S. Niberg). Leiden. 1975, p. 164 – 165.
63. Daniel Paul, Elisabeth Abbess, Katja Muller, Calvin Tiessen and Gabriela Tiessen, The Ethnolinguistic Vitalily of Yaghnobi, c – 65. First Priting 2005.
64. Ghadrib B. Sogdian dictionary (Sogdian – Persian – English). Tehran, 1995.
65. Henning W. B. Sogdian Tales. Buliten of the school of Oriental and African studies. 1945 pp. 465-487.
66. Saifiddin Mirzoev. Studies in languages of Tajikistan, The importance of Yaghnobi Culture. c. 17-20.
67. Sims-Williams N. The Sogdian fragments of the Britan the British Library. Indo-Iranian journal. Vol. 18. 1976. pp. 43-74.
68. Tomas Lloy Document de travail de I IFAC, № 14, (Avril), Tashkent– 2005.
69. Tayoymurod Yorzoda. Jasni «Navruz» dar bayni mardumi Yaynob. Fonus № 4, 2005, p. 155.

РҶҶҶҶҶ ГҶҶҶҶҶ

1. Акрамова Ойса, с.т. 1930, сокини кӯчаи Моҳинав, ноҳияи Фирдавсӣ. Маълумоти олии нопурра дорад. Гӯяндаи зарбулмасалҳои 18, 19; нақлҳои «Илми кашмирӣ дар Яғноб», «Фотиҳаи модар»
2. Ашуров Сафарбек, с.т. 1955 сокини маҳаллаи Комбинати нобиноғии ноҳияи Ҳисор, шахси гӯяндаи чистони 21.
3. Ашурова Бибӣ, с. т. 1937, сокини маҳаллаи Комбинати нобиноғии ноҳияи Ҳисор. Гӯяндаи афсонаи 5.
4. Беков Нормаммад, с.т. 1900, сокини деҳаи Симиганҷи ноҳияи Ваҳдат: гӯяндаи маълумотҳои таърихӣ дар бораи Яғноб ва суруди 30.
5. Бердиев Бобо, с.т. 1950, сокини кӯчаи Заҳматобод, ноҳияи Исмоили Сомонӣ. Гӯяндаи зарбулмасалҳои 16, 17.
6. Бобоева Насиба, с.т. 1984, сокини деҳаи Тағоб, ноҳияи Варзоб: гӯяндаи рубоии 65.
7. Бобоёров Ҷумъа, с.т. 1935 сокини деҳаи Куктеппа ноҳияи Варзоб, гӯяндаи хотира дар бораи таърихи деҳаи Опхуна.
8. Бобониёзов Ҳамдам, с.т. 1950, сокини деҳаи Қул ноҳияи Айнии Яғноб, гӯяндаи рубоии 84.
9. Бокиев Мурод, с.т. 1935, д. Фармен. Гӯяндаи расму оинҳои тӯғна.
10. Бокиев Нозим, с.т.1959 сокини деҳаи Пилазавод ноҳияи Рудақӣ: гӯяндаи чистони 4.
11. Борони Кирёнте, с.т. 1959, сокини деҳаи Кирёнте ноҳияи Айнии Яғноб, гӯяндаи ашулаи 39.
12. Гулов Ёрмаммад, с.т. 1930, сокини кӯчаи Зайнаббӣ, ноҳияи Исмоили Сомонӣ, гӯяндаи чистон ва зарбулмасалҳо.
13. Гулов Ҳусейн, с.т. 1973, сокини деҳаи Қул ноҳияи Айнии Яғноб, гӯяндаи зарбулмасалҳои 33, 34, 35, 36, 50, 51, 52 ва чистонҳои 47, 48, 49, 50.
14. Ғоибов Ҳайбуллох, с.т. 1958, сокини деҳаи Бакавул ноҳияи Варзоб, гӯяндаи нақли “Шикорчии бадбахт”.
15. Ғоибова Латофат, с.т. 1950, сокини кӯчаи Зайнаббӣ ноҳияи Исмоили Сомонӣ, гӯяндаи зарбулмасалҳои 48,49,50.
16. Давлатов Султон, с.т. 1952, омӯзгори мактаби миёнаи ноҳияи Варзоб, гӯяндаи суруди «Модар».

17. Давлатова Мукаддас, с.т. 1976, сокини кӯчаи Саъдии Шерозии ноҳияи Фирдавсӣ, гӯяндаи сурудҳои наврӯзии 11, 12.
18. Ёров Давлатмурод, с.т. 1969 сокини кӯчаи Шураксой ноҳияи Исмоили Сомонӣ: гӯяндаи чистонҳои 2, 3.
19. Ёрова Идимоҳ, с.т. 1984, сокини деҳаи Куктеппа ноҳияи Варзоб, гӯяндаи чистонҳо.
20. Изоқов Хусейн, с.т. 1989, н. Шоҳмансур, кӯчаи автобазаи 3.
21. Инояти Писконӣ, с.т. 1936, сокини деҳаи Пискон, ноҳияи Айний, гӯяндаи суруди “Бунёдгари роҳҳои бобой”.
22. Кабиров Қодир, с.т. 1941, сокини кӯчаи Алхитой, ноҳияи Исмоили Сомонӣ, гӯяндаи рубоии 59 ва чистони 60.
23. Кабиров Хурсанд, с.т. 1984 сокини деҳаи Шейхак ноҳияи Варзоб, гӯяндаи чистонҳои 18, 19.
24. Калонов Қодир, с.т. 1958, сокини деҳаи Мавлонҷари ноҳияи Ҳисор, гӯяндаи рубоии 60.
25. Каримов Акрам, с.т. 1900, зодаи деҳаи Куктеппа, сокини кӯчаи Заҳматобод ноҳияи Исмоили Сомонӣ, гӯяндаи суруди 7 ва маълумоти таърихӣ.
26. Каримов Карим с.т. 1944, сокини деҳаи Симиғанҷ ноҳияи Ваҳдат: гӯяндаи суруди наврӯзии 8.
27. Каримов Тоҳир, с.т. 1930, сокини кӯчаи Меҳнат, ноҳияи Исмоили Сомони: гӯяндаи суруди 11 ва нақли таърихӣ деҳаи Оби Сафед
28. Каримов Шариф. с.т. 1893, сокини деҳаи Куктеппа ноҳияи Варзоб, гӯяндаи суруди «Урус авов» ва маълумоти ҷуғрофии 7.
29. Каримова Маҳсума, с.т. 1964, сокини деҳаи Куктеппа ноҳияи Варзоб, гӯяндаи суруди наврӯзии 5.
30. Кенчаев Мирзо, с.т. сокини кӯчаи Саъдии Шерозӣ, ноҳияи Фирдавсӣ, зодаи деҳаи Кансеи Яғноб.
31. Кенчаева Ниёзбӣбӣ, с.т. 1908, сокини деҳаи Куктеппа ноҳияи Варзоб, гӯяндаи «Саломнома»-и арӯсӣ ва дигар сурудҳо.
32. Қаландаров Ҷамолиддин, с.т. 1957, сокини деҳаи Кирёнте ноҳияи Айнии Яғноб раис омӯзгор ва ҳофизи эҷодкор: гӯяндаи суруди 20.
33. Қаландарова Шарифмо, с.т. 1911, аз Кирёнте ноҳияи Айнии Яғноб, гӯяндаи рубоӣҳои 69, 85.
34. Қурбонова Розия, с.т. 1907, сокини деҳаи Куктеппа ноҳияи Варзоб, гӯяндаи Саломномаи арӯсӣ ва рубоии 79.

35. Қурбонов Ёдгор, с.т. 1947, сокини деҳаи Куктеппа ноҳияи Варзоб, гӯяндаи сурудҳои 18, 21 ва нақли 1.
36. Қурбонов Саттор, с.т. 1934, сокини деҳаи Шохвета ва Рахимов Азизмурод, с.т. 1907, сокини деҳаи Деҳкалон, гӯяндаи афсонаи 12.
37. Қурбонов Шариф, с. т. 1898, сокини деҳаи Вагинзойи Ягноб. Дар кӯчаи Зайнаббӣ ноҳияи Исмоили Сомонӣ шаҳри Душанбе истиқомат мекард. Гӯяндаи нақлу ривоятҳои таърихӣ.
38. Қурбонова Шарифмо, с.т. 1930, сокини деҳаи Шохветаи ноҳияи Айнӣ, гӯяндаи суруди 10; рубоӣҳои 62, 83; чистони нақ. Хунарӣ Эшонов Курбон, с.т. 1904 сокини деҳаи Шохветаи ноҳияи Айнӣ, гӯяндаи таърихи шифоҳои Ягноб.
39. Касироф Хусейн, с.т. 1957, сокини деҳаи Сафедораки ноҳияи Варзоб, гӯяндаи суруди 10; 83; чистони 37.
40. Мавлонов Мирзоалӣ, с.т. 1955, сокини деҳаи Дугоба ноҳияи Варзоб, гӯяндаи байти 47.
41. Мавлонов Мирзосафар, с.т. 1963, сокини деҳаи Курпай, ноҳияи Рӯдакӣ: гӯяндаи латифаи 5.
42. Мавлонов Тупаланг, с.т. 1934, сокини деҳаи Курпай, ноҳияи Рӯдакӣ: гӯяндаи суруди «Ватани ёди».
43. Махмадиёрова Маҳтарма, с.т. 1926, сокини деҳаи Куктеппаи ноҳияи Варзоб, гӯяндаи чистонҳои 32, 33, 34, 35.
44. Мирзоев Бобомурод, с.т. 1961, сокини кӯчаи Заргар, ноҳияи Исмоили Сомонӣ: гӯяндаи суруди наврӯзии 13.
45. Мирзоев Ёр с.т. 1898 – с.в. 1980, сокини деҳаи Куктеппа ноҳияи Варзоб, гӯяндаи маълумоти ҷуғрофӣ 6; афсонаи 10.
46. Мирзоев Зоҳир с.т. 1987 сокини деҳаи Куктеппа ноҳияи Варзоб, гӯяндаи суруди 12 ва чистонҳои 13, 14, 15.
47. Мирзоев Махмадалӣ, с.т. 1965, сокини деҳаи Қизилнишон, гӯяндаи суруди наврӯзии 4.
48. Мирзоев Саидмурод, с.т. 1948, сокини деҳаи Чорбоғ, ноҳияи Рӯдакӣ: гӯяндаи зарбулмасалҳои 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32.
49. Мирзоев Саъдулло, соли таваллудаш 1910, сокини кӯчаи Алхитой, ноҳияи Исмоили Сомонӣ.
50. Мирзоев Тоҳир, с.т. 1957, сокини деҳаи Куктеппаи ноҳияи Варзоб, гӯяндаи суруди 9 ва афсонаҳои 4, 8.
51. Мирзоева Бибӣ, с.т. 1920, сокини деҳаи Қизилнишон ноҳияи Рӯдакӣ: гӯяндаи рубоии 73 ва забулмасалҳои 26, 27.

52. Мирзоева Идимох, с.т. 1984, сокини деҳаи Куктеппа ноҳияи Варзоб, гӯяндаи рубоии 76.
53. Мирзоева Майна, с.т. 1931, сокини деҳаи Қизилнишон: гӯяндаи матни марбути тӯйи № 5.
54. Мирзоева Солиҳа, сокини деҳаи Обихирф ноҳияи Варзоб, гӯяндаи рубоии 63.
55. Моҳсафари Хокӣ, с. т. 1930, сокини деҳаи Айнӣ. Ҳоло дар деҳаи Шейҳаки ноҳияи Варзоб истикомат дорад, афсонагӯи маъруф.
56. Назаров Рамазонӣ, с.т. 1960, сокини деҳаи Сафедорак ноҳияи Варзоб, гӯяндаи рубоии 67.
57. Назаров Тура, с.т. 1936, сокини деҳаи Зуманд ноҳияи Варзоб, гирдоварандаи зарбулмасалҳои 10, 11, 12, 13, 14.
58. Назаров Холмурод, сокини деҳаи Сафедораки ноҳияи Варзоб, дар бораи ҳофизони хушсалиқаи Яғноб маълумот додааст.
59. Назруллоев Даврон с.т. 1960, сокини деҳаи Пилазавод ноҳияи Рӯдакӣ, гӯяндаи афсонаи 9 ва рубоии 72.
60. Нарзуллоев Ҳочӣ, с.т. 1955 сокини деҳаи Пилазавод ноҳияи Рӯдакӣ, гӯяндаи чистони 1 ва латифаи 4.
61. Нарзуллоев Сафар, с.т. 1960 сокини деҳаи Чортути ноҳияи Рӯдакӣ, гӯяндаи суруди 24.
62. Норкулов Иззатулло с.т. 1988 сокини Куктеппа ноҳияи Варзоб, гӯяндаи суруди 15.
63. Норкулов Тағойназар с.т. 1977, сокини деҳаи Куктеппа ноҳияи Варзоб, гӯяндаи сурудҳои 17, 18, 21.
64. Норкулов Файзулло с.т. 1972, сокини деҳаи Куктеппа ноҳияи Варзоб. Донишҷӯи курси якум: гӯяндаи суруди 14, 23.
65. Норкулова Муслима, с. т. 1965. Аз деҳаи Куктеппа. Ҳоло дар деҳаи Обихирфи ноҳияи Варзоб истикомат дорад. Гӯяндаи афсонаҳои 1, 7.
66. Нуоров Алӣ, с.т. 1930, сокини кӯчаи Захматобод ноҳияи Исмоили Сомонӣ, гӯяндаи суруди таърихи 29.
67. Олимова Хоним, с.т. 1920, сокини деҳаи Шейҳак ноҳияи Варзоб, гӯяндаи байтҳои 41, 42 ва нақлҳои 5, 7.
68. Равшанова Чумъагул, с.т. 1966, сокини кӯчаи Бофанда, ноҳияи Шохмансур.
69. Рачабов Бой, с.т. 1955, сокини деҳаи Кирёнте ноҳияи Айнӣ, гӯяндаи чистони 29 ва байти 48.

70. Раҷабов Боймаҳмад, с.т. 1928 сокини деҳаи Чорбоғи ноҳияи Варзоб, гӯяндаҳои нақлу ривоятҳои таърихӣ.
71. Раҷабова Наврузмоҳ с.т. 1907 сокини деҳаи Дараи Ягнобиён, ноҳияи Варзоб, гӯяндаи нақлҳои таърихӣ дар бораи деҳаи Дараи Ягнобиён. Гӯяндаи сурудҳои 32, 33 ва байти 44
72. Рамазони Писконӣ с.т. 1928 сокини деҳаи Пискон ноҳияи Айни, гӯяндаи нақли таърихӣ ва маълумот дар бораи маънии вожаи Ягноб.
73. Рамазониёв Баҳром с.т. 1938, сокини деҳаи Дараи ягнобиён: гӯяндаи рубоиёти 60.
74. Рамазониёва Сафия с.т. 1938, сокини деҳаи Шаршараи ноҳияи Варзоб: гӯяндаи суруди 33.
75. Раҳимов Азизмурод, с.т. 1907, сокини кӯчаи Зайнаббӣ, ноҳияи Исмоили Сомонӣ, раиси пештараи Ягноб буда, дар бораи Ягноб маълумоти ҷуғрофӣ додааст.
76. Раҳмат Рамазонӣ, сокини деҳаи Куктеппаи ноҳияи Варзоб, гӯяндаи суруди 9.
77. Сангинова Анора, с.т. 1960, сокини деҳаи Симиғанчи ноҳияи Ваҳдат, гӯяндаи суруди 31 ва рубои 68.
78. Сатторов Мирзосафар, с.т. 1957, сокини деҳаи Шоҳвета ноҳияи Айнии Ягноб: гӯяндаи рубоиҳои 74, 75.
79. Сафарбеги Лутфиғарӣ, с.т. 1922, сокини кӯчаи Зайнаббӣ, ноҳияи Исмоили Сомонӣ, гӯяндаи маълумоти ҷуғрофӣ 5.
80. Сафаров Даврон, с.т. 1988, сокини кӯчаи Айни ноҳияи Шомансур, гӯяндаи суруди 16.
81. Сафаров Ибод, с.т. 1920, сокини деҳаи Тағичанори ноҳияи Айний, гӯяндаи чистонҳои 45, 46.
82. Сафарова Гулистон, Ф. с.т. 1961 сокини маҳаллаи Испечак, ноҳияи Сино, гӯяндаи суруди 34.
83. Саъдуллоев Нурулло, с.т. 1960, сокини деҳаи Куктеппа ноҳияи Варзоб, гӯяндаи рубои 61; чистонҳои 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 73, 74, 75.
84. Саъдуллоев Равшан, с.т. 1930, сокини деҳаи Куктеппа ноҳияи Варзоб, гӯяндаи суруди наврузии 6.. хунари
85. Саъдуллоева Зайнаб, с.т. 1928, сокини деҳаи Куктеппа ноҳияи Варзоб, гӯяндаи рубоиҳои 68, 70, 71; зарбулмасалҳои 1, 2.
86. Соатмуроди Кирёнте, с.т. 1957, сокини деҳаи Кирентии Ягноб, гӯяндаи суруди 13; байтҳои 50, 51, 52, 53, 54.

87. Саидкули човандоз аз деҳаи Кирёнте, гӯяндаи байтҳои 55, 56.
88. Сокиев Ҷумъа, с.т. 1916, сокини деҳаи Ворсовути н. Айний. Солҳои зиёд раиси ноҳия шуда қор қардааст. Гӯяндаи матнҳои ҷуғрофӣ ва таърихӣ.
89. Тағоев Норкул, с.т. 1928, сокини деҳаи Куктеппа ноҳияи Варзоб, ҳофиз, ташкилотчи чашнҳои наврӯзӣ ва гӯяндаи суруди наврӯзии 2.
90. Темуров Тоҳир, с.т. 1960, сокини деҳаи Ҷангалак ноҳияи Исомили Сомонӣ, гӯяндаи суруди наврӯзии 9.
91. Усмонов Комил, с.т. 1904, сокини деҳаи Қизилнишон ноҳияи Рӯдакӣ, зодаи деҳаи Питипи Яғноб, гӯяндаи латифаи 10 ва ривояти 6.
92. Фарҳоди Тағоймурод, с.т. 1997, сокини деҳаи Варзоб-ГЭС-и боло, ноҳияи Исомили Сомонӣ, гӯяндаи чистонҳо ва зарбулмасалҳои 8,9.
93. Хокиев Кабир, с.т. 1960, сокини деҳаи Шейҳак ноҳияи Варзоб, гӯяндаи чистонҳо.
94. Хокиев Муродалӣ, с.т. 1950, сокини деҳаи Шейҳак ноҳияи Варзоб, гӯяндаи латифи 7 ва чистонҳои 52, 53.
95. Хокиев Хокӣ с.т. 1957 сокини деҳаи Шейҳак ноҳияи Варзоб, гӯяндаи суруди Яғноб ва рубоҳои 37, 38; чистонҳои 22, 23, 24.
96. Хокиева Моҳсафар, с.т. 1930, сокини деҳаи Шейҳак ноҳияи Варзоб, гӯяндаи суруди 28, 35; нақлҳои «Бомачигии Ҷумъа-оқсақол» ва «Бефарзандӣ»; афсонаи 9.
97. Холиқов Қодир, с.т. 1930, сокини шаҳраки Варзоб-ГЭС-и боло ноҳияи Исмоили Сомонӣ, гӯяндаи нақли «Ду ҳамроҳ».
98. Холиқов Ҷумъа с.т. 1957, сокини деҳаи Шейҳаки ноҳияи Варзоб, гӯяндаи зарбулмасалҳои 41, 42, 43, 44.
99. Холиқов Рамазон, с.т. 1957, сокини деҳаи Навобод ноҳияи Варзоб, гӯяндаи суруди наврӯзии
100. Холиқова Мисқол, с.т. 1910, сокини деҳаи Чорбоғ ноҳияи Варзоб, гӯяндаи зарбулмасал ва мақолҳои 3, 4, 5, 6, 7, 53, 54, 55, 56.
101. Холиқова Моҳшариф, с.т. 1905, сокини деҳаи Чорбоғ ноҳияи Варзоб, гӯяндаи суруди наврӯзии 7.
102. Холмуродов Худойдод, с. т. 1960, аз кӯчаи Зайнаббигии ноҳияи Исмоили Сомонии шаҳри Душанбе. Гӯяндаи афсонаи 2.
103. Холов Азизбек, с.т. 1923 сокини кӯчаи Зайнаббигии ноҳияи Исмоили Сомонӣ, гӯяндаи маълумоти ҷуғрофии 3.

104. Холов Бахриддин, с.т. 1980, сокини деҳаи Гулбутта ноҳияи Рӯдакӣ, ғӯяндаи суруди 27.
105. Холов Бобобек, с.т. 1963 сокини деҳаи Куктеппаи ноҳияи Варзоб, ғӯяндаи латифаи 3
106. Холов Раҳим, с. т. 1957, сокини деҳаи Дуобаи ноҳияи Варзоб, ғӯяндаи суруди 25; афсонаҳои 6, 8.
107. Холова Басбибӣ, с.т. 1936, сокини кӯчаи Дехнаваки боло ноҳияи Исмоили Сомонӣ, ғӯяндаи чистонҳои 61, 62, 64, 65.
108. Холова Майрам с.т. 1906, сокини кӯчаи Захматобод, ноҳияи Исмоили Сомонӣ, ғӯяндаи зарбулмасалҳои 20, 21.
109. Холова Моҳира с.т. 1933, сокини деҳаи Туда ноҳияи Ҳисор: ғӯяндаи рубоии 78.
110. Холова Одинамоҳ, с.т. 1935 сокини деҳаи Куктеппаи ноҳияи Варзоб, ғӯяндаи чистонҳои 5, 6, 68, 69, 70, 71, 72.
111. Худойдодов Курбони Шохветағӣ ва Раҳимов Азизмурод сокини деҳаи Дехкалони ноҳияи Айний, ғӯяндагони ривояти 2.
112. Ҳаётов Давлатҷон, с.т. 1930, сокини деҳаи Куктеппаи ноҳияи Варзоб, ғӯяндаи чистони 38.
113. Ҳайдаров Султон, с.т. 1954, сокини деҳаи Қизилнишон ноҳияи Рӯдакӣ, дорандаи маълумоти олии динӣ, ғӯяндаи зарбулмасалҳои 22, 23.
114. Ҳайдарова Ашурбибӣ, с.т. 1947, сокини кӯчаи Автобазаи №3, ноҳияи Шохмансур: ғӯяндаи байтиҳои 43, 45, 4 ва суруди наврӯзии 1.
115. Ҳакимов Идӣ, с.т. 1953 сокини деҳаи Пилазавод, ноҳияи Рӯдакӣ ғӯяндаи чистонҳои 7, 8, 9.
116. Ҳамидов Мирзоюсуф, с.т. 1943, сокини деҳаи Охтоқ ноҳияи Рӯдакӣ, ғӯяндаи суруд ва матнҳои тӯйи яғнобиён №1.
117. Ҳамидова Шарифа, с.т. 1949 сокини деҳаи Охтоқ ноҳияи Рӯдакӣ, ғӯяндаи рубоии 87.
118. Ҳамроҳов Бобмурод, с.т. 1939, сокини ноҳияи Зафаробод, чӯпон, ғӯяндаи байти 58.
119. Ҳасанов Анвар с.т. 1966 сокини деҳаи Куктеппаи ноҳияи Варзоб, ғӯяндаи байти 40 ва латифаҳои 1, 2.
120. Ҳасанов Ҳисен с.т. 1932, сокини деҳаи Куктеппаи ноҳияи Варзоб, ғӯяндаи суруди 26; рубоӣҳои 80, 81, 82 ва таронаи наврӯзии 10.
121. Ҳикматов Иzzат, сокини комбинати нобиноёни ноҳияи Ҳисор, с.т. 1959, ғӯяндаи сурудҳо ва рубоӣҳо.

122. Ҳикматова Гуландом, с.т. 1967, сокини комбинати нобиноёни ноҳияи Ҳисор гӯяндаи рубоии 77.
123. Ҳомидов Тӯйҷӣ, с.т. 1955, сокини деҳаи Охток ноҳияи Рӯдакӣ, гӯяндаи матни тӯёнаи № 2, суруди наврӯзии 7.
124. Ҳомидова Шарифа, с.т. 1949, сокини деҳаи Охток ноҳияи Рӯдакӣ, гӯяндаи сурудҳои тӯёнаи 4; рубоӣҳои 64, 66.
125. Ҷамолиддинов Зоҳир, с.т. 1985, сокини деҳаи Кирёнтаи ноҳияи Айнии Ягноб, гӯяндаи чистонҳои 25, 26, 27, 28 ва рубоии 86.
126. Ҷумъаев Бобоҳон, с.т. 1923, сокини кӯчаи Гулистони ноҳияи Фирдавсӣ, ш. Душанбе, гӯяндаи зарбулмасалҳои 37, 38, 39, 40.
127. Ҷумъаев Курбоналӣ, с.т. 1966, сокини деҳаи Куктеппаи ноҳияи Варзоб, гӯяндаи суруди “Бадеҳа”.
128. Ҷумъаев Ҳасан, с.т. 1957 сокини деҳаи Куктеппаи ноҳияи Варзоб.
129. Ҷумъаева Рачабмоҳ, с.т. 1958 сокини деҳаи Куктеппаи ноҳияи Варзоб, гӯяндаи чистонҳои 10, 11, 12.
130. Шарипова Норбибӣ, с.т. 1948 сокини кӯчаи Шӯраксой, ноҳияи Исмоили Сомонӣ, гӯяндаи чистони 20 ва суруди 22.
131. Шарифова Моҳсафар, с.т. 1935. сокини деҳаи Куктеппаи н. Варзоб, гӯяндаи суруди 7.
132. Шарифова Рачабгул, с.т. 1963, сокини деҳаи Сафедораки ноҳияи Варзоб, гӯяндаи чистонҳои 16, 17.
133. Шарифов Сафаралӣ, с.т. 1952, сокини кӯчаи Алхитой, ноҳияи Исмоили Сомонӣ, гӯяндаи чистони 36.
134. Шарифов Курбоналӣ, с.т. 1946, сокини кӯчаи Зайнаббӣбӣ, ноҳияи Исмоили Сомонӣ, гӯяндаи латифаи 6 ва нақлу ривоятҳо дар бораи Ягноб.
135. Шарифов Неъмат, с.т. 1948, сокини кӯчаи Бинокорон ноҳияи Шоҳмансур, гӯяндаи латифаи 8.
136. Шарифов Рачаб, с.т. 1952, сокини кӯчаи Зайнаббӣбӣ, ноҳияи Исмоили Сомонӣ, гӯяндаи зарбулмасалҳои 56, 57, 58.
137. Шодиев Юсуф, с.т. 1950 сокини деҳаи Намозгаҳи ноҳияи Варзоб, гӯяндаи нақлу ривоятҳои таърихӣ дар бораи деҳаи Намозгоҳ.
138. Элмуродов Ғайбулло, с.т. 1953, сокини деҳаи Сафедораки ноҳияи Варзоб, гӯяндаи зарбулмасалҳои 45, 46, 47.
139. Юсуфов Мирзошариф, с.т. 1903 сокини деҳаи Куктеппаи ноҳияи Варзоб, гӯяндаи суруди 22.

МУНДАРИЧА

Ба яғнобии ватанхароб	3
Ёди Ватан	5
Сарсухан	6
Таърихи шифоҳии Яғноб	18
Касбу ҳунар.....	56
Сарояндагони мардумӣ ва сурудҳои яғнобӣ	63
Ашӯла	93
Байтҳо	95
Рубоӣҳо	100
Маросими тӯй дар Яғноб	115
Зарбулмасал ва мақолҳо	127
Чистонҳо	140
Афсонаҳо	158
Наклу ривоятҳо	247
Латифаҳо	261
Чашни Наврӯзии мардуми Яғноб ва маросимҳои суннатӣ.	294
Хулоса	315
Адабиёт	317
Рӯйхати гӯяндагон	321
Мундарича	329

**Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон
Институти забон ва адабиёти
ба номи Рӯдакӣ**

Тағоймурод Ёрзода

Фолклори Яғноб

(Маҷмӯаи илмӣ-оммавӣ)

Ба матбаа 10.04.2007 таҳвил гардид.

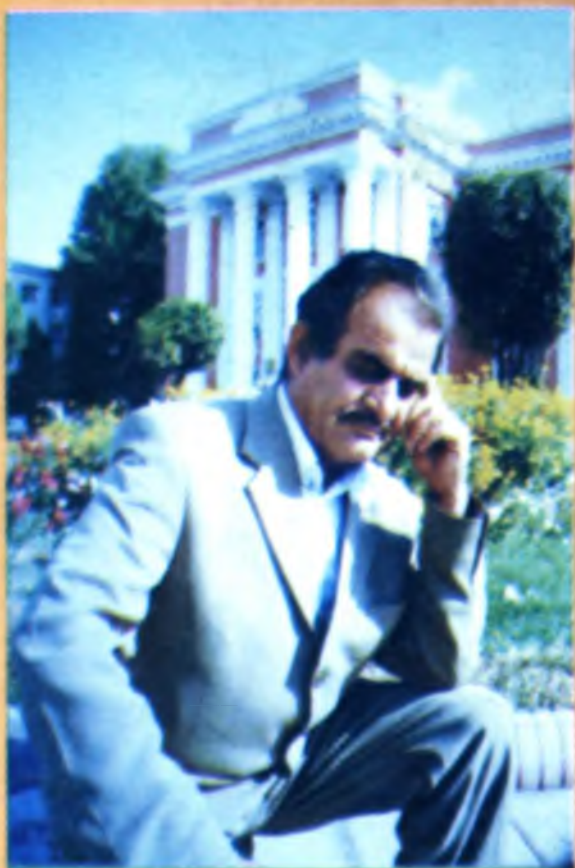
Чопаш 16.04.2007 ба имзо расид.

Андозаи 60 x 84¹/₁₆. Қоғози офсетӣ. Ҳуруфи Times New Roman Tj.

Чопаш офсетӣ. Ҷузъи чопӣ 20.7 Ҷузъи нашриро ҳисоби 20.6.

Адади нашр 500 нусха. Супориши № 21

**ш. Душанбе, кӯчаи Фотех Ниёзи - 32.
Нашриёти “Импернал-Групи”**

Тағоймурод Ёрзода соли 1951 дар деҳаи яғнобнишини Куктеппаи ноҳияи Варзоб (собик Ленин) ба дунё омадааст. Соли 1971 мактаби миёнаро бо баҳои хубу аъло хатм намуда, худи ҳамин сол дар зодгоҳаш омӯзгор шуда, фаъолият намудааст. Ёрзода дар давоми фаъолияти омӯзгориаш аз соли

1980 ба олимони варзидаи фолклоршинос дар зодгоҳаш шиносӣ пайдо карда, барои гирдовардани маводи фолклорӣ Яғноб шурӯъ кардааст. Ва соли 1984, пас аз маълумоти техникӣ ба Институти Омӯзгории ш. Душанбе ба номи Қандил Чӯраев дохил шуда, онро соли 1991 бо муваффақият ба анҷом расонид.

Ӯ бо талабу дархости олимони Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакии АИ Ҷумҳурии Тоҷикистон ба кор омада, чандин мақолаҳои илмӣ ба забони яғнобӣ нашр кардааст.